

CORNE AGRI
DE VANI SCIĒ

V Enth 328 Bll. Titel

N I.P.16

K

Agrippa ab Nettesheim

8° 98621a.

J.B.79588

86

78/A 3 Lehrschriften 1 Bd.

3437 I. a/z8 + a1-8

II a/n8

III a/D8

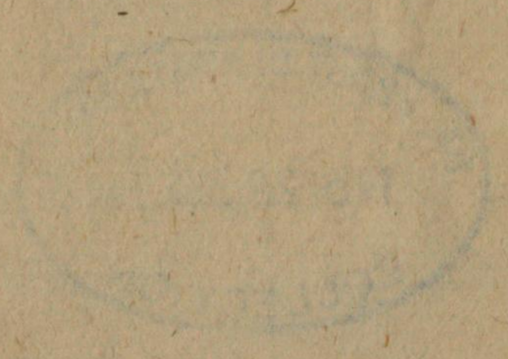
Titelbordüre

Stellenweise wurmstichig

Ex libris Ludov. Choulant.
Dresdae 1848.

Druck von Melchior Nove-
sianus (Melchior von Neuß)
zu Cöln, uncastrirte Ausgabe,
s. Ebert bibl. Lex. n. 284 not.

HENRICI CORNELII AGRIPPAE

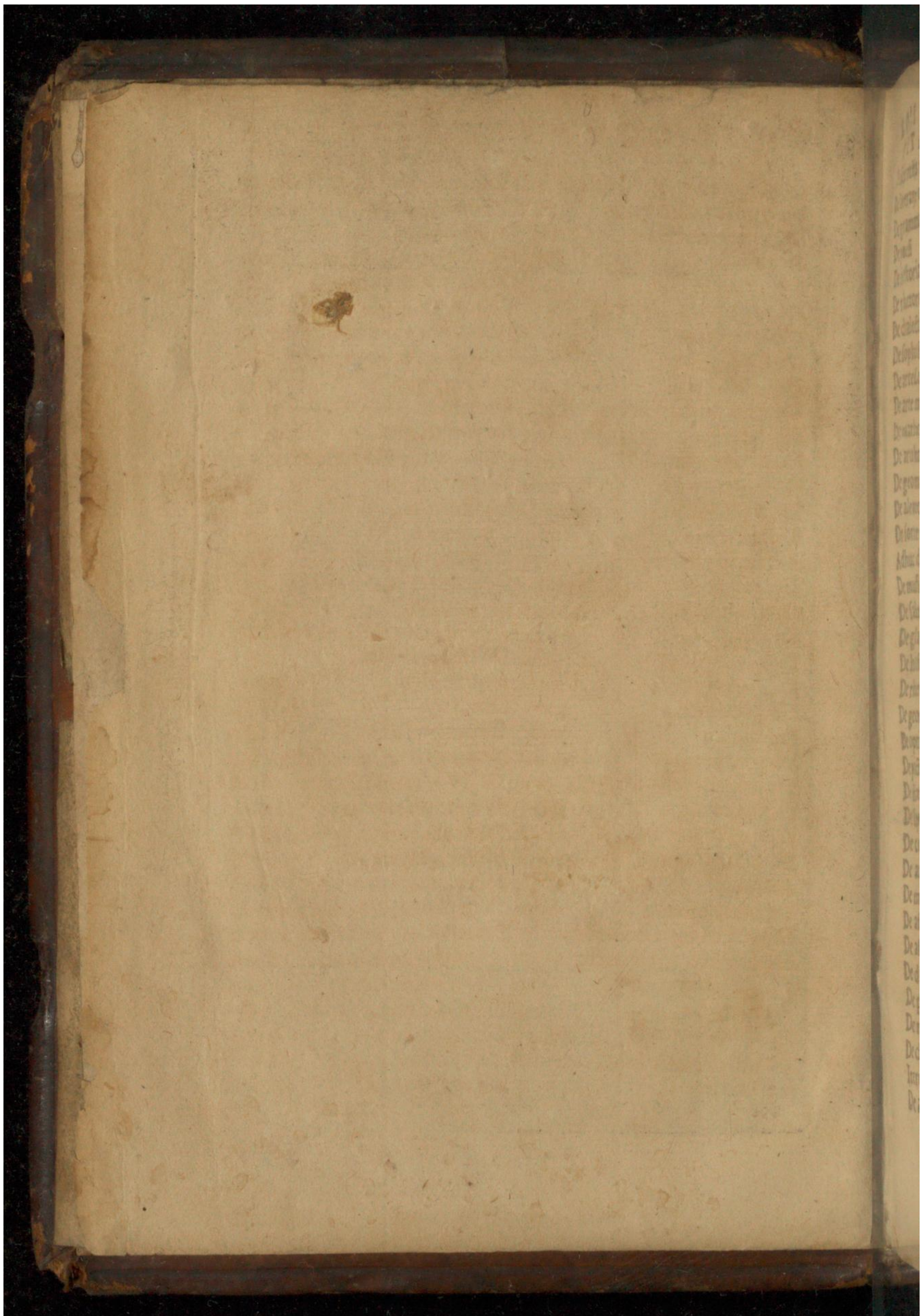
pæ ab Nettesheym, De incertitudie & vanitate scientiarum declamatio inuectiua, qua vniuersa illa sophorum gigantomachia plus quam Herculea impugnatur audacia: doceturq; nusquã certi quicquam, perpetui, & diuini, nisi in solidis eloquijs atque eminentia verbi dei latere.

Capita tractandorum totius operis, sequens indicabit pagella.

Anno M. D. XXXI.

De incertitudine & uanitate scientiarum.

LOCI COMMVNES SIVE CAPITA TRACTANDORVM.

CAPITA TRACTANDORVM.

Inter diuos nullos non carpit Momus.
Inter heroas monſtra quæq; inſectatur Hercules?
Inter dæmones rex Herebi Pluton iraſcitur omnibus vmbris.
Inter philoſophos ridet omnia Democritus.
Contra deflet cuncta Heraclitus.
Neſcit quæq; Pyrrhias.
Et ſcire ſe putat omnia Ariſtoteles.
Contemnit cuncta Diogenes.
Nullis hic parcit Agrippa.
Contemnit, ſcit, neſcit, flet, ridet, iraſcitur, inſectatur, carpit omnia.
Ipſe philoſophus, dæmon, heros, deus & omnia.

SPECTABILI VIRO DOMINO AVGVSTINO Furnario ciui Genuensi, Henricus Cornelius Agrippa ab Nettesheym. P. S. D.

Ogitanti mihi (integerrime Augustine, qui benemerendi studio me tibi perpetuo debendæ gratiæ reũ effecisti) quo cultu, qua veneratione, q̃ pignore, quaue ingenij industria tibi hanc animi mei obseruantiam testarer, animus erat te pulchro aliquo & magno (q̃ñ tu pulcherrimis maximisque dignissimus) munere adornare, ac cum ornatissima sermonis integritate, tum locupletissima rerum dignitate, grauissimoque sententiarum pondere, tibi de penitissimis vtriusq; diuinæ & humanæ literaturæ libris offerre: uerũ cum ego tanto animo meo cum doctrina & ingenio longe sim inferior, tũ dicendi facundia sermonisq; elegantia illum remoto gressu sequor, non habeo in mei ingenij suppellectile quod præstare possim, præter insignem ignorantiam, ipsumque iacet ingenium fortunæ meæ indignatione deiectum, adeo vt ex ipsa indignatione fer me cum Troiana illa Hecuba versus sim in canem, ac nullarum virium sim ad bene dicẽdum, nil amplius memini nisi mordere, oblatrare maledicere, conuiciari. Atque sic adfectus scripsi his diebus volumen satis amplum, cui de incertitudine & vanitate scientiarum titulum feci, in q̃ sic in vniuersam illam scientiarum atq; artiũ gigantomachiam oblatraui, sic omnes illos scientiarum & artium robustissimos venatores validissimis morsibus perstrinxi, vt q̃ties opus ipsum re-

uiso, ipse ego me demitet talem in homine canem, & cui nihil caninum desit præter vnam adulatio nem, licet aulico admodum necessariam. Ne igit̃ obseruantiæ tuæ desertor esse videar, dum condigna te, & ex scientiarum depro͂pta thezauris, fœcunda munera impendere nequeo, saltem ex eadem ignorantiæ & indignationis meæ officina, hanc Cynicam declamationem in obseruantiæ in te meæ argumentum tibi nu͂c offero: hac te dono, ha͂c tibi dedicata͂ constituo, magnitudine͂ animi erga te mei libenter ostensurus, atq; qua͂ vigile͂ custodem, quam oculatum speculatorem, quam audacem militem, quam magnanimum ducem in me tibi acquisieris, qui cum velut e sublimi specula hostes procul denuncio, quo se diuinarum literarum ciues in loca recipiant tutiora, tum pro eorundem omnium salute omnibus me lacerandum obijciens, primus cominusque in acie propugno: quo facinore tantum abest q̃ metuam inuidiam, vt gratiam ab omnibus mihi deberi putem, qui ad operam publicæ vtilitatis simul speculator & miles denu͂ciem & impugnem, quibus salus periclitatur humana, atq; insuper duce͂ me præbeam ijs, qui egredientes humanarum scientiarum labyrinthu͂, in arcem tendunt veritatis. Accipe igitur nunc Augustine colendissime ha͂c qualiscunque est, declamationem, atq; illam tibi tuo iure habe: scio enim, si venator es, & canes amas, non poterit illa tibi non esse gratissima, veru͂ ego nunc e cane in crocodilum aut draconem aliu͂ue igniuomum serpentem migrabor, & pyrographiam (opus quale hactenus nostra no͂ viderit ætas sed non nisi famoso cuiquam orbis vastatori pro futurum) protinus absoluam, tum sacra me spargere lympha & flumine viuo obluam, quo tande͂

fatalibus his laruis exutus, rursus in hominem reuertar: ne quando nimiũ pytagorissans, & in tã varias beluas demigrans, tandẽ Luciani & Apuleij instar in philosophantẽ asinũ vertar: sed tu nunc felicissime vale, memineri sque cum hæc nostra legeris, quia nihil scire felicissima vita.

HENRICVS CORNELIVS Agrippa ad lectorem.

AN non tibi lector studiose magnanimum præaudaxq́ ac pene Herculeũ hoc meum facinus videbitur, cõtra vniuersam illam scientiarum omnium, atq́ artium gigantomachiã arma sumere, ac vniuersos illos scientiarum, artiumq́ robustissimos venatores in arenã prouocare? Infrement aduersum me doctorum supercilium, licentiatorum eruditio, magistrorum autoritas, baccalaureorum conatus, & scholasticorum omnium zelus, mechanicorumque seditio. Quos si confecero, nonne aut par aut maius erit, atque leonem Nemæum claua percutere, hydram Lerneam igne interimere, aprum Erymanthæum occidere, ceruam in Menalio nemore aurea cornua gerentem capere, Stymphalidas aues in nubibus sagittis confodere, Antæum intra vlnas opprimere, columnas in oceano figere, Geryonem tricipitem vincere, boues abigere, taurum perimere, Acheolũ monomachia superare, Diomedis eq̃s abducere, Cerebrũ vinctum catena trahere, aurea Hesperidum mala rapere, eiusq́

Herculi labores.

generis plura, quæ ab Herculé & magnis laboribus nec minori periculo gesta sunt, cum non minoris laboris, periculi aũt quã maximi sit, hæc gymnasiorum atq; palęstrarum monstra superare.

Neque enim non video, quam cruenta pugna hic mihi cominus ineunda est, atque quam plenum periculo bellum: cum sim tam potentissimorum hostiũ vallatus exercitu. Hei q̃t me machinis oppugnabunt, q̃t me impetent moliminibus, q̃t me persequentur ignominijs? Obstrepent imprimis pediculosi grammatici, atque ethymoligijs suis ex Agryppa nomen indent podagricum. Attoniti poetæ pro Momo vel hirco Esopico traducent carminibus. Nugiuendæ historiographi supra Pausaniam & Herostratum profanabunt. Magnicrepi rhetores iratis oculis, terribili vultu, grandistrepis vocibus, dirisque gesticulationibus perduellionatus accusabunt. Monstruosi memoriographi laruis cerebrum obtundent. Pugnaces dialectici innumera sylligismorum tela in me conijcient. Flexiloqui sophistæ verborum laqueis suisque indissolubilibus, ceu iniecto freno, obturabunt. Barbarus Lullista absurdis verbis ac solœcismis dementabit caput. Terra cœloq; proscribent impij mathematici, Atomographi arithmetici concitatis in me fœneratoribus, ad alieni æris rationem coget. Ad laqueum adiget peruicax aleator. Infaustos numeros supputabit sortilegus pytagorista. Carcerem tristitiamque infelices figuras proijciet punctator geomantes. Canent me in triuijs vulgi fabulam multitoni musici, ac stridulis ronchis dissonisq; Concharum, peluium, patinarũq; strepitibus, plus q̃ solent digamorũ sponsalitijs, obturbabunt. Excludent choreis pomposę matronæ. Oscula negabunt blandulæ puellæ. Ca

melum saltantem subsannabunt garrulæ ancillulæ. Saltator histrio ludet in me turpi scena tragœdiam. Dextera læuaq; impetet centimanus gladiator. Perplexi geometræ iniectis triquetris tetragonisq; circulis tanq̃ Gordionijs nodis irretitum captiuabunt. Simia vel ipso Thersite deformiorẽ pinget, sculpetq; inanis opticus. Vltra Sauromatas & glacialẽ relegabũt vagi cosmimetræ. Dedaleus architectus inexpugnabilis machinis clandestine subcuniculabit, correptumq; inobseruabilibus labrynthis errare coget. Ad arrugias condemnabit Stygius metallarius. Suspendium cominabuntur fatales astrologi, cœlorumq; labili vertigine concensum ad superos cohibebunt. Ominabuntur omne malum minaces diuinatores, Frigidum in Venerem inualidiq; fœmoris diffamabit importunus physlognomus. Cerebricosũ asellum pronunciabit delirus metoposcopus. Diuinabit omnia sinistre fatidicus chiromantes. Tristi auspicio exaugurabit præsagus aruspex. Mittet vltrices flãmas Iouis, & præsagi fulminis ignes portentosus speculator. Nocturnis terrebit lemuribus tenebricosis oniropola. Furẽs vates ambiguo decipiet oraculo. Prodigiosi magi tanq̃ alterum Apuleium aut Lucianum in asinum, non tamen aureum, sed forte stercorarium transformabunt. Spectris atq; manibus psequet̃ ater goeticus. Sacrilegus theurgus caput consecrabit es korakas vel forte in cloacas. Imprecabuntur suam retractim dementulati cabalistæ. Acephalum spadonemue repręsentabit anilis præstigiator. Discerpent pugnacissimis opinionibus contentiosi philosophi. Nosque inter canem & crocodilum migrare facient circulatores Pytagorici. Dolio aut sepulchro recludent fœdi mordacesque Cynici. Vxo

rem communicandam clamabunt pestilentes Academici: Enecabunt crapula glutones Epicurei. Mortificabunt animam, excludentque paradiso impii Peripatetici. Seueri Stoici adeptis humanis affectibus in silicem permutabũt. Vaniloqui metaphysici velut ex chao Demogorgoneo eorum quæ nusq̃ sunt nec erunt, nunq̃ non paradoxis mẽtem euertent. Censores ethici in centum referẽt tabulas. Interdicet muneribus legislator politicus: Abdicabit aula voluntarius princeps. Sissitiis propellent ambitiosi optimates. Insensatus populus vicatim affliget opprobriis. Phalaris tauro cruciandum recludet terribilis tyrannus. In exilium agent factiosi oligorchæ. Plebs impetuosa & multorum capitum mala bestia, indicta causa rapiet in exitium. Proditionis insimulabit afflicta quæuis respublica. Aris interdicent auari sacerdotes. A pulpito lacessent laruati cuculliones, contumeliosique hypocritæ. Peccata reseruabunt æternis ignibus plenipotentes pontifices. Gallicam scabiem cominabuntur salaces meretriculę. Rapax leno lenaque temulenta obstetricabunt loculos. Excludent xenodochiis vlcerosi mendicantes. Sacrum incendium rabidosque morsus offerent gyrophagi quæstuarii, suisque destituent indulgentiis. Obærabit macello infidus dispensator œconomus. Impinget in Scyllas blasphemus nauta: Mercator improbus vsurisoppignoratũ absumet. Furax quæstor compilabit stipendium. Prohibebunt amœnis hortulis duri agricolæ. Lupis me deuouebunt otiosi pastores. Hamum subiiciet latentem vndiuagus piscator. Canes accipitresque immittet clamabundus venator. Deprædabit armipotens miles. Submouebunt ordine purpurati nobiles. Exuent maiorum imaginibus paludati heraldi, indictisque equitiis, quæ torneamenta

vocant, pro rustico exactionario inclamitabunt. Lotio & retrimẽtis scatophagi medici perfundẽt E quibus loquax logisticus disputando de morbo tempestiuum substrahet remedium: Temerariusque empiricus dubio experimento mortis exponet periculo: Fallax methodicus procrastinando remedia, ægritudinem producet suum ad compẽdium: Exugent clysterijs sordidi pharmacopolæ Dentibus ac testibus insidiabuntur emasculatores chirurgi: Dissecandum postulabunt crudeles anatomistæ: Angario recludet immundus veterinarius, ac quadrigario pulueræ occæcabit oculos Fame conficiet præuaricator dietarius, Offam insulsam siticulosus obtrudet coquus. Diuitijs interdicet prodigus alcumista, ablegabitq; fornaculis. Vastissimis glossarum suarũ voluminibus obruent inexpugnabiles iuristæ: Maiestatis reum agent fastuosi legulei: Excommunicabunt diris execrationibus arrogantes canonistæ: Sexcentum calumnias intentabunt litigiosi causidici. Colludet cum aduersario deserta causa subdolus procurator. Subscribet falsum dubius tabellio. Cõdemnabit actionis inexorabilis iudex, negabitque (q̊s vocant) appellandi apostolos. Destituet rescripto imperiosus archiscriba cancellarius. Hæreseos inclamabunt obstinati theosophistæ, aut ad idola sua sectari compellent. Ad palinodiã vociferabunt superciliosi magistri nostri magnisq; sigillis proscribent sorbonici Atlantes. Vides nũc Lector quanta obeam pericula? facile tñ hos insultus euadendi spes est, si tu modo veritatis patiens, posito liuore, candido animo ad hęc legenda accesseris. Habeo p̃terea q̊ me tuear v̉bũ dei, q̊d ego his pro clypeo scutoq; ĩtrepidus opponã. Et si oporteat, q pro illo libens tantos in me concitaui

hostes, libens etiam occumbam, priusquam dese ram. Et te scire volo me non odio, non ambitione, non dolo, non errore inductum hæc scripsisse, nec me sacrilega cupiditas, nec improbæ mentis arrogantia ad hoc impegit: sed causa omnium cum iustissima tum verissima, quod videlicet videam multos humanis disciplinis scientijsque vsque adeo insolescere, vt sacrarum literarum eloquia, et canonicas spiritus sancti scripturas (quia careant ornamentis verborum, viribus syllogismorum, affectatisque suadelis, & peregrina philosophorum eruditione: sed simpliciter in operatione virtutis, & nuda fide firmatæ sunt) idcirco tanquam rusticas & idioticas non modo despicere & aspernari: sed & velut contemptu quodam insuper insectari. Alios etiam videmus, licet sibi magis pij videantur, qui Christi leges probare et confirmare nituntur decretis philosophorum, illis plus tribuentes quã sanctis dei prophetis, euangelistis, & apostolis, cum tamẽ hi ab illis plus dis diapason absint. Præterea in multis ac ferme omnibus gymnasijs peruersus mos ac damnabilis consuetudo inoleuit, quod initiandos discipulos iureiurando adigunt Aristoteli, aut Boetio, aut Thomę, aut Alberto, seu alio cuiuis suo scholastico deo sese nunq̃ repugnaturos: a qbus si qs latũ vnguẽ diuersum senserit, hunc hæreticũ, scãdalosum, piarũ aurium offensiuum, igne flammisq; absumendum proclamant. Hi igit̃ tam temerarij gigantes & sacrarũ literarum hostes aggrediendi sunt, illorũ castra & arces expugnanda sunt, ostendendũque q̃ta sit hominum cæcitas, cum tot scientijs et artibus, cum tot insuper singularum magistris & autoribus, semper a ṽitatis cognitiõe aberrare: q̃ta etiam temeritas, quam arrogans præsumptio,

philosophorū scholas præferre ecclesiæ Christi, opinionesq; hominum præponere aut adæquare verbo dei. Deniq; quam impia tyrānis, captiuare ad præfinitos autores studiosorum ingenia, & adimere discipulis libertatem indagandæ & sequendæ veritatis. Quæ omnia cum tam manifesta sint, vt inficias iri non possint, venia danda erit si liberius ac forte amarulentius in aliqua disciplinarum genera, earumdemve professores videar perorare. Vale.

NOBILIS VIRI HENRICI CORNELII AGRIPPÆ, Equitis aurati, & vtriusque iuris doctoris, sacræ Cæsareæ maiestatis a consilio & Archiuis indiciarij, de incertitudine & vanitate scientiarum atque artium declamatio.

De scientijs in generali. Cap. I.

VEtus opinio est, & ferme omnium philosophantium concors et vnanimis sententia, qua arbitrantur scientiam quamlibet, homini ipsi pro vtriusque captu ac valore nonnihil diuinitatis adferre, ita vt sæpe vltra humanitatis limites in deorum beatorum choros eos referre possint: hinc varia illa & innumera scientarum encomia prodierunt, quibus vnusquisque eas artes atque disciplinas in quibus iam diuturno exercitio ingenij sui vires exacuit, non minus ornato quam longo sermone nititur omnibus anteferre, & vel supra cœlos ipsos extollere. Ego vero alius generis persuasus rationibus, nil pernitiosius, nihil pestilentius hominum vitæ, animarumque nostrarum saluti posse contingere arbitror, quam ipsas artes, ipsasque scientias. Ideo que conuerso ordine agendum censeo, et scientias ipsas non tantis præconijs extollendas, sed magna ex parte vituperandas esse mea opinio est, nec vllam esse quæ careat iusta reprehensionis censura, neque rursus quæ ex seipsa laudem aliquam mereatur, nisi quam a possessoris probitate mutuatur. Ea autem modestia hanc sententiam meam a vobis accipi volo, vt me nec alios velle repre-

hendere, qui diuersum sentiunt, nec mihi aliquid arrogare insolentius putetis. Itaque mihi in hoc a reliquis dissentienti veniam dabitis, donec a singulis per ordinem literarum facultatibus, hanc sententiam auspicabimur, non vulgaribus duntaxat argumentis, & a superficie rerum sumptis, sed rationibus firmissimis, & ex intimis rerum visceribus eductis: nō ulla Demosthenis aut Chrysippi arguta eloquentia, quæ mihi sacras literas profitenti opprobrio esset futura, tanquam adulationes amanti, si fucos dicendi sequar. Nam loqui proprie, non eloqui: & rei veritatem, non sermonis ornatum, sacrarum literarum professorem intendere decet. Non enim in lingua, sed in corde veritatis sedes est. Nec interest in dicendis veris quali sermone vtamur, mendacium enim eloquentia verbisque phaleratis indiget, vt se possit hominum mentibus insinuare: veritatis autem sermo, vt scribit Euripedes, simplex existit, non quærens fucum, nec pigmenta. Quod si ergo assumptum negotium absque omni eloquentiæ flore (quæ ea ipsa quoque nunc a nobis, etiam nō tam negligenda quam damnanda erit) vestris delicatissimis auribus offundam, ea vos precor feratis patientia, qua Romanus ille imperator quondam cum exercitu cōstitit, vt audiret mulierculā atque Archesilaus rex interdū audire voluit raucos & inamœnæ vocis homines, quo audiens postea eloquentes, plus caperet oblectamēti. Memineritis illius Theophrasti sententiæ, apud maximos quosque & elegantissimos viros etiam rudes loqui posse, dummodo fide & ratione loquantur. Atq; ne quasi oscitātes vos auribus pēdere sināq; quibus vestigijs & indicijs veluti canibus hanc

Mendacium.

Veritas.

narratam opinionem meam venatus deprehenderim, nunc proferam in medium: si modo id vos prius commonuero, scientias omnes tam malas esse quam bonas: nec aliam nobis supra humanitatis metam afferre deitatis beatitudinem, nisi illam forte, quam antiquus ille serpens pollicebatur primis parentibus, inquiens: Eritis sicut dij scientes bonum & malum. In hoc itaque serpente glorietur, qui gloriatur se scire scientiam: quod probe factitasse legimus Ophitos hæreticos, qui serpentem in sacris suis colebant, dicentes ipsum in paradiso virtutis cognitionem induxisse. Astipulatur istis platonica historia, Theutum quendam humano generi infensum dæmonem scientias primũ excogitasse, non minus offensiuas quam vtiles, vt prudentissime disseruit ille totius Aegypti rex Thamus, de scientiarum ac literarum inuentoribus. Hinc est, quod grammatici plerique dæmones quasi scientes exponunt. Sed esto, has fabulas suis poetis philosophisque relinquamus, & nõ sint alij scientiarum inuentores quam homines: atqui illos scimus fuisse pessimæ generationis filios, filios inquam Cain, & de quibus vere dictum est: Filij huius seculi prudentiores sunt filijs lucis in generatione hac. Si itaque nunc scientiarum inuentores homines sunt, nonne omnis homo mendax, nec est qui faciat bonum vsque ad vnum? Sed esto, rursus sint homines aliqui boni, nihil scientiæ ipsæ bonitatis, nihil veritatis habebunt, nisi quantum ab ipsis inuentoribus, vel possessoribus mutuantur, vel acquirunt: Nam si in malum quempiã inciderint noxiæ erunt, illumque ex malo reddent deteriorem, vt peruersum grammaticum, vanilo quum poetam, mendacem historicum, rhetorem palponem, memoriographum ostentatorem, liti-

De scientiis in genere.

Ophiti.

Inventores artium

giosum dialecticum, sophistam perturbatorem, liguacem Lullistam, arithmeticum sortilegum, lasciuum musicum, impudicum saltatorem, geometram iactatorem, consmographum erronem, architectum pernitiosum, nautam piratã, astronomum fallacem, magum flagitiosum, perfidum cabaleum, physicum somniatorẽ, portentosum metaphysicũ, morosum ethicũ, iniquũ politicũ, principẽ tyrannũ, magistratũ oppresorẽ, populũ seditiosũ, sacerdotẽ schismaticũ monachũ supstitiosũ, prodigũ œconomũ, mercatorẽ falsiuriũ, q̃storẽ pilatorẽ, segnẽ agricolã, pastorẽ ambigæum, piscatorẽ maledicum, venatorem latronem, militẽ prædonem, nobilem exactorem, medicum occisorem, pharmacopolam veneficum, coquum helluonem, alchimistam impostorem, iurisconsultum versipellem, causidicum mille scelerum protectorem, tabellionem falsarium, iudicem venalem, & e sublimi tribunali latronem, theologum hæreticũ & vniuersæ multitudinis seductorem. Nihil autẽ inauspicacius quam ars, q̃ scientia impietate constipata, & malarum rerũ perniciosissimus est maximus quisq; artifex & doctissimus autor. Quod si etiam in non tam malum, sed stultum aliquem incidant, nihil illo insolentius ac importunum magis, nam præter id quod illi de cognata stultitia superest, tuetur illum doctrinæ autoritas, habetq; literarum instrumenta quibus suã defendat amentiam quibus cæteri stulti carentes mitius insaniũt, quemadmodum de rethore ait Plato: Nam q̃ erit (inquit) ineptior, atq; indoctior, hoc plura narrabit, & imitabitur omnia, nihilq; se indignũ existimabit. Nil igitur exitialius q̃ cum ratione insanire: si quis autem vir bonus & sapiens illas possideat, fortassis bonæ erũt scientię ac reipublicæ vti

ſcis, poſſeſſorem aũt ſuum nihilo reddent beatiorẽ non enim (vt aiunt Porphyrius & Iamblicus) vborũ accumulatio diſciplinarumq́ multitudo beatitudo eſt, q̃ nec vllum inſup pro rõnum ac vborum q̃titate accipit incrementum: q̃d ſi ita eſſet, nihil prohiberet illos, q oẽs congregauerunt diſciplinas eſſe beatos, hunc vo q his careat nequa q̃, eſſentq́ philoſophi ſacerdotibus beatiores. Vera enim beatitudo non conſiſtit in bonorũ cognitione, ſed in vita bona, non in intelligere ſed in intellectu viuere: neq́ enim bona intelligentia, ſed bona voluntas coniungit hoĩes deo, nec aliud efficiunt diſciplinæ foris adhibitæ, niſi qa conditionẽ nobis quandã purgatoriã adhibent, ad beatitudinem aliqd conducentem, nõ tñ rõnem ipam qua nobis beatitudo compleat̃, niſi eis adſit & vita, in ipſam bonorũ tranſlata naturã: ſæpiſſime enim eſt cõpertum (vt ait Cicero pro Archia) ad laudẽ atq́ vtutem naturã ſine doctrina, q̃ doctrinã ſine natura valuiſſe. Non igit̃ tã longa, tã difficili & vix vnq̃ pſcrutabili (vt Atuerroiſtæ contendũt) ſcientiarũ oĩm diſciplina aĩm imbuere opus erit, q́ ipſe etiã Ariſtoteles beatitudinẽ ait valde cõmunem, et q̃ cuncti facile adipiſci queant, p diſciplinam quandam & diligentiã, q̃ ſcilicet ait facilem & quaſi cõmunem facultatem contẽplandi obiectum oĩm nobiliſſimũ, ſ. deum: q qdem tã facilis et oĩbus cõmunis contemplandi actus nõ ſyllogizando & demonſtrando perficit̃, ſed credẽdo & colendo. Quæ ergo nunc ſciarũ felicitas, q̃ ſapientiũ philoſophorumq́ laus & beatitudo? quibus ſcholæ oẽs perſtrepunt, reſonantq́ encomijs eorũ, q̃rum aĩas diris cruciatibus diſtrahi audiũt videntq́ inferi: vidit hæc Auguſtinus & timuit, exclamans illud Pauli; Surgunt indocti & rapi-

sunt coelos, & nos cum scientia nostra mergimur in infernum. Quod si audendum est verum fateri, tanta est scientiarum omnium periculosa inconstansque traditio, vt longe tutius sit ignorare quam scire. Adam nunquam e beatitudinis paradiso pulsus fuisset, nisi serpente magistro didicisset scire bonum & malum. Et Paulus eijciendos censet de ecclesia, qui plus scire volũt quam oportet. Socrates dum omnes ferme disciplinas perscrutatus esset, tunc primum ab oraculo sapientissimus omnium iudicatus est, cum se nihil scire palam fateretur. Tam est scientiarum omnium cognitio difficilis, ne dicam impossibilis, vt prius vita tota homines deficiat, quam vel vnius disciplinæ minima ratio perfecte inuestigari possit. Quod mihi hic affirmare videtur Ecclesiastes dum ait: Intellexi quod omnium operum dei nullam possit homo inuenire rationem, eorum quæ fiunt sub sole, & quanto plus laborauerit ad quærendum, tanto minus inueniat, etiam si dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire. Nihil homini pestilentius contingere potest quam scientia, hæc est vera illa pestis, quæ totum ac omne hominum genus ad vnum subuertit, quæ omnem innocentiam expulit, & nos tot peccatorum generibus mortique fecit obnoxios, quæ fidei lumen extinxit, animas nostras in profundas conijciens tenebras, quæ veritatem damnãs errores in altissimo throno collocauit. Quare iam non vituperandi mihi videntur VALENTIANVS ille imperator (quem acerrimum literarum hostem extitisse aiunt) atque Licinius imperator, qui literas virus ac pestem publicam dictitabat, quin & Ciceronem ipsum fontem literarum abundantissimum, refert Valerius tan-

Literarũ hostes.

dem literas contempsisse. Tanta autem est veritatis ampla libertas, liberaq; amplitudo, vt nullius scientiæ speculationibus, non vllo sensuum vrgenti iudicio, non logici artificij argumẽtis, nulla probatione euidente, nullo syllogismo demonstrante, nec vllo humanæ rationis discursu possit deprehendi, nisi sola fide: quam qui habet, is ab Aristotele in priorum resolutionum lib. dicitur melius dipositus. quam si esset sciens, quod exponens Philoponus ait, id esse melius cognoscentem quam per demonstrationem quæ per causam fit. Et Theophrastus ĩ suis trãsnaturalibus sic ait. Vsq; ad aliquid quidẽ possumus per causam speculari, principia a sensibus sumentes, quando autem ad ip̃a extrema & prima transierimus, non amplius possumus scire, siue quia non habemus causam, siue propter intellectus nostri infirmitatem. Et Plato in Timeo ait, q̃ illa explicare plus est, quam vires nostræ sufficiant, sed credi iubet ijs qui ante dixerunt, quanquam nulla demonstrationis necessitate loquantur, fuerunt enim Academici philosophi in precio, qui dixerunt nihil posse affirmari, fuerunt Pirrhonici, & alij multi, qui quidem nihil affirmabãt. Nihil itaq; præcipuum habet scientia, supra ip̃m crede, vbi videlicet probitas autoris mouet discipulorum liberam credendi volũtatem. Hinc pytagoricum illud præsumptum de magistro responsum, ipse dixit. Et Peripateticorum illud vulgatum prouerbium: Vnicuique perito in arte sua credendum est. Sic creditur grammatico de verborum significationibus. Credit dialecticus de parte orationis a grammatico accepta. Assumit a dialectico rhetor argumentationis locos. Poeta mensuras mutuat̃ a musico. Geometra proportiões sumit ab arithmetico. Astrologus vtrisq;

fidem dat. Deinde transnaturales coniecturis vtũtur naturalium, & quisque artifex recte pręsumit de statutis alterius. Habet enim quæuis scientia certa quædã principia, quæ credere oporteat, nec vllo modo queant demonstrari: quæ si quis pertinacius negare velit, non habent philosophi illi q̃ contra illum disputent, moxq; dicent contra negantem principia non esse disputandum, aut ad alia quædam extra scientiæ metas relegabũt: vt si quis (dicunt) neget ignem esse calidum, proijciatur in ignem & quæratur ab eo quid sentiat, ita demum ex philosophis tortores fiunt & carnifices, dum volunt nos vi cogere fateri id, quod ratione debuerant docere. Proinde nil reipublicæ infensum ac perniciosum magis quam literę, quam scientiæ, in qua si qui eruditione & scientia prædíti sunt homines, eorum arbitrio veluti plus sapientium plurimum res geruntur, ac plebis simplicitate multitudinisq; imperitia freti, omnem magistratus autoritatem sibi soli vsurpant, vnde reipublicæ status a populari in oligarchiam migrat, atque exinde in factiones diuisa in tyrannidem facile transit, quam nemo vnquam vspiam terrarum obtinuisse legitur sine scientia, sine doctrina, sine literis, præter vnum L. Syllam dictatorẽ, qui solus sine literis rempublicam occupauit, in q̃ tamen literarum ignorantię vel hoc respublica maxime debet, q tyrannidem sponte tandem deposuerit. Præterea omnes scientiæ, nil nisi decreta & opiniones hominum sunt, tam noxiæ quam vtiles, tam pestiferæ quam salubres, tam malæ quã bonæ, nusquam completæ, sed & ambiguæ, plenæ erroris & contentionis, atq; id nunc ita esse p singulas scientiarum disciplinas progrediendo ostendemus.

De literarum elementis. Cap. II.

NAm in primis quis non videt benedicendi artes, dico grammaticam, logicam, rhetoricam, quæ solum vestibula ac fores scientiarum sunt, non autem scientiæ, sæpe nõ minus pestilitatis adferre quam voluptatis, quibus tamẽ nulla alia veritatis regula est, quam primorũ quorumcunque instituentium placita atque voluntas, quod ab ipsis vsque literarum inuentis, quæ prima artium illarũ elementa instrumentaque sunt plenissime constat: quarum primæ fuerunt Chaldææ, inuentore Abrahamo, vt ait Philo, quibus Chaldęi Assyrij, & Phœnices vsi sunt, sed sunt qui aiunt Assyrijs primum literas dedisse Rhodomantum. Post has Moyses literas tradidit Iudæis, forte nõ quidem his characteribus quibus hodie vtuntur q̃ inuentum putant Ezræ, quẽ omnium fere veteris instrumenti librorum scriptorem existimant. Porro quidam Linus Chalcides literas ex Phœnice tulit ad Græcos, sed Phœniceas donec Cadmus Agenoris filius alio charactere illis nouas literas daret numero sexdecim, quibus Troiano bello quatuor addidit Palamedes. Postea totidem Simonides Melicus. Aegyptijs autem primum scribendi vsum tradidit quidam nomine Mennona per animalium effigies, vt in obeliscis cernitur, sed literas illis primum dedit Mercurius, ille videlicet quem Lactantius ait quintum Mercurium fuisse, cui Vulcanus Nili filius successit in regnũ. Latinis vero literas tradidit mulier Nicostrata cognomento Carmente. Septem itaque literarũ genera antiquitus præcellebant, Hebrææ, Græcæ, Latinæ, Syriæ, Chaldææ, Aegyptiæ, & Geticæ, de quibus in peruetusto codice hos sequentes versiculos sese legisse refert Crinitus,

Moyses primus hebraicas exarauit literas.
Mente Phœnices sagaci condiderunt Atticas,
Quas Latini scriptitamus edidit Nicostrata,
Abraham Syras, & idem repperit Chaldaicas,
Isis arte non minore protulit Aegyptias.
Galfila prompsit Getarū quas videmus vltimas
Cæteræ vero gentes & barbaræ natiões recentiori bus temporibus nouas lr̄as inuenerunt. Nam Go this Gordanus episcopus literas dedit, & antiq Franci q sub Marcomiro & Pharamundo Gallias deuicerunt, suos habuere literaꝶ characteres a Græcis paꝶ distantes, qbus VVastaldus coꝶ patrio sermone descripsit historiam, sed inuentore illaꝶ literaꝶ incerto: extant etiā aliæ Francorum literæ quarum inuētor quidam noīe Doracus, sed a VVastaldi charactere longe diuersæ, & adhuc aliæ inuentore Hicho Franco, q cū Marcomiro ad ostia Rheni venit e Scythia. Quin & Beda ali quas descripsit, sed incerto inuentore, aliquorum Normannorū literas. Et multæ aliæ gentes simili modo vel nouos sibi literarū characteres cōstitue rūt, vel ab antiqs acceptos pro parte aut īmutarunt aut corruperunt, vt Dalmatæ Græcas, & Armenij Chaldæas, at Gothi Longobardiq; latinarū literaꝶ characteres dehonestauerunt. Multæ pterea antiquæ lr̄æ perierunt, sicuti veterū Hetruscorū, q̄ tn̄ olim Plinio Liuioq; testibus magno in pcio fuerunt apud Romanos, & adhuc cernunt in antiquis monumentis harum effigies, sed penitus incognitæ: nam Romanis olim orbem terrarum vastantibus, absoletis antiquis, & cuiusque nationis proprijs, suarum vsum literaꝶ illis violenter imponebant. Sic Hebræorum literæ sub captiuitate Babylonis perierunt, et lingua eorum a Chaldæis corrupta est. Sic antiqua Germanorū,

Gallorum, Hispanorum, & aliarum nationum teræ introductis Romanis characteribus pierūlt linguæq; earum gentium corruptæ, & immutatę sunt. Contra Romanorum literæ & lingua a Gothis, Longobardis, Francis, alijsq; barbaris gentibus viceuersa corrupta sunt, & immutata, neq; enim latina lingua eaipsa est hodie quæ olim, & de Hebræa lingua & charactere inter ipsos thalmudistas non modica dissentio est, nam Rabi Iehuda ait protoplastum Adamum Aramæo idiomate locutum:, Marsutra ait, traditā a Mose legem charactere qui dicitur Hebræo, idiomate vero sancto, quæ ab Esdra in Aramæum idioma Assyriosq; characteres mutata, paulopost characteres retinens Assyrios, sanctum idioma resumpsit, Hebræo charactere cum Aramæo sermone relictis Chusi, hoc est, ijs qui simul legem susceperunt & idola colunt. vt Samaritæ. Alij dicunt nō alijs a primordio quam nunc characteribus scriptam fuisse legem, propter præuaricationem autem aliqn̄ mutatum fuisse characterem, sed post pœnitentiam restitutum: Rabi Simon, Elesaris filius & sermonem & characterem nullo tempore mutatum putat, adeo de hebraicis ne apud ipsos Hebræos quidem aliquid habetur certi, atq; hæc est temporū vicissitudo, vt nullæ sint literæ, nullæ linguæ quæ hodie formam antiquitatis suæ agnoscant aut intelligant.

De grammatica Caput III.

AT ex his tā incōstantibus & ad oē tēpus mutabilibus principijs, literaꝝ dico & linguaꝝ, prior Grāmatica, deinde cæterę, q̄s diximus bn̄dicendi artes prodiere, nā cum paꝝ visum esset lr̄as scire, nisi certo gradu forma

que iungerent, atq; ex lr̃is syllabæ, ex illis tandem ṽba & dictiones formarent, sibiq; ad intelligentiã sermonis iungerent: ausi sunt ingeniosi hoĩes loquendi regulas videlicet constructus, regiminis, & significatorũ ponere, ac velut linguæ frenũ iniĳcere: vt qcqd secundũ illas diceret, bñ dictũ esset, essetq; ars bñ dicendi, vocaruntq; artẽ hanc grãmaticã. Eius inuẽtor apud Græcos, primus tradit Prometheus, Romã primus intulit qdam Crates Mallotes, missus ad Senatũ ab Attalo, inter secũdũ & tertiũ bellũ Punicũ, q̃ postea magno fastu professus est Palemõ, adeo vt nomẽ arti indiderit voceturq; grãmatica ars Palemonia, vir admodũ arrogãs, vt iactaret secũ & natas lr̃as & interituras, tamq; supbus, vt oẽs æui sui doctissimos viros cõtemptui haberet, etiã ip̃m M. Varronẽ porcũ appellare ausus sit. Verũtñ ipsa latina grãmatica tã egena est, ac Græcæ literaturæ obnoxia, vt q hanc nõ calleat, is e grãmaticorũ numero protinus sit eĳciendus. Oĩs itaq; literaturæ seu grãmaticæ rõ non nisi in solo vsu maiorũ, autoritateq; consistit, qbus placitũ est, ita rẽ vocari sicq; scribi, verbaq; sic & sic cõponi & cõstrui, q̊d ipsi tunc bñ dictum vocant. Vñ Grãmatica se recte loquendi artẽ iactat, sed falso, cum idip̃m longe melius discimus a matribus, aut nutricib. mulierculis, q̃ a grãmaticis. Gracchorũ linguam (q eloquẽtissimi sunt habiti) mat. Cornelia formauit, Silẽ Aripithis Scythiæ regis filium Istrina mater græcam linguam docuit. Notum est in multis prouincĳs exterarũ gentiũ colonias inductas, natos filios matrũ sermonẽ semp̃ tenuisse. Hic Plato atq; Quintilianus de deligẽda pueris nutrice idonea tam solicite statuerunt. Absit ergo, vt hanc recte loquendi rationem ab illis in grammatistas trãs-

Palemon.

Grãmatici.

feramus, q cũ nihil præter vnã grãmaticam profiteantur, nihil sciunt minus. Siquidem Priscianus hanc ne toto vitæ suæ tempore discere potuit, & Dydimus de ea quatuor, siue vt alij dicũt sex milia librorum scripsisse perhibetur. Legimus Claudium Cæsarẽ ita fuisse græcis literis deditũ, vt tres literas nouas illi linguæ adinuenerit, quas postea princeps non omisit. Et Carolus ille magnus Germanicæ linguæ grammaticam commentus est, mensibusq; ac ventis noua nomina indidit. Et in hunc vsq; diem, dies noctesq; laboratur, scribuntur commentaria, elegantiæ, quæstiones, annotationes, scholia, obseruationes castigationes, centuriæ, miscellanea, antiquitates, paradoxa, collectanea, additiones, lucubrationes, iteratæ ac reiteratæ editiones. Atq; interim pariuntur nobis totidem grammaticę quot sunt grammatici. Neque tamen quispiam illorum siue græcus siue latinus fuerit, rationem reddidit quomodo orationis partes distinguendæ sint, quis illarum in constructione seruandus ordo: an quindecim duntaxat sint pronoĩa, vt sentit Priscianus, an plura, vt Diomedes & Phoca voluerũt: an participiũ p se se positũ remaneat aliqñ participiũ. Vtrũ gerundia noĩa sint, an ṽba. Cur græcis neutri gñis pluralia noĩa cũ ṽbo singularis numeri coniungant̃. Qua ratione liceat a Latinis noĩa t̃minata in a & in vs proferre in vm, sicut pro margarita margaritũ, pro pũctus punctũ. Q̃o ntũs Iupiter, pducat genitiũ Iouis. Atq; qua ratione ṽba neutralia alij admittũt alij excludunt. Cur plerasq; latinas dictiones alij cum græca dipthonga scribunt, alij non, vt fœlix, q̃stio. Atq; an latinę æ & œ dipthongi scribant̃ tãtum, & nõ proferantur, aut ambæ vocales sicut scribunt; ita ita sub vna syllaba exprimant̃. Similiter cur in latinis plærisq; vocabulis, aliq y græ-

to, alij i latino solūmodo vtantur, sicut in conside ro. Item cur in aliquibus quidam duplicant litea ras quidam non, vt in caussa, relligio. Cur cacca bus, cum habeat primam syllabam positione geminati cc productam, nihilominus a plerisque po etis vt plurimnm corripiatur. Item vtrum Aristotelis anima scribi debeat endelechia per delta vel entelechia per tau. Prætereo infinitas & nunq̄ cessaturas eorum contentiones de accentibus, de orthographia, de pronuntiatione literarū, & figuris, de ethymologijs, analogijs, deque cæteris præceptionibus & regulis, & inflexionibus & modis significandi, de mutatione casuum, varietateque temporum, modorum, personarum, numerorum, deque varijs impedimentis, & ordine constructionis. Denique de ipso literarum latinarum numero, ac genealogia: & vtrum H sit litera, nec ne, & huiusmodi plura. Ita non solum in dictionibus & syllabis, sed & in elementis nulla ratione reddita, a se inuicem dissentiunt. Cuiusmodi pugnam Lucianus Samotensis de S & T consonantibus lepidissimo libello derisit, cuius exemplum esse potest in thalassa & thalatta. Qui dam etiam Andreas Salernitanus de eare grammaticale bellum studiosa facundia descripsit. Sed pauca & modica hæc sunt. Plura & maiora de nominū deprauatis interpretationibus dicere possemus, quibus vniuerso orbi plurimum imponunt. E quibus primum in republica non minima mala procedunt, dum legibus subijci seruitutem exponunt, ciuium autem libertatem interpretantur eam, vbi vnicuique licet quodlibet, ac isonomiam, hoc est, iuris æqualitatem dicunt vbi omnibus indiscretim, idem ius, idē honos, idem p̄mium. Simili modo tranquillum imperium aiunt, vbi omnia principis libidini obsecundant: felicissi-

Bellū gramaticale.

mum, vbi populus luxu defluit & otio. Similibusque admodum multis, & medicina, & leges, & canones corruptæ sunt expositionibus, quibus cogunt ipsas etiam sacras literas, ipsumq; Christum a se dissentire: contorquentes illas, non ad sensum spiritussancti, nec ad communem hominum salutem, sed ad suum ipsorum compendium. Ex quare sæpe grauissima imminerunt pericula, vt solet error in vocalibus errorem parere in rebus. Cuiusmodi deceptus quondam rex primus Hebræorũ Saul in verbo Zobar, quod & masculum significat & memoriam: cum dixisset deus, delebo memoriam Amelech, ipse Saul putabat si mares abstulisset, se satisfecisse præcepto. Contigit & Grecis & Italis similis error in verbo Phos, quod et hominem significat & lumen. Vnde quõdam saturnalium cultores, verbi ambiguitate decepti, hominem quotannis Saturno immolarunt, dũ illum accensis luminibus æque placare potuissent. Quæ gens tam stulta, tandem Hercule magistro resipuit. Tandem etiam theologi, & fratres cucullati, sese grammaticis inserentes, de verborum significationibus, cum multis hæresum appendicibus digladiantur, euertentes scripturas occasione grammaticæ: interpretes mali effecti eorum quæ bene dicta sunt: homines vani, & vere infelices, per artem suam semetipsos excæcantes, fugientes lumẽ veritatis: & dum virtutem dictionum curiose nimis scrutantur, sensum scripturarum nolunt intelligere: sed nuda vocabula tenentes circa illa morantur, subuertentes, & amittentes verbum veritatis. Sicut narratur de sacrificulo illo, siue verum siue fabula sit, qui cum plures haberet hostias, ne in grammaticam committeret, in hæc verba consecrauit: hæc enim sunt corpora mea. Vnde nã or

ta est illa Antimantarum & Fluidianorum execranda hæresis diuæ Christi matris perpetuã virginitatem negantium, nisi ex hoc vnico vocabulo donec, vbi legitur in euãgelijs, quoniam Ioseph non cognoscebat eam donec peperit filium suum primogenitum. At quantam latinæ cũ græca ecclesia contentionem concitarunt duę illæ minimę dictiones ex & per, Latinis asserentibus spiritum sanctum procedere ex patre & ex filio, Græcis autem dicentibus non ex filio, sed ex patre per filium. Quantas rursus tragœdias mouit dictio illa, nisi, in concilio Basiliensi? Bohemis vtriusq; speciei communionem necessariam adfirmãtibus, qa scriptum sit: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Vnde nam illa Valdentium & sequacium, recentiorumq; circa Eucharistiam hęresis? nisi ex illa dictione, est, quam illi symbolice ac significatiue duntaxat dictam volunt, tropũque subesse verbis, Romana ecclesia illam essentialiter exponente. Sunt adhuc aliæ grammaticorum perniciosæ hæreses, verum tam occultæ, tãq; subtiles, vt nisi Oxonienses acutissimi Anglorũ theologi, atque Parhisiensium sorbonistæ, linceis oculis has perspexissent, magnisq; sigillis condemnassent, vix aliquis posset præcauere. Eiusmodi sunt, si quis æque bñ dictũ senserit, Chrs p̃dicas, Chrs p̃dicat. Ego credis, tu credit, Credẽs est ego. Itẽ q̃ verbũ manens verbum, potest priuari oĩbus suis accidentibus. Item q̃ nullum nomẽ est tertiæ personæ & his similia. Quę profecto si hęretica dici debeant, hæretici erunt imprimis prophetę Esaias & Malachias: quorum vterq; inducit deum de seipso loquentem, prior ad Ezechiam his verbis: Ecce ego addet super dies tuos &c, non enim di-

cit addam, sed addet. Alter sic, & si domini ego, vbi est timor meus? quo in loco facit deum pluratiue se appellare dominos, sed multo magis hæretici erunt omnes, qui nunc per vniuersum Romanum orbem habentur theologi, quatenus vniuersam orthodoxæ ecclesiæ doctrinam nouitate pronunciationis contra omnem grammaticorum artem ac vsum ad confictas voces, monstrosa vocabula, & perplexa sophismata protraxerunt, ausi insuper docere theologiam ipsam incorrupto sermone tradi non posse. Sũt infinita horum similia, & miserandum est, ætate nostra quantas contentiones & errores moueant pertinaces grammatici, & superbi sophistæ, suis peruersis vocabulorũ interpretationibus, dum alij ex verbis colligunt sententias, alij contra ex sententiis colligunt verba. Hinc in medica arte, in vtroque iure, in philosophia & theologia, cæterisque facultatibus literarum, infinitæ contentiones, erroresque quotidie insurgunt. Nihil enim demonstrant Grammatici, sed solis nituntur autoritatibus, quæ sæpissime inter se tam variæ sunt atque discordes, vt necessarium sit plurimas illarum esse mendaces, quarum præceptionibus qui maxime confidunt, hi recte loquuntur omnium minime. Omne enim sermonis ius non apud grammaticos, sed penes populum existit, & vulgari consuetudine benedicendi vsum sortitur. Latini autem sermonis vigor postq̃ inualescentibus barbaris apud populum esse desierit, eius ratio tamẽ non a grammaticis, sed idoneis & doctis scriptoribus, vti a CICERONE, Catone, Varrone, vtroque Plinio, Quintiliano, Seneca, Suetonio, Quinto Curtio, Tito Liuio, Salustio, similibusque est petenda: quos penes solos restant antiquæ dilitiæ latinita-

tis vsusque recte loq̃ndi, nõ apud grammaticos literatores, qui suis regulis de verborũ & casuum inflexionibus, compositionibus; & deponentĳs, ipsi latinitati plurimum imponunt, ac talia sæpissime construunt vocabula, q̃ fas nõ sit homini latino vsurpare, nisi forte Parrhisiẽsis sorbona inter articulos referat. Si q̃s dicat de veritate sermonis latini fidẽ grãmaticis non habendã, atq; tñ hi literatores grammatici sese solos scriptoꝝ omniũ censores, iudices & interpretes cõstituunt, ac autores omnes librosq; in ordinem redigere, aut e canone submouere sibi arrogant: nullus vnq̃ tam excellẽtis ingenĳ autor extitit, qui maledicam istorũ linguam euaserit, quem non taxauerint, aut in quo non plurimum culpauerint. Criminantur in Platone confusionem, & ordinem desiderãt, de cuius vitĳs Georgius Trapezuntius libros composuit, qui ab alĳs idcirco Conotimon & Etinym vocatus est, vt narrat Crinitus. Quærunt in Aristotele dilucidam perspicuitatem, arguunt tenebrosam eius obscuritatem, & sepiam vocant: taxant Vergiliũ, vt pauci ingenĳ, & compilatorem, alioꝝq; vsurpatorem, criminãtur. Tullio nõ satisfacit Demosthenes, & ille summus latinoꝝ rhetor a Græcis repetundaꝝ petit̃, & multis notis accusat̃, timidus, superfluus in repetionibus, frigidus in facetĳs, lentus in principĳs, ociosus in digressionibus, raro incalescens, tarde assurgens: quin & a nostris etiam reprehensus, a M. Capella tanquã turbato numero locutus, ab Appollinari flaccidus & supinus notatus est: iãq; etiã Liuianas orationes Trogus pro fictis damnat, & Horatio nõ placet Plautus, idem ab incomopsitis versibus damnat Luciliũ, vt turbidũ flumẽ nullis bene digestis, multa dicitur inuoluere Plinius, nimium fertur indulgere

genio Ouidius, ab Asinio Pollione pro affectato re reprehenditur. Salustius furto & aliena prorsus recitasse, & a Labeone & Scipione adiutus argui tur. Trentius. Seneca calx siue arena vocatus est quem his verbis taxat Quintilianus, si nullũ æqualium contempsisset. si partim non concupisset, si non sua omnia amasset, si rerum põdera minutissimis sententijs non fregisset, sensus potius eruditorum quam puerorum amore comprobaretur: sed & M. Varro porcus appellatus est, et Ambrosius cornicula & fabulator nuncupatus, Macrobius homo eruditissimus impudentis & ingrati ingenij taxatus: & abs Laurentio Valla grammaticorum omnium eruditissimo nullis eorum q vnq̃ latine scripserunt indultũ est, & illũ laniauit Mancinellus. Erat olim inter grammaticos de lingua latina benemeritus Seruius, & hũc impugnauit Beroaldus, tandem & hunc posteriores grammatici veluti barbarum omnino auersantur. Sic grãmatici omnes alter in alterũ furere soliti sunt, deniq; horum opera factum est, vt sacræ scripturæ traductio correctionis prætextu, toties immutata iam tota a seipsa dissonet, horum censuris de Apocalypsi Iohannis apostoli, de epistola Pauli ad Hebræos, de epistola Iudæ & alijs plerisq; noui testamenti capitulis diu dubitatum est, quin et euangelia ipsa ad problemata reuocare conati sunt, sed iam ad poetas.

De poesi. Caput IIII.

POesis ipsa, autore Quintiliano, altera grammaticæ pars est, hoc ipso non modicum sup ba, q̃ olim theatra & amphitheatra augustissima hominum ædificia, non philosophis, non iurisconsultis, non medicis, non rhetoribus, non mathematicis, non theologis, sed ipsis

poetarum fabulis ingentibus sumptibus extructa sunt. Ars non in aliud inuenta, nisi vt lasciuientibus rithmis, syllabarum numeris, ac põderibus, nominumq; inani strepitu, stultorum hominũ aures demulceat, ac fabularum oblectamentis, mendaciorumq; centonibus decipiat animos. Quocirca architectrix mendaciorum & cultrix peruersorum dogmatum dici meruit: atq; vt quod ad furorem, & temulentiam, & impudentiam, & audaciam attinet, illi condonemus, certe interritam illam mentiendi fiduciam quis æquo animo ferret? quem enim angulum insanis nugis fabulisq; relinquit vacuum? Iam enim ab ipso chaos faciens exordia fabularum narrat cœli sectiones, Veneris partus, Titanum pugnam, Iouis incunabula, Rheæ fraudes, & lapidis suppositiones, Saturni vincula, gigantum rebellionẽ, Promethei furtum atque supplicium, Deli errores, Latones labores, Pytonis cædem, Titij insidias, Deucalionis inundationes, hominumq; ex lapidibus ortum, Iachi dilaniationes, Iunonis dolum, Semeles conflagrationem, Bachi vtramq; stirpem, & quæcunq; de Minerua, Vulcano, Erichthonio, Borea, Orichia, Theseo, Aegeo. Castore, Polluce, raptu Helenæ, & morte Hippolyti, in fabulis Atticis referuntur. Præterea errationem Cereris, raptam & inuentã Proserpinam, & quæcunq; de Minoa, de Cadmo, de Niobe, de Pentheo, Attæo, Oedipode, de Herculis laboribus, de Solis & Neptuni pugna, Athamantis insania, de Io in vaccam mutata, & eius custode Argo a Mercurio perempto, & quæ de vellere aureo, Pelia, Iasone, Medea: Itẽ de Agamennonis morte, & Clitemnestræ supplicio, & q̃ de Danae, Perseo, Gorgona, Cassiopea, Andromeda, Orpheo, Oreste, de Aeneæ et Vlyssis errori

NB.

Mythologia.

bus, de Circe Thelagonio, & Aeolo, Palamede Nauplio, Aiace Daphne, Ariadne, Europa, Phedra, Pasiphae, Dedalo, Icaro, Glauco, Atlante, Gereone, Tantalo, de Pana, Centauris, Satyris, Sirenibus, et reliquis huiusmodi insignibus mendacijs memoria prodidit. Nec īterim humanis rebus contenta, ipsos denicꝫ deos in fabularū suaꝝ partem vocat, eoꝝ ortus, interitus, lites, iurgia, odia iras, prælia, uulnera, lamentationes, vincula, amores, lenocinia, libidines, fornicationes, adulteria, cum hominibus & bestijs concubitus, & quæ his absurdiora & nephanda magis, venenosis verborum leporibus, & noxia carminis suauitate texens, non præsentes tantum fallit ac inficit, sed furiosa hæc veneficia, pulchris versiculis, metrisque seruata, etiam posteris comunicat, & tanquā rabidi canis morsu quoscunqꝫ dogmatibus suis mēdacijsqꝫ semel infecerit, consimili rabie furere compellit. Tanta enim arte mendacia eius conficta sunt, vt non raro veris præiudicent historijs. Quēadmodum de ementito Didonis cum Aenea adulterio, atqꝫ capto a Græcis Ilio manifestum est. Sunt tamen qui ad tantum insaniæ furorem deuenerint, vt illi nonnullas diuinitatis sortes inesse putēt, qa demones olim poeticis versiculis responsa dederunt: hinc illos prophetas ac vates, diuinoqꝫ spiritu afflatos vocāt, ac poetaꝝ nugacissimis v̄siculis tanq̄ oraculis ad diuinandū vtuntur. Hinc apud priscos sortes Homericæ cognominatæ sunt ab Homeri versiculis: sicut a Vergilij carminibus sortes Vergilianæ, quarū ī vita Hadriani meminit Spartianus. Quæ superstitio hodie & ad sacras literas, & psalmorum versiculos translata est, etiam non improbantibus plærisqꝫ nr̄e religionis magistris nostris, Sed ad poesim reuertamur,

Sortes Homericæ.

Iuste imo iustissime Socca(?) pendendum.

hanc Augustinus a ciuitate dei exulare iubet, eth- »
nicus Plato a sua republica expellit. Cicero ad- »
mitti vetat. Socrates admonet, si cui fama maxi-
me curæ est, illãq; seruare cupiat illæsã, is caueat
ne poetam aliquem inimicum habeat, qa non tã
magnam in laudando, q̃ in maledicendo & vitu
perando vim habent. Minos rex iustissimus abs
Hesiodo & Homero celebratus, quia Athenien
sibus bellum intulit, tragicos poetas in se concita
uit, qui illum apud inferos relegarunt. Penelopem
abs Homero singulari pudicitia illustratam Li-
cophron aliquot procis concubuisse scribit. Dido
nem Carthaginis conditricem continentissimã vi
duam, Ennius poeta Scipionis gesta decantans
primus Aeneã adamasse finxit, quẽ tñ ex ratione
temporum vidisse vnq̃ non potuit. q̊d mendaciũ
Vergilius deinde sic adornauit, vt pro vera credi
tũ sit historia. Tandẽ eo vsq; hęc mentiẽdi licẽtia
maledicẽdiq; improbitas processit, vt necesse fue
rit legẽ illis p̱ cẽsores p̃scribere, qua eiusmodi po
etaꝝ probra atq; mẽdacia reprimerent̃. Sed et a-
pud priscos Roma. ipsa poesis palã probro habe »
bat̃, atq; adeo, vt (Gellio et Catone testibus) q in
illa studeret, publicus grassator vocaret̃: qn & a
M. Catone ob id taxatus fuit Q. Fuluius, q̊d pro-
cõsul missus in Aetholiã Enniũ poetã secũ assũpse
rit. Et imp̱ator Iustinianus illius professores nulla
prorsus immunitate dignat̃. Homerũ etiã quẽ om
niũ poetaꝝ philosophũ, & oĩm philosophoꝝ poe
tam vocant, veluti insanientem, quinquaginta »
drachmis Athenienses mulctauerunt: et Tichreũ
poetam veluti mentis inopem deriserunt: quin et
Lacedæmonij Archilochi poetæ libros e ciuitate
sua exportari iusserunt. Sic poesim ipsam probis-
simi quique tanq̃ mendaciorum parentẽ asperna

Poësi

Nil sani hic scribit.

ti sunt, poetis adeo monstrose mentientibus: quippe quibus studiũ est nihil sani dicere aut literis prodere, sed cum sarcinatis versiculis, stultis auribus, cantillare, & fabularũ inuolucris perstrepere, & super fumo machinari omnia, sicut alicubi cecinit Campanus.

Viuunt carmine insani poetæ. quid hic carminis monstri!
Si nugas adimas, fame peribunt.
His mendacia sunt opes & aurum
Fingunt quæq; volunt, putantq; palmam
Mentiri bene gloriosiorem.

Sunt præterea apud poetas acerrimæ contentiones, non solum de carminis charactere, de pedibus, de accentibus, de syllabarum quantitatibus: nam de ijs etiam triuiales quiq; grammatici cõcertant: sed de ijs ipsis suis nugis, figmentis atque mendacijs, vtputa de nodo Herculis, de casta arbore, de literis hyacinthi, de filijs Niobe, de arboribus apud quas Latona Dianam peperit. Item de Homeri patria deq; eius sepulchro, atq; vtrum Homerus an Hesiodus ætate superior sit, an Patroclus antiquior Achille, quo corporis habitu Anacharsis Scytha dormierit, cur Homerus non honorauit carmine Palamedem, vtrum Lucanus inter poetas aut historicos reponendus sit. Itẽ de furtis Vergilij, & quo anni mense mortuus fuerit, et quis.

Exiguos elegos immiserit autor
Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est.

Omnia autem poetarum carmina plena fabulis sunt, non nisi sub adulationis, aut detractionis pessimorum virorum prætextu ad stultorum delectationem decantata. Quicquid agunt poetæ, narrent, laudent, inuocent, fabulis suis adulantur. Rursus inuehant, mordeant, accusent, fabulis deba-

chantur, ſemper vero inſaniunt. Recte igitur Democritus hanc non artem, ſed inſaniam vocat. Et Platonis ſententia eſt: fruſtra poeticas fores compos ſui pepulit. Tunc ſiquidẽ admiranda canunt poetæ quando videlicet inſaniunt, aut temulenti ſunt. Hinc Auguſtinus poeſim vocat vinum erroris, ab ebrijs doctoribus propinatum. Hieronymus eam dæmonum cibum appellat. Ars inſuper pertenuis & nuda quæ per ſe quidem tota inſulſa res eſt, niſi alia quauis diſciplina veſtiatur condiaturque, ars eſuriens ſemperque famelica, & tanquam mures alienum panem comedens, atque tamen neſcio quam inter nugas & fabulas cum Tithonis cicadis, Lyciorum ranis, & Myrmidonũ formicis, polliceri audet immortalem gloriam nominis ac dicere:

Viuite felices ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies vnq̃ memori vos eximet æuo.

quæ reuera, aut nulla eſt, aut nihil profutura, ſed hoc munus dicent hiſtorici non poetarum, ſed ſuum eſſe.

De hiſtoria. Caput V.

EST autem hiſtoria rerum geſtarum cum laude aut vituperio narratio, quæ magnarum rerum conſilia, actiones, exitus, regumque & magnorum virorum actus, cum temporum et locorum ordine ac deſcriptione, tanquam viua quædam pictura ante oculos exponit, ideoque hanc tanquam vitæ magiſtram & ad eius inſtitutionẽ vtiliſſimam cenſent ferme omnes, eo quod multarum rerum exemplis cum optimos quoſque ob laudis nominiſque immortalem gloriam, ad præclara queque facinora accendat: tum quod impios quoſque ac prauos perpetuæ infamiæ metu, a vitijs deterreat: quamuis res hæc ſæpiſſime in di-

Cum ceteras artes q. perniciosas aut inutiles plerique sint calumniati, nemo tamen est inventus, qui antiquitatis memoriam ulla infamiae labe notarit: nisi fortasse is, qui cum omnibus virtutibus ac disciplinis bellum indixisset, historiae mendacii coarguit. Sed ea reprehensio fabularum est non historiarum, quae nisi verae sint, ne historiae quidem appellari debent. Joh. Bodino Praef. meth. historic. p.m. 6.

uersum cesserit, & multi quod Liuius dixit de Mãlio capitolino malint esse famæ magnæ quam bonæ, & pleriq; quod virtutibus nequeũt, sceleribus innotescere volunt, inscribique historijs, quemadmodum de Pausania Macedone adolescente Philippi regis patricidio illustri ex Trogo recitat Iustinus, atq; de Herostrato (q Dianæ Ephesinæ tẽplum opus omnium præclarissimum a tota Asia annos ducentos ædificatum incendit) narrãt Gellius, Valerius, atq; Solinus. Et quanq̃ seuerissimis legibus cautum fuerit, ne quis hominem illum voce scriptoue nominaret, finem tamen, cuius gratia perpetrauit scelus, adsecutus est: fama videlicet & nomine eius per tot secula ad nos vsq; deductis: sed ad historiam reuertamur. Hæc cum maxime omnium rerum seriem, fidem, consonantiam, veritatẽq; exposcat, illa tamen minime omnium præstat, tam inter se dissentiunt historiographi, tã varia & diuersa de eisdem tradũt, vt impossibile sit, plurimos illorum non esse mendacissimos: non dico solũ de principio mundi, de diluuio vniuersali, de vrbe cõdita, a quibus exordijs res gestas sese scribere profitentur, cum primum illorum omnes ignorent, alterũ non omnes credunt, tertiũ penes eos incertum sit. Quare cũ hæc remotissima sint, nec æqua ratione ab omnibus recepta, habeãt erratorum illorum veniam. Sed de posterioribus tẽporibus haud poterit illis non imputari mendaciorum culpa, causæ autem tantæ illorum dissonantiæ multæ sunt. Nam plerique eo quod narratorũ temporibus, locis, personis, gestis, non adfuerunt, ex aliorum relatu populares sermones colligẽtes, nihil certum, nihil constans scribunt, quo vitio a Strabone taxantur Eratosthenes, Metrodorus Sceptius, Possidonius, & Patrocles geographus. Sunt

alij qui cum partem rerum viderint, quasi in transitu militari, aut prætextu votorum mendici, per xenedochia, prouincias transcurrentes, conscribere audent historiam cuiusmodi quondam Onoficritus & Aristobolus scripserunt de India. Sunt qui delectationis causa rebus veris nõnihil admẽtiuntur, sæpe etiam veritatem omittentes, de quo Herodotum notat Diodorus Siculus, ac Trebellium Liberianus & Vopiscus, atque Tacitum Tertulianus & Orosius, in quorum numerum etiam Danudem & Philostratum reponemus. Sunt etiam qui res veras ad fabulas conuertunt, quales GNIDIVS, Cresias, Hecatæus, & plures alij antiquorum historici. Sunt & multi qui impudenter historiographum nomine se iactantes, ne videantur quicquam ignorare, aut aliquid aliud ab alijs retulisse, dum de ignotis & inaccessis prouincijs verbosa nouitate scribere præsumpserunt, nihil nisi elegantes nugas & monstrosa mendacia tradiderunt. Cuiusmodi ea quæ de Arimaspis, gryphis, Pigmeis, & gruibus, ac de Cynocephalis & Astromoris, Hippopodibus, Phanisijs, Troglodytis, legimus. quorũ erroribus proximi sunt qui sub arctico mare congelatum affirmarunt, atque tamen inueniunt stultos & sine iudicio homines, qui illis talia credant, ac pro oraculis habeant: at ex horum numero sunt Ephorus, qui vnam duntaxat ciuitatem esse Hiberos tradidit cum illi tantam Hesperiæ partem inhabitare noscantur. Et Stephanus græcus qui Francos Italiæ populos, & Viennã oppidũ esse Galilææ pro Galatiæ dixit. Et Arrianus græcus, qni Germanorum sedes non procul ab Ionio asserit, quibus accedit et Dionysius in his quæ falso tradidit de Pyrenæis montibus, Præterea quæ Cornelius Tacitus Mar

cellus, Orosius, Blondus de Germaniæ locis disse runt, magna ex parte a varietate discrepãt. Similiter falso scribit Strabo Istrũ, hoc est, Danubium non procul ab Adriatico oriri, & Herodotus eundem ab Hespero fluere, & apud Celtas, qui omĩum in Europa extremi sunt, oriri & ad Scythiã ingredi, & iterũ Strabo Lapũ ac visurgã fluuios ad Hanasum ait deferri, cum Lapus Rheno misceatur, Visurgus autem mari exoneretur. Sic & Plinius Mosam fluuium in oceanum properare tradit, cum se nõ oceano sed Reheno immergat. Con similibus erroribus ex recentioribus historicis ac geographis, Sabellicus Alanos ab Alemanis falso deducit, & Hungaros ab Hunnis falso deriuat quin Gothos & Getas Scythas ait, & Danos cũ Dacis confundit, ac diuæ Ottiliæ montem in Bauariam locat, cum nõ procul sit ab Argentorato, Volaterranus etiam Austeraniam & Austriam, Auaros & Sauaros, Lucernam quoque & Nansium confundit, & Plinium dicit Bernensium Heluetiorum mentionem fecisse, cum illi longe posterioribus temporibus a Bartholdo duce Zaringiorum primum conditi fuerint. Similiter Conradus Celtes Dacos eosdem cum Cimbris existimat, & Cheruscos eos q̃s Cerusos, qn & Ryphæos mõtes in Sarmatia sitos putat, & electrũ gummã ex arbore defluentẽ tradit. Sunt & adhuc alij int' historicos longe maiorꝝ mendaciorꝝ culpã habẽtes, q cum aut rebus interfuerũt, aut aliter res ipsas vt sunt, vel gestæ sunt cognouerũt: tamen bñuolentia & obsequio victi suis adulantes, cõtra fidẽ falsa confirmant. Sunt ex istisq ad accusandas aut defendendas alienas causas, historias narrare aggressi, ea sola quę suo argumento cõducunt narrantes, cætera vero dissimulantes, prætereuntes

aut extenuantes: mancas & corruptas historias scribunt, de quo vitio Blondus taxat Orosium, quod ingentem illam Italiæ cladem, qua Gothi Rauennam, Cādanum, Aquilegiam, Ferrariam, ac totam fere Italiam diripuerunt, conticuerit, suum ne attenuaret propositum argumentum. Sunt pterea qui metu aut simultate aut odio aliquorum corrupti detrahunt veritati. Alij dum suorum gesta extollere cupiunt, aliorum patrata extenuant & in humilitatem deijciunt, scribuntque non quod est, sed quod cupiunt, quod volunt, quodque lubet, confidentes non defuturos mendaciorum suorum comites atque patronos, testesque eos quibus egregie palpati fuerint. Quod vitium antiquitus Græcis scriptoribus familiare erat, hodie vero ferme oīs nātiōis Chronographi eo ipso laborāt, vt Sabellicus & Blondus in rebus Venetorum, Paulus Aemilius ac Gaguinus in gestis Francorum, qui non ob alium fructum alunt principes, nisi quod ait Plutarchus, vt famulante ipsis bono ingenio, virtutem alienis meritis suffocantes, illorum facta nugis ac figmentis pro historica maiestate attollant. Sic Græci historici de rerum inuētoribus scribentes, omnia sibi, sed non sua vindicare voluerunt. Est & aliud corruptissimum adulatorum genus, qui cum principum suorum originem ad antiquissimos quosque reges extēdere conentur, cū in suo genere eo nequeant peruenire, ad externas origenes fabulasque recurrunt, & regum & locorum nomina confingunt, & nihil non commentiuntur. Huius generis est barbarus ille Hunibaldus, qui Francorum historias conscribens Scythicam Sicambriam, & Priamum iuniorem aliaque locorum & regum nomina commentus est, quorum nullus vnquam priorum meminit historicus

atq; tamen illius nugas consimilis ingenij homines secuti sunt, videlicet Gregorius Turonensis, Rhegino, atq; Sigisbertus, & plerique alij. Huius furfuris est & Vitilkindus, qui Saxones antiquissimos & primores Germaniæ incolas, Macedonũ sobolem ait, & ab Alexandri magni reliquijs deriuat, quem in hoc errore sequuntur plærique alij. Multi præterea scribunt historias, non tam vt vera referant quam vt delectent, aut egregij principis imaginem in quouis lubeat exprimant aut effingant. Quos si quis arguat mendacij, dicunt se non tam ad rem gestam, quam ad posteritatis vtilitatem & famam ingenij intueri, ideoq; non oĩa narrare vt acta sunt, sed vt narrare expedit, nec se veritatem pertinaciter velle tueri, vbi figmentum falsitatemue communis postulat vtilitas, citantes testem Fabium dicentem, non esse vituperandum tale mendacium, quod ad honestatis persuasionem conducit. Præterea cum posteris ipsis scribant non magni referre, cuius nomine, qua ue serie boni principis exemplum proponatur in publicum: talem profecto Xenophon de Cyro, non qualis esset, sed qualis esse debuisset, tanquam optimi principis exemplar & archetypum scitam elegantemq;, sed absq; veritatis fide historiam descripsit. Hinc tandem factum est, vt multi & natura, & industria ad mentiendum apti, confictis argumentis, fabulosas describerent histotias, vt sunt illa Morganæ Margolonæ, Melusinæ, Amadisi, Florandi, Tiranti, Conamori, Arcturi, Diecheri, Lamceloti, Tristanni, illa inquam prorsus fabulosa ac simul inerudita deliramenta poetarum comœdijs ac fabulis fabulosiora: iter eruditos vero principatum in istis obtinuerunt Lucianus at-

que Apuleius, quin & apud Herodotum historiæ patrem, apud Diodorum & apud Theoponpum quod ait Cicero innumerabiles sunt fabulæ, & ipsi pleni mendacijs. Ibi enim epota Medo prandente flumina, & velificatum.

Athon legimus.
Et quicquid Græcia mendax
Audent in historia.

Atq; hæ sunt causæ cur nusquam vere exacta fides reperiatur historiæ, & si hanc in ea maxime q̄rimus, iudicium autem quo in discernendo opus esset difficillimum est consequi. Cum enim publicę rerum gestarum conscriptiones non fierent quæ rerum docerent veritatem, & mentientes arguerent, sed suæ opinioni quisque permissus est. Hinc nacti sunt errandi mentiendiq; potestatem, vnde tanta apud historiographos discordia nata est, vt etiam (quod ait Iosephus) contra Appionem libris suis alterutros arguant, & valde contraria de rebus eisdem conscribant, quantis quidem locis (idem ait) Hellicanicus ab Agesilao de genealogijs discrepat, & in quantis Herodotū corrigit Agesilaus, & quomodo Ephorus quidē Hellanicum in plurimis ostendit esse mendacem: Ephorum vero Timæus, Timæum qui post eum fuere, Herodotum vero cuncti. Sed neq; de singulis cum Antiocho, & Philisto, aut Callia Timæus concordare dignatus est: in multis etiam Thucydides tanquam fallax accusatur, licet scrupulosissimam historiam conscripsisse videatur. Hæc de alijs scribit Iosephus, atq; hūc nr̄ corrigit Egesippus. Præterea ex historiographis multi multa narrant, sed non oīa probanda, & quidam probant haud quaq̄ probāda, plæriq; pessima exēpla imi

tanda proponunt: Nam qui Herculem, Achillem Hectorem, Theseum, Epaminundam, Lisandrũ, Temistoclem: deniq; Xerxem, Cyrum, Darium Alexandrum, Pyrrhum, Hannibalem, Scipionẽ, Pompeium, Cæsarem miris laudibus depingunt, quid nisi magnos & furiosos latrones famososq; orbis prædones descripserunt? Esto fuerint imperatores optimi, certe viri pessimi scelerosissimiq;: quod si quis dicat, mihi ex historiarum lectione pcipuam nancisci prudentiam, nõ negauerim, modo id quoque concedat, ex eisdem etiam summã hauriri perniciem, atque vt alicubi canit Martialis Sunt bona multa, sunt mediocria multa, sunt mala multa.

De Rhetorica. Cap. VI

RHetorica vero quæ ijs proxima est, ars sit nec ne inter grauissimos viros certatur, & adhuc sub iudice lis est. Ipse siquidem Socrates apud Platonem firmissimis rationibus eam nec artem nec scientiam contendit, sed sagacitatem quandã, ipsamq; nec præclarã nec honestam, quinimo turpem, illiberalem, ac seruilem adulationem. Sed & Lisias & Cleantes & Menedemus, censuerunt eloquentiam nulla arte posse contineri, sed a natura duntaxat proficisci, quæ quemlibet doceat dum opus sit: blandiri, & res suas enarrare, argumentisq; firmare, atq; veram pronuntiationem, memoriam, pulchrumq; inueniendi modum, non nisi a natura proficisci, quod ipsum in Antonio Romanorum oratorum principe visum est. Quin & cum ante Thisiam, Coracem, & Gorgiam nullus adhuc rhetoricę artem scripserit aut docuerit, multos tamen ingenij bonitate fuisse eloquentissimos. Præterea cum ars definiatur esse collectio præceptorum ad vnum

finem tendentium, adhuc certant rhetores quis illius finis sit, an persuadere, an bene dicere: nec cōtenti veris causis, nouas & fictas etiam excogitant. Præterea tot theses, hypotheses, figuras, colores, ductus, characteres, suasorias, controuersias declamationes, procœmia, insinuationes, beneuolentiæ captationes, artificiosissimas narratiões inuenerũt, vt vix numerare sufficiat, & tamen rhetoricæ finem factum esse inficiantur. Hanc Lacedemones omnino reprobarunt, æstimantes proborum hominum sermonem non ab arte, sed a pectore proficisci oportere. Antiqui etiam Romani sero admodum rhetores in vrbem admiserunt, cũque post multam controuersiam ostendere Cicero conatus esset, orandi facultatem non tam ab arte quam a prudentia proficisci, atq; idcirco opus de perfecto oratore scripsisset: tamen ille orator quem ipse velut exemplar ibi fabricat non omnibus probatus est: quin & Bruto ipsi singularis integritatis viro admodum suspectus visus est, semperque vicit sententia rhetorum, benedicendi præcepta hominum vitæ plus officere quã prodesse: atq; vt liceat verum fateri, constat totã illam ac omnem rhetoricæ disciplinam nihil aliud esse quam adsentationis adulationisq; (& vt quidam audacius dicunt) mentiendi artificiũ, vt quod rei veritate efficere non possit, persuadeat fuco orationis, quemadmodum de Pericle sophista ait Archidamus (vt autor est Ennapius) qui interrogatus, num esset illo potentior, respondit: Et si Pericles in bello a me victus sit, ea tamen p̄ditus est dicendi facundia, vt cum de ijs ratiocinetur, non victus, sed victor appareat: atq; de Carneade ait Plinius, q̄ ipso argumentante quid veri esset, haud facile discerni poterat. De eodem

traditum est, quod cum pro iusticia multa publice eleganter & sapienter disseruisset, postridie non minore doctrina atque copia contra iusticiam perorasse. Erat apud Siracusas Corax rhetor, vir acuti ingenii, & linguæ promptioris, qui hanc artē mercede docebat, ad hunc accessit Tisias cum promptam mercedem non haberet, pollicitus est duplicem postquam ille eum docuerit rhetoricam quem Corax hac conditione suscepit & docuit. Hanc Tisias cum didicisset, de precio magistrum circumuenire studens, interrogauit Coracem qd esset rhetorica, quo respondente effectricem persuasionum, in præceptorem sic argumentatus est: Quodcunque igitur de mercede dixero, si tibi me nihil debere persuasero, nihil debeo, quia non debere persuasi: si non persuasero, nihil debeo, quia nō debere persuasi: si non persuasero, non debebo etiam, quia me scire persuadere non docuisti. Tum Corax hoc argumentum in Tisiam retorquere nisus: Quodcunque (ait) ego quoque de mercede dixero, si me accepturum persuasero, accipiam quoniam persuasi: si non persuasero, etiam accipere debeo, quoniam tantum discipulum erudiui q præceptorem superaret. His antistrophis argumentis eos contēdere audientes Siracusani, exclamauerunt: Mali corui malum ouum, significantes mali præceptoris peiorem discipulum. Haud absimilem historiam refert Gellius de Protagora sophista & Euathlo eius discipulo: Atqui scire exacte, ornate, grauiter, et copiose dicere pulchrū & delectabile ac semper vtile est, nonnunquam tamen turpe & importunum, sæpissime vero periculosum, semper aūt suspectum est, q̄ circa Socrates ipse rhetores nulla æstimatione dignos censet, nec q vllam in bene instituta repub. debeant po-

tentiam obtinere: & Plato illos a sua repub. cum tragicis histrionibus & poetis simul excludendos censuit, nec iniuria: Nam hoc artificio nihil periculosius ciuilibus officijs, ab hoc præuaricatores, tergiuersatores, calumniatores, sycophantæ, & cætera huiusmodi sceleratæ linguæ hominum nomina descendunt. Hoc enim præditi homines in ciuitatibus plerunq; coniurant, ac seditiones mouent, dum hac artificiosa loquacitate alios decipiunt, alios mordent, alios cauillant, blandiunt alijs ac in innocentes tyrannidem quandam sibi vsurpant. Hinc recte dixit Euripides, tyrannicum quodam esse multa scire dicere: & Aeschilus ait malum omnium turpissimum esse dico compositos sermones: et Raphael Volaterranus historiarum & exemplorum studiosissimus fatetur, collatis q̃cunque audiuerit, quæque legerit veterum & recẽtiorum exemplis, paucissimos viros bonos reperiri eloquentes, Nonne eo ipso ingentes respublicæ sæpe grauiter vexatæ, sæpe penitus deletæ sunt. Exemplo sunt eius rei, Bruti, Cassij, Gracchi, Catones, Cicero, Demosthenes, qui vt omnium habiti sunt eloquentissimi, ita semper fuere omnium seditiosissimi: Nam Censorius Cato quadragesies accusatus, ipse septuagesies ac vltra alios reos fecit, tota ætate sua insanis declamationibus reipublicæ tranquillitatem perturbans: Alter Vticensis prouocato Cæsare libertatem Romanam funditus subuertit. Non minus Cicero Antonium in reipublicæ perniciem prouocauit, & Demosthenes Philippum in detrimẽtum Atheniensium: nullus denique reipublicæ status ab hoc artificio non est aliquando euersus, nullus ab eloquentiæ vitio si aures præbuit restitit illæsus. Perinde permultum potest in iudicijs fiducia eloquentiæ, hac pa

trona defenduntur malæ causæ, & nocens reus eri pitur legis periculo, hac accusante sæpe innocens damnatus est: nec vllus vnquam eo artificio tam defensus extitit, quin læsus sit qui ex diuerso erat. M. Cato Romanorum prudentissimus vetuit tres illos Atheniẽsium oratores, Carneadem, Crytholaum, Diogenem, in Romanam vrbem publice audiendos admitti, quia tam acuto ingenio, orationis facundia, ac valida eloquentia præditi essent, vt facile possent æqua & iniqua persuadere Constat de hoc gloriatum apud amicos olim Demosthenem, sese quando liberet posse iudicũ sententias ad suam voluntatem conuertere artificio sermonis, ad cuius arbitrium Atheniensibus cum Philippo sæpe bellum, sæpe pax fuit. Tanta illi vis erat eloquentiæ in concitandis, sedandisque animorum ac voluntatum affectibus, vt tanquã ciuium suorum imperium habens, illos quo volu erat verteret dicendo. Consimilem ob rõem Cicero Romæ a plerisq; rex vocatus est, qa Senatum quis vellet, ꝟteret dicẽdo, oratione sua oĩa regẽs Hinc apparet rhetoricam non aliam esse quam persuadendi & mouendorum affectuum artem, subtili eloquio, exquisito fuco, & subdola verisimilitudine rapientem animos incautorum, eosq; ducentem in captiuitatem erroris, peruertendo sensum veritatis. Quod si naturæ beneficio nulla res non vera voce exprimitur, quid pestilentius quã verborum fucatorum studium? Veritatis sermo simplex est, sed viuus & penetrans & discretor intentionum cordis, & ta nquam securis ac gladius anceps omnia artificiosa rhetorum enthymemata facile dissecans et abscindens. Hinc Demosthenes quum reliquos quoscunq; ex arte dicentes facile contemneret, vnum Photionem vera & ad

rem pertinentia ſimpliciter & breuiter dicentem metuebat, ideoque orationum ſuarum ſecurim nuncupare ſolebat. Forte nouerant hæc priſci Romani, qui (teſte Suetonio) rhetores bis Roma ciuitate, ſemel ſub C. Fanio Strabone, & M. Valerio Meſſala conſulibus: ſemel iterum ſub C. Domitio Enobardo & L. Licinio Craſſo cenſoribus, publico edicto eijcientes: tertio ſub Domitiano imperatore, vniuerſali ſenatuſconſulto, & vrbe Roma, & tota inſuper expulerunt Italia: Athenienſes eos tanquam iuſticiæ peruerſores foro prohibuerunt, ac Thymagoram, quod inter officia ſalutationis Dario regi more gentis illius adulatus fuiſſet, capitali ſupplicio affecerunt. Pepulerunt Lacedemonij Cteſiphonē eo ꝙ ſe iactarat de re qua uis totum diem poſſe dicere. Nihil enim apud illos magis inuiſum quam curioſum hoc linguę artificium, eorum quibus veritatis proferendæ nulla cura eſt, ſed opus modicum proponentes, illud orationis lenocinijs & verborum ampullis excolere, & dicendi dulcedine decipere animos auditorum, illosq́ lingua ſua reuinctos ducere ab auribus: iamq́ palam eſt nullos hoc artificio factos meliores, complures autem deteriores reddi: qui & ſi de virtutibus comptius dicere poſſent, longe tamen videmus elegantiores eſſe feliciorisq́ eloquentiæ ad defendendos errores, ad ſeminandas lites, ad excitandas factiones, ad congerenda cōuitia, maledicta, calumnias, ꝗ ad conciliandam pacem, concordiam, tranquillitatem, atque ad prædicandam charitatem, fidem, religionem. Porro hoc artificio confiſi plurimi ab orthodoxa fide deſciuerunt, ſectæq́ ac ſchiſmata, ſuperſtitioneſq́ ac hæreſes hinc pullularunt, dum nonnulli ſcripturam ſacrā, eo ꝙ eloquentiæ Ciceronianoq́ lepo-

te careat, ita aspernantur, vt cum ethnicorum fucatis argumentorum persuasionibus, contra catholicam interdum veritatem sentirent. Quod de Tacianis hæreticis in primis manifestum est, & ijs, quos Libanius sophista, & Symmachus orator idololatriæ defensores, atq; Celsus Africanus, et Iulianus apostata, cõtra Christum magnis rhetorismis insultantes seduxerunt: e quorum pernicioso ac blasphemo eloquio, multas persuasionum argumentationes acceperunt hæretici, quas in aures hominum simplicium immittentes, totos seduxerunt a verbo veritatis, sed quid veterum hereticorum exemplis insistimus, nostra tẽpora spectemus. Qui sunt duces germanicarum heresum quæ ab vno Luthero suscepto exordio hodie tam multe sunt, vt fere singulæ ciuitates suam peculiarem habeant hæresim, nonne autores illorum homines disertissimi linguæ eloquentia et calami elegantia instructi, & quos ante annos aliquot a linguarum peritia, a sermonis ornatu, a dicendi scribendiq; promptitudine sic laudatos vidimus, vt nihil illorum laudibus potuisset adijci: hodie videmus capita & principes hæreticorum, ita sunt adhuc multi qui eloquentiæ dediti, dum volunt Ciceroniani fieri efficiuntur pagani, & qui Aristoteli & Platoni impensius student, fiunt illi quidem superstitiosi, hi vero impij. Omnes autem illi quicunque præter simplicia veritatis verba ociosos sermones in aures hominũ effundunt, assistent in iudicio rationem reddituri de ijs, quæ vane coniecerunt & mentiti sunt aduersus deum.

De dialectica. Cap. VII.

SVccedit istis in subsidium dialectica, & ipsa quidem non nisi contentionis ac tenebrarum artificium est, per quam reliquæ omnes scien-

tiæ obſcuriores, ac cognitu difficiliores redduntur atq; hæc etiam ſeſe logicam videlicet dicendi & ratiocinandi ſcientiam vocat, miſerum profecto & irrationale hominum genus: ſi absq; hac diſciplina neſciat ratiocinari: hanc tamen Seruius Sulpitius omnium artium maximam eſſe dixit, & quaſi lucem ad ea quæ ab alijs doceantur, cum ipſa (vt ait Cicero) rem vniuerſam doceat diſtribuere in partes, & latentem definiendo explicare interpretando obſcuram explanare, ambiguã contemplari & diſtinguere, atq; regulam de ijs omnibus tradat qua vera & falſa iudicentur. Præterea pollicentur dialectici ſe cuiusq; rei eſſentialem (vt aiunt) definitionem poſſe inuenire, tamẽ hanc nullis vnquam verbis pręſtare poſſunt tam lucidam, quin æque neſcius maneat animus, qui dicat qs idiotæ pro hoīe animal rōnale mortale, minus intelliget q̃ ſi dixiſſet hoīem. Plura de his ſcripſit inter latinos Boetius, cuius opa non habẽtur, ſed p̄ſtant omnibus q̃ ſcripſit Ariſtoteles, p̄dicamenta, elenchos, topica, perihermenias, analitica, & reliqua: quem ſecuti Peripatetici opinantur nihil ſtare aut ſciri poſſe, niſi quod ſyllogiſſando probetur per demonſtrationem, eam videlicet quam depingit Ariſtoteles, ſed tamen nunquam in dogmatibus ſuis obſeruauit, cum omnes ſuæ argumentationes ex præſuppoſitis ab eo deducantur, quem ſecuti omes iſti ſcientiarum pollicitatores, hactenus nullas aut pauciſſimas veras demõſtrationes dederunt, nedum in naturalibus, ſed omnes deducunt illas ex p̄acceptis, aut abs ſuo Ariſtotele, aut abs alio qui illa prior dixerit, quorum autoritatem ſeruant ſibi pro principijs demonſtrationis: veram autem demonſtratiōem quæ facere debeat ſcientiam docet Ariſtoteles eam eſſe, quæ

fit per quiditates (vt loquuntur Dialectici) per proprias rerum differentias nobis occultas & ignotas. Ait insuper demonstrationem ex causis fieri, ex ijs quæ sunt de per se, & secundum quod ipsum, quæ quidem enunciationes cum sint conuertibiles se ad inuicem inferentes, tamen ait non dari nec concedi demonstrationem circularem ex causis. Si itaq; nunc principia demõstrationis plurimum ignota sunt, & circulatio non admittetur, certe nulla inde aut paucissima eaque incerta haberi potest scientia: credere enim oportebit demõstratis per fragilia quædam principia, quibus aut propter præcedentem prudentum autoritatem, veluti notis terminis assentimur, aut quos experientia comprobamus per sensus. Omnis enim notitia (vt aiunt) ortum habet a sensibus, & experimentum sermonum verorum (vt ait Auerrois) est, vt concordent sensatis. Et illud notius est & verius in quod plures sensus conueniunt, ex sensibilibus itaque eorum sententia manuducimur, ad omnia ea quæ a nobis sciri possunt. Iam enim cũ sensus omnes sæpe fallaces sint, certe nullam nobis synceram probare possunt experientiam. Pręterea cum sensus intellectualem naturam nequeant attingere, & rerum inferiorum causæ ex quibus illarum naturæ, effectus, & proprietates seu passiones demonstrari deberent, sint omnium consensu nostris sensibus penitus ignotæ, nonne cõuincitur veritatis viã sensibus esse præclusam, quare etiam omnes illæ deductiones & scientiæ quæ in ipsis sensibus radicibus fundatæ sunt, omnes incertæ erunt & erroneæ & fallaces. Quæ ergo nũc vtilitas dialecticæ, quis fructus scientificæ illius demonstrationis ex principijs & experimentis, quibus cũ veluti notis terminis assentire necesse erit

nonne iã ipsa principia & experimentata magis sciẽtur quam demonstrata: sed hæc ars nũc paulo remotius nobis repetenda est. Dialectici decem numerant prædicamenta quæ vocant genera generalissima, hæc sunt: substantia, quantitas, qualitas relatio, quando, vbi, situs, habitus, actio, passio: q bus omnia constare putant, & intelligi quæcunque in toto vniuersoq; orbiculari mundo continentur. Tradunt insuper quæ de ijs ipsis ac earum partibus prædicentur, quinq; vedilicet: genus, speciem, differentiam, proprium, & accidens: quæ ob id prædicabilia nominarunt. Porro inuenerunt quatuor cuiuslibet rei causas, materialem, formalẽ, efficientem & finalem, ex qbus oĩm rerũ ꝟitatẽ & falsitatẽ sese ĩuenire posse arbitrantꝰ, quadã infallibili (vt putant) demonstratione, hoc est, syllogismo, quem altero trium ordinum, vt vocant, figurarum supra vndeuiginti modos esse oportebit. Componunt autem omnem syllogismum siue demonstrationem ex tribus terminis, qui sunt: subiectum quæsiti, & dicitur minor: alter prædicatum quæsiti, & dicitur maior: tertius est mediũ inter vtrumq; participans: & iuxta hos duas formant propositiones, quas præmissas appellant, maiorem & minorem, ex illis tandem nasciꝰ conclusio, scilicet de altero ad extremum, alterum tãquam a limine ad metam procurrentes. Hoc totum est egregium illud artificium, hæc eius sunt extrema confinia, quibus omnia conbinare, diuidere, & concludere opinantur, per quædam quæ refelli posse impossibile putant axiomata, atque hæc sunt logici artificij portentosa, & alta mysteria, magnoque labore exquisita, a magistris fallacibus, q̃ tanq̃ occulta q̃dam & arcana non oẽs profiteri licet, nec discere, nisi illos qui grãdes mer

cedes pro illis præstare possunt, magnisq; sumptibus autoritatem hanc sibi inter scholasticos coemerint. Deniq; ij sunt eorum canes, hæc illa retia quibus (illorum opinione) rerum omnium siue naturę subiectarum, vt physica, siue naturam ipsam comitantium, vt mathematica, siue naturam ipsam quodammodo superantia, vt Metaphysica venantur veritatem, quam tamen eo artificio iuxta P. Clodij atq; Varronis prouerbium, nimiū altercando amittunt, atque hęc sunt duntaxat veterum dialecticorum confinia.

De Sophistica. Cap. VIII

SEd longe plura prodigia maioraq; portēta ijs addidit recentior sophistarum schola, de terminorum passionibus, de infinito, de comparatiuis de superlatiuis, de differt aliud ab, de incipit et de finit, de formalitatibus, hæccæitatibus, instantibus, ampliationibus, restrictionibus, distributionibus, intentionibus, suppositionibus, appellationibus, obligationibus, consequentibus, indissolubilibus, exponibilibus, reduplicatiuis, exclusiuis, instantijs, casibus, particularisationibus, suppositis, mediatis & immediatis, completis & incompletis, complexis & incomplexis, & cæteris intolerandis vanisque vocabulis, quæ traduntur in paruis logicalibus, quibus omnia quæcunque reipsa falsa sunt & impossibilia, vera esse facile conuincent: & contra quæcunq; vera sunt, velut ex equo Troiano erumpentes, ijs machinis subito verborꝫ incendio ac ruina vastabunt. Sunt rursus qui non nisi tria prædicamenta recipiunt, nec nisi duas syllogismorum figuras, & tm̄ octo illorꝫ modos probant, modales aūt propositiones, concretos insup̱ & abstractos terminos rideant, nec desunt q̄ vndecimum numerent p̄dicamentū

& quartam syllogismorum figuram, augerentque prædicabilium & causarum numerum, totque inuictas & Scoticas subtilitates inuexerunt, vt Cleantis, Chrysippique argutiæ, cum Daphitæ, Euthidemi, Dionysiodori circumuentiunculis, penitus crassæ, rusticanæque futuræ sint, si cum ijs nouis sophistarum nostrorum inuentis conferantur, in quibus nunc passim ferme, omnis scholasticorum turba, cum misero labore ac damnabili studio occupata, nil magis agere videtur, nisi vt discat errare, ac perpetuis digladiationibus explicandam veritatem obscuriorem reddere vel amittere, quorum tota disciplina non aliud quicquam est quam captio quædam, ex deprauatis verborum dictionibus subdola quadam cauillatione peruertens vsum loquendi, & vim inferens linguæ quam ignorat, transuertens veritatem secundum verisimilem expositionem, quorum gloria non nisi in conuicijs & strepitu sita est, vt qui non tam victoriam appetant quam certamen, nec veri inueniendi, sed altercandi propositum sit, adeo vt inter hos primas partes teneat, quicunque clamosissimus & impudentissimus, & linguæ fremitu audacissimus. De quibus ait Petrarcha: siue is styli pudor, siue ignorantiæ confessio est, lingua implacabiles sunt calamo non contendunt, nolunt apparere quam friuola sunt quibus ornantur: ideoque more Parthico fugitiuam pugnam exercent, & volatilia verba iactantes quasi ventis vela committunt. Hi sunt enim quos Quintilianus dicit in disputando mire callidos, cum autem ab illa cauillatione discesserint, non magis sufficere in aliquo grauiore actu, quam parua quædam animalcula quæ in angustijs mobilia campo deprehenduntur, itaque campum timent verumque est illud diuerticula & anfractus suffragia esse infirmitatis, vt qui parum cursu valent flexu eludant.

Sic & sophistæ metuunt sub notarijs, & collatis libris, & autoribus pugnare, sed solius memoriæ & linguæ viribus, fugitiuis clamoribus, non ad calamos, sed ad obliuiosas aures concertare volunt, nec referre putant qua quisque ratione vtatur, dummodo instantiam det, nec curandū quic quid sentiat aut dicat, modo loquatur & strenue contendat: Nam qui verbosior est, is inter eos videtur doctior, ijs præstigijs circumeunt scholas, & plateas, & mensas, quærunt æmulos, quos vt cō grediantur inuitant, instant, insiliunt, si congreditur & vrget ad diuerticula prolabuntur, & latebras quærunt, & ad vsitata recurrunt, tot facientes anfractus, ac si labyrinthum circumiri oporteat. Quod si quis nolit aut pigeat cum illis decertare, subdola aliqua interrogatione, & quam quis non optima cognitione inquisiuit adgrediūtur, vt sic vel ex improuiso respondentem de errore conuincant, aut scire se negantem verecundiæ reum faciant & explodant, atque ipsi in vtramq; partem doctrinæ vēdicent gloriam. Sed quos fructus nobis in ecclesia Christi peperit pariatque dialectica cum suis sophistis spectemus, qui non assentientes diuinæ traditioni illam compositis, & ex fallacibus sensibus deductis rationibus, confundunt quibus dum nimium credunt, recedente luce veritatis, succrescunt tenebræ. quibus obuoluti & excæcati factique magistri & duces cæcorum, multos secum ijs falsis argumentationibus ac apparentibus rationibus trahunt in foueam, semperque ignorantiæ profundum, errorum que pelagus innatantes, serpentum more lubrici fraudulentiæ & seductionis verbis subinuolantes imperitiores seducunt ad credendum figmentis suis, & extollentes ea, persuadere audent sa-

cratissimam theologiam, sine logica, sine dialectica, sine rixa, sine altercatione, sine sophismatibus constare non posse. Non inficior dialecticam bus ad scholasticam exercitationem conferre, camsed ad theologicam contemplationem quid conferat non video, cuiussumma dialectica est in oratione constituta, neque enim vana promissione pollicitus est nobis Christus inquiens: Petite & accipietis. Itaque priusquam contentiosi scholastici suam dialecticam discant, isti Christifideles ab ipso magistro veritatis impetrant omnem necessariam veritatem. Præterea dialectica per varias ambages tandem non altius pertingere potest quam ad philosophiam, sed per fidelem orationem recta & certissima via conscenditur ad summam diuinarum atque etiam humanarum rerum sapientiam. Errant igitur quicunque dicunt dialecticam hanc esse euertendorum hæreticorum machinam omnium potentissimam, cum re vera ipsa sit robur omnium hæreticorum: hac arte freti quondam Arrius & Nestorius hæretici, tam impudenter desipuerunt, vt ille diuersas per gradus & tempora in Trinitate substantias assereret, alter Mariam virginem theotocon esse negaret, quia diuinas operationes logicis sophismatibus metiri præsumpserunt, plus Aristotelis obseruantes dialectica sophismata, quam diuinæ scripturæ animaduertentes verba. Omnia namque (vt ait Hieronymus) hæreticorum dogmata sedem sibi & requiem inter Aristotelis & Chrysippi spineta reperiunt, inde Eunomius profert, quod natum est, non fuit antequam nasceretur. Inde Manichæus, vt deum liberet a conditione malorum, alterum mali inducit autorem. Inde Nouatus subtrahit veniam, vt tollat pœnitentiam. De illis fontibus vniuersa hæreticorum dogmata, argumen

tationũ suarũ riuulos trahunt: Nã cũ nullus sermo sit q non recipiat contradictionẽ, nec vlla argumẽtatio q̃ nõ possit p aliã subuerti, inde est q̃d ad nullũ finẽ scientiæ, ad nullam cognitionẽ veritatis, p dialecticas disputationes hoẽs puenire possint: sed & multos contigit declinare a veritate in hæreses, dũ speciẽ sibi validioris veritatis logicis argumentationibus reperisse se credunt, aut sic hæreticos reprobant, ut ipsi nihilo saniora restituant: quare Plato ipse sero admodũ voluit dialecticã attingi a custodibus, eo q̃d hæc in vtranq; partem disserat, & minus firmas reddat de honesto aut inhonesto rationes. Hæc de dialectica hactenus.

De arte Lullij Caput IX.

INuenit aut Raimundus Lullius recentioribus tpibus dialecticæ haud absimilẽ prodigiosam artẽ, per quã tanq̃ olim Gorgias Leõtius (qui primus in conuentu literatorũ hoĩm poscere ausus est, qua de re quisq; audire vellet) de quouis subiecto sermone, abunde quis valeat differere, atq; inuenire quadam artificiosa nomĩnũ ac verborum perturbatione, atq; in vtramq; partem de omni sermone curioso hoc plusquan eleganti artificio, garrula loquacitatis ostẽtatione disputare, necq; ullum vincendi locum alijs relinquere, & res minutissimas et pusillas in immensum dilatare. Sed hęc altius repetere non est necesse, nos ampla satis cõmentaria in hanc artem dedimus alibi, verũ nolo hęc alicui fucum faciant in artificio admodum leui, q̃ & si in eisdẽ extollere visi sumus, tamẽ res ipsa palam se facit, vt opus non sit circa hanc magnopere depugnare, hoc autem admonere vos oportet, hanc artem ad pompam ingenij & doctrinæ ostentationem potius quam ad cõparandam eruditionem valere, ac longe plus habere auda-

ciæ quam efficaciæ. Esse præterea totam inerudi tam ac barbaram, nisi elegantiore quadam literatura adornetur.

De arte memoratiua: Caput X.

His artibus adnumeratur etiam memoratiua, quæ (ut ait Cicero) nihil aliud est quam inductio quædam, & præceptionis ratio, locis & imaginibus tanq̃ membrana cōstans, & characteribus a Simonide Melitone primum excogitata. Deinde per Metredorum Sceptium perfecta, ipsa tamē qualis qualis sit, sine naturali memoria persistere minime potest, quam tot sæpissime monstruosis obtundit imaginibus, vt pro memoriæ tenacitate maniam & phrenesim nōnunq̃ inducat, dum videlicet naturalem memoriam innumerabiliũ rerum ac verborũ imaginibus prægrauans, naturæ finibus non contentos, arte insanire facit. Hanc itaque cum Simonides aut alius quiuis Themistocli obtulisset, ait ille, obliuionis mallem: nam multa memoro quæ nollem, obliuisci non possum quæ vellē. Et Quintilianus de Metrodoro: Vanitas, inquit, nimirum fuit atq; iactatio, circa memoriam suam potius arte quam natura gloriantis. Scripserunt de ea Cicero lib. rhetoricorum nouorum, & Quintilianus in institutionibus, & Seneca, & ex recentioribus Franciscus Petracha, Mateolus Veronensis, Petrus Rauennas, & Hermannus Buschius, & alij, sed indigni catalogo, obscuri homines permulti, & multi hanc quotidie profitentur, sed non reperitur qui in ea multum proficiat, & magistri eius pro lucro infamiam sæpe reportant: solent enim in gymnasijs plærumque huius artis professione nebulones quidā scholaribus imponere, ac rei nouitate pecuniolam ab incautis emungere, deniq; puerilis gl'a est

oſtentare memoriam, turpe & impudẽtis eſt; mul-tarum rerum lectionem inſtar mercimoniorũ ante fores explicare, cum interim vacua domus ſit.

De Mathematica in gñe. Cap. XI.

SEd tempus eſt nunc de mathematicis diſciplinis dicere, quæ multo omnium certiſſimæ putantur, omnes tamen non niſi in doctorum ſuorum, quibus plurima fides datur, opinionibus cõſiſtunt: qui etiam in illis non parum errauerũt, q̃d & Albubatar vnus eorum nobis atteſtatur, inquiens: Antiquos etiam vſq; poſt Ariſtotelis tempora non plane mathematica ſciuiſſe, cumq; omnes hæ artes circa ſphæricam ſeu rotundam, ſiue figuram, ſiue numerum, ſiue motum potiſſime verſentur: fateri tandem coguntur perfecte rotũdum ſeu ſphæricum nuſq̃, neque ſecundum artem reperiri, necq; ſecundum naturam. Atq; hæ diſciplinæ licet vel paucas, vel nullas in eccleſia hęreſes dederint, tamen quod ait Auguſtinus, nihil ad ſalutem pertinent, ſed magis in errorem mittunt, & a deo auocant, atque (vt ait Hieronymus) non ſunt ſcientiæ pietatis.

DE Arithmetica. Caput XII.

INter has prior eſt Arithmetica, hoc eſt, numerorum diſciplina, quæ matris quodãmodo ad cæteras obtinet vicem, non minus ſuperſtitioſa q̃ vana, ac propter vilem numerandi practicam, non niſi a mercatoribus auaritię cauſa in p̃tio habita: tractat enim de numeris & earum diuiſiõibus, quis par, quis impar, quis pariter par, quis pariter impar, quis impariter par, quis ſup̃fluus, quis diminutus, quis perfectus, quis compoſitus, quis incompoſitus, quis per ſe, quis per aliũ. Item de proportione & proportionalitate earundemque ſpeciebus. De numeris harmonicis & ge

ometricis, deq; varijs numerorum passionibus et minutijs atq; modo supputandi.

De Geomantia. Cap. XIII.

DEnique arithmetica hæc nobis geomanticam diuinationem, & prænestinas tesseras & talos, & aleas, et quicqd est eiusmodi numeralium sortilegiorum progenuit: quamuis Geomantiam omnes ferme astrologiæ adoptent, ob parilem iudicandi rationem, tum quia vires eius non tam ex numero, quam ex motu eliceant, iuxta illud Aristotelis dictum in primo metheororum: Motus cœli est perpetuus, & est principium & causa omnium motuum inferiorum. Scripserũt autem de hac ipsa ex antiquioribus, Hali: ex recẽtioribus Gerardus Cremonensis, Bartholomæus Parmensis, & quidam Tundinus: scripsi & ego quandam Geomantiam ab alijs lõge diuersam, sed non minus superstitiosam, fallacemq;, aut si vultis dicam etiam mendacem.

De Aleatoria. Cap. XIIII.

ARs item aleatoria, & ipsa tota sortilega est, cuius quanto quis studiosior, tanto erit & nequior & infelicior, dum alieni concupiscentia sua profundit, nec vel patrimonij vllam reuerentiam tenet. Hæc ars mendaciorum, periuriorum, furtorũ, litium, iniuriarum, homicidiorumq; mater est, vere malorum dæmonũ inuentum, quæ exciso Asiæ regno inter euersæ vrbis manubias varia sub specie migrauit ad Græcos. Hinc tesseræ, calculi, tricolus, senio, monarchus, orbiculi, thaliorchus, vulpes, pręterea octocedron, duodecacedron, quibus nonnihil diuinationis inesse putatur. Sunt & qui dicant Attalum Asiaticum artem hanc inuenisse, & ab artificio numerandi excogitasse; e Romanis vero memo-

riæ proditum est Claudium imperatorē de illa librum composuisse, cuius ipse atq; ante eum Augustus Cæsar ambo studiosissimi cupidissimique extiterunt. Ars tota infamis, & omnium gentium legibus interdicta, quin & Cobilon Lacedæmonius iungendæ societatis causa Corinthum legatus missus, cū duces ac seniores Corinthiorum inuenisset in alea ludentes, infecto negocio redijt dicens: nolle se Spartanorum gloriam hac infamia maculare, vt dicerentur cum aleatoribus societatem cōtraxisse: tanto probro apud maximos quosque habita est, vt regi Demetrio in leuitatis opprobrium taxilli aurei a Parthorum rege missi sunt: atq; tñ hodie regum & nobiliū hic exercitatissimus ludus est: quid ludus? imo sapientia, eorū qui fuerint in hac ad fallendū dānabilius instituti.

De sorte Pytagorica. Cap. XV.

NEc illud prætereundum censeo, quod asserebant Pytagorici, & quod alij putāt, ipse etiam credidit Aristoteles, literarum elementa certos suos possidere numeros, ex quibus ꝑ propria hominū nomina diuinabantur, collectis in summam cuiuslibet literarum numeris, quibus collatis palmam illi tribuerunt cuius summa alteram excesserat, siue de bello, siue de lite, siue de coniugio, siue de vita aut alia consimili re quæsitum foret. eaq; ratione dicunt Patroclum ab Hectore victum, illum vero ab Achille superatum, quam rem Terentianus tradidit ijs versibus:

Et nomina tradunt ita literis facta.
Hæc, vt numeris pluribus, illa sint minutis,
Quandoq; subiunt dubia pericla pugnæ,
Maior numerus qua steterit, fauere palmam
Præsagia lethi minima patere summa
Sic & Patroclen Hectora manu perisse.

Sic Hectora tradunt, cecidisse mox Achilli.
Et sunt qui simili computo promittunt sese horoscopia inuenturos, sicut de ijs tradidit, nescio qs, noīe Alchandrinus, obscurus philosophus, quē ferunt discipulū fuisse Aristote. Et narra Plinius Pytagorę inuētis etiā illud attribui, ꝑpriorꝫ nominū imparē vocaliū numerum, orbitates oculorꝫ, claudicationes, consimilesue casus portendere.

Adhuc de Arithmetica. Cap. XVI.

S Ed ad Arithmeticam redeamus: hanc Plato a malo dæmone vna cū talorꝫ et alearꝫ ludo primū mōstratam ait: Et Lycurgus magnus ille Lacedæmoniorꝫ legislator, illā ceu turbulentā e republica sua eijciendā censuit. Vacuū eī & inanē laborē deposcit, & ab vtilibus honestisqꝫ negotijs hōes abstrahit, ac de rebus futilibus sæpe magnis iurgijs cōtendit. Hic illud Arithmeticorꝫ irreconciabile bellū, vter numerus par an impar ꝑferendus sit: qs inter ternarium, senariū, denariū, numerus sit perfectior: Item quis numerus dicitur pariter par, circa cuius diffinitionē Euclidem ipsum Geometriæ principem, non parū errasse contendunt. Præterea non facile dixerim, q̄ Pytagorica mysteria, quas magicas vires numeris inesse somniant, etiam ab ipsis rebus nudatis, dicereque audent nisi illis instrumentis exēplaribusqꝫ mundum ad deo creatū iri nō potuisse, ac diuinorꝫ oīm cognitionē in numeris tanq̄ in regula oīm certissima cōtineri. Hinc orti sunt Marci, Magi, et Valentini hæreses in numeris fundatę & ex numeris progressæ, q diuinā religionē & innumerabilia diuinæ veritatis secreta, sese per frigidissimos numeros posse inuenire et enūciare ꝑsumebant. Accedit istis Pytagorica terractis inter sacramenta habita, & alia plura ijs similia,

quæ omnia vana, ficta, & falsa sunt, nec quicquā veri superest arithmeticis illis, nisi insensatus ac inanimatus numerus, atq̧ tamē hinc sese diuinos homines agere arbitrantur quod sciant numerare: sed hoc ægre illis concedunt musici hūc honorem suæ harmoniæ libentius deferentes.

De Musica. Caput. XVII.

DE Musica igitur iam nobis sermo esto, de qua ex Græcis copiose scripsit Aristoxenus qui & animam musicam esse dixit: cuius documēta Boetius deinde latinis tradidit: dico autem illam quæ in vocum ac sonorū modulatione consistit, non eam quam de metris & rithmis ac carminum fictionibus nuncupant, quæ poesis est, quæ autore Alpharabio, non tam speculatiōe ac ratione, q̄ furoris insania fertur, de qua superius diximus: verum eam quæ de modulationibus est, quæ est concentus neruorū, aut vocum in suos modos sine aurium offensione consonantium: agit enim de sonis, de interuallis, de sistematis genere, de tono, de commutatiōibus ac modulationibus: Hanc veteres diuisere in enharmonicam, chromaticam, diatonicā: priorem autem (videlicet enharmonicam) ob nimis reconditam difficultatē, pro impossibili eius indagine deseruere: alteram vero ob lasciuiæ infamiam aspernati sunt atq̧ abdicarunt: tertiam vero speciē duntaxat (tamq̄ mundanæ compositioni conformē persuasi) admiserunt. Sunt etiam ex veteribus, q musicos modos ex gētium vocabulis distinxerūt, vt in Phrygium, Lydium, Dorium, quos apud Polymestrem & Saccadam Archiuum genere fuisse antiquissimos constat, quibus Sappho Lesbia (ut inquit Aristoxenus) quartum videlicet mixolydium superinstituit. cuius inuentorem, alij Tersan

drum, aliĳ Pythoclidem tibicinem putant: Lysias Lamproclem Athenienſem autorem poſuit, atque hos quatuor modos veterum autoritas celebres notauit: totamque aſtructionem encyclopediā vocarunt, quaſi ſcientiarum orbem, quod muſica omnes amplectatur diſciplinas, ſicut ait Plato in primo de legibus, muſicam ſine vniuerſa diſciplina tractari non poſſe. Inter hos vero quatuor modos, Phrygium, quia diſtrahit & rapit animū nō probant, ſed barbaricum Porphyrio illum vocat, quia ad furorem & pugnas excitandas tantū cōmodum. Aliĳ idcirco Bacchicum vocant, vti furibundum, impetuoſum, & perturbatū: cuius modulatione, quam Anapæſto pede declarant, Lacedæmonios & Cretenſes ad arma concitatos legimus: eodem Timotheus Alexandrum regē ad arma incitauit: & Taurominitanus iuuenis narrante Boetio, domum in qua ſcortum latitabat Phrygio ſono excitus comburere feſtinauit. Lydium etiam Plato reprobat, vt qui acutus ſit & a modeſtia Dorĳ recedens, lamentationibus accōmodus: verum (vt quibuſdam placet) etiam ĳs q natura hilares & iucundi ſunt congruus. Hinc Lydos hilares ac periucundos populos ĳs modulationibus delectatos ferunt, quas etiam Tuſci Lydorum progenies choricis ſaltationibus adhibebant. Dorium autem tanquam grauiorem honeſtioremque & omnibus modis modeſtum, ad grauiores animi affectus & motus corporis aptum, & ad recte ac bene viuendum vtilem, omnibus prætulerunt: ideo apud Cretenſes, Lacedæmonios Arcades, in magna veneratione habitus. Imperator quoque Agamennon ad bellum Troianū profecturus Doricum domi reliqt muſicū qui ſpōdeo pede mulierem Clytemnoſtram in pudicitia

probitateque conseruaret: quare non prius ab Aegystho vitiari potuit quam is musicum prius e medio impie sustulisset: Mixolydium vero tragœdijs & commiserationibus congruum, incitationis & retractionis efficaciam habere, & mœroris imperium tenere dicunt, His quatuor modis sunt qui alios superadinuenerunt, vt q̄s collaterales vocāt videlicet Hypodoriū, Hypolydiū, Hypophrygium, ut sint septē totidē planetis correspōdentes, q̄bus Ptolomæus addit octauum hypermixolydium omnium acutissimum firmamento attributū: verum Lucius Apuleius primo Floridorū quinq; modos describit Aeolium, hyastium varium, lydium querulum, phrygium bellicosum, dorium religiosum. His addunt alīj Ionicum iucundum & floridum. A. Martiano etiā iuxta Aristoxeni traditionem quinque numerantur modi principales, & decem collimitīj. Et licet hanc artem suauitatem non modicam habere fateantur, communis tamen sententia est, atque ipsa experientia omnibus nota, esse illam vilium ac infelicis intemperātisque ingenīj hominum exercitiū, & qui nec incipiendi nec finiendi rationem teneant, sicut de Archabio tibicine legitur, qui pluris conducēdus erat vt desineret, quam conducendus vt caneret. De quibus tam importunis musicis sic ait Horatius:

Omnibus hoc vitium est cātoribus inter amicos,
Vt nunq̄ inducant animum cantare rogati:
Iniussi nunq̄ desistant.

Hinc musica ipsa ad precium & stipem semꝑ vagabunda extitit, & lenociniorū clientula, quā nullus unq̄ professus est vir grauis, modestus, pudicus, fortis. Ideoq; Greci illos cōmuni vocabulo Liberi patris artifices, siue (vt Aristoteles) dionysiacos

technitas, hoc est, artifices bacchanales appellarunt, q improbis esse moribus magna ex parte cõsueuerunt, vitã plurimũ traducẽtes incontinenter partim etiã cũ inopia, q̃ quidẽ vitia & gignit & auget. Persarum & Medorꝝ reges, musicos inter parasitos & histriones referebãt, videlicet ex ope illorꝝ voluptatẽ sibi capientes, ipsos autẽ actores contemptui habentes, atq; Antisthenes ille sapiẽs, cum audisset Ismeniam quendam optimum haberi tibicinem, homo neq̃ est inquit, non em̃ si probus foret tibicen esset, non enim (vt dicitur) ars est illa viri sobrij & probi, sed ociosi & iocantis. Hãc Scipio, Aemilianus, M. Cato, tanq̃ a Romanis moribus alienam aspernabantur. Hinc Augusto atq; Neroni probro datum est, quod musicam auidius sectarentur. Sed Augustus correptus quidem abstinuit, Nero autem peramplius insequutus, ob hoc contemptui ludibrioq; habitus est. Philippus rex cum audisset filium quodam loco suauius cecinisse, obiurgatus est: Nonne pudet (inquiens) q tam bene scias canere, satis enim est superq; principi viro canentibus alijs audiendi ocium superesse. Non canit apud Grçcos poetas Iuppiter, nec pulsat citharam, docta Pallas detestatur tibias. Apud Homerum pulsat Citharœdus, præbent aures Alciones & Vlysses. Apud Vergilium sonat & cantat Iopas, auscultant Dido & Aeneas: Alexãdro magno quondã canẽte Antogionus peda goguscitharã fregit, abiecitq;, ingens, ętati tuę iã regnare cõuenit, nõ canere: Sed & Aegyptij (teste Diodo) musicã tanq̃ virorꝝ animos effœminantẽ prohibebant adolescentes suos perdiscere. Et Ephorus (teste Polibio) eam non nisi ad illudendos ac fallendos homines inuentam tradidit: Et reuera quid inutilius, quid contemptibilius,

quid fugiendum magis istis tibicinis, cantoribus, ac reliqui generis musicis, qui tot vocibus canentium, præcinentium, decinentium, intercinẽtium, occinentium, & concinnentium vniuersarum auium garritus superantes, venenata quadam dulcedine, velut Sirenes hominum animos lasciuientibus vocibus, gesticulationibus, ac sonis præstigiãt atq; corrumpunt. Quapropter Ciconum matres atq; nurus Orpheum ipsum ad Parcarũ vsq; inuidiam persecutæ sunt, quod modulis suis mares effœminaret. Quod si fabulis quædam autoritas est: Centum luminibus cinctum caput Argus habebat, quæ omnia tamen vnius fistulæ modulo sopita sunt & extincta: Atq; tamen hinc plurimũ gloriantur musici isti, quasi ipsi supra rhetores habeant mouẽdorum affectuum imperium: quos insuper eo ipso euexit insania, ut ipsos etiam cœlos canere affirment, vocibus tamen a nullo vnq̃ mortalium auditis, nisi forte quod musicis istis, per suũ euouae, seu per temulentiam vel insomnium innotuerunt: Nullus tamen musicorum interim e cœlo descendit, qui vocum consonantias omnes nouerit, quiq; proportionum inductiones omnes inuenerit: Attamen dicunt artem esse consummatissimam, & quæ omnes amplectatur disciplinas, nec sine vniuersa disciplina tractari possit, etiam diuinationis vim illi tribuentes, qua corporis habitudines, animiq; affectus, & mores hominum per ipsam iudicentur: sed & dicunt artem esse infinitam, nec vllo ingenio exhauriri posse, sed indies illam pro cuiusq; captu nouos dare modulos: Propterea que non male Anaxillas: musica per deos (inquit) perinde atque Lybia semper quotannis, nouam quampiam feram parit. Hanc Athanasius ob vanitatem suam interdixit ecclesiis ; sed

Ambrosius ceremoniarum & pompæ appetentior, ecclesijs instituit canendi & psallēdi vsum: Augustinus vero in medio hærens, inde sibi haud nō difficile dubium ortum esse in confessionibus suis meminit: hodie vero tanta in ecclesijs musicæ licētia est, vt etiam vna cum missæ ipsius canone obscœnæ quęcꝫ catiunculæ interim in organis pares vices habeant, ipsaqꝫ diuina officia & sacræ orationum preces, conductis magno ære lasciuis musicis, non ad audientium intelligētiam, nō ad spiritus eleuationem: sed ad fornicariam pruriginem, non humanis vocibus, sed beluinis strepitibus cātillant, dum hinniunt discantū pueri, mugiūt alij tenorem, alij latrant contrapunctum, alij boāt altum, alij frendent bassum, faciuntqꝫ vt sonorum plurimum quidem audiatur, vt verborum & orationis intelligatur nihil, sed auribus pariter & animo iudicij subtrahitur autoritas.

De saltationibus & choreis. Cap. XVIII.

AD musicam spectat etiam saltationum siue chorearum artificium puellis amatoribusqꝫ longe gratissimum, et quod magna cura discunt, & in medias noctes sine sacietate protrahunt, summaque diligentia obseruāt, vt ad lyræ tympaniqꝫ ac tibiarum numeros, cōpositis gestibus, moderatisqꝫ incessibus saltent, ac rem omnium stultissimam, & insania quadam haud absimilē prudentissime vt putant scientissimeqꝫ peragant, q̄ nisi tibiarꝫ concentus tēperaret & vt (dicitur) vanitas vanitatem cōmendaret, nullū choreis spectaculū ridiculū ac inconditū magis: hæc laxamen petulantiæ, amica sceleris, incitū libidinis, hostis pudicitiæ, ac ludus probis omnibus idignus: sæpe ibi matrona (vt ait Petrarcha) diu seruatū decus ꝑdidit, sæpe infelix vꝫ gūcu

Vide in hanc rem elegantissimam Nic. Rudingeri ad Paul. [illegible] Elegiam.

ria alibi didicit q̄d melius ignorasset, multarū ibi fama perijt pudorq̄. Multę inde domū impudicę plures ābiguæ rediere, castior aūt nulla: pudicitiā choreis sæpe stratā sp̄q̄ impulsam oppugnatāque videmus: laudarunt tn̄ hanc nonnulli Græcorum scriptores, sicut plæraq̄ alia fœda ac perniciosa, ipsaq̄ saltationū exordia e summis cœlis, e stellarū syderūq̄ lationibus, eorūq̄ gressu, & regressu, cō plexu, ac ordine tanq̄ harmonica quadā cœlestiū chorea, vna cū mūdi gn̄atione diuinitus prodijsse dicunt: Alij inuētum esse satyrū, Bacchū quoque hac arte Thyrenos, Indos, & Lydos bellicosissimos populos deuicisse aiunt. Hinc tandē saltatio ipsa in religionē relata est, & a Coribātis in Phrygia, a Curetis in Creta, abs dea Rhea fieri iussa est, et in Delo nulla sacra peragebant cui saltatio non fuisset adhibita, nec vllæ vnq̄ celebratæ festiuitates & ceremoniæ citra saltationē. Indorū q̄q̄ Brachmanni mane & vespere ad solem conuersi saltantes illum venerabātur. Apud Aethiopas etiam, & Aegyptios, & Thracos, & Scythas, saltatio inter sacrorum ceremonias habita est, quippe quæ ab Orpheo et Museo optimis saltatoribus cōstituta fuisset. Erant etiam apud Romanos sacerdotes Salij, qui in honorem Martis saltabant. Lacedæmonij Græcorum præstantissimi, cum a Castore & Polluce saltare perdidicissent, omnia saltationibus peragere soliti sunt, In Thessalia tanto in precio habita est, vt populi præsides & antesignani præsaltatorum nomine honarentur. Ipse etiam Socrates vir omnium sapientissimus ab oraculo iudicatus, illam iam natu grandior discere non erubuit, quin & summis laudibus extulit, & inter serias disciplinas numerauit, visaque illi res grauior quam vt de ea recte pronunciari possit, q̄

tota diuina cum mundi generatione nata esset, et cum Amore deo vetustissimo in lucem prodierit, Sed quid mirum sic a Græcis philosophari, q adulteria, q stupra, qui parricidia, deniq; nullũ nõ facinus in deos referunt autores, Complures de saltatione libros scripserunt, qui omnia genera eius & species numerosque comprehenderunt, earundẽq; nomina percensuerunt & cuiusmodi vnaquæq; illarum esset, & quo autore inuenta: quare de illis plura hic dicere supersedeo. Romani veteres viri prudentia & autoritate graues, saltationes omẽs repudiarunt, nec vlla penes eos honesta matrona saltasse laudatur. Hic Salustius improperat Semphroniæ ꝙ cantasset saltassetque doctius quam conueniret probę: quin & Gabino viro consulari atque M. Celio nimia saltandi ꝑitia probro data est. & M. Cato L. Murenę, ꝙ in Asia saltasset pro crimine obiecit, cui patrocinatus Cicero, id vt recte factum defendere non est ausus, sed cõstanter factum pernegauit: Nemo inquiens saltat sobrius ni forte insaniat, neque in solitudine, neque in conuiuio moderato atque honesto, intempestiui conuiuij, immoderati ioci , turpium delitiarum comes est extrema saltatio. Itaque saltationem necesse est omnium vitiorum esse postremum, neque vero facile dictu q̃ mala hic visus hauriũt & auditus, quæ pariant colloquia et tactus, Saltatur in conditis gestibus, & monstroso pedum strepitu, ad molles pulsationes, ad lasciuas cantilenas, ad obscœna carmina, contrectantur puellæ & matronæ impudicis manibus et basijs, meretricijsque cõplexibus: & quæ abscondit natura, velauit modestia, ipsa lusciuia tunc sæpe nudantur, & ludi tegimine obducitr scelus. Exercitiũ profecto nõ e cœlis exortum, sed a malis dæmonibus excogitatum

in iniuriam diuinitatis, quando populus Israel erexit sibi vitulum in deserto, cui cū sacrificassent cœperunt edere & bibere, & postea surrexerunt ludere, & cantantes saltabant in chorū. Hæc de chorearum saltationibus satis.

De gladiatoria. Caput XIX.

NEq; tamen me præterit hoc loci esse adhuc alia plæraq; saltationum genera a priscis scriptoribus celebrata, quorum maxima pars hodie obsoleta est, pars adhuc in usu est, vt saltatio armata, gladiatoriȩ, chironomiæ, ac militiæ accommoda, tragicum profecto artificium, quo hominem innoxium occidere ludus est, ac lethale vulnus excepisse paulo cunctātius summa infamia. Execrandum omnibus artificium, cuius stultitiæ iuxta est impietas, & omnia eiusmodi saltationum genera, vt sunt vanitatis & impudētiæ plena, non tam vituperanda sunt, q̄ execranda, eo q; non aliud doceant q̄ mirificos quosdam ritus quomodo insanire oporteat.

De histrionica. Caput XX.

HIstrionica autem saltatio imitationis & demonstrationis artificium est, res mente cōceptas, decenti gesticulatione explicans: tam clare & perspicue mores & affectus omnes repræsentās, vt spectator omnis histrionem q̄uis nihil loquentem, ex plurimis moribus & gesticulationibus clare intelligat: Tantum præstat histrionica, vt nullis prorsum sit opus interpretibus, tam apte enim senem, puerum, mulierem, seruum, ancillam, temulentum, iracundū, omniumq; personarum differentias & affectus iucunda gesticulatiōe repræsentat, vt etiam e longinquo spectator non audiens fabulā, ex sola histrionis saltatione illius intelligat argumentum. Hinc histriones

non parum in precio habitos legimus, constatque referente Macrobio, Ciceronem cum Roscio histriōe (qui etiam Syllę dictatori charissimus fuit) contendere solitum, vtrum ille sæpius eandem sententiam varijs gestibus afficeret, an ipse per eloquentiæ copiam sermone diuerso pronunciaret: q̃ res Roscium induxit, vt librum conscriberet, in quo eloquentiam compararet cū histrionica: verum Massilientium ciuitas (teste Valerio) tantæ grauitatis custos extitit, vt nullum aditum histrionibus daret, nec mimis, quia eorum argumenta magna ex parte stuprorum continerent actus, ne tali a spectandi consuetudo imitandi etiam licentiam faceret. Proinde vero exercere histrionicam non solum turpis & scelesta occupatio est, sed etiam conspicere & delectari flagitiosum, siquidem & lasciuientis animi oblectatio cadit in crimen. Nullum denique nomē olim fuit infamius, quam histrionum, ac legibus ipsis arcebantur ab honoribus quicunq; fabulam saltassent in theatro.

De Rhetorismo. Cap. XXI.

ERat & saltatio rhetorica, histrionicæ nō dissimilis, sed remissior, quam Socrates, Plato, Cicero. Quintilianus, ac stoicorum plurimi admodum vtilem ac oratori per quam necessariam arbitrati sunt: quatenus apto quodam corporis gestu, vultus & corporis composita adformatione constat, tum vigore oculorum, pondere vultus, accommodatoq; singulis verbis ac sententijs sono vocis, cum efficaci corporis motu ad ea quæ exprimuntur, sed gesticulatione tenus. Hæc autem saltatoria siue histrionica. Rhetorica porro apud quosque oratores tandem exulare cœpit, admonente Tiberium Augusto, vt ore non digitis loqueretur, & iam in totum sublata est, dum

taxat a scenicis aliquot fraterculis adhuc colitur (quamuis olim ab ecclesia histriones etiam sacro communionis sacramento illis denegato depulsi essent) quos hodie aliquos videmus mira vocum contentione, vultu multiformi, oculo vago & petulãti, iactatis brachijs, saltantibus pedibus, lasciuientibus lũbis, ac varijs motibus, inuersionibus, circũductiõibus, resupinationib. saltib. gesticulãte toto corpore, anĩ videlicet mobilitate ipm̃ secum voluente, populares cõciones ad plebẽ a suggesto proclamare: memores fortassis Demosthenis sententiæ, qui (vt est apud Valerium) interrogatus, quidnam esset in dicendo efficacissimum, respondit hypocrisis: iterum deinde & tertio interrogatus, idem dixit, ac pene totam dicendi vim huic deberi: sed ne a mathesi lõgius progrediamur, ad geometriam nunc properemus.

De Geometria. Cap. XXII.

IPsa geometria quam Philo Iudęus principem & matrem omnium disciplinarum appellat hanc præ cæteris disciplinis laudem habet, q cum inter omnium ferme disciplinarũ sectas magna & innumera sint certamina, geometræ omnes vndiq; sibi consonant: nec aliqua vnquã de illa inter ipsos est contentio, nisi q de punctis, de lineis, de superficiebus adhuc disputant, sint ne hæc diuisibilia an indiuisibilia, cæterum non discrepant abinuicem, nec doctrina, nec traditiõe: sed quisque alterum nouis vel subtilioribus inuẽtis, & quæ nunquam quisquam excogitauit, nititur superare. Nullus tamen geometra adhuc circuli veram quadraturam inuenit, nec costæ æqualem lineam dedit, licet Archimedes Siracusanus, hæc se quondam inuenisse putabat, & multi posteri vsq; in hæc tempora idipsum, sed frustra quo

dammodo conati sunt licet proxima dixisse vide antur. Ea tamen est eorum ambitio, vt priorũ traditionibus nunquam acquiescant, sed in talibus amplius aliquid quam magistri eorum inuenire putantes, seipsos in tantam insaniam agunt, quã vniuersæ terræ elleborum non sufficiat expurgare. Ab ipsa autem geomotria vltra hoc quod lineamenta, formas, interualla, magnitudines, corpora, dimensiones atque pondera rimatur, dependent quæcunque organica ingeniosa opificia, artificiosaque instrumenta, manganaria, machanopocetica, poliorcetica, tã bellorꝫ q̃ architecturæ, cæterorꝫque vsibus accõmoda, vt arietes, testudines, cuniculi, catapultæ, scorpiones, exostræ, sambucæ, scalæ, tolleones, turres ambulatoriæ, heliopoles, naues, triremes, pontes, molæ: Item bigæ, trigæ, quadrigæ, trocleæ, clicleolæ, rotæ, vectes, & q̃buscunque immania pondera vi minima trahuntur aut attolluntur. Præterea quæcunque aut pondere, aut aqua, aut spiritu, aut neruis & funiculis constant, sicut horologia quæ pondere gradiuntur, & quæ ventorum impulso resonant organa, etiam quæcunque hydraulica & spiristica instrumenta, & quæ ex his etiam non nisi ad voluptatem admirationemqꝫ fabricata sunt, vt pilæ sponte saltantes, lucernæ suas sibi producentes stupas & oscula seu cucurbitæ sponte ignem sufflantes, & quale Politianus narrat animal, quod dum secatur in mensa, bibit interim viuentisque repræsentat motus atque voces, cuiusmodi forte artificio narrat Mercurius Aegyptios deorum confinxisse simulacra, vt articulatam promerent vocẽ atque progrederentur. Ille etiam Architas Tarentinus ligneam columbam sic geometricis rationibus construxit, vt surgeret in altũ, & volitaret,

Iam vero & Aechimedes primus æneum cœlum tanto artis opificio fabricasse legitur, vt inibi planetarum omnium motus planissime deprehenderentur, simulq; singularum cœlestium sphærarum vertigines, cuiusmodi etiam proximis his diebus fabricatum vidimus. Ex hac arte simul prodeunt tormentorum varia genera & bombardæ, cæteraq; instrumenta igniuoma, de quibus ego nuper sub titulo pyrographiæ specialem librum composui, cuius nunc tandem pœnitet, cum nihil nisi perniciosissimum magisterium doceat. Deniq; quicquid artificij est ĩ pictura, in cosmimetria, in agricultura, in arte bellica, in fusoria, in plastica, in statuaria, in fabrili, in architectura, in metallica, totum hoc vel potissimum a geometria est.

De optica vel perspectiua. Cap. XXIII

A Geometria itaq; proxima est optica, quã vocant perspectiuam: deinde cosmimetria atq; architectura. Perspectiua autẽ siue optica hæc triplicem videndi rationẽ directam, reflexam, refractamq; pertractat: quid lux, quid vmbræ, quid interualla edocet: causasq; visibilium, quæ per interualla falsa videntur, deprehendit: radiorumq; proiectiones inquirit, per vnum seu plura perspicua super diuersas corporũ figuras: tum vmbrarum & lucis figurationes, atque quæ rebus, quæ visui, quæ medio accidant: atque quomodo res & visio, ex medij diuersitate, vario modo afficiantur commonstrat. De ratione autem vidẽdi, variæ & dissonæ opiniões sunt. nam Plato secundum conclaritatem visum fieri arbitratur, videlicet ea quæ ex oculis est luce defluente ad vnum extrinsecum aerẽ, ea quæ a corporibus est luce obuiam relata: ea vero quæ circa aerem medium est facile effusibili, vertibiliq; co-

extentæ igniformi visus virtuti. Galenus concorditer sentit cum Platone: verum Hipparchus ait radios ab oculis extensos, vsque ad corpora ea, quasi palpitatione quadam, tangentes susceptionem eorum ad visum reddere: Epicurei autem simulacra eorum quæ apparent sese oculis ingerere affirmant. Aristoteles autem simulacra non quidem corporea, sed secundum qualitatem per alterationem aeris, qui in circuitu est, a visibilibus vsque ad visum deuenire censet. Porphyrius vero neque radios, neque simulacra, neque aliud quicquam videndi causam ait, sed animam ipsam seipsam cognoscentem visibilem, & quæ vna est omnium seipsam in omnibus quæ sunt cognoscere. Verum geometræ & optici Hipparcho quodammodo accedentes, conos quosdam ex coincidentia radiorum factos subscribunt, quæ per oculos emittuntur, vnde multa simul visibilia comprehendere visum, sed illa certissima, vbicunque radij coinciderint: sed enim Alchindus de aspectibus omnino docet aliud: verum Augustino videtur animæ potentiam in oculo aliquid efficere, quod a sapientiæ studiosis necdum sit peruestigatum. Hæc itaque scientia ad deprehendendum cœlestium corporũ varietatem, distantiam, magnitudinem, motum, eorumque reflectiones & refractiones permultum conducit: architecturæ etiam in metiendis ædificijs inseruit. Proxime tamen pingẽdi artificio atque speculorum fabricæ plurimum confert ornamenti, vt sine ipsa hæ artes perfici nõ possint. Mõstrat enim qua ratione, nec abnumera, nec deformia fingamus in imaginibus, quæ cernuntur interuallorum & altitudinum causa.

De Pictura. Cap. XXXIIII.

PIctura itaq; ars monstrosa, sed imitatione rerum naturalium accuratissima, lineamentorum descriptione & colorum debita appositione constans: hæc olim tanto in precio fuit, vt primum gradum liberalium artium obtineret. Ipsa vero non minus libera est, atque poesis, sicut bene cecinit Flaccus.

Pictoribus atque poetis,
Quælibet audēdi, semper fuit æqua potestas

Dicitur enim pictura non aliud quam poesis tacens, poesis vero pictura loquens, tam sunt sibijn uicem affines. Nam sicut poetæ, sic pictores historias & fabulas fingunt, omniumq; rerum imagines, lumen, splendorem, vmbras, eminentias, depressiones exprimunt: Illud præterea ex ipsa optica habet pictura, vt visum decipiat, ac in vna imagine uariato situ, plures species intuentium oculis obfundat: & quo statuaria pertingere non potest, ipsa peruenit: pingit ignem, radios, lumen, tonitrua, fulmina, fulgura, occasum, auroram, crepusculum, nebulas, hominisque affectus, sensus animi, ac pene vocem ipsam exprimit: & mentitis dimensionibus, commensurationibus, q̄ non sunt, tanquam ea quæ sunt, aut quæ non ita sunt, ita tñ videri facit. Quēadmodū de Zeusi & Parrhasio pictoribus narrant historici: q cū de artis p̄rogatiua venissent in certamen, & prior detulisset vuas pictas, tanta similitudine, vt aues aduolarent: alter detulit pictum velum, sic veritatem mentiens, vt ille auium iudicio tumens postularet deducto velo ostendi picturā: tandem agnito errore, coactus est illi palmam deferre, quum ipse aues fefellisset, Parrhasius vero artificem. Et narrat Plinius in ludis Claudij fuisse picturæ admirationē, cū ad tegularū similitudinem corui decepti

imagine aduolarunt. Iam vero et celebri triumuiratu narrante Plinio, experimento compertũ est, auium cantus depicto dracone cohibitos. Habet insuper hoc pictura, vt omnibus suis opibus plus semper intelligatur, dijudiceturq́ quam conspiciatur: sicuti diligentissime hęc scrutatus est Plutarchus in suis Iconibus: cumq́ ars summa sit, ingenium tamen vltra artem est.

De statuaria & plastica. Cap. XXV

PIcturam comitatur statuaria, & plastica, fusoria, & criptica, importuni ingenij artificia quæ tamen et iam sub architectura comprehendi possunt. Statuaria ex lapide, ligno, ebore, rerum idola fabricat: eademq́ ex gleba fingit plastes. Ars autem fusoria hæc in proplaste, ex ære alijsque metallis exprimit. Cripticus vero lapidibus & gemmis insculpit. Scripsit de istis e recentioribus Pomponius Gauricus, verum omnes hæ artes pariter cum pictura ad ostentationem & libidinem superstitionemq́, a malis puto dæmonibus repertæ sunt, cuius artifices fuerunt qui primi iuxta verbi Pauli commutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum: qui contra diuinum præceptum vetãs idolum sculptile, & similitudinem, tam eorum q̃ in cœlo sursum quam quæ in terra deorsum, fieri, odiosissimam deo idololatriam introduxerunt, de quibus ait Sapiens. Idolum ipsum maledictum est & qui fecit illud, & quod factum est tormenta patientur: Vanitas enim hominum (vt ait idem) inuenit artes istas in tentationem animę hominũ & in decipula m insipientium, & adinuentio illarum, corruptio vitæ est. Nihilominus tamen nos

Christiani præ cæteris gentibus sic desipimus, vt hanc vitæ & morum corruptelam, vbiq; in atrijs in domibus, in cubiculis tenere non pudeat, quo lasciuis imaginibus nostræ matronæ filiæq; ad lasciuiam inuitentur: quin etiam hæc in templa, in sacella, in aras dei, magnis venerationibus traducimus, non absque idololatriæ periculo: sed hoc latius in religione disputabimus. Verum inesse picturis atque statuis non contemnendam autoritatem ego olim in Italia didici: nam cũ fratres Augustiniani cum canonicis regularibus coram Romano pontifice de beati Augustini habitu, videlicet nigram ne ille stolam super alba tunica, an candidam super nigra induisset, pertinaciter litigarent, atq; ex scripturis quod ad hanc litem decimendam faceret, nihil compertum haberetur. Visum fuit Romanis iudicibus rem omnem ad pictores & statuarios delegare, vt quod illi ex vetustis picturis atq; statuis adsererẽt, sentẽtiæ haberet vigorem. Hoc exemplo confirmatus ego, cum aliquando indefatigata diligentia monachalis, cucullæ originem inuestigarem, nec quicquam inde ex scripturis inuenire potuissem, tandem ad pictores me contuli, atq; in istis fratrum procœstrijs atque porticibus, vbi vtriusque testamenti historiæ, vt plurimum depictæ cernuntur, rem perquisiui, cumque in toto vere testamẽto nullum ex patriarchis, neque ex sacerdotibus, neque ex prophetis, neque ex leuitis, neque Heliam ipsum, quem licet Carmelitæ sibi faciũt patronum, inuenissem cucullatum: nouum testamentum adgressus, inueni illic Zachariam, Simeonem, Ioannem Baptistam, Ioseph, Christum, apostolos, discipulos, scribas, phariseos, pontifices, Annam, Caypham, Herodem, Pilatum, & plerosque alios nullã vspiã

conspexi cucullam, rursusq; ab initio omnia & singula diligenter examinans, mox in ipso fronte historiæ sese offert cucullatus diabolus, ille videlicet qui erat Christum tentans in deserto. Gauisus sum plurimum reperisse me in picturis quod hactenus nequiui in literis, diabolum scilicet fuisse primum cucullæ autorem, a quo deinceps puto cęteri monachi & fratres hãc sub diuersis coloribus mutuarunt, aut forte velut hæreditario iure sibi relictam acceperunt.

De Specularia. Cap. XXVI.

SEd nunc ad opticam reuertamur, quæ etiam speculorum artificio plurimo est adiumento, omnium illorum affectiões & imposturas indicans, quorum experimenta patent in varijs speculorum generibus, vt sunt caua, conuexa, plana columnaria, pyramidalia, turbinalia, gibbosa, orbicularia, angularia, inuersa, euersa, regularia, irregularia, solida, perspicua. Sic legimus narrante id Celio in antiquis lectionibus Augusti temporibus, Hostium virum quendam sed obscœnitatis facile principem, fecisse eius notæ specula, quæ imagines longe maiores redderẽt, vt digitus brachij mensuram & longitudine & crassitudine excederet. Fit quoq; speculum in quo quis alterius videt imaginem, nõ suam. Et aliud quod in certo loco positum nihil imaginet, aliorsum vero translatum facit imagines: Item quod inuersas reddat imagines, & quod vnius rei plures reddat imagines. Et aliud quod contra aliorum speculorũ morem dextrum reddit dextro, & sinistrum sinistro. Et fiunt specula comburẽtia anterius & posterius atque aliud quod susceptam imaginem non intra se representat, sed remotius extra se in aera reijcit ibique tanquam aereum simulacrum apparere fa

eit, ignemq; collectis in se solis radijs per remota spacia in quodcunq; combustibile potenter incutit, & eiusmodi plura qualia vidimus aliquando & fabricare nouimus, habent etiam pspicua specula suas imposturas, videlicet vt rem magnam apparere faciant paruam, et contra quæ minima sunt apparere magna, et quæ remota sunt propinqua, aut quæ propinqua sunt videantur remota, quæ infra pedes sunt sursum, & quæ supra nos sunt hæc infima, alioue situ sese conspectui nostro offerant. Sunt & per quæ vna res videtur plures, & alia quæ res ipsas diuersis coloribus, vt in iride aut sub diuersis dissimilibusq; figuris decepto visu repræsentant, & ijs similia. Et noui ego fabricare specula, in quibus lucente sole omnia quæcunque illius radijs illustrantur per remotissima spacia, puto trium aut quinq; miliarium plenissime conspiciuntur. Est & illud in planis speculis mirãdum, vt quanto minora sint pro eorum modulo rem repræsentent seipsa minorem, quantumcunque autem maxima nũquam tamen rem ipsam seipsa reddent maiorem, quod considerans Augustinus ad Nebridium scribens, aliquid occultum illic latere putat, atque tandem hæc omnia vana & superuacua sunt, nec nisi ad ostentationem & ociosam delectationem adinuenta: scripserunt de speculis, cum Græci, tum Latini perplures pręstat autem omnibus suis Vitellius.

De cosmimetria. Cap. XXVII.

DEinceps nunc cosmimetriam paucis discutiamus, atq; hæc in cosmographiam & geographiam diuiditur, vtraq; orbem mensurat atq; distinguit, sed prior iuxta cœlestium rationem ex illorum distinctione, terrarum & loco-

tum illis subiectarum situs, per graduum & minu torum mensuras commensurat, rationesq; clima tum, dierumq; & noctium discrimina, ventorum cardines, syderum varios exortus, polorum eleua tiones, paraelllos & meridianos, gnomonum vm bras, & quæ ad hæc reliqua sunt, ad singula lo ca mathematicis rationibus edocet. Altera vero nulla adhibita cœlestium ratione, orbem per stadia & miliaria mensurat, ac per montes, syluas, lacus, flumina, maria, & littora distinguit, gentes que ac populos, regna, prouincias, ciuitates, portus, & quæ inter cætera memorabilia sunt commonstrat:

Ac patrios omnes cultus habitusq; locorum,
Et quid quæq; ferat regio, & quid ferre recuset:

Explicat, ac imitatione quadam picturæ, iuxta geometriæ & perspectiuæ rationes, orbem omnẽ in globo vel plana tabula effingit.

Pingens in paruo totum volumine mundum.

Sub ijs generibus quidam chorographiam numerant, quæ partialia quædam loca seorsum explorando pfectiore insuper & quasi cõsummata effigie depingit.

Ornatu vario partes distincta per omnes.
Vitibus & syluis pratorum, fontibus agris.
Aequora quæq; rigant humẽtia flumina corpus
Inq; humiles valles premitur, vbi surgit in altũ.
Verticibus celsis tollens ad æthera montes.

Hæc omnia, & quæ antea diximus, ipsa nobis cosmimetria pollicetur: Sed qui nos illa docturi sunt autores, inter se tantum non vna discordia pugnant de limitibus, longitudinibus, latitudinibus, magnitudinibus, mensuris, distantijs, climatibus, eorundem habitudinibus admodum a se inuicem discrepantes; Quæ aliter Eratosthenes,

aliter Strabo, aliter Marinus, aliter Ptolemæus, aliter Dionysius, aliter iuniores distinxere. Nec de terræ vmbilico inter eos conuenit, quem Ptolemæus sub æquinoctiali circulo collocat, Strabo Parnasum Græciæ montem credidit, cui assentiunt Plutarchus & Lactantius grammaticus, putantes illum cataclysmi tempore, aquarum cœlique fuisse discrimen. Quemadmodum de hoc canit Lucanus.

Hoc solum fluctu terras mergendo cacumen
Emicuit, pontoq; fuit discrimen & astris.

Quod si hæc ratio ad reuincendũ satis est, erit vmbilicus terræ non in Parnaso Græciæ, sed in Gordico Armeniæ monte: Qui (teste Beroso) primus a diluuio emicans Noe arcam excepit. Alij alia adferunt, & quo modo Aquilarum volatu medium terræ inuentum sit: Sunt etiam & Theologi, q falcem suam in hanc messem mittentes, Hierosolymam medium terræ esse volunt, quia scriptum sit per prophetam: deus operatus est salutem in medio terræ. Accedunt ad hanc censuram Lucretius Lactantius, & Augustinus, qui antipodas tam constanter negarũt. Atq; illi insuper qui extra Europam, Asiam, Africam, alium habitabilem orbem inficiarunt: Quæ tamen Hispanorum Lusitanorumq; nauigationibus, posteris nobis secus comperta sunt, qui etiam totam sub zodiaco zonam contra poetarum nugas ac Aristotelis falsam opinionem habitatam monstrarunt: Alios p̃terea geographorum plerosq; errores, superius inter historicos recitauimus. Verum hæc ars, dum terram immensam, & inscrutabilia maria, insularumque & regionum omnium situs, limites & insignia, ac innumerabilium pariter gentium ignotas origines, ritus, mores discrimina, nos docere

conatur, nullum alium fructum inde percipimus, nisi q dum aliena auidius scrutamur, nos ipsos discimus ignorare. Et vt ait Augustinus in confessionibus: Eunt homines admirari alta montium & ingentes fluctus maris, & latissimos lapsus fluminum & oceani ambitum, et gyros syderum, et relinquunt seipsos. Plinius quoque insaniam esse dicit, metiri terram, quam dum metimur sæpissime mensuram egredimur.

De Architectura. Cap. XXVIII

ARchitectura autem non dubium, quin per multum commodi ornatusque adferat, et publicis & priuatis ædificijs, hæc parietes & tecta, pistrinas, & vehicula, pontus, & naues, fana, templa, delubra, mœnia, turres, & omnis generis machinas (quibus res hominum tã publicæ quam priuatę tuentur ornãturque) nobis largitur, disciplina alioqui pernecessaria & honesta, si non admodum fascinaret mortalium animos, vt nemo ferme reperiatur (modo facultates non desint) qui non totus cupiat etiam bene constructis semper aliquid coædificare: Quo insatiabili ædificandi studio desiderioque effectum est, ut huius rei nullus statutus sit modus neq; finis, hinc abscissæ rupes, completæ valles, acti in planum montes, perfossa saxa, & adaperta mari promontoria, excauata terræ viscera, deducta flumina, iuncta maribus maria, exhausti lacus, exiccatæ paludes, coercita æquora, scrutata quę maris profunda, factæ nouæ insulæ, rursusque aliæ restitutæ continenti: Quæ omnia & his plura, quum cum natura ipsa pugnent, sæpe tamen non modicam vniuerso orbi commoditatem attulerunt. Sed cõparemus his quæ nullo prorsus alio mortalibus

ſunt vſui, quamq; ad admirandum ſpectandumque, & (vt ait Plinius) ad ocioſam & ſtultam pecuniæ oſtentationem, ingentibus ſumptibus conſtructa ſunt: cuiuſmodi ſunt Aegyptiorum, Græcorum, Hetruſcorum, Babyloniorum, ac cæterorum aliquot gentium ſuperſtitioſa operum miracula, labyrinthi, pyramides, obeliſci, coloſſi, mauſolei Rapſinatis, Seſoſtris, & Amaſis monſtruoſæ ſtatuæ: atque ſphynx illa miranda, in qua rex Amaſis conditus putatur: Erat enim (vt ait Plinius) e ſaxo naturali elaborata & rubrico, capitis monſtri ambitus per frontem centum & duos pedes colligit, longitudo centum quadragintatres. Sed & ſunt his maiora, opus Memnonſis atque Semiramidis in Bagiſiano Mediæ monte, vaſta ſtadiorum ſeptem & decem effigies. Quæ tamen longe ſuperaſſet, quicunque ille Architectus fuit, ſiue Steſicrates (vt refert Plutarchus) ſiue Dinocrates (vt refert Vitruuius) qui ex Athos monte Alexandri effigiem facturum ſe pollicebatur, in cuius manu ciuitas aſſideret, decem millia hominum capax. Adnumeremus iſtis Babylonicam ſpeculam, cuius baſis (teſte Herodoto) quaque verſus ſtadium adimpleuit: atque turrim illam, quæ in profundo mari vitreis cancris, ſuperextructa memoratur. Accedant etiam Gordianæ ædes & arcus triumphales, & deorum templa, & præcipue illud Dianæ Epheſiæ, per annos ducentos a tota Aſia fabricatum. Et quod in Aegypto ad Latonæ tēplũ cõſtructũ, vno lapide ſacellũ, latum fronte cubitos quadraginta, idipſumq; vno etiam lapide contectum: ac Aſſyrij regis Nabuchodonoſor ſtatua, ex auro ſexaginta cubitorum magnitudine, quam non adoraſſe capitale fuit;

atq; alia cubitorũ quatuor, ex ingenti topasio Aegyptiæ reginę facta: Huc spectant & nostris diuis templa superbissimis fastigijs extructa, & in miram altitudinem (congesta ingenti saxorum mole) erecta campanilia, multis admodum sacris pecunijs & eleemosynis profusis, quibus multi pauperes CHRISTI vera dei templa & imagines, interea, fame, siti, algore, ægritudine, ægestateque periclitantia, rectius ædificari & sustentari potuissent, deberentque. Cæterum vero quantam perniciem hæc ars sæpissime adferat hominibus, ipsæ hostiles arces, bellorumque machinæ, cataphratæ, scorpiones, balistæ, cæteraque subuertendæ mortalium vitæ instrumenta deuictique horum ingenio populi testes sunt. Neque id in terra modo, cum etiam naues castrorum ac arcium instar fabricare docuerit, quibus periculosa maria non tam nauigamus quam habitamus, & cum natura sua mille periculis nobis infesta sunt, his nauigijs reddimus infestiora, in illis non secus, ac in solida terra latrocinantes bellaque gerentes: Scripserunt de architectura primus Agatarchus Atheniensis, postea Democritus & Anaxagoras, deinde Silenus, Archimenides, Aristoteles, Theophrastus, Cato, Varro, Plinius: demum Vitruuius, Nigrigentus: Ex recentioribus autem Leo Baptista, frater Lucas, Albertus Durrerius.

De metallaria. Cap: XXIX.

ARchitecturæ quoq; subest ars metallica, ars re vera non modici ingenij: Primum siquidem ex telluris montiumq; superficie q̃ quo loco venæ intus sitæ sunt, q̃ illarum extensiones, exitus, fibrę, cognoscere docet: et quo

modo excauatis terræ visceribus montium moles substruendæ sunt: de quibus scripsit apud veteres Strato Lampsacenus librum, quem de machinis metallicis intitulauit. Porro quemadmodum ex erutis minerarum lapidibus, ignis liquamine pura metalla excoquant, eaque si mixta sint a seinuicem discernantur, aut nulli, aut paucissimi hactenus integre tradiderunt: Forte quod ars hæc veluti mechanica & seruilis a doctis quibusque & liberis ingenijs despecta sit: verum quum ego ante aliquot annos a Cæsarea maiestate aliquot mineris præfectus essem, omnia quantum potui indagatus, cœpi de illis specialem librum scribere, quem adhuc usque in manibus habeo, continuo pro maiori rerum notitia adaugens & corrigens sperans me quod tum ad metallorum inuentionem, tum cognitionem, tum venarum examinationem & conflationem, montiumque substructionem, & tractoriarum machinarum, cæteraque artificia hactenus incognita ptineat, nihil omissurum. Hac arte oẽs humanæ cõstant opes, quarum auaritiæ tãta mortales libido inuasit, vt viui ad inferos vsque penetrẽt, & magna naturæ ruina in sedibus maniũ q̃rant diuitias, vt canit Ouidius.

Itum est in viscera terræ,
Quasque recõdiderat stygijsque admouerat umbris
Iamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum
Prodierat, cuius dira cupidine tandem,
Omne nephas, fugere pudor, verumque fidesque
In quorum subiere locum fraudesque dolique
Insidięque, & vis, & amor sceleratus habendi.

Et vt alius Poeta inquit:

Auro pulsa fides, auro venalia iura.

Pessimũ igiť vitæ scelus ĩuenit, q̃cunque primus auri fodinas cæterasque metallorum venas repperit, &

(vt ait Plinius) tanto nocentiores fecerunt illi terras, vt non minus temerarij sint, quam qui e profundo maris petunt margaritas. Inuẽtum autem multis quidem, sed dissonantibus historiographis attribuitur. Præcipui vero plumbum in insulis quæ Cassiterides dicuntur contra Celtiberiam sitis primo inuentum tradũt. Aes autem in Cypro, ferrum in Creta, sed aurum & argentum apud Pangeum Thraciæ montem: demum orbem omnem infecerunt, soli Scytarchæ (vt refert Solinus) vsum auri & argenti damnarunt in æternum: sese a publica auaritia abdicantes de auri superfluitate, apud Romanos olim veteri interdicto cautum erat, eratque lex censoria victinialiarum aurifodinæ, qua (vt ait Plinius) in Vercellensi agro cauebatur, ne plus quinq; hominum publicani haberent, atque vtinam homines eo studio ferrerentur in cœlum, quo scrutantur terræ viscera, sola diuitiarum vena pellecti, quæ beatum hominem adeo facere non possunt, vt multos admodũ idq; non raro pœniteat insumptæ operæ.

De Astronomia Caput XXX.

S Upremo iam loco sese offert astrologia, q & Astronomia, tota prorsus fallax, poetarumque fabulamentis multo nugacior, cuius magistri audaces profecto homines & prodigiorum autores, impia curiositate pro eorum libito supra humanam sortem (tãquam Basilides hæretici abraxas) fabricant orbes cœlorum, syderũ mensuras, motus, figuras, imagines, numeros, cõcentusque, tanquam nuper e cœlis delapsi, ac in illis aliquandiu versati depingunt, quibus omnia stare ac fieri atque sciri posse arbitrantur, de ijs ipsis tamen admodum inter se diffidentes, contrarij, & adhuc pugnantes, vt cum Plinio dicere nõ

dubitem huius artis inconſtantiam palam arguere ipſam eſſe nullam. Cum de eius etiam principijs aliter ſentiant Indi, aliter Chaldæi, aliter Aegyptij, aliter Mauri, aliter Iudæi, aliter Aarabes, aliter Græci, aliter Latini, aliter antiqui, aliter recẽtiores: Nam de numero ſphærarum tractantes, Plato, Proclus, Ariſtoteles, Auerrois, ac omnes ferme ante Alfonſum aſtrologi præter paucos octo dũtaxat ſphæras numerarunt. Hermetem tamen & aliquot Babylonios, dicunt Auerrois & Rab. Iſaac nonum orbem poſuiſſe, cui opinioni adhæret Azarchelos, Maurus atq; Tebith, & idẽ doctus Rab. Iſaac & Alpetragus, quibus adſtipulat̃ Albertus Teutonicus, ſuo æuo neſcio q̊ facinore magnus, & oẽs q motũ acceſſus & receſſus probauerunt: iuniores aũt aſtrologi nunc decẽ orbes cenſent, q̃s ipſe Albertus etiã Ptolemęum tenuiſſe putat, Auerrois quoq; nouẽ illum cenſere arbitratus, cum tñ re vera non plures octo adfirmet Ptolemæus: Sed & Alfonſus ſecutus aliquando iudiciũ Rabi Iſaac cognomẽto Bazam, nouẽ ſphæras tenuit, ſed poſt quatuor annos ab editione tabularꝫ ſuarꝫ adhærẽs ſententijs Albuhaſſen, Mauri, atq; Albate, ſeſe reuocauit ad octo, ipſe etiã Rab Abraam Auenazre, & Rab. Leui, ac Rab Abraam, Zacutus, nullũ orbẽ mobilẽ ſupra octauũ eſſe autumãt. Sed et de motu octaui orbis ac ſtellarꝫ fixarũ admodũ int̃ ſe variãt. Chaldęi eñ atq; Aegyptij illũ vnica dũtaxat latione ferri affirmant, q̃bus aſſentiunt Alpetragus, & ex recẽtioribus Alexander Aquilinus: cæteri autẽ aſtronomi ab Hipparcho ad noſtra vſq; tẽpora, illum plurimis motibus circumagi dicunt: Iudæi Talmudiſtæ illi duplicem motum aſſignant: Azarcheles atque Tebith & Iohannes de monte regio motum trepi

dationis, quem dicunt, acceſſus & receſſus, ſuper paruis circulis circa capita Arietis & Libræ illi adſcripſerunt, ſed in hoc a ſeinuicem differentes, ꝙ Azarcheles ait caput mobile a fixo nō plus decem partibus diſtare poſſe, Tebith aūt non plus partibus quatuor, cum decem & nouē ferme minutijs, Ioannes de regio monte non partibus octo, atque idcirco ſtellas fixas non ſemper ad eandem mundi partem vergi, ſed quandoque reuerti unde cœperunt, arbitrantur: ſed PTOLOMAEVS, Albategni, Rab. Leui, Auenazre, Zacutus, & inter recentiores Paulus Florentinus & Auguſtinus Ritius, mihi in Italia ſumma familiaritate deuinctus, ſtellas iuxta ſignorum ſucceſſiones, ſemper & continuo moueri affirmant: Recētiores autem aſtronomi triplicem octauæ ſphæræ motum attribuunt, vnum proprium, quem trepidationis diximus, qui in ſeptem millibus annis ſemel compleatur: alterum, quem gyrationis dicūt, a nona ſphæra, cuius circumuolutio non minus quam quadraginta nouem millibus annis finiatur: tertium a decimo orbe, quem vocant motum primi mobilis, ſiue motum raptus, ſiue diurnum, qui intra diem naturalem ad principium ſuum quotidie reuertitur. Præterea qui duplicem motum octauæ ſphærę attribuerunt, non omnes inter ſe conueniunt: nam recentiores ferme omnes, & qui trepidationis motum admittunt, eam a ſuperiori ſphæra rapi argumentantur, ſed Albategni, Albuhaſſen, Alfraganus, Auerrois, Rabi, Leui, Abraam, Zacutus, Auguſtinus, Ritius, motū diurnum, quem alij motum raptus putant: arbitrantur non eſſe alicuius ſphæræ propriū, ſed a toto fieri cœlo. Ipſe etiam Auerrois ait Ptolemæum in quodam libro ſuo (quem narrationum inſcripſit)

negare motum gyrationis: & Rab. Leui ait illum cum Auerroe sensisse motum diurnum fieri a toto cœlo. Rursus nunc de mensura motus octaui orbis & stellarum fixarum non magis conueniunt: Nã Ptolomæus arbitrat̃ stellas fixas moueri in centũ annis vno gradu, Albategni hoc fieri cõtendit in sexaginta sex ãnis Aegyptijs, cui assentiũt Rab. Leui. Rab. Zacutus, et Alfonsus in correctione tabularum suarum: Azarcheles Maurus ait, in septuaginta quinq; annis vno gradu moueri, Hipparchus in septuaginta & octo Hebræorum: plures, vt Rabi Iosue, Rabi Moyses, Maymonus, Rab, Auenazra, & post illos Haly Benerodã, in septuaginta annis. Iohãnes de monte Regio in octoginta. Augustinus Ritius medium tenet inter opiniones Albategni & Hebræorum, sentiens stellas fixas vnam cœli partem non citius quam sexaginta sex, nec tardius quam septuaginta annis moueri: sed & Rab. Abraam Zacuti (vt narrat Ritius) testatur ex Indorum traditione, esse adhuc in cœlo duas stellas sibi diametraliter oppositas, quæ cursum suum contra signorum ordinem, non nisi in centum & quadraginta quatuor annis cõpleant. Ipse etiam Alpetragus abitratur esse adhuc in cœlis varios motus hominibus ignotos: quod si ita est, possunt & inibi esse stellæ & corpora, quibus motus illi conueniant, quæ aut cernere homines non possunt, propter exuberantiam altitudinis, aut hactenus nulla adhuc artis obseruatione deprehenderũt: cui assentit etiam Fauorinus philosophus apud Gellium in oratione sua aduersus Genethliacos. Restat igitur nullum adhuc astronomum e cœlis descendisse, qui vel motum aplanes verum certumque nos docere potuerit: Nec ipse etiam Martis verus motus hucusq; cognitus fuit,

quod ipse etiam conqueritur Iohannes de monte regio, in epistola quadam ad Blanchinum. Eiusdemque motus errorem etiam quidã Guilhelmus de sancto Clodoaldo insignis astrologus, in suis obseruationibus ante ducentos, & plures annos scriptum reliquit, nec posterum quispiam hunc hactenus correxit. Quin & verum solis ingressum in pũcta ęquinoctialia inuenire impossile est, quod Rab. Leui multis rationibus probat. Sed quid dicemus de postea cõpertis, quomodo circa illa aberrarũt priores: Nam multi cum Tebith maximã solis declinationẽ continuo uariari arbitrati sunt, cum tamen vna semper mensura feratur. Aliter tamen de illa opinatus est Ptolomæus, aliter cõpertum est per Albaten, Rab. Leui, Auenazram, & Alfonsum, Similiter etiam de motu solis, & anni mensura, aliter illi compertum habent, q̃ Ptolomæus & Hipparchus tradiderũt. Similiter de motu augis solis, aliter Ptolomęus, aliter Albategni, & cæteri sentiunt. De cœli insuper imaginibus, ac stellarum fixarum considerationibus: aliter Indi, aliter Aegyptij, aliter Chaldæi, aliter Hebræi, aliter Arabes, aliter Timotheus, aliter Arsatilis, aliter Hipparchus, aliter Ptolomæus, aliter recentiores tradiderunt, Transeo hic de cœli principio, dextro atq; sinistro, quam desipiunt narrare: de quibus tamẽ Thomas de Aquinas & Albertus Teutonicus superstitiosi Theologi, dum aliquid seriose dicere conarentur, nihil inuenire potuerũt quod ostenderent, nec vllus certe inuenire poterit vnq̃. Quin & galaxias, hoc est, lacteus circulus qd sit adhuc ab astrologis ignoratur: Transeo etiam de ecentricis, cõcentricis, epicyclis, retrogradationibus, trepidationibus, accessibus, recessibus, raptibus, cæterisque motibus, & motuum circulis ser-

monem prorogare, cum omnia hæc non sint nec dei nec naturæ opera, sed mathematicorum monstra, & fingentium nugæ, a corrupta philosophia & poetarum fabulis deriuata, quibus tamen veluti rebus veris & a deo creatis, aut a natura firmatis, non pudet magistros illos tantum attribuere fidei, vt in has nugas veluti causas referant q̄cunque in istis fiunt inferioribus, illosque confictos motus dicunt esse principia omnium motuum inferiorum. Astronomos istos Anaximenis serua non spernendo dicto opportune castigauit: hæc enim consueuerat vna cum Anaximene ambulare, qui cum quodam die sydera inspecturus, domo maturius exiuisset, immemor situs loci, dum securius cœlum intuendo explorat astra in subiectam cecidit foueā, dixitq; tūc ancilla, miror here, qua ratione quæ in cœlo sunt præscire existimas, cum quæ sunt ante pedes, nequeas præuidere: Legitur eadem facetia Thales Milesius ab ācilla Thressa correptus: haud absimile de illis ait Tullius, inquiens, Astrologi dum cœli scrutantur plagas q̄d ante pedes est nemo eorum spectat. Ego quoque hanc artem a parentibus puer imbibi, deinde non modicum temporis & laboris in ea amisi, tandē didici totā hanc & oēm nullo alio fundamēto inniti nisi meris nugis, & figmentis imaginationū, tædetque & pœnitet insumptæ olim operæ, cuperemque omnem illius memoriam vsumque expoliare, abiecique iamdudum ex animo: nec reassumerem vnquam, nisi me potentum violentæ preces (q̄ solent nonnunq̄ ad indigna artificia etiam magnis probisq; ingenijs abuti) sæpe rursus impīgere cōpellerēt, suaderetq; domestica vtilitas me aliq̄n illorum frui debere stultitia & nugas tantopere cupientibus nugis obsequi: dico quidem nu-

gis, quid enim habet astrologia, nisi meras poetarum nugas et fabulas portentuosaque figmenta, quibus cœlum ipsum refertissimum cōmenti sunt, neque vero vlli hominum generi plus inter se conuenit quā astrologis cū poetis, nisi q̊d de Lucifero & Vespere inter se dissentiunt, poetis asserentibus, quo die Lucifer ante orientem solem aperuerit, eodem occidentem solem subsequi, quod eodē die fieri posse Astrologi negant fere omnes, præter illos qui Venerem supra solem locant, quia stellæ quæ longe vlteriores sunt, nobis in ortu citius oriri, & in occasu serius recidere videntur. Sed hanc astrologorum de situ stellarum siue planetarum discordiam, nisi nūc recordatus, præterissem, siquidem non tā astrologorꝫ quam philosophorū est. Nam Plato post lunam secundam sphæram solis locat: Idem faciunt Aegyptij inter lunam & Mercurium solem collocantes. Archimenides autem & Chaldæi solem in ordine quartum collocant: Anaximander & Metrodorus Chius et Crates solem omnium supremum constitutum dicūt, post quem luna infra has cæteras errantes inerrantesque. Xenocrates omnes vna eademque in superficie stellas moueri putat. Non minus de solis & lunæ cæterarumque stellarum magnitudine et distantia discordant, nec vlla inter eos de cœlestibus opinionum constantia nec veritas: nec mirū id, cum cœlum ipsum quod scrutantur omnium sit inconstantissimum, nugisque & fabulis repletissimum: nam ipsa duodecim signa reliquæque & boreales & australes imagines, non nisi fabubulis in cœlum ascenderunt, atque tamen his fabulis, viuunt, imponunt, lucrantē astrologi, poetis interim eorundē inuētoribus egregie esuriētibus.

De astrologia iudiciaria, Caput. XXXI.

REstat adhuc altera astrologiæ species, quã diuinatoriam vocant seu iudiciariam, q̃ agit de reuolutionibusannorum mundi, de natiuitatibus, de quæstionibus, de electionibus, de intentionibus & cogitationibus, de virtutibus, ad omnium futurorum etiam vel diuinæ prouidentiæ arcanarum dispositionum euẽtus p̄dicendos, euocandos, deuitandos vel repellendos: hinc astrologi cœlorum syderumq; effectus a remotissimis annis, ac ante omnem rei memoriam, aut Promethei tempora, a magnis (vt aiunt) & antediluuianis coniunctionibus nundinantur, omniumque animantium, lapidum, metallorum, herbarum, & quæcunque in his inferioribus creata sunt effectus, vires, ac motus, ab his ipsis cœlis syderibusq; defluere, omninoq; dependere ac indagari posse affirmant, homines profecto increduli, nec minus impij: vel hoc vnum non agnoscentes, q; deus iam herbas, plantas, arbores, ante cœlos & stellas condiderat. Quin grauissimi quique philosophi, ut Pythagoras, Democritus, Bion, Fauorinus, Panetius, Carneades, Possidonius, Timęus, Aristote. Plato, Plotinus, Porphyrius, Auicenna, Auerrois, Hippocrates, Galenus, Alexander, Aphrodisius: pręterea Cicero, Seneca, Plutarchus & alij multi qui ab omni arte & scientia rerũ causas scrutati sunt, nusq̃ nos ĩ has astrologicas causas remittunt, quæ etiam si causę essent, tamẽ qa stellarum cursus, & earum uires non plane cognoscuntur (quod omnibus sapiẽtibus notissimũ est) de eorum effectibus certum iudicium dare nõ possent: Nec vero desunt inter ipsos, vt Eudoxus, Archelaus, Cassandrus, Hoychilax, Halicarnassus peritissimi mathematici, & multi alij recentiores grauissimiq; autores, qui fatẽtur impossibile esse

posse quicquam certi de iudiciorum scientia inueniri, cum propter innumeras cooperãtes cum cœlo alias causas, quas simul attendere oportet, iubetq; sic etiam Ptolomæus: tum quia obstant illis occasiones plurimæ, vtputa cõsuetudines, mores, educatio, pudor, imperium, locus, genitura, sanguis, cibus, animiq; libertas & disciplina, cum influxus illi non cogant (vt aiunt) sed inclinent. Prę terea qui iuditiorum regulas præscripserunt, tã diuersa plurimumq; pugnantia, eadem de re statuunt, vt impossibile sit prognosticatorem ex tot tã uarijs dissonisq; opinionibus aliqd certi posse pronuntiare, nisi insit illi intrinsecus quispiam futurorum occultorumq; sensus ac præsagij instinctus, siue potius occulta & latens dæmonis inspiratio, quo inter hæc valeat discernere, seu alio q̃uis modo, nunc illi nunc alteri opinioni adhærere inducatur, quo instinctu si quis careat, is in astrologicis iudicijs (vt ait Haly) veredicus esse nõ potest: quare iam non tam arte, q̃ obscura quadam rerũ sorte astrologica constat prædictio: & sicut nõ arte sed sorte, ex ludorum codicillis versus exit nonnunq̃ verum pronũtians: sic etiam ex animo astrologi non arte, sed sorte prodeunt vaticinia: cui attestatur etiam Ptolomæus. Scientia (inquiens) stellarum ex te & ex illis est indicans futurorum occultorumq; prædictionem, non tam esse ex obseruatiõe stellarum q̃ ex animi affectibus. Nulla igitur est certitudo huius artis, sed cõuertibilis est ad omnia, secundum opinionem quę coniecturis aut existimatione, aut imperceptibili dæmonum afflatu aut superstitiosa sorte colligitur. Nil igitur aliud est hæc ars q̃ superstitiosorum hominum fallax coniectura, qui ob multi tẽporis vsum de rebus in

certis scientiam fecerunt, in qua emungendæ pecuniæ gratia decipiant imperitos, atque ipsi simul decipiantur. Quod si ars istorum vera est, & ab illis intelligitur, unde tot et tanti errores ebulliunt in eorum prognosticationibus: sin minus, nonne frustra & stulte & impie de rebus nullis aut non intellectis scientiam profitẽtur? Sed cautiores illorũ de futuris non nisi obscura pronuntiant, & quę ad omnem rem, & tempus, & principem, & nationem applicari possunt, ambigua prognostica, artificiosa versutia confingunt. Postea vero quam aliquid horum acciderit, tunc illius colligunt causas, atque post factum vetera vaticinia nouis rationibus stabiliunt, vt videantur pręuidisse: quemadmodum somniorum interpretes, vbi somnium viderint nihil certi intelligunt, vbi autem post aliqd eis euenerit, tunc ad id quod accidit aptant etiam somnium visum. Præterea cum impossibile sit in tanta stellarum varietate nõ semp inuenire, quasdam bene quasdam male positas, occasionem capiunt ex his dicendi quod volunt: et quibus volũt vitam, salutem, honores, opes, potentiam, victoriam, sanitatem, sobolem, amicos, coniugia, vel sacerdotia, magistratus, similiaque pdicant. Quod si quibus sint male propitij, ijs, mortes, suspẽdia, dedecora, clades, exilia, orbitates, languores, calamitatesque renunciant: non tamen ex scelerata arte, q ex sceleratis affectibus huic impię curiositati credulos homines pertrahentes, in exitium, populos, ac principes sæpe funestis seditiõibus ac bellis inter se cõmittẽtes. Quod si cũ prognosticis illorũ fortuna coincidat, vt inter tot ambigua vnũ aut alterum verum euenerit, mirum quã tunc cristas efferunt, q id insolentissime pdicant. Quod si affi-

que mentiunt, conuincantur mendacij, id tunc ex cusant blasphemia, vel mendaciũ mẽdacio tegũt inquientes: sapientem dominari astris, cum re vera nec astra sapienti nec sapiens astris, sed vtrisq; dominatur deus: aut aiunt ineptitudinem recipientis cœlestibus influxibus obstitisse. Vlteriorem autem fidem requirentibus irascuntur, et inueniunt circulatores illi interim principes et magistratus qui illis credant omnia, ac ornent publicis stipendijs: quum re vera nullum genus hominum reipublicæ sit pestilentius, quã istorum, qui ex astris, ex inspectis manibus, ex somnijs, consimilibusq; diuinationum artificijs, futura pollicentur, & vaticinia spargunt, homines insup & Chr̃o & omnibus in illum credentibus semper offensi: de quibus Cornelius Tacitus conqritur. Mathematici (sic enim eos vulgo nominant) inquiens genus hominum principibus infidum, credentibns fallax, a ciuitate nostra semper prohibentur, sed expelluntur nunquam: quin & Varro autor grauis omnium supstitionum uanitates ex astrologiæ sinu profluxisse testatur. Erat etiam in Alexandria uectigal, quod astrologi persoluebant blacenomion, a stultitia sic nuncupatum, qui ex ingeniosa stultitia quæstum facerent, nec nisi stulti & temerarij homines illos consulere soleant: quippe si ab astris est hominum vita atqu fortuna, quid timemus, quid solicitamur, quin deo hæc & cœlis qui nec errare nec malum agere possunt relinquamus, atq; homines cũ simus nõ plus q̃ oporteat vitra vires nostras altũ, sed humana duntaxat sapiamus: quin & Christiani cũ simus credẽtes Christo linquamus horas & momenta deo patri, qui ea posuit in sua potestate: Quod si vero vita nostra atque fortuna ab astris

non sunt, nonne in vacuum currit omnis astrologus? Sed est hominũ genus adeo timidulum credulumq́, qui tanq̃ pueri ad lemurum fabulas plus timent, creduntq́ ea quæ non sunt, q̃ ea quæ sunt: atq; quo res est minus possibilis, hanc eo timẽt magis, atq; quo est verisimilis minus, hãc eo firmius credunt: qui profecto si non essent astrologi & diuinatores perirent fame, atq; horum stulta credulitas præteritorum oblita, præsentium negligens, in futura præceps, sic deceptoribus illis fauet, vt cum in cæteris hominibus, vno mendacio tam suspecta fides reddatur dicentis, vt reliqua omnia vera obscurentur: contra in his mendaciorum magistris vna fortuita veritas, etiam publicis mendacijs faciat fidem, quibus profecto qui maxime confidunt, maxime omnium redduntur infelicissimi, vt solent superstitiosæ illæ nugæ perniciem suis adferre cultoribus, quod in Zoraste, Pharaone, Nabuchodonosor, Cæsare, Crasso, Pompeio, Diotharo, Nerone, Iuliano apostata testatur antiquitas, qui vt his nugis fuere deditissimi, sic earundẽ confidentia periere infelicissimi: & quibus læta cũcta promiserant astrologi, mœsta prouenerunt omnia, vt Pompeio, Crasso, et Cæsari, quibus neminem eorum nisi iam senem, nisi domi, nisi cũ gloria moriturum promiserunt, attamen quisq; eorꝫ male & immature perijt. Pertinax profecto et ꝑposterum hominum genus futura se præscire qui profiteantur, præteritorum & præsentium ignari, & cum omnibus omnia occultissima se dicturos profiteãtur, qd in propria domo, quid in thalamo suo fiat sępissimę nesciũt, cuiusmõi astrologũ Morus ãglicus hoc epigrãmate perpulchro taxauit:
Astra tibi æthereo pandunt sese omnia vati,

Omnibus & quæ sunt fata futura monent.
Omnibus est vxor, quod se tua publicat, id te
Astra (licet videant omnia) nulla monẽt
Saturnus procul est, iamque olim cæcus (vt aiunt)
Nec prope discernens a puero lapidem.
Luna verecundis formosa incedit ocellis.
Nec nisi virgineum virgo videre potest.
Iuppiter Europen, Martẽ venus, & Venerẽ Mars
Daphnen Sol, Hircen Mercurius recolit,
Hinc factũ astrologe ẽ, tua cũ capit vxor amãtes
Sydera significent; vt nihil inde tibi.

Præterea q̃ inter se de his ipsis iudiciorum regulis dissentiant Iudæi, Chaldæi, Aegyptij, Persæ, Græci, Arabes, omnibus notum est: & quõo oẽm antiquorũ astrologiam abijcit Ptolomæus: & hunc vt defendit Auẽrodan, ita lacessit Albumasar: atque oẽs hos lacerat Abraam Auena'zre Hebreus: denique Dorotheus, Paulus alexandrinus, Ephestiõ, Maternus, Aomar, Tebith, Alchindus Zahel Messa halla, & fere oẽs alij alit̃ sentiunt & opinant̃, & cum q̃ dicunt probare uera nequnt, sola experimẽti rõe sese tuent̃, nec super ea quidẽ oẽs vnanimit̃ conueniũt, neq; minus de domorum proprietatibus, ex quibus omniũ euentuũ prædictionẽ venantur discrepãt, quas aliter assignat Ptolomeus, alit̃ Heliodorus, alit̃ Paulus, aliter Manlius, alit̃ Maternus, aliter Porphyrius, aliter Abenragel, alit̃ Aegyptij, aliter Arabes, aliter Græci, & Latini, alit̃ veteres, aliter recentiores. Qñquidẽ etiam initia finesque domorum, quonammõ cõstituere oporteat, inter eos nondũ liq̃t, cum hæc; aliter fabricãt antiq, alit̃ Ptolomæus, aliter Campanus, aliter Ioannes de regio monte. Vnde fit, vt suis ipsimet obseruationibus sibi fidem adimant, cum locis eisdem di

uersi diuersas ascribunt proprietates, initia, atque fines: impium hominum genus, qui quæ solius dei sunt, tribuunt astris, & nos liberos natos, syderũ seruos faciunt: & cum sciamus deum creasse omnia bona, illi stellas aliquas maleuolas, & scelerũ autores, & malorum influxuũ tradunt, non absq; maxima dei cœlorumque iniuria, statuentes in cœlestibus in illo diuino senatu mala & scelera facienda decerni: & quicquid a nobis volũtatis culpa perpetratur, quicquid vitio materiæ in natura præter ordinem accidit, totum imputant syderibus. Iam vero & hæreses & infidelitates perniciosissimas docere nõ verentur, videlicet dum donũ prophetiæ, vim religionum, arcana conscientiæ, imperium in dæmones, virtutem miraculorũ, efficaciam supplicationum, et futuræ vitæ statum, omnia pendere ab astris, ab illis largiri, ex illis cognosci impia temeritate fatentur. Dicunt enim: ascendẽte Geminorum sydere, idq; Saturno Mercurioque sub Aquario iunctis, in nona cœli plaga, nasci prophetam: ideoque Christum dominũ tot claruisse virtutibus, quia eo in loco Saturnum habuerit in Geminis. Religionum etiam sectas, q̃bus Iouem præcipuum præficiunt patronum, per cæterarum stellarum commixtiones distribuunt, ita vt Iupiter ille cum Saturno religionẽ faciat Iudæorum, cum Marte Chaldæorum, cum Sole Aegyptiorum, cum Venere Saracenorum, cũ Mercurio Christianorum, cum Luna eam quam futurã dicunt Antichristi: atque Mosen Iudæis sabbati diem ex astrologicis rationibus instituisse religiosum, ideoque errare Christianos, qui diem sabbati Iudæorum ritu operibus vacantes non feriant, cum sit illa dies Saturni. Fidelitatẽ autem cuiusq;,

eum ad homines, tum ad deum, professamque religionem, consciētiæ etiam arcana, a parte Solis ac tertia nona vndecimaque cœli domicilijs deprehendi posse putant, prænoscendisque hominū cogitationibus, & (vt aiunt) intentionibus, multi multas admodum regulas tradunt, ipsisque diuinæ omnipotentiæ miraculosis operibus, puta vniuersalis diluuij, & datæ per Mosen legis, ac virginis puerperio cœlestium configurationes causas p̄ficiunt, ac Christi redemptricem humani generis mortem, Martis opus fuisse fabulantur: Quin & Christum ipsum in miraculis suis horarum electione vsum, quibus illum Iudæi lædere non possent, dum ascenderet Hierosolymam. Ideoque vetantibus discipulis dixisse: Nonne duodecim horæ sunt dei? Dicunt præterea, si cui Mars in nona cœli domo feliciter locatus fuerit, hunc dæmones ab obsessis sola præsentia expulsurum: Qui vero, Luna atq; Ioue cum capite draconis in medio cœlo cō iunctis, deo supplicauerit, omnia illa quæcunq; petierit impetraturum: Porro futuram vitæ felicitatem a Ioue Saturnoque largiri: Quod si quis Saturnum in Leone feliciter constitutū habuerit in genesi, eius animam post hanc mortalem vitam, in numeris angustijs liberatam, ad cœlum & originis suæ primordia, applicatam dijs, transituram. Atque tamen istis execrandis nugis, perniciosissimisque hæresibus, Petrus Apponensis, Rogerius BACON, Guido Bonatus, ARNOLDVS de Villa noua philosophi, Alyacensis Cardinalis & Theologus, & plęrique alij Christiani nominis doctores, haud absq; hęreseos infamia subscribunt, & sese vera hinc expertos esse testari atque tueri audent; Scripsit autem aduersus astro-

logos recentioribus annis duodecim libris Ioannes Picus mirandula tanta copia, vt vix vllum præterierit argumentum, tanta autem efficatia, vt hactenus nec Lucius Balancius acerrimus astrologiæ propugnator, nec alius quisquam huius artis defensor, hãc ab adductis a Pico rationibus poterit saluare, is enim probat validissimis argumentis illam non hominum, sed malorum dæmonum fuisse inuentum: quod idem etiam Firmianus ait. Per quam illi omnem philosophiam, medicinam, leges, atque religionem, in humani generis exterminium nisi sunt abolere: nam primum quidem religioni fidem adimit, miracula extenuat, prouidentiam tollit, dum omnia constellationum vi prouenire, & a syderibus fatali necessitate pendere docet: insuper vitijs patrocinatur, excusans quasi cœlitus in nos descendentibus, bonas quascunque artes contaminat atque euertit, imprimis philosophiam, rerum causas, a veris rationibus ad fabulas traducens: deinde medicinam a naturalibus efficacibusque remedijs, ad vanas obseruationes peruersasque & corpori & animo exitiales superstitiones conuertens: Porro leges, mores, & quascunque humanæ prudentiæ artes in totum pessundans: cum quo tempore, qua ratione, quis medijs, quid agendum, sola astrologia consuleretur, solaque vitæ & morum & reipublicæ & priuatæ sceptra teneret, tanquam de cœlo omnium habẽs autoritatẽ, vanaque putarent cętera omnia, quæ hanc nõ agnoscerent patronam. Dignissima profecto ars quam olim etiam dæmones profiterentur in fallaciam hominum, & in iniuriam diuinitatis: Iam vero & Manichæorum hæresis arbitrij libertatẽ in totum tollens & auferens, non aliunde emanauit,

quam ex astrologorum de fato falsa opinione atque doctrina: Ex eodem fonte & Basilidis hæresis emanauit, qui trecentos sexaginta quinq; cœlos, per successionem & similitudinem adinuicem factos pronunciauit: & horum ostensionem esse numerum dierum anni, atque singulis illorum certa principia, & virtutes, & angulos assignans, atq; illis nomina adfingens: esse autem omnium principem Abraxas, quod nomen iuxta Græcam literaturam, continet in se trecentum sexaginta quinque, quod videlicet sunt illorum cœlorum locales positiones, ab illo commenti: Hæc ideo narrata sunt, vt cognoscatis astrologiam, etiam hæreticorum progenitricem esse. Porro astrologiam hanc diuinatoriam, sicut splendidissimi quique explodunt philosophi: sic Moses, Isaias, Iob, Ieremias, cæteriq; antiquæ legis detestantur prophetæ: & e catholicis doctoribus Augustinus, illam a Christiana religione expellendam censet. Hieronymus hanc idololatriæ genus esse disputat. Rident eam Basilius & Cyprianus: refutant Chrysostomus, Eusebius, & Lactantius: Inuehuntur Gregorius, Ambrosius atque Seuerianus, sanctumq; Toletanum concilium eam prohibet atq; damnat: etiam in synodo Martini, & abs Gregorio iuniore, & Alexandro tertio pontificibus anathematizata, & a ciuilibus imperatorum legibus punita Apud vetetes Romanos sub Tyberio Vitellio Diocleciano, Constantino, Gratiano, Valentiniano, Theodosio, imperatoribus, vrbe prohibita, eiecta, atque punita: ab ipso etiam Iustiniano capitis supplicio percussa, quod ex codice eius manifestum est.

De diuinationibus in gñe. Cap. XXXII.

ADmonet hic locus etiam de cæteris diuinationum artibus dicere, quæ non tam obseruatione cœlestium, quam rerum inferiorum quandam cœlestium vmbram & imitationē habentium vaticinia præbent, vt illis intellectis melius cognoscatis hanc astrologicam arborem, de qua tales fructus descendunt, atq; abs qua velut Lernea hydra multorum capitum fera generata est: inter artes itaq; ad diuinandi quæstum properantes physionomia, metoposcopia, chiromantia geomantia (de qua etiam supra diximus) aruspicia, speculatoria, & onirocritica, quæ est somniorum interpretatio; ac furētium oracula hic sedem sibi vendicarunt. Omnia autem hęc artificia, nullius solidæ doctrinæ sunt, nec vllis certis rationibus constant, sed de rebus occultis aut fortuita sorte, aut spiritus agitatione, aut apparentibus quibusdam coniecturis inquirunt, quæ ex quotidianis & longi temporis sumptæ sunt obseruationibus. Solent enim omnes illæ diuinationum prodigiosæ artes, non nisi experientiæ titulo se defendere, & se obiectionum vinculis extricare, quoties aliquid supra fidem ac præter rationem doceāt polliceanturq;, de quibus omnibus sic in lege præceptum est: Non inueniatur in te qui collustret filium, ducēs per ignem, et hariolos sciscitetur, aut obseruet somnia atque auguria, nec sit maleficus nec īcantator, quoniam hæc obominatᷣ dominus

De physionomia. Cap. XXXIII.

HArum itaq; Physionomia naturam (vt ait) ducem secuta, ex totius corporis inspectione, quæ sunt animæ & corporis affectiōes, quæ hominis fortuna, probabilibus signis se assequi posse præsumit, quatenus hūc Saturniū

aut Iouiſtam, illum Martium aut Solarem, alterum Venereum, Mercurialem, aut Lunarem pronunciat, & ex corporis habitudine illorum horoſcopia colligit, ex effectibus paulatim (vt aiunt) ad cauſas videlicet aſtrologicas tranſcendens, ex quibus poſtea nugatur quicquid libet.

De metopoſcopia. Cap. XXXIIII.

METopoſcopia autem ex ſolius frontis inſpectiõe omnia hominum initia, progreſſus et fines, ſagaciſſimo ingenio ac docta experientia ſe præſentire iactat, ipſa ſe etiã aſtrologiæ alumnam faciens.

De chiromantia. Cap. XXXV

CHiromantia autem in vola manus, pro numero planetarum ſeptem montes effingit, atque ex lineis quæ ibi conſpiciuntur, quæ hominis complexio, qui affectus, quę vita, quæ fortuna, ſeſe poſſe cognoſcere arbitratur, per linearum harmonicam correſpondentiam, ſeu ꝑ cœleſtia quædam ſtigmata nobis a deo & natura illic impreſſa, & quæ deus autore Iob poſuit in manibus hominũ, vt inde noſcat vnuſquiſq; opera ſua, quamuis re vera diuinus propheta illic nõ de chiromantica vanitate, ſed de arbitrij libertate locutus fuerit. Præterea tuentur ſe prædicti diuinatores, ꝙ licet non per rerum cauſas, tamen per ſigna ab eiſdem ſimilibuſue cauſis impreſſa, quæ ſemper ſint eadem rebus eiſdem ſimiliaque ſimilibus, de effectibus poſſent iudicare, dicuntque ijs artibus vſum quondam Pythagoram, qui adoleſcentum mores, naturas, ingenia, ex oris & vultus totiuſque corporis filo ac habitu coniectabatur: quemq; idoneum iudicabat, hunc in diſciplinam recipi iubebat, Idem conſueuiſſe Pharaotem

Indorum regem narrat Philostratus, verum harũ omnium artium errorem non alia ratione nobis impugnare necesse est, nisi ea ipsa, quod deficiunt videlicet omni ratione: scripserunt tamẽ de istis per multi ex antiquis viri grauissimi, Hermes, Alchindus, Pythagoras, Pharaotes Indus, Zopyrus, Helenus, Ptolemæus, Aristoteles, Alpharabius, præterea Galenus, Auicenna, Rasis, Iulianus, Maternus, Loxius, Phylemon, Palæmon, Constantinus Aphricanus: ex Romanis denique principibus Lucius Sylla, & Cæsar dictator eius studiosissimi fuere. Ex posterioribus vero Petrus Apponensis, Albertus Teutonicus, Michael Scotus, Antiochus, Bartholomæus Coclitis, Michael Sauonarola, Antonius Cermisonus, Petrus de arca, Andreas Coruus, Tricassus Mantuanus, Ioannes de indagine, & plerique alij illustres medici: omnes tamen vltra coniecturas, & experientiæ obseruationes tradere queunt nihil: non esse autem coniecturis illis & obseruationibus vllam veritatis regulam, ex eo manifestum est, quia figmenta sunt voluntaria, & super quibus ipsi etiam æqualis doctrinæ & autoritatis illarum doctores non cõcordant: quare vehementer delirant errantque omnes qui per hæc signa vltra corporis complexionem, & naturæ dispositionem, mores quoque ipsos et fortunæ animique affectus prædicere volunt, quod in Zopyri iudicio de Socrate satis comprobatũ est: nec vobis fidem faciat quod Appion grammaticus scriptum reliquit, Alexandrum quendam tam discrete imaginum similitudines pinxisse, vt ex his metoposcopus futuræ aut præteritæ mortis annos dixerit, quod quidem posse ijs artibus sciri nõ tam ĩcredibile est quam impossibile, sed solet hoc

nugiuendum hominum genus instinctu malorum dæmonum sic delirare, trahentium illos ab errore in superstitionem, & ab hac paulatim in infidelitatem.

Iterum de geomantia. Cap. XXXVI.

GEomantiam etiam de qua & in arithmetica locuti sumus, quæ proiectis punctis, vel casu vel vi quadam deductis, ex q̄bus per pares & impares numeros, figuras quasdam cœlestibus attributas componit per quas diuinatur, idcirco omnes illius scriptores astrologiæ filiam testantur. Est & alia geomantiæ species, quam Almadal Arabs introducit, quæ ipsa per coniecturas quasdam a similitudinibus sumptas, ex terræ crepitu, motu, scissura, tumore, vel sponte, vel ab æstu & caumate, aut tonitruis prouenientibus diuinatur, quæ ipsa etiam inani astrologiæ superstitione fulcitur, horas & lunationes & syderum ortus figurasq; coobseruans.

De aruspicia. Cap. XXXVII

AVgurium vero, cuius multæ admodum sunt species, ars ipsa priscis temporibus in magna obseruatione fuit, ac tanta, vt nihil eorum quæ ad publica vel ad priuata pertinerent, inauspicate perfecerint. Hæc ars antiquissima est, vt tradit Pomponius Lætus, a Chaldæis ad Græcos apud q̊s Amphiareus Tyresias, Mopsus Aphilotes, & Calchas summi augures habiti sunt: a Græcis ad Hetruscos venit, ab illis ad Latinos: & ipse Romulus augur fuit, & magistratus instituit augurijs confirmari: & Dionysius tradit antiquam augurandi artem fuisse etiam Aboriginum: & Ascanium priusquam aciem cōtra Mezentium educeret augurium caprasse, q̊d

vbi felix conſpexit, pugnauit atq; vicit. Deniq; Phrygij, Piſidæ, Cilices, Arabes, Vmbri, Thuſci & multij alij populi auguria ſecuti ſunt. Lacedæmonij etiam regibus ſuis augurem aſſeſſorẽ dederunt, & publico intereſſe concilio voluere. Erat & apud Romanos augurum collegium: huic arti fidem fecerunt, qui docuerunt a cæleſtibus corporibus, quædam præſagiorum lumina ſuper animãtia quæq; in hæc inferiora deſcendere velut ſigna quædam in eorum motu, ſitu, geſtu, inceſſu, volatu, voce, cibo, colore, opere, euentu conſtituta, q́bus tanquam inſita quadam vi occulta, ac tacito quodam conſenſu, cum cœleſtibus corporibus, quorum viribus afficiuntur, ſic cõueniant, vt poſſint omnia hæc præſagire quæcunq; cœleſtia corpora cogitarunt facere. Ex quo patet hanc diuinationem non niſi cõiecturas ſequi, partim a ſyderum (vt aiunt) influentijs, partim a parabolicis quibuſdam ſimilitudinibus ſumptas, quibus nihil eſt fallacius: quare rident eã Panetius & Carneades, Cicero, Chryſippus, Diogenes, Antipater, Ioſephus, & Philo, damnant lex & eccleſia: atq; huiuſmodi ſunt illa Chaldæorum Aegyptiorumq; myſteria, quæ quondam Hetruſci, deinde Romani, & hodie adhuc ſuperſtitioſum hominũ vulgus velut oracula adorat.

De ſpeculatoria. Cap. XXXVIII.

EX eodem fundamento prodit ſpeculatoria, quæ fulmina & fulgura, cæteraſque elementorum impreſſiones, inſuper oſtenta, portenta, prodigia interpretatur: non tamen alia via quam cõiecturæ & ſimilitudinis, quam equidem plurimum errare manifeſtum eſt, q́ hæc omnia naturalia opera ſunt, non prognoſtica.

De somnispicia. Cap. XXXIX.

ACcedit onirocritica, quæ est somniorum interpretatio, quorum interpretes proprie coniectores vocantur, quemadmodũ canit Euripedes.

Qui bene coniectat, is vates optimus esto.

Cui artificio etiam & quidem magni philosophi haud parum tribuerunt, præcipue Democritus, Aristoteles & eius sectator Themistius, atq; Sinesius Platonicus, sic innitentes exemplis illis somniorum, quæ casus aliquis vera fecit, vt inde nihil frustra somniari suadere conentur. Dicunt em̃, ꝙ quemadmodum cœlestes influxus, in corporali materia formas producant diuersas, sic ex eisdem influxibus, in potentia phantastica, quæ organica est: phantasmata imprimi cœlesti dispositione, effectus cuipiam producendi consentanea, maxime vero in somnijs: quia animus tunc a corporeis exterisque curis relaxatus, liberius diuinos illos suscipit influxus: vnde multa dormientibus in somnijs innotescunt, quæ latent vigilantes: Hac itaque potissimum ratione ipsis somnijs veritatis opinionem conciliare nituntur. De causis tamen somniorum tam intrinsecis quam extrinsecis, non omnes in vnam sententiam conueniunt: nam Platonici illas referunt in species, & notiones animæ concretas, Auicenna in intelligentiam vltimam mouentem lunam, medio illius luminis quo irradiatur phantasia hominum, dum dormiunt. Aristoteles refert in sensum communem, sed phantasticum. Auerrois in imaginatiuam. Democritus in idola a rebus decisa. Albertus in influxum superiorum, medijs tamen qbusdam speciebus, quæ continuo defluunt a cœlo.

Medici in vapores & humores hæc referunt, alij in affectus & curas vigiliæ, aliqui Arabes in potentiam intellectualem, alij dicũt a potentijs animæ & influxu cœli & simulacris simul dependere. Astrologi illa a suis cõstellationibus causari volunt. Alij causas illorum in aerem circundantem penetrantemq; referunt. Scripserunt præterea de somniorum interpretatione Daldianus & Arthemidorus, et circumferũtur libri sub Abrahami nomine, quem Philo in libris de Gygantibus, & de ciuili vita, asserit somniorum solutiones primum adinuenisse, & alij sub Salomonis & Danielis nominibus in hanc rem conficti, in quibus de somnijs nihil nisi mera somnia tradũtur. Sed ipse Marcus Tullius in suis diuinationum libris aduersus hanc vanitatem eorumq; stulticiam, qui somnijs fidem habent, validissimis rationibus disputat, quas hic enumerare omitto.

De furore. Cap. XL.

SEd (quod fere præterierã) istis somniatoribus eos etiam adnumeremus, qui furentium vaticinijs diuinitatis fidem præbent, eosq; qui & præsentium notitiam, & præteritorum memoriã omnemq; humanum sensum perdiderunt, diuinã futurorum præscientiam assecutos putant, & quę sapientes vigilantesq; nesciunt, videre insanos & dormientes, ac si illis plus quam sanis vigilantibus, intelligentibus, & præmeditantibus deus sit propinquior. Infelices profecto homines, qui his vanitatibus credunt, illisq; imposturis obediunt, qui huiusmodi pascunt artifices, illorumq; ventri ingenia sua suamq; fidẽ submittunt: Quid nanq; aliud putabimus furorem, quam alienationem humani animi ab ipsis malis dęmonibus exagitati,

aut per astra, aut per inferiora instrumenta ab immundis spiritibus deducta, quod ita expressisse videtur Lucanus dum inducit aruum Tuscum Vatem.

Fulminis edoctum motus venasque calentes,
Fibrarum & motus errantis in aere pennæ,
Post lustratam vrbem, post mactatã victimam,
Post inspecta exta tandem figulum in hæc verba protulisse sententiam.

Quod cladis genus o superi, qua peste paratis
Sæuitiam, extremi multorum tempus in vnum
Conuenere dies summo si frigida cœlo
Stella nocens nigros Saturni accenderet ignes,
Deucaleoneos fudisset Aquarius imbres,
Totaque diffuso latuisset in æquore tellus,
Si sæuum radiis Nemæum Phœbe Leonem
Nunc premeres, toto fluerent incendia mundo,
Succensusque tuis flagrasset curribus æther
Hi cessant ignes, tu qui flagrante minacem
Scorpion incendis cauda, Chelasque peruris.
Quid tantum Gradiue paras, nam mitis in alto
Iuppiter occasu premitur, Venerisque salubre
Sydus hebet, motuque celer Cyllenius hæret
Et cœlum mars solus habet, cum signa meatus
Deseruere suos, mundoque obscura feruntur
Ensiferi nimium fulget latus Orionis
Imminet armorum rabies ferrique potestas,
Confundet ius omne manu scelerisque nefando
Nomen erit virtus, multosque exibit in annos

Omnia itaque hæc diuinationum artificia in ipsa astrologia suas radices & fundamẽta habent: Nã siue corpus, vultus, manus inspecta sunt, siue somnium, siue prodigium visum sit, siue auspicium, siue furor afflauerit, cœli figuram erigendam con-

fulunt, ex cuius indicijs vna cum similitudinum si
gnorumque coniecturis, significatorum venantur
opiniones: ita diuinationes omnes astrologiæ ar-
tem vsumque sibi deposcunt, vt hanc veluti clauē
ad omnium arcanorum notitiam necessariam fa
teantur. Quare omēs hæ diuinationum artes quā
tum absint a veritate, palam sese offerunt, ex eo
q̄ principijs vtantur tam manifeste falsis, ac poe
tica temeritate confictis, quæ cum nec sunt, nec
fuerunt, nec erunt vnquam, tamen causas & si-
gna eorum esse volunt, quæ sunt, rerum euētus cō
tra apertam veritatem in illa referentes.

De magia in genere. Cap. XLI.

EXigit etiā hic locus vt de Magia dicamus, nam & ipsa cum astrologia sic coniuncta atque cognata est, vt qui magiam sine astrologia profiteatur, is nihil agat, sed tota aberret via. Suidas magiam a Maguseis, & nomen & originem traxisse putat. Communis opinio est nomen esse Persicum, cui adstipulantur Porphyrius & Apuleius, & significare eorum lingua idem quod sacerdotem, sapientem, siue philosophum. Magia itaque omnem philosophiam, Physicam & mathematicam complexa, etiam vires religionum illis adiungit. Hinc & goetiā et theurgiam in se quoque continet: Qua de causa magiam plerique bifariam diuidunt, in naturalem videlicet & ceremonialem.

De magia naturali. Cap. XLII.

NAturalē magiā, nō aliud putāt q̄ naturaliū scientiarū summā potestatem, q̄ idcirco summū philosophiæ naturalis apicē e usque absolutissimā cōsummationē vocāt, & q̄ sit actiua portio philosophiæ naturalis, q̄ naturaliū

virtutum adminiculo, ex mutua earum & opportuna applicatione opera ædit, supra omnem admirationis captum, qua Magia Aethiopes maxime & Indi vtebantur, vbi herbarum & lapidum cæterorumque ad id spectantium facultas suppetebat. Eius meminisse volunt Hieronymum ac Paulinum vbi ait Apollinum Tyaneum fuisse magum seu philosophum, vt Pythagorici. Eius etiam generis fuisse magos, qui Christum natum muneribus inuisentes adorauerunt, quos euangeliorum interpretes exponunt Chaldæorum philosophos: Quales fuere Hiarchas apud Brachmanas, Tespion apud Gymnosophistas, Budda apud Babylonios, Numa Pompilius apud Romanos, Zamolxides apud Thracas, Abbaris apud Hyperboreos Hermes apud Aegyptios, Zoroastes Oromasi filius apud Persas. Nã Indi & Aethiopes & Chaldæi & Persæ hac maxime pcelluere magia: qua idcirco (vt narrat Plato in Alcibiade) imbuuntur Persarum regum filij, vt ad mundanæ reipublicæ imaginem suam & ipsi rempublicam admistrare distribuereque condiscant, & Cicero in diuinationum libris ait, neminem apud Persas regno potiri, qui prius magiam non didicerit. Magia itaque naturalis, ea est quæ rerum omnium naturalium atque cœlestium vires contemplata, earundemque simpathiam curiosa indagine scrutata, reconditas ac latentes in natura potestates, ita in apertũ producit, inferiora superiorum dotibus tanquam quasdam illecebras sic copulans, per eorum mutuam applicationem adinuicem, vt exinde stupenda sæpe consurgant miracula, non tam arte quã natura, cui se ars ista ministram exhibet hæc operanti: Nã magi, vt naturæ accuratissimi explora

tores, cõducentes ea quæ a natura præparata sunt applicando actiua passiuis, sæpissime ante tempus a natura ordinatum effectus producunt, quæ vulgus putat miracula, cum tamẽ naturalia opera sint, interueniente sola temporis præuentione: vt si quis in mense martio rosas producat, & maturas vuas, aut satas fabas, vel petroselinum intra paucas horas excrescere faciat in perfectam plantam, & ijs maiora, vt nubes, pluuias, tonitrua, & diuersorum generum animalia, & rerum transmutationes quam plurimas, cuiusmodi multas fecisse se iactat Rogerius Bachon pura & naturali magia. Scripserunt de illius operibus Zoroastes, Hermes, Euantes rex Arabum, Zacharias Babylonius, Ioseph Hebræus, Bocus, Aaron, Zenotenus, Tirannides, Amadal, Thetel, Alchindus, Abel, Ptolemæus, Geber, Zahel, Nazabarus Tebith, Berith, Salomon, Astaphõ, Hipparchus, Alcmeon, Apollonius Triphon & plærique alij, quorum aliqua opera adhuc integra & plæraque fragmenta adhuc extant, & ad manus meas aliquando peruenerunt. Ex recentioribus vero scripserunt in naturali magia pauci & illi quidẽ pauca, vt Albertus, Arnoldus de villa noua, Raimũdus, Lullius, Bachon, & Apponus, & autor libri ad Alfonsum sub Picatricis nomine æditus, qui tñ vna cum naturali magia plurimum superstitiõis admiscet, quod quidem fecerunt & alij.

De magia mathematica. Cap. XLIII.

SVnt præterea alij naturæ sagacissimi æmulatores inquisitoresque audacissimi, qui absque naturalibus virtutibus ex solis mathematicis disciplinis adscitis cœlorum ĩfluxibus, sese naturæ operum similia producere posse pollicentur,

vt corpora euntia vel loquentia, quæ tamen non habeant virtutes animales, qualis fuit columba Architæ lignea, quæ volabat, & statuæ Mercurij quæ loquebantur, & caput æneũ ab Alberto Magno fabricatum, quod locutum perhibent. Excelluit in istis Boetius vir maximi ingenij, & multiplicis eruditionis, ad quem de istiusmodi scribẽs Cassiodorus: Tibi (inquit) ardua cognoscere, & miracula monstrare propositum est, tuæ artis ingenio metalla mugiunt, Diomedes in ære grauius buccinatur, æneus anguis insibilat, aues simulatæ sunt, & quæ vocem propriam nesciunt habere, dulcedinem cantilenæ probantur emittere, parua de illo referimus, cui cœlum imitari phas est. De istis puto artificijs dictum est quod apud Platonem legimus in vndecimo de legibus: Ars data est mortalibus, qua res posteriores quasdã generarent, non quidem veritatis & diuinitatis participes, sed simulacra quædam sibiipsis cognata deducerẽt: atq; eo vsq; progressi sunt magi homines audacissimi omnia perpetrare, fauente maxime antiquo illo & valido serpente scientiarum pollicitatore, vt similes illi tanquam simiæ deum & naturam æmulari conarentur.

De magia venefica. Cap. XLIIII.

Est prẽterea naturalis magiæ species, q̃ veneficã siue pharmaciã vocant, q̃ poculis, philtris, varijsq; veneficiorum medicamẽtis pficitur, cuiusmodi Democritus cõfecisse legit̃, q̃ boni, felices, fortunatiq; filij gignant̃: et aliud q̃ auiũ voces rite intelligamus, sicut de Apollonio narrant Philostratus atq; Porphyrius. Vergilius etiam de quibusdã herbis ponticis locutus dixit.
His ego sæpe lupum fieri, & se cõdere syluis.

Mœrim, sæpe animas imis exire sepulchris,
Atq; satas alio vidi traducere messes.

Et Plinius narrat quendam Demarchũ Parrhasium in sacrificio quod Arcades Ioui Liceo humana hostia faciebant, immolati pueri exta degustasse & in lupum se conuertisse, propter quam hominum in lupos immutationem, putat Augustinus Pani Liceo, & Ioui Liceo nomen esse impositum: narrat idem Augustinus dum esset in Italia quasdam fœminas magas, Circes instar, dato viatoribus veneficio in caseo, eos in iumenta vertisse: cumque portassent quæ placuissent onera, rursus in homines restituisse, idque patri cuidam Præstantio tunc accidisse: sed & ne quis hæc putet omnino deliramenta esse & impossibilia, is recordetur quomodo sacrę literę narrant. Nabuchodonosor regem mutatum in bouem, & septem annis fœno vixisse, tandem dei misericordia in hominem rediǰsse, cuius corpus post mortem illius filius Emilmeradach in escam dedit vulturibus, ne quando resurgeret a mortuis, qui iam de bestia rediérat in hominem, & eiusmodi plura de magis Pharaonis narrat exodus. Verum de ǰs siue magis siue veneficis loquitur Sapiens, dum dicit: Exhorruisti illos deus, quia horribilia opera tibi faciebant per medicamina. Illud præterea vos scire volo non solum naturalia scrutari hos magos, verũ etiam ea quæ naturam comitantur ac quodammodo exuunt, vt motus, numeros, figuras, sonos, voces, concentus, lumina, & animi affectus atq; verba. Sic Psylli & Marsi conuocabant serpẽtes alǰ alǰs deprimentes fugabant, sic Orpheus Argonautarum tempestatem hymno compescuit, & Homerus narrat Vlyssi sanguinem verbis re-

ſtrictum: & in lege duodecim tabularum ijs qui messes excantassent, pœna constituta est, vt non dubium sit magos etiam solis verbis & affectibus, alijsque similibus nō in seipsos modo, sed etiā in res extraneas sæpe mirum aliquem producere effectum, quæ omnia nō secus vim insitam in res alias profundere, illasq; ad se trahere, vel abs se repellere, seu alio quouis modo afficere putant, q̄ magnes ferrum, & succinum paleas trahunt, siue adamas, & alium magnetem ligant: sicque per hanc rerum gradariam ac cōcatenatam sibi simpathiam non solum dona naturalia & cœlestia, sed etiam intellectualia & diuina Iambicus, Proculus, atq; Sinesius ex magorum sententia desuper suscipi posse confirmant, q̄d Proculus in de sacrificio & magia fatetur, scilicet per huiusmodi rerum consensum magos etiam numina euocare solitos. Ad tantam enim quidam eorum deuoluti sunt insaniam, vt ex diuersis stellarum constellationibus, per temporum interualla, & quadam proportionū ratione rite obseruatis cōstructam imaginē cœlitum nutu vitæ intellectusq; spiritū accepturam putēt, quo consulentibus illam respondeat, & occultæ veritatis arcana reuelet. Hinc patet hanc naturalem magiam nonnunq̄ in goetiam & theurgiam reclinatam sępissime malorum dęmonum vafra mentis erroribusq; obretiri.

De goetia & necromantia. Cap. XLV.

CEremonialis autem magiæ partes sunt goetia atque theurgia. Goetia, immundorum spirituum commercijs, inauspicata nefariæ curiositatis ritibus, illicitis carminibus, & depr̄camentis cōcinnata, oim legū placitis est exterminata & execrata. Huius generis sunt q̄s

necromanticos et maleficos hodie nuncupamus.
Gens inuisa deis, maculandi callida cœli,
Quas genuit natura mali, qui sydera mundi
Iuraq; fixarum possunt peruertere rerum.
Nam nunc stare polos & flumina mittere norũt,
Aethera sub terras adigunt, montesq; reuellunt,
Hi sunt ergo qui defunctorum inclamãt animas, & illi quos veteres dicebant epodos, qui excantant pueros, & in eloquium oraculi eliciunt, & q dæmones paredros circunferunt, quale quiddam de Socrate legimus: & qui, vt dicitur, spiritus pascunt in vitro, per quos se prophetare mentiũtur. Et hi omnes bifariam procedunt: Nam alij dæmones malos virtute quadam maxime diuinorũ nominum adiuratos, aduocare & cogere studẽt: quippe cum omnis creatura timet & reueretur nomen illius qui fecit eam, non mirum si goetici, & quique etiam infideles, pagani, Iudæi, Saraceni, & cuiuscunque prophani collegij siue sectæ homines, diuini nominis inuocatione dæmomones astringant. Alij autem nefandissimi detestando & omnibus ignibus plectendo scelere, se dæmonibus submittentes, illis sacrificant, & adorant, idololatriæ & vilissimæ deiectiones rei effecti sunt: quibus criminibus, & si priores non sunt obnoxij, tamen manifestis periculis se exponunt. Nam etiam coacti dæmones inuigilant, semper quo errantes nos decipiant: Ex horũ vero goeticorum anagyri profluxerunt omnes isti tenebrarum libri, quos improbatæ lectionis Vlpianus Iurisconsultus appellat protinusq; corrumpendos esse statuit: Cuiusmodi primus excogitasse dicitur Zabulus quidam illicitis artibus deditus, deinde Barnabas quidam Cyprius:

& hodie adhuc confictis titulis circunferuntur libri, sub nominibus Adæ, Abelis, Enoch, Abrahæ, Salomonis: item, Pauli, Honorij, Cipriani, Alberti, Thomæ, Hieronymi, & Eboracensis cuiusdam. Quorum nugas stulte secuti sunt Alphōsus rex Castellæ. Robertus Anglicus, Bacon & Apponus, & plerique alij deplorati ingenij homines: Præterea non homines modo, & sanctos, & patriarchas, et angelos dei, tam execrabilium dogmatum fecerunt autores, sed & libros a Raziole & Raphaele, Adami & Tobiæ angelis traditos ostentant: q libri tamen acutius inspicienti, suorum' præceptorum canonem, ritum, consuetudinem, verborum & characterum genus, extructionis ordinem, insulsam phrasim, aperte sese produnt, nō nisi meras nugas ac imposturas continere, ac posterioribus temporibus ab omnis antiquæ magiæ ignaris, pditissimis perditionum artificibus esse conflatos, ex prophanis quibusdam obseruationibus nostræ religionis ceremonijs permixtis, insitisque, ignotis multis nominibus, & signaculis, vt perterreant rudes & simplices, & stupori sint insensatis, & his qui nesciunt bonas literas. Neque tamen propterea patet has artes fabulas esse, nam nisi revera essent, atque per illas multa mira ac noxia fierent, nō tam arcte de illis statuissent diuinæ & humanæ leges, eas exterminandas esse de terra: Cur autē goetici isti solis malis vtantur dæmonibus, ea ratio est, quia boni angeli difficile comparent, quia dei iussum expectant, nec nisi mundis corde & vita sanctis hominibus congrediuntur: Mali autem faciles se exhibent ad inuocandum falso fauentes, et diuinitatem mentientes semper præsto, vt astu suo decipiant, vt venerentur, vt adorētur: & quia mu-

lieres secretorum auidiores sunt, ac minus cautæ atq; in superstitionem procliues, faciliusq; illudun tur, ideo illis se præbent faciliores, faciuntq; ingen tia prodigia: cuiusmodi de Circe, de Medea, de a-lijs canunt poetæ. Testatur Cicero. Plinius, Sene-ca, Augustinus, et multi alij tum philosophi tum catholici doctores & historici: ipse etiam sacræ li teræ: nam in libris regum legimus pythonissam mulierem, quæ erat in Endor, euocasse animã Sa-muelis prophetæ, licet plærique interpretẽtur non fuisse animam prophetæ, sed malignum spiritum qui illius sumpserit imaginem. Tamen Hebræorũ magistri dicunt, quod etiam Augustinus ad Sim-plicianum fieri potuisse non negat, quia fuerit ve-rus spiritus Samuelis, qui ante completum annũ a discessu ex corpore facile euocari potuit, prout docent geotici: Quin etiam magi, necromantici il lud naturalibus quibusdam viribus, ac vinculis fieri posse autumant, sicut nos in libris nostris de occulta philosophia tractamus. Ideoque antiqui patres, rerum spiritualium periti, nõ sine causa or-dinauerunt, ut corpora mortuorum sepilerentur in loco sacro, & luminibus socientur, aqua benedi-cta aspergantur, thure et incenso suffumigentur et expientur orationibus, quousque super terram ex-titerint: Nam vt aiunt magistri Hebræorum om ne corpus nostrum & carnale animal, et quicq̃d in nobis super materia carnis male disposita inni titur, relinquitur in cibum serpenti, et vt ipsi vocãt Azazeli, qui est dominus carnis et sanguinis & princeps huius mundi, et vocatur in Leuitico prin ceps desertorum, cui dictum est in Genesi, terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ. Et in Esaia: Puluis panis tuus, hoc est corpus nostrum creatũ

ex puluere terræ, q̃ diu non fuerit sanctificatum, et transmutatum in melius, vt non amplius serpentis, sed dei sit effectum, videlicet ex carnali spirituale: iuxta verbum Pauli dicẽtis: Seminatur quod animale est, et resurget quod spirituale est. Et alibi: Omnes quidem resurgent, sed nõ omnes immutabuntur, quia multi remansuri sunt in perpetuũ cibum serpentis: Hanc itaq; turpem et horridam carnis materiam, ac serpentis cibum morte deponimus, illam aliquando in meliorem sortẽ, et spiritualem transmutatam reassumpturi, quod erit in resurrectione mortuorum: Et iam factum est in his qui primitias resurrectionis degustarũt, & multi hoc ipsum virtute deifici spiritus in hac vita consecuti sunt, Enoch, & Helias, & Moses, quorũ corpora transmutata in naturam spiritualem, nõ viderunt corruptionem: nec sicut cætera cadauera protestati serpentis relicta sunt. Atque hæc est illa disceptatio diaboli cum Michaele de corpore Mosi, cuius meminit in epistola sua Iudas, sed de Goetia & Necromantia hæc satis.

De theurgia. Caput XLVI.

THeurgiam vero plęriq; putant haud illicitam, quasi hæc bonis angelis diuinoq; numine regatur, cũ sæpissime tamẽ sub dei & angelorum nominibus, malis dęmonum fallacijs obstringatur, non solum siquidẽ naturalibus uiribus, sed etiã certis ritibus & ceremonijs, cœlestes & ꝑ illas diuinas virtutes nobis conciliamus & attrahimus, de quibus multis regulis antiqui magi æditis voluminibus pertractãt. Omnia autem ceremoniarum pars maxima, in munditia seruanda consistit, primum quidem animi, deinde etiam corporis, & eoꝝ q̃ circa corpus sunt, vt in cute, in

vestibus in habitaculis, in uasis, in vtensilibus, oblationibus, hostijs, sacrificijs, quorum mūditia ad diuinorum co nsuetudinem & contuitum disponit, & in sacris summopere efflagitatur, iuxta uerba Esaiæ: Lauamini & mundi estote, & auferte malum cogitationum vestrarum, immunditia uero quia aerem frequenter & hominem inficit, mūdissimum illum cœlestium & diuinorum influxū disturbat, & mundos dei spiritus fugat: Verū nōnunq̄ immundi spiritus, & deceptrices potestates, vt venerentur & adorentur pro dijs, etiam hanc munditiam exquirunt, ideo hic maxima opus est cautela, de quibus late in libris nostris de occulta philosophia disseruimus: Verum de hac theurgia siue diuinorum magia plura disputans Porphyrius, tandem concludit theurgicis consecrationibus posse quidem animam hominis idoneam reddi, ad susceptionem spirituum & angelorum ad videndos deos, reditum vero ad deum hac arte præstari posse inficiatur omnino. Eius itaque scholæ sunt, ars alma del, ars notoria, ars paulina, ars reuelationum, & eiusmodi superstitionum plura, q̄ eo ipso sunt perniciosora, quo apparent imperitis diuiniora.

De cabala. Caput XLVII.

VErum occurrunt hic mihi verba Plinij, qui, est & alia (inquit) magices factio a Mose etiamnum & Latopea Iudæis pendens: quæ verba me de cabala Iudæorum commonefaciunt, quam in monte Sina a deo ipso Mosi datam penes Hebræos constans opinio est, ac deinceps per successionū graduscitra literarum monumenta, vsq; in Ezre tempora posterioribus sola uiua voce tradita, quemadmodū Pythagorica do-

gmata olim ab Archippo & Lysiade, qui in Græcia Thebis scholas habuere tradebantur, in quibus discipuli memoriter doctorum præcepta tenentes, ingenio & memoria pro libris vtebantur: Sic & Iudæi quidam literas aspernati in memoria et obseruatione, ac vocali traditione hanc collocarunt, vnde cabala ab Hebræis quasi solo auditu vnius ab altero receptio nuncupata est. Ars (vt fertur) peruetusta, nomen autem non nisi recentibus temporibus apud Christianos cognitum, eius vero duplicem tradunt sciẽtiam, vnam de Bresith, quam & cosmologiam vocant, videlicet rerum creaturarum naturalium & cœlestium vires explicantem, & legis bibliæ arcana philosophicis rationibus, exponentem, quæ profecto hac ratione nihil differt a magia naturali, in qua Salomonem regẽ præstitisse credimus. Legitur namq; in sacris Hebræorum historiis illum disputare solitum a cedro Libani vsq; ad hyssopum. Item de iumentis, volucribus, reptilibus, & piscibus, quæ omnia magicas quasdam naturæ vires præ se ferre possunt, ipse quoque inter posteriores Moses Aegyptius in expositionibus suis super pentateuchum, & plures thalmudistæ hanc insecuti sunt, alteram vero eius scientiam vocant de mercana, quæ est de sublimioribus diuinarum, angelicarumq; uirtutum, ac sacrorum nominum & signaculorum contemplationibus, quædã quasi symbolica theologia, in qua literæ, numeri, figuræ, res et nomina, & elementorum apices, ac lineæ, puncta & accentus, om̃ia sunt profundissimarum rerum & magnorum arcanorum significatiua. Hanc rursus bifariam secant, in Arithmantiam, videlicet quæ notaria con vocatur, de angelicis virtutibus, nominibus, si-

gnaculisq;,etiam dæmonum ac animarum conditionibus tractans:atque in theomantiam quæ diuinæ maiestatis mysteria,emanationes,sacraq; nomina,& pentacula scrutatur:quam qui norit, hunc aiunt admirandis pollere virtutibus, ita qđ dū velit,futura oīa præsciat,toti naturæ imper,in dæmones & angelos ius habeat,& miracula faciat. Hac putant Mosen tot signa ædidisse,virgā in colubrū,aquas in sanguinem vertisse,ranas,muscas,pediculos,locustas,bruchos,ignem cum grādine,vesicas & tabes Aegyptiis immisisse, primogenitum omne ab homine vsque ad pecus interemisse:suosq; deducētem ,mare aperuisse, fontē de petra,coturnices de cœlo produxisse,aquas amaras dulcorasse,fulgura & nubes per diem,columnam ignis per noctem,suis pmisisse: vocē dei viuentis ad populum,e cœlis deuocasse: arrogantes igne,murmurantes lępra,percussisse: male merentes subita strage,alios terræ hiatu absorptos affecisse,populum cœlesti cibo pauisse,serpentes placasse,venenatos curasse,numerosam turbam ab infirmitate,uestes eorum a corrosione conseruasse, & hostium victricem reddidisse. Hac deniq; miraculorum arte & Iosue stare solem præcipisse. Eliam ignem in aduersarios e cœlo deuocasse, puerū mortuum vita restituisse, Danielem leonum ora perstrinxisse,tres pueros in camino æstuantes incēdij carmine lusisse. Porro hac arte astruūt perfidi Iudæi etiā Chri. tā admirāda sæpe fecisse,Solomonē q; p hāc pcalluisse,atq; ex ea artē cōtra dæmones eorundēq; vincula,& cōiurationū modos,ac contra morbos excantamēta tradidisse, vt autor est Iosephus: Verū ego deū Mosi cæterisq; prophetis multa q̄ cōtinerent sub cortice ỽborꝝ legis,pro

phano vulgo non cõmunicãda mysteria retexuisse, vt nõ dubito. Sic hanc quã iactant Hebęi cabalę artẽ, quã ego multo labore aliqñ scrutatus sum, nõ nisi merã supstitiõis rapsodiã, ac theurgicã quãdam magiã agnosco, q̃d si (q̃d Iudęi iactãt) a deo profectã ad vitæ perfectionẽ, ad hoĩm salutẽ, ad dei cultũ, ad intelligẽtiæ vitatẽ cõduceret, pfecto spũs ille veritatis, q repudiata synagoga venit nos docere oẽm veritatẽ, hãc vsq; in hæc postrema tpa, suã non celasset ecclesiã, q̃ profecto oĩa nouit quæ sunt dei, cuius bñdictio, baptismus, cæteraq; salutis sacramẽta reuelata, & perfecta sunt in oĩni lingua, vniuscuiusq; eñ linguę par est et eadẽ vtus, mõ par sit & eadẽ pietas, nec est aliud nomẽ in cœlis nec in terra in quo oporteat nos saluos fieri, & in quo operemur virtutẽ, pter vnum nomen Iesu, in quo recapitulantur, & continentur oĩa. Hinc Iudęi in diuinis nominibus peritissimi parum aut nihil post Chr̃m operari põt, sicut prisci illoꝝ partes. Quod autem experimur et videmus huius artis (vt vocant) reuolutionibus, sæpe miras magnorum mysteriorum a sacris literis extorqueri sententias, totum hoc nihil aliud est q̃ lusus quidã allegoriaꝝ, quas ociosi homines in singulis literis & pũctis & numeris occupati q̃d hæc lingua & scribẽdi ritus facile patiunt, pro eoꝝ arbitrio fingũt atq; refingũt, q̃ etsi nõnunq̃ magna sonẽt mysteria, nihil tñ probare, nec euincere q̃unt, quin iuxta vba Gregorij eadẽ facilitate contẽnere liceat, qua asseruntur. Cõfinxit simili artificio plæraq; Rabanus monach. sed latinis characteribus & vsibus, insertis varijs imaginibus, q quaq; vsus lecti, per q̃libet superficiei ac imaginũ liniamẽta sacrum aliquod enunciant mysteriũ depictæ illic historiæ repræsentatiuum, quæ etiam ex prophanis literis extorque

ri posse nemo ignorat, qui Valeriæ Probæ ex Vergilij carminibus compositas, de Christo centones legerit, quæ omnia & eiusmodi sunt speculationes ociosorum hominum. Quod autem ad miraculorum operationem attinet, neminẽ uestrum puto tã stolidæ ceruicis, qui de ijs credat aliquam haberi artem vel scientiam. Est itaq; nihil aliud hæc Iudæorum cabala, q̃ pernitiosissima quædam superstitio, qua verba & nomina, & literas sparsim in scriptura positas pro arbitrio suo colligunt, diuidunt, transferunt, & alterum ex altero facientes, soluunt membra veritatis, sermones, inductiones, & parabolas hinc inde ex proprijs fictionibus cõstruentes, aptare illis volunt eloquia dei, infamantes scripturas, & dicentes sua figmenta ex illis cõstare, calumniantur legem dei, & per impudenter extortas supputationes dictionum, syllabarum, literarum, numerorum tentant violẽtas & blasphemas perfidiæ suæ inferre probationes. Præterea ijs nugis inflati ineffabilia dei mysteria & quæ sunt supra scripturam arcãna sese inuenire & scire iactant, per quæ etiam prophetare & virtutes & miracula sese perficere, sine rubore, magnaq; audacia mentiri non erubescunt, sed accidit illis quod Cani Aesopico, qui pane relicto & in vmbram eius inhiante perdidit escam, sic perfidum hoc & duræ ceruicis hominum genus semper in vmbris scripturæ occupatum, & circa illas vanitates sua artificiosa sed superstitiosa cabala impetum faciens, amittit panem vitæ æternæ, & inanibus nominibus depastum ꝑdit verbum ueritatis. Ex hoc cabalisticæ superstitionis Iudaico fermento prodierunt, puto Ophitæ, Gnostici, & Valentiniani hæretici, qui ipsi quoq; cũ discipulis suis græcã quan-

dam cabalam commenti sunt omnia Christianæ fidei mysteria peruertentes, & hæretica prauitate ad græcas literas, & numeros protrahentes ex illis construentes corpus, quod vocant veritatis, docentes absq; illis literarum & numerorum mysterijs nō posse in euangelicis literis inueniri veritatem, quia variæ sunt, et alicubi sibi repugnantes, plenæq; parabolis scriptæ, vt videntes non videant, & audientes non audiant, & intelligentes nō intelligant, sed cæcis & errantibus iuxta suæ cæcitatis & erroris capacitatem propositas, latentem vero sub illis synceram veritatem solis perfectis, nō per scripta, sed per viuæ vocis successiuam pronunciationem esse creditam, atq; hanc esse illam alphabetariam et arithmanticam theologiā quā Christus secreto manifestauit apostolis, & quam Paulus se loqui dicit non nisi inter perfectos. Cum enim hæc altissima sint mysteria, ideo nec scripta esse nec scribi, sed in silentio seruari apud sapientes, in abscōdito secū illa custodientes. Sapiēs aūt apud eos nemo, nisi qui maxima hæreseos mōstra fabricare nouit.

De præstigijs. Caput XLVIII.

SEd redeamus ad magiam, cuius particula etiam est præstigiorum artificium, hoc est, illusionum, quæ secundum apparentiam tantum fiunt, quibus magi phantasmata ædunt, multaq; miracula circulatorijs fraudibus ludunt, & somnia immittunt, quod nō tam geoticis incantamētis, & imprecationibus dæmonumq; fallacijs, q̄ etiam certis fumigiorum vaporibus, luminibus, philtris, collyrijs, alligationibus, & suspensionibus. Præterea annulis, imaginibus, speculis, similibusq; magicæ artis pharmacijs, & instrumētis,

naturali cœlestique virtute perpetratur. Multa & manuum prompta subtilitate & industria fiunt, cuiusmodi ab histrionibus & ioculatoribus quoti die fieri videmus, quos idcirco chirosophos, hoc ē, manu sapientes appellamus. Extant de hoc artificio libri p̄stigiorꝫ Hermetis et quorundā aliorū, legimus quoq; Paseten quendā præstigiatorē, refertissimum conuiuium hospitibus monstrare solitum, idq; cum libuit rursum euanuisse, discumbentibus omnibus fame ac siti elusis: Numam Pompilium etiā istiusmodi præstigijs vsum legimus. Sed et doctissimum Pythagoram id ridiculum aliqn̄ factitasse, vt quæ collibuisset, sanguine perscriberet in speculo, quo ad pleni luminis lunæ orbem obuerso, stanti a tergo res exaratas in disco lunæ cōmonstrasse. Huc spectat etiam quicquid de hominum transformationibus legitur decantatū a Poetis, creditum ab historicis, et a nonnullis Christianis theologis, insuper a sacris literis adsertū. Sic apparent homines asini vel equi, vel alia animalia oculis fascinatis, aut perturbato medio idque arte naturali, nonnunq̄ etiam hæc fiunt a bonis et malis spiritibus, seu ad bonorum preces ab ipso deo, sicut in sactis literis legimus de Eliseo propheta obsesso ab exercitu regis Syriæ vallantis Dothain, verum puris & aptis a deo oculis ista non possunt illudere: Sic mulier illa quæ a vulgo iumentum iudicabatur, Hilarioni non iumētum, sed quod erat mulier videbatur: ea igitur quæ hoc modo secundum apparentiam fiunt, præstigia dicuntur: Quæ autem fiunt arte permutantium aut transferentium, vt de Nabuchodonosor, aut messibus ad alios agros traductis, de his diximus superius: verum de hac præstigiorum arte sic ait Iamblichus:

Quæ præstigiati seu fascinati imaginantur, præter imaginatiua, nullam habent actionis & essentiæ ueritatem. Eiusmodi namque artificij finis est non facere simpliciter, sed vsque ad apparentiam imaginamenta porrigere, quorum mox nullum compareat vestigium: Iam itaque ex his quæ dicta sunt, patet non aliud esse magiam quam cōplexum idololatriæ, astrologiæ, superstitiosæq; medicinæ. Iamque etiam a magis magna hæreticorum caterua in ecclesia orta est, qui sicut Ioannes & Mambres restiterunt Mosi, sic illi restiterunt apostolicæ veritati: horum princeps fuit Simon Samaritanus, qui Romæ sub Claudio Cæsare propter hanc artem statua donatus est cum hac inscriptione. Simoni sancto deo. Eius blasphemias copiose narrant, Clemens, Eusebius, & Ireneus. Ex hoc Simone tāquam ex hæresum omnium seminario, per multas successiones monstrosi Ophitæ, turpes Gnostici, impij Valentiniani, Cerdoniani, Marcionistæ, Montaniani, & multi alij hæretici prodierunt, propter quæstum & inanem gloriam, mentientes aduersus deum, vtilitatem nullā, neq; beneficia hominibus præstantes, sed decipiētes & in perniciem & in errorem mittentes, & q credunt illis confundentur in iudicio dei: Verum de magicis scripsi ego iuuenis adhuc libros tres amplo satis volumine, q̄s de occulta philosophia nūcupaui, in quibus quicquid tunc per curiosam adolescentiam erratum est, nunc cautior hac palinodia recantatum volo, per multum enim temporis & rerum in his vanitatibus olim contriui. Tandē hoc profeci ꝙ sciā q̄s rationibus oporteat alios ab hac pernicie dehortari: Quicunq; eīn non

in veritate, nec in virtute dei, sed in elusione dęmonũ, secũdum operationẽ maloꝝ spirituũ, diuinare & prophetare præsumũt, & per vanitates magicas exorcismos, incantationes, amatoria, agogima & cætera opa dæmoniaca, et idololatriæ fraudes exercentes, præstigia & phantasmata ostentãtes mox cessantia, miracula sese operari iactãt. Omnes hi cum Iamne & Mambre et Simone mago æternis ignibus cruciandi destinabuntur.

De philosophia naturali. Ca. XLIX.

CAeterum nunc ad vlteriora procedamus, ipsiusq; philosophiæ placita, & q̃ naturam ipsam scrutantur, rerumque principia & fines vafris syllogismis inquirunt scientias inuestigemus. Quæ profecto quã habeant certitudinem aliã a doctorũ suorum fide omnis homo ignorat. Hanc primo poetæ professi sunt, e quibus Prometheus, Linus, & Museus, & Orpheus, porro Homerus primi inuentores numerantur. Philosophia itaq; nunc quã nobis veritatem p̃stare poterit, q̃ ipsa ex poetarum nugis fabulisque progenita est, q̃d ita esse manifestis indicijs probat Plutarchus, omnes videlicet philosophorum sectas ab Homero principium sumpsisse: ipseq; Aristoteles fatet̃, etiam philosophos natura philomytos, hoc est, fabularum studiosos esse. Sectas philosophorum, alij nouem, alij decem, sed multo maiori numero illas Varro partitus est: Quod si quis etiam omnes philosophos in vnum congregauerit, adhuc inter eos constare non poterit, quæ secta potior dicẽda sit, quorum dogmatibus potius parendum: Adeo circa singula inter se pugnant atque dissentiunt, perpetuamque hanc per secula litem alunt, & (quod ait Firmianus) vnaquæq; secta omnes alias euer

tit, vt se suaque cõfirmet, nec vlla alteri sapere cõcedit, ne se desipere fateatur: Cunque de singulis philosophia disputat & opinatur, de nullis certa est. Vnde philosophos an inter bruta, an inter homines numerem plane nescio: brutis siquidem prestare videntur, eo ꝙ rationem habent & intelligẽtiam, homines autem quomodo erunt, quorum ratio nihil constans persuadere potest, sed semper in lubricis opinionibus vacillat, quorum intellectus ad oĩa incertus nõ habet quod teneat, aut sequat̃, idq; nunc ita esse diffusius ostendamus.

De principijs rerum naturaliũ. Cap. L.

NAm imprimis de rerum naturalium principijs, super quibus tota hæc facultas fundatur, acerrima pugna inter grauissimos philosophos certatur: & adhuc sub iudice lis est, quis eorum melius dixerit, admodum persuadibiles inuincibilesq; de contrarijs adferũt rationes: Nam Thales Milesius primus sapiens ab oraculo iudicatus, ex aqua omnia constare voluit. Eius auditor & in schola successor Anaximander rerum principia dixit infinita: illius autem discipulus Anaximenes infinitum aerem esse rerũ principiũ astruxit: Hipparchus, Heraclitus Ephesius ignem, his ambobus quodammodo adsentit Archelaus Atheniensis, Anaxagoras Clazomenus, infinita principia tanquam particulas minutas & confusas, sed diuina mente in ordinem postea redactas: Xenophanes vnum esse omnia, neq; idipsum motabile: Parmenides calidum & frigidum, tanquam ignem qui moueat, & terram q̃ formet: Leucippus, Diodorus, & Democritus plenum & vacuum: Diogenes libertus aerem, diuinæ tamen rationis compotẽ: Pythagoras Samius

numerum statuit rerum principium, quem sequit Almeon Crotoniates. Empedocles Agrigentinus litem & amiciciam ac quatuor elementa, Epicurus atomos & inane: Plato ac Socrates deum, Ideas, materiam: Zeno deum, materiam & elementa: Aristoteles materiam ad appetitum formæ per priuationem, quam ipse inter principia tertiũ ponit, contra id quod alibi docuit æquiuoca non debere annumerari: quare alij recentiores peripatetici, loco priuationis, motum quendam vtraque cogentem posuerunt, qui cum sit accidens, quomodo erit principium substãtiæ, aut quis erit eius motus motor? ideo Hebræorum philosophi materiã, formam & spiritum statuerunt:

De mundi pluralitate, & eius duratione.
Caput LI.

CAEterum cum de mundo disputant, nihilo minus dissentiunt: Thales vnum mundum censuit, illumque dei facturam asserit: Empedocles similiter vnum, sed vniuersi tantũ exiguam esse particulam: Democritus & Epicurus contra, mundos esse innumerabiles, quos sequitur Metrodorus horum discipulus, dicens innumeros esse mundos, quia causæ eorum innumerabiles sint, nec minus absurdum esse tantum vnum in vniuerso esse mũdum, quam in agro unam duntaxat nasci spicam. De mundi autem duratione locuti Aristoteles, Auerrois, Cicero, Xenophanes, illum æternum omnis corruptionis expertem dicunt: Nam cum non possent intelligere (vt Censorinus ait) oua ne an aues ante generatæ sint, cum & ouum sine aue, & auis sine ouo gigni non posset: hinc arbitrati sunt mundum hunc & vniuscuiusq; geniti initiũ simul & finẽ perpetua reuolutio

ne sempiternũ. Pythagoras & Stoici a deo genitũ, & aliqñ q̃tum ex sui natura est corrumpendũ, qs cũ sentiunt Anaxagoras, Thales, Hierocles, Auicẽna, Algazel, Alcmous, & Philo Hebræus: sed Plato asserit a deo illũ ad sui exẽplar fabricatũ, nunq̃ desiturũ, Epicurus contra plane interiturũ. Democritus semel mundũ genitũ docet & interiturũ, nec vnq̃ repandũ: Empedocles & Heraclitus Ephesius non semel, sed sp̃ mundũ generari & corrumpi asserunt. Agamus liceat de re quapiã quã illi a causa naturali potissimum procedere dicunt, puta de terræmotu, adhuc ipsum vnanimiẽ adinuenire nequierunt, sed per multa vagati, causam eius Anaxagoras ęthera dixit: Empedocles ignẽ: Democritus et Thales Milesius aquã: Aristoteles, Theophrastus, & Albertus ventũ vel vaporẽ, subterraneum: Asclepiades casum vel ruinam: Possidonius Metrodorus, Calistenes Parcas, Seneca & alij in diuersa distracti, causam eius effectus frustra inq̃sierũt: propterea veteres Romani, vbi terram tremuisse senserant nuntiatũue esset, ferias quidẽ imperabãt, sed cui deorꝫ seruari illas oporteret nõ edicebant: qm̃ qua vi et per quẽ deorum terra tremeret adhuc incertum esset.

De anima. Caput LII.

QVod si de anima ab illis aliquid sciscitemur multo minus conueniunt: nam Crates Thebanus nullam esse animã ait, sed corpora sic a natura moueri, qui aũt animã fassi sunt, plæriqꝫ illã corpꝛ tenuissimũ opinati sunt hu ic crasso corpori suffusum, sed illorum alij illud esse igneum dixerũt, vt Hipparchus et Leucippus, quibus quodammodo consentiunt Stoici dicentes animam esse spiritum feruidum, ac Democritus,

dicens illam esse spiritum mobilem & ignitum, atomis insertum: alij dixerunt esse aerem, ut Anaximenes & Anaxagoras, Diogenes Cynicus, & Critias, quibus astipulatur Varro, inquiens: Anima est aer conceptus ore deferuefactus in pulmone, temperatus in corde, diffusus in corpus: Alij aqueum, vt Hippias: Alij terreum, vt Hesiodus et Pronopides: quibus quodammodo assentiunt Anaximander & Thales ambo conciues Milesij: Alij mixtum ex igne & aere spiritum, vt Boetes & Epicurus. Alij ex terra & aqua, vt Xenophontes: Alij ex terra & igne, vt Parmenides: Alij sanguineum, vt Empedocles & Circias: Alij spiritū tenuem per corpus diffusum, vt Hippocrates medicus: Alij carnem cum sensuū exercitio, vt Asclepiades: Multi autem alij arbitrati sunt animam non corpusculum illud, sed illius quandam qualitatem vel complexionem, p illius particulas sparsam, vt Zeno Cithicus & Dicearchus animā definiens quatuor elementorum complexionem atque Cleantes, Antipater, Possidonius, dicentes illam esse calorem siue complexionem calidam, quibus adhæret GALENVS Pergamenus. Sunt & alij qui dixerunt animam non eam esse qualitatem seu complexionem, sed tanquam eius pūctum aliquem in aliqua certa corporis parte, vt corde vel cerebro residentem, & exinde totum corpus gubernantem. Ex quorum numero sunt Chrysippus, Archelaus, & Eraclitus Ponticus, qui animam vocauit lucem. Sunt rursus alij qui adhuc liberius quiddā m opinati sunt animam, vt punctum aliquem liberum nulli corporis parti alligatū, sed ab omni determinato situ seclusum, et totū cuiq; corporis parti p̄sentem, quē

ſiue complexio genuerit, ſiue deus creauerit, tamē ex materiæ gremio eductus ſit. Huius opinionis fuerunt Xenophanes, Colophonius, Ariſtoxenes & Aſclepiades medicus, dicens animam eſſe ſenſuum coexercitationem, & Critolaus peripateticus, dicens eam eſſe quintam eſſentiam, ac Thales Mileſius dicens animam eſſe naturam irrequietam ſeſe mouentem, & Xenocrates vocans eam ſeſe mouentem numerum, quem ſequuntur Aegyptij, dicentes animam eſſe vim quandam in oīa corpora transmeantem, & Chaldæi, inquientes eam eſſe virtutem absq; determinata forma, omnes tamen exteras ſuſcipientem, omnes quidē in hoc conuenientes, ꝙ anima ſit vis quædam agilis ad mouendum, vel eſſe partium corporalium ſublimem quandam harmoniam, ſed tamen ab ipſa corporis natura dependentem, atq; horū veſtigia ſequitur dæmoniacus Ariſtoteles, qui inuento nouo vocabulo animam vocat entelechiam, ſcilicet perfectionem corporis naturalis organici potentia vitam habentis, dantem illi principium intelligendi, ſentiendi, & mouēdi. Atq; hæc eſt tā receptiſſimi philoſophi de anima futilis definitio quæ non eſſentiam, naturam, aut eius originem declarat, ſed effectus. Porro ſupra hos omnes ſunt alij, qui dixerunt animam eſſe diuinam quandā ſubſtantiam, totam ac indiuiduam, ac toto ac cuique corporis parti præſentem, ab īcorporeo ac autore taliter productam, vt ex ſola agentis virtute non ex materiæ gremio dependeat. Eius opinionis fuerunt Zoroaſtes, Hermes Triſmegiſtus, Orpheus, Aglaophemus, Pythagoras, Eumenius, Ammonius, Plutarchus, Porphyrius, Timæus, Locrus, & diuinus ille Plato, dicens animam eſſe

essentiam sui motricem intellectu præditam. Eunonius episcopus partim Aristoteli, partim platoni consentiens, definit animam esse substantiam incorpoream in corpore factam, super qua definitione deinde reliqua sua dogmata fabricauit, Cicero, Seneca, Lactantius, quid sit anima dicũt penitus ignorari. En videtis de animæ essentia quã inter se dissident, nec minus ridicule de eius sede inter se variant: nam Hippocrates & Hierophilus in cerebri ventriculis illam ponunt: Democritus in toto corpore, Erasistratus circa membranã epicranidem, Strato in superciliorum interstitio, Epicurus in toto pectore, Diogenes in cordis arteriato ventriculo, Stoici cum Chrysippo in toto corde ac spiritu circa cor versante, Empedocles in sanguine, cui adstipulatur Moyses, idcirco prohibens vesci sanguine, quia animalis anima sit in illo: Plato & Aristoteles & reliqui nobiliores philosophi in toto corpore, Galenus autem in quauis corporis particula suam esse animam putat, sic enim ait in libro de partium vtilitate. Multæ animalium etiam particulæ hæ quidem maiores illæ minores, aliæ vero omnifariam in animaliũ speciem indiuisibiles, necessario autem ijs omnibus anima quæuis indiget corpus enim huius organum, & propterea multum a seinuicem animalium particulæ differunt quia & animæ. Neque vero hic prætereundam censeo Bedæ theologi sententiã, qui scribens super Marcum: Animæ locus inqt principalis non iuxta Platonẽ in cerebro, sed iuxta Christũ in corde est. De animæ aũt duratione, Democritus et Epicurus vna cum corpore ĩteriturã aiũt. Pythagoras & Plato oĩno immortalem, sed egressam corpus, ad sui gñis natu

eam deuolare. Stoici tanquam inter hos medij, animam corpus relicturam, sic, vt quę in vita hac nullis sublimata virtutibus, infirmior sit, vna cū illo emori: sin autem heroicis formata virtutibus, permanentibus illam naturis sociari, & ad subli-miores sedes euadere putant. Aristoteles quasdā animæ partes, quæ corporeas sedes habeant, ab illis inseparabiles esse, vnaq; cum illis interire dicit: intellectum autem qui nullius sit corporei organi, velut perpetuum a corruptibili separari: Sed adeo nihil manifesti dicit, vt eius interpretes adhuc de ea re disputent. Alexander Aphrodiseus ait manifesto eum mortalem posuisse animam, idem sentit ex nostris Gregorius Nazianzenus: Cōtra hos Pleton, & ex nostris Thomas Aquinas pro Aristotele digladiantur, illum de animæ immortalitate recte sentire: Porro Auerrois eximius ille Aristotelis commentator, hominē quēq; propria anima pollere putat, sed mortali: Mentē vero humanam seu ītellectum dicamus esse vsquequaque ab omni tam anteriore q̄ posteriore parte æternam, sed omnibus hominibus seu humanæ speciei vnam qua tm̄ in vita vteremur. Themistius vero ait, Aristotelem mentem q̄dem agentē vnicam, capacem autem multiplicem posuisse, atque vtramq; perpetuam: Horum præterea philosophorum opera factum est, vt etiam inter Christianorum Theologos de animarum origine ortū sit dissidium, quorum aliqui a mundi origine factas in cœlo omnium hominum animas putant, inter quos est vnus de multis doctissimus Origines, Augustinus quoque primi parentis animam cœlitū ortā putat corpore antiquiorem, idq; postea tan-q̄ aptum sibi comtemplatam domicilium volus

tario motu expetiſſe, quanquam ne hoc quidem ſatis conſtanter affirmare videatur. Alij ex traduce animam propagari putant, ſicq; animam ab anima generari, quemadmodum a corpore corpus: in qua opinione fuit Apollinaris Loadiceæ epiſcopus, & Tertullianus, Cirillus, & Luciferianus. contra quorum hæreſim diſputat Hieronymus. Alij a deo animas quotidie creari tradunt: hos ſequitur Thomas, eo peripatetico argumento pugnans: quod cum anima ſit corporis forma, eam non ſeorſum, ſed in corpore creari debere: q̃ opinionem ſequitur iam fere omnis recentiorum theologorum ſchola, mitto gradus animarum, aſcenſiones & deſcenſiones, quas Originiſtæ inducunt, ſed diuinis ſcripturis non corroberatos, nec Chriſtianorum dogmatibus conformes, adeo nihil neq; apud philoſophos, neq; apud Theologos de anima certum: Nam Epicurus & Ariſtoteles mortalem putant, Pythagoras in gyrum ducit, & ſunt (vt quodam loco ait Petrarcha) qui eã contrahunt ad ſuum corpus: ſunt qui etiam ſpargunt in corporibus animantium, ſunt qui cœlo reddant, ſunt qui circa terras exulare cogant, ſunt qui inferos aſſerunt, ſunt qui negẽt: ſunt qui vnam quanq; per ſe, ſunt qui omnes ſimul animas creatas putent, hæc ille. Fuit & Auerrois qui mirabilius quiddam dicere auſus, vnitatem (vt dixit) atulit intellectus. Manichæi hæretici dixerunt, vnã ſolam eſſe omnium, ſeu vniuerſi animam in ſingula corpora tam animata quam inanimata diſpertitam, ſed minus participare quæ nobis videntur anima expertia, magis autẽ quæ animata, maxime vero cœleſtia: atq; ſic tandem concludunt, non niſi vniuerſalis animæ partes eſſe ſingulares

mam astruit, particularium vero alias, quasi sepa ratim vniuersum sua anima existat animatum, diuisim itē particularia: Præterea alij vnam ani marum speciem: alij non vnam sed duas, rationa lem & irrationalem: alij multas, & tot quot sunt animalium species affirmant. Galenus medicus diuersis iuxta speciem diuersas item esse animas sentit, īsuper & multas in eodem corpore animas ponit: Sunt & qui in homine duas animas ponūt, vnam sensitiuam a generante, aliam intellecti-uam a creante, inter quos est Occam Theologus Plotinus aliam esse animam & alium asserit in-tellectum, quem sequitur Apollinaris. Quidam non distinguunt ab anima intellectum, sed illum substātiæ animæ principalem partem esse dicūt, verum Aristoteles hunc potentia adesse huiusmo di atque actu deforis illi superuenire, opinatur, ne-que ad naturam hominis & essentiam conferre, sed ad perfectionem cognitionis & contemplati onis, ideoque paucos homines & solos philoso-phos illum qui actu intellectus dicitur habere af-firmat: Quippe etiam grauis inter theologos dispu tatio est, an (quæ Platanicorum opinio est) in ani mabus exutis, eorum quæ in vita gesserint reli-querintq; memoria sensusq; supersint, aut istorꝫ cognitione omnino careant, quod Thomistę cum suo Aristotele firmiter tenent, & Carthusienses ex emplo confirmant, de Parhisiensi illo theologo ab inferis reuerso, qui interrogatus quid illi restaret de de scientia sua, respondit, nihil se scire nisi pœnam & citato Salomonis verbo, non est ratio, non sciē tia, non opes apud inferos, conclusisse illis videba tur, nullam mortuis superesse cognitionem: Quod tamen manifeste est, non tam contra Plat onico

rum assertionem q̃ contra scripturæ autoritatem veritatemq́ꝫ, cum dicat scriptura visuros & scituros impios: q̃a ipse deus est, q̃n & oĩm non mõ factorꝫ, sed & verborꝫ ociosorum & cogitatuum rationem reddituros: Sunt etiam q̃ de animarum separatarũ apparitiõibus plura scribere & referre audẽt, eaq́ꝫ non raro ab euãgelica doctrina & sacro canone aliena, atq́ꝫ cum præcipiat Apostolus, ne angelis de cœlo credendum esse, si quid renunciarent aliud quam quod traditum est: Adeo penes istos antiquatum est euangelium, vt citius magisq́ꝫ credant vni ex mortuis renuntianti, quã prophetis quam Moysi, quam apostolis, quam euangelistis, talis profecto fuit doctrina atq́ꝫ sententia diuitis sepulti in inferno, qui putabat tũc credituros superstites fratres, si quis ex mortuis iret, et testificaretur illis. Cui sic opinanti in euangeliis cõtradicit Abraham inquiens, si Moysi & prophetis non credant, neq́ꝫ si quis ex mortuis mittatur credituros: neq́ꝫ tamen propterea pias defunctorꝫ apparitiones, admonitiones, & reuelationes om̃ino inficior, sed valde suspectas esse admoneo, satana sese sæpissime in lucis angelum & animarum effigiem transfigurante: quo circa credendi anchora in illis non est fingenda, sed ad ædificationem pie acceptanda sunt, sicut alia quæ extra sacrum canonem, vel inter apocrypha sunt: circũferuntur de his nugis multi fabulosi libelli Tundali, & qui consolationis animarum inscribitur: & alii quorum exemplis, concionatores quidam imperitam plebeculam territant, & munuscula extorquent: scripsit etiam recentibus diebus de spiritu quodam Lugdunensi fabulam, protonotarius quidam Gallus homo nequam & impostor. Ex

laudatis autem ſcriptoribus, agit de iſtis Caſſianus & Iacobus de paradiſo Carthuſianus, verum nihil vnquam ſolidæ veritatis aut abditæ ſapientiæ, quæ veram charitatem & animarum noſtrarum ſalutem ædificarent, ab his animarum apparitionibus reuelatum eſt, ſed duntaxat eleemoſynæ, peregrinationes, orationes, ieiunia, & reliqua popularis pietatis opera perſuaſa ſunt, quæ tamē multo melius ſalubriusq; docent ſacræ literæ, præcipitq; eccleſia, verum de his apparitionibus late ſcripſimus in dialogo noſtro de homine, & in libris de occulta philoſophia, ſed modo redeamus ad philoſophos. Ethnici omnes qui animam immortalem aſſeruerunt, animarum tranſmigrationem communi conſenſu aſtruunt, & rationales animas ad rationis expertia corpora, & ad plantas vſq; tranſmeare per tempor℞ quoſdam periodos, vel vt aliter contigerit, harum tranſmigrationum autorem ferunt Pythagoram de quo in trāsfigurationibus ſic cecinit Ouidius.

Morte carent animæ, ſemperq; priore relicta.
Sede nouis domibus viuunt habitantq; receptæ;
Ipſe ego nam memini Troiani tempore belli
Panthoides Euphorbus eram, cui pectore quondam.
Hæſit in aduerſo grauis haſta minoris Atridæ
Cognoui clypeum leuæ geſtamina noſtræ
Nuper ab Anteis templo Iunonis in Argis.

Multo plura de hac Pythagorica migratione ſcripſerunt Timon, Xenophanes, Cratinus, Ariſtophon, Hermippus, & Lucianus, & Diogenes Laertius: verum Iamblicus & plærique alijcum Trimegiſto non ab hominibus ad rationis expertia animalia, neque ab illis itē ad hoīes,

ſed ab animalibus ad animalia, et ab hominibus ad homines tranſmigrationes duntaxat fieri con ſentiunt: ſed & ſunt philoſophi ex quorum nume ro Euripedes Anaxagoræ conſectator & Arche laus phyſicus, atq; poſt eos Auicenna, qui pri- mos homines olerũmore ex terra natos tradant, eo ipſo nõ minus ridiculi poetis, qui homines quoſ dam ſatiuos ex ſerpentum dentibus progermi- naſſe fabulantur. Sunt qui generationem omnino negent, vt Pyrrho Elienſis. ſunt & qui negent mo tum, vt Zeno.

De metaphyſica. Cap. LIII.

S Ed ad vlteriora progrediamur oſtendamus que philoſophos illos nõ ſolum de ijs quæ in rerum natura videntur, ſed etiam de figmen tis cogitationum ſuarum digladiari, atque de ijs rebus quæ nullis principijs firmantur, neq; certũ eſt an ſint vel non ſint, vt quas abſque corpore & materia ſubſiſtere opinantur, quasq; formas ſe paratas vocant, quæ quoniam in rerum natura non ſunt, ſed ſupra illam eſſe putant, idcirco trans naturalia ſeu metaphyſica vocant, hinc illæ innu merabiles de dijs & vndique ſibi repugnantes, nec minus impiæ quam indoctæ opiniones prodi erunt: nam Diagoras Mileſius et Theodorus Cy renaicus, nullum prorſus eſſe deum dixerunt: Epi- curus autem eſſe quidem deum aſſeruit, ſed nulla inferiorum cura teneri, Protagoras eſſet nec ne ni hil ſciri poſſe dixit, Anaximãder natiuos deos pu tabat longiſque interuallis orientes occidentesq; Xenocrates octo eſſe deos dixit: Antiſthenes mul tos quidem deos populares, ſed vnum naturalem ſummum totius artificem: ſed in tantam inſani- am multi eorum prolapſi ſunt, vt quos adorarent

deos proprijs manibus ipsi ibi fabricarent, vt erat statua Beli apud Assyrios, quos tamen facticios deos mirum quam extollat Hermes Trismegistus in suo Aesculapio. De diuina autem essentia loquuti, Thales Milesius mentem dixit deum, q ex aqua cuncta formauerit: Cleantes & Anaximenes aera deum dixerunt: Chrysippus naturalē vim ratione præditam, seu diuinam necessitatem Zeno diuinam naturalemq; legem: Anaxagoras infinitam mentem per se mobilem: Pythagoras animum per naturam rerum omnium intentum & comeantem, ex quo omnia vitam capiūt Crotoniates Alcmeon solem, lunam, cæterasque stellas deos dixit: Xenophanes omne quod esset, deum esse voluit: Parmenides continentiū quendam lucis orbem, quem stephanen, hoc est, coronam pro deo statuit: Aristoteles, quasi ex cœlorū motu satis explorata deorū cognitio haberi posset, ex illorum natura deos commentus est, ac diuinitatem modo menti tribuit, modo cœli ardorem deum dicit, modo mundum ipsum deum statuit, modo alium illi deum præficit, hunc eadem inconstantia sequitur Theophrastus. Transeo qd Strato, Perseus, Aristo Zenonis discipulus, Plato, Xenophon, Speusippus, Democritus Heraclides, Diogenes Babylonius, Hermes Trismegistus, Cicero, Seneca, Plinius & reliqui censuerunt, quorū opiniones tamen a prioribus illis & iam recitatis non longe discedunt. Possem etiam reliquas illorum lites, & verborum portenta percurrere, de ideis, de incorporeis, de atomis, de hyle, de materia, de forma, de vacuo, de infinito, de æternitate, de fato, de transcendentibus, de introductione formarum, de materia cœli, an ex elementis sydera

constent, an ex quinta essentia, quam Aristoteles introducit: deq; similibus quæ insanis hominibus opinandi ac dubitandi cõtendẽdiq; materiam p̃bent: sed satis me indicasse arbitror, quam nihil inter philosophos de veritate ipsa conueniat, quibus quo quis redditur propinquior, eo magis a vero ipso longiusque abest, & a catholica religione aberrat. Hinc errasse scimus Ioannem vicesimũ secundum Romanum Pontificem, volentem animas beatas non visuras faciem dei ante diem iudicij: scimus Iulianum apostatam Christum abnegasse non alia causa, quam ꝙ philosophiæ studiosior, humilitatem fidei Christianæ irridere, ac contemnere cœpit. Eadem causa Celsus, Porphyriue, Lucianus, Pelagius, Arrius, Manichæus, Auerrois, multiq; alij tanta rabie aduersus Christũ & ecclesiam eius oblatrarunt. Hinc natum illud apud vulgus prouerbium: Maximos quosq; philosophos, maximos esse hæreticos solere: sed & Hieronymus vocat eos patriarchas hæreticoꝝ, & primogenita Aegypti, & vectes Damasci nimis vere dicta: nam quicquid hæresum vnquam fuit, totum hoc & omne ex philosophiæ fontibus ceu primo seminario scaturijt. Ab hac ferme tota theologia adulterata est, ac pro euangelicis doctoribus pseudoprophetæ, hæretici, ac philosophi nati sunt, qui diuina oracula humanis inuentis ęquarunt, ac mutabilibus hominum dogmatibus polluerunt, ipsamq; simplicẽ theologiam (vt ait Gerson) ad verbosam & sophisticam loquacitatem, ac Chimerinam mathematicam reduxerũt Quod præuidens Paulus apostolus toties nos hortatur ac cauere iubet, ne quis nos per philosophiam deprædetur vel seducat, Augustinus ciuitatẽ

cet ab illa tuetur atq; defendit. Reliqui ferme omnes theologi & sancti patres eam a Christianis scholis procul propellendam, penitusque extirpandam censuerũt. Nec desunt etiam ethnicorum exempla, quibus id aliquando factitatum legimus: nam sustulerunt Athenienses Socratem philosophiæ parentem, eiecerunt vrbe philosophos Romani, Messanique & Lacones ne admisere vnquam, quin etiam sub Domitiano vrbe exacti sunt, & tota insuper Italia interdicti. Extat etiam Antiochi regis decretum in adolescentes qui philosophari ausi sunt, atque etiam in parentes qui liberis id admittebant, nec modo ab imperatoribus regibusq; dãnati pulsiq;, sed a doctissimis viris æditis libris reprobati, e quorum numero sunt Phliasius, Timon, qui opus nomine Syllos in derisionem philosophorum scripsit, & Aristophanes qui in eos comœdiam scripsit, cuius nomen Nubes: Et Dion Pruseus orationem scripsit cõtra philosophos omnium eloquentissimam. Scripsit etiã orationem Aristides contra Platonem, pro quatuor Atheniensium proceribus multo eloquentissimam, sed & Hortensius Romanus vir nobilissima familia & eloquentissimus validissimis rationibus philosophiam insectatus est, sed de ijs hactenus.

De morali philosophia, Cap. LIIII.

RElìquum vero si qua de moribus (vt aliquibus placet) philosophia siue disciplina est, hanc arbitror ego non tam philosophorum ratiunculis quam vario vsu, consuetudine, obseruatione, ac communis vitæ conuersatione constare, ac pro temporum, locorum, hominũque opinione mutabilem esse, quã minæ ac blãdi

menta pueros, leges atq; vindicta maiores docēt nonnulla hominibus natiua addit industria, quæ doceri nequeunt, sed pro temporum vsu hominū que conspiratione per fas vel nefas inolescunt, q̊ fit vt quod aliquādo vitium fuit, modo virtus habeatur, & quod hic virtus est, alibi vitium sit, q̄d vni honestum, alteri turpe, quod nobis iustum, aliјs iniustum sit, pro cuiusq; temporis, loci, status, hominum, opinionibus vel legibus. Apud Athenienses licuit viro sororem germanam habere in matrimonio, at id qdē apud Romanos nephas habebatur: quondam apud Iudæos, & hodie apđ Turcas, licet viro plures habere vxores, insuper & pellices concubinas, hoc apud nos Christianos non tam nephas est, quam damnabile scelus. Laudi in Græcia ducitur adulescentulos quam plurimos habere amatores, denique tam fœminas quam viros in scenam prodire, & populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini, q̄ tn̄ apud Latinos Romanosq;, humilia, infamia, & ab honestate remota censebantur: Neq; tn̄ pudebat Romanos, vxores ducere in cōuiuia, illasq; in celebritate ỽsari, ac primas tenere partes ædium: in Gręcia ỽo neq; in conuiuiū adhibetur vxor, nisi propinquoꝝ: neq; versa t̄ nisi in interiore parte ædium, quo nemo accedit, nisi propinqua cognatione coniunctus: furari apud Aegyptios & Lacedæmonios honorificum erat, apud nos fures furca suspensi strangulantur: Inquit Iulius Firmicus in astrologicis suis ad Lollianum scribens: Quædam gentes ita a cœlo formatæ sunt, vt propria sint morum vnitate perspicuæ: Scythę immanis feritatis crudelitate grassantur, Itali fuerunt regali semper nobilitate præfulgidi, Galli sto

lidi, acuti Siculi, luxuriosi semper Asiatici, & voluptatibus occupati, Hispani elata iactantię animositate præpositi: habent singulæ nationes a superis agnata sibi morum discrimina, per quæ facile a seinuicem discernantur, vt cuius quisque nationis sit oriundus, a voce, a sermone, ab oratione a consilio, a conuersatione, a victu, a negocio ab amore & odio, ab ira ac militia, similibusque exercitijs facile cognoscatur: quis enim videns hominem ingrediuntem incessu gallinacio, gestu gladiatorio, vultu effreno, voce bubala, sermone austero, moribus ferocem, habitu dissoluto laciniatoue, non mox iudicet esse Germanum? nonne Gallos cognoscimus ab incessu moderato, gestu molli, vultu blando, voce dulcisona, sermone facili, moribus modestis, habitu laxo? Hispanos autem ab ingressu, & moribus gestibusque festiuis, vultu elato, voce flebili, sermone eleganti, habitu exquisito: Italos vero videmus incessu tardiusculos, gestu graues, vultu inconstantes, voce remissos, sermone captiosos, moribus magnificos, habitu cōpositos: Iamque scimus etiam quia in cantu balāt Itali, gemunt Hispani, vlulant Germani, modulātur Galli: sunt in oratione graues, sed versuti Itali, culti sed iactabundi Hispani, prompti, sed superbi Galli, duri, sed simplices Germani: in consilijs est prouidus Italus, astutus Hispanus, in consideratus Gallus, vtilis Germanus: in victu est mundus Italus, delicatus Hispanus, copiosus Gallus, inconditus Germanus: sunt erga exteros officiosi Itali, placidi Hispani, mites Galli, agrestes inhospitalesque Germani: in conuersationibus sunt prudentes Itali, cauti Hispani, mansueti Galli, imperiosi intolerabilesque Germani, sunt in amoris zeloty-

pi Itali, impatientes Hispani, leues Galli, ambiti osi Germani: In odijs vero sunt occulti Itali, pertinaces Hispani, minaces Galli, vltores Germani: in gerendis negocijs sunt circunspecti Itali, laboriosi Germani, vigiles Hispani, soliciti Galli: In militia sunt strenui sed crudeles Itali, Hispani callidi & rapaces, Germani truces & venales, Galli magnanimi sed præcipites: insignes sunt literatura Itali, nauigatione Hispani, ciuilitate Galli, religione & mechanicis artificijs Germani: & habet vnaquæque natio quantumcunque etiam siue ciuilis siue barbara, peculiares mores ritusque sibi a cœli influxu a cæteris diuersos, qui sub nullam artem philosophiamq́ cadere nequeant: sed sola naturali virtute absque omni disciplina hominibus adgenerantur: Sed conuertamus sermonem nostrum ad eos, qui nobis harum rerum disciplinam scriptis tradidere: Hi certi functi serpentis officio, eum nobis fructum dedere, cuius pastu discamus scire bonum et malum, hæc enim prima eorum pestilens opinio est, bonum & malum non esse ignoranda: ita demum aiunt melius virtutē homines sequuturos, & vitia fugituros: At quanto certius & vtilius, quanto etiam felicius foret, mala non modo non facere, sed & penitus ignorare. Quis nescit eo ipso nos omnes miseros factos, cum primi humani generis parentes, quid bonū esset, quidq́ malum didicerunt: ac idcirco forte condonatus esset philosophis hic error, si non etiā sub virtutum ac bonorum nomine, nos pessima mala, turpissimaq́ vitia docerent. Sectæ autē illorum q̄ ethica tractauerunt, haud paucæ sunt, vt Academica, Cyrenaica, Eliaca, Megarica, Cynica, Eroitica, Stoica, Peripatetica, & pleraque

aliæ: De his inter cæteros, ita philosophatus est Theodorus ille, quem nuncupatum esse deum memorant scriptores, videlicet furto & adulterio, sacrilegio quoque cum tempestiuum erit dabit operam sapiens, nihil quippe horum turpe natura est. Sed si auferatur ex hisce vulgaris opinio, quæ stultorum imperitorumque plebecula conflata est, sapientem publice absque vllo deprehensionis rubore scortis congressurum: alia sunt diuini huius philosophi placita, quibus nescio an quid tradi posset turpius: nisi quam legimus ab Aristotele probatam, & in Creta lata quoque lege permissam masculam venerem, quam & Hieronymus Peripateticus ea ratione celebrat, inquiens: quia eius causa multæ tyrannides sublatæ fuerunt. Aristotelis autem verba in politicis vbi censet vtilem esse reipublicæ, ne sit plebeis hominibus numerosa soboles, hæc sunt: ad cibi temperantiam veluti perutilem, multa legislator sapienter ac studiose constituit, & de mulierum diurotijs, siquidem ne superfluam parerent multitudinem cum masculis induxit concubitum. Hic est ille ARISTOTELES, cuius mores a Platone reprobati, vnde exortum illius in magistrum odium & ingratitudo, qui scelerosæ vitæ iudicium veritus, Athenis clam raptimque profugit, qui in benefactores ingratissimus, etiam Alexandrum illum magnum a quo ample magnificeque ornatus extitit, quique illi vitam, corpus, animamque credebat, ac patriam restituit, Stygiæ aquæ veneno peremit: qui etiam de anima male sentiens, locum gaudij post mortem negauit, qui veterum dicta compilatus, maligneque interpretatus, ingenij laudem furto ac calumnia quæsiuit, q iam inueteratus dierū

malorum ex ſcientiæ immoderata cupiditate in rabiem verſus, ſibiįpſi intulit necem, ipſis dæmonibus dignum factus ſacrificium, qui docuerunt illum ſcire: digniſſimus profecto hodie Latinorum gymnaſiorum doctor, & quem Colonienſes mei theologi etiam diuis adnumerarent, librumq; ſub prælo euulgatum æderent, cui titulum facerent de ſalute Ariſtotelis: ſed & alium verſu & metro de vita & morte Ariſtotelis, quem theologica inſuper gloſſa illuſtrarunt, in cuius calce concludunt Ariſtotelem ſic fuiſſe Chriſti præcurſorem in naturalibus, quemadmodum Iohannes Baptiſta in gratuitis: Sed ne longius digrediamur a propoſito, quid de felicitate ac ſummo bono ſentiant philoſophi audiamus: hanc namq; aliį in voluptate poſuerunt, vt Epicurus, Ariſtippus, Gnidius, Eudoxus, Philoxenes & Cyrenaici: aliį cum voluptate honeſtatem copularunt, vt Dinomachus & Calipho: aliį id in primigeniįs naturæ collocarũt, vt Carneades & Hieronymus Rhodius, aliį in indolentia, vt Diodorus, aliį in virtutibus, vt Pythagoras, Socrates, Ariſton, Empedocles, Democritus, Zeno, Citicus, Cleantes, Hecaton, Poſſidonius, Dionyſius Babylonicus, & Antiſtenes, & Stoici omnes, multique ex noſtris theologis illis quodammodo adſentientes, adhuc diſputant de connexione virtutum, & quod ſit illud commune felicitatis fundamentum, in quod omnes virtutes conuenire debent, niſi enim omnes in vnum confluxerint, nequaquam facient hominem felicem, etiam ſi vna ſola defuerit: cum itaque diſpares & quodammodo pugnantes virtutes ſunt, liberalitas & parſimonia, magnanimitas & humilitas, miſericordia &

iustitia, contemplatio & solicitum opus in frequẽti ministerio, & huiusmodi multæ, nisi oẽs in vno conueniant concordes, iam nõ virtutes, sed vitia censeri possent: illud autem in quod conuenire omnes debent, Ambrosius & Lactantius cum Macrobio Platonem in sua republica secuti iustitiã putant; alij temperantiam modum omnibus imponentem: alij pietatem, vt Plato in Epinomide; alij charitatem, sine qua nullus est profectus in virtutibus, vt sentit Paulus: & adhuc super istis argumentatur Thomas, Henricus. & Scotus, & alij: sed modo reuertamur: felicitatem adhuc posuerũt alij in fortuna, vt Theophrastus: sed Aristoteles in fortuna, cum primigenijs virtutibusq; cõiuncta, quinimo in voluptate, sed virtutum bonis fucata, quasi non eisdem etiam Epicurus suam voluptaptatem tueatur: cæteri denique peripatetici in speculatione, Herillus philosophus, Alcidanus, & Socratici multi, summũ bonũ putabãt scientiã, verũ Tiberini populi Chalybibus vicini, quorum meminerunt Apollonius & Pomponius, luxum risumque summam esse felicitatem dixerunt. Sunt & qui summum bonum in silentio posuerunt: Platonici vero cum suo Platone & Plotino diuina spiredolentes, in vnione cum summo bono felicitatẽ locauerunt. Bias Prienæus in sapientia, Bion & Borysthenes in prudentia, Thales Milesius in harum congerie, Pitacus Mityleneus in bene agere, Cicero in omnium rerum vacatione; sed & nisi in solo deo inueniri non p̃t. Transeo reliquos plebeos philosophos, qui omnem felicitatem sustulerunt, vt Pyrrho Eliensis, Euricolus, & Xenophanes: & qui summam felicitatem, in gloria, honore, potẽtia, ocio, diuitijs, & similibus locarunt, vt Perian

der Corinthius, & Lycophron, atque illi de quibus Psalmista: Quorum os locutum est vanitatẽ, & dextera eorum dextera iniquitatis. Quorum filij sicut nouellæ plantationes, in iuuentute sua. Filiæ eorum compositæ, circumornatæ ut similitudo templi. Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud: Oues eorum fœtosæ abundantes in egressibus suis, boues eorum crassę. Non est ruina maceriæ neque transitus, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Iam & de voluptate itidẽ diuersum sentiunt, quã (vt superius audistis) Epicurus summum bonum arbitratur: contra Architas Tarentinus, Antistenes, Socrates hanc summum malum dicunt: Speusippus autem & aliqui veteres Academici dixerunt voluptatem & dolorem esse duo mala inter se opposita, bonum autem hoc, quod inter illa medium esset. Zeno censuit voluptatem neque bonum neque malum, sed esse indifferens: Critolaus peripateticus et Plato voluptatem dicũt malam, multorumque malorum escam atque parẽtem. Longum nimis esset omnium adferre de felicitate opiniones, & congeriem facere ex his qbus alij quam plurimos libros compleuere: nam octo supra ducẽtas & octoginta de istis a Marco Varrone collectas opiniones meminit Augustinus, quarum famosiores hic recitasse satis putamus. Sed videamus nunc, quomodo hæc cum Christo conueniant, apparebitque felicitatem beatitudinemque nobis non acquiri per virtutem Stoicam nec per purgationem Academicam, nec per speculationem peripateticam, sed per fidem & gratiam in verbo dei. Audistis enim quomodo felicitatem seu beatitudinem philosophorũ, alij ponũt

In voluptate, sed Christus in fame & siti: alij in honestate & fama & ãplitudine nominis, sed Christus in maledictione & odio hominum: alij in primigenijs, sanitate, lætitia, & indolentia, sed Christus in fletu & luctu: alij in prudentia & scientia ac virtutibus moralibus: sed Christus in innocentia & simplicitate, & munditia cordis: alij in fortuna, sed Christus in misericordia: alij ĩ gloria belli et subactione terrarum, sed Christus in pace: alij in honore et pompa, sed Christus in humilitate, beatos vocans mites: alij in potentia & victoria, sed Christus in ꝑsecutione: alij in diuitijs: sed Christus in paupertate: Docet Christus absolutam virtutem non nisi gratia desuper data acquiri, philosophi hanc proprijs viribus & adsuetudine parari, docet Christus omnem concupiscẽtiam esse peccatum, contra philosophi inter medias res numerant, quæ nec virtutis nec vitij cẽseantur, euadere autem virtutes si quis eis mediocriter afficiatur: Docet Christus de omnibus benemerendum esse, etiam inimicos diligendos, libere mutuum dandũ de nullo vindictam sumendam, omni petenti tribuendum: contra philosophi non nisi his qui beneficium compensant beneficio: cæterum liceat irasci, odisse, contendere, belligerare, fœnerari. Porro ij nobis cum suo libero arbitrio ac rectę rationis dictamine atque naturali lumine Pelagianos hæreticos dedere: Tota aũt moralis philosophia (teste Lactantio) falsa est & inanis, nec instruens ad iustitiæ munera, nec officium hominis rationisque confirmans, tota denicꝫ sic diuinę legi ipsicꝫ Christo repugnat, vt eius gloria nulli alij debeatur q̃ satanæ.

De politica. Caput LV.

AD hanc philoſophiam pertinet etiam politica, quæ eſt ars adminiſtrandæ reipublicæ: eius vero tres ſunt ſpecies, videlicet monarchia, quæ eſt vnius regimen: ariſtocratia, quæ eſt paucorum, ſed nobilium, diuitum, ſeu optimatum: democratia, q̄ eſt plebis ſiue popularis: His affines ſunt tyrannides oligarchia, & anarchia, verum quæ iſtarum perferenda ſit inter ſcribentes nondum cōuenit. Nam qui monarchiam antecellere diſputant, naturæ exemplis opinionem ſuam muniunt, dicētes, ꝙ ſicut in vniuerſo vnus eſt ſummus deus, in ſtellis vnus ſol, rex vnus ī apibus, dux vnus in gregibus, in armentis rector vnus, & grues vnum ſequuntur: ſic in republica oportere vnū eſſe regem tanquam caput, a quo nequaq̄ membra diſſentiant: hanc præ cæteris probarunt, Plato, Ariſtoteles, Appollonius; quibus ſubſcribūt ex noſtris Cyprianus & Hieronymus. Qui vero ariſtocratiam extollunt, aiunt nihil melius rebus magnis adminiſtrandis quā plurium optimorumq̄; in vnum conſentientium conſultationes: nam ex pluribus optimis neceſſe eſt optima conſtare conſilia, neminem autem ſolum ſatis ſapere, ſolius dei hoc munus eſſe: huic quoque opinioni ſubſcribūt Solon, Lycurgus, Demoſthenes, Tullius, & ferme omnes illi veteres legiſlatores, etiam Moſes: quibus conſentit etiam Plato, eam rempublicam & ciuitatem inquiens, in optimo feliciſſimoque ſtatu videri conſtitutam, quæ a ſapientibus regerēt: cui placet, ſi adijciamus etiam a nobilibus, ſiquidem hæc opinio eſt multorum conſenſu firmata. Qui autem popularem rempublicam prætulerūt hanc omnium pulcherrimo nomine appellarunt iſonomiam, hoc eſt, iuris ęquabilitatem; nā omnia

illic in commune referuntur, & consilia omnia à multitudine cui haud dubie omnia insunt, capiuntur certiora: Denique vox populi, vox dei: hinc quicquid omnibus placet, quicquid cõmunis populi consensu statuitur, hoc tanquam a deo ipso ordinatum, optimum atque iustissimum esse præsumatur necesse est: hoc denique regimen tutius esse aiunt q̃ optimatum, ex eo quod minime subiaceat seditioni: populus enim nunquam vel raro inter se dissidet, optimates autem maxime et sępissime, præterea in populari regimine omnis inest æqualitas atq; libertas, nullorum tyrannide oppressa, vbi pares honorum gradus, nec quisq̃ vicino præstat, sed vnusquisq; & omnis multitudo per vices imperat & imperatur, hanc igitur præ cæteris laudarunt Othanes Persa, Eufrates, & Dion Siracusanus, & nos videmus hodie hac democratia Venetos & Heluetios præ omnibus Christiani orbis principatibus maxime florere, prudentiæq; & potentiæ diuitiarum, & iustitiæ laudem, atque victoriæ palmam obtinere: quin & Atheniẽsium respublica olim latissime potentissimeq; imperans, sola democratia regebatur, omniaque agebantur a populo & apud populum: Atque Romani olim omnes has administrationes perpessi, maximam imperij partem sub populari democratia adepti sunt, nec vnq̃ peius habuere q̃ sub regibus & optimatibus, pessimeque sub imperatoribus, sub quibus omnis eorum potentia, naufragiũ fecit. Itaq; quæ istarum trium melior potiorq; non facile diiudicari potest, cum quæq; suos assertores habeat et impugnatores. Reges enim quibus pro libidine omnia licet impune facere, rarissime bene imperant, nec vnq̃ sine bellorum strepitu regnant, Ha-

bet quoq; hoc in se regalitas pestiferum malum, vt etiam ij qui olim fuerint viri optimi omnium q; consensu probati, mox regiam adepti tan quã peccandi licentiam insolentes pessimique euaderent: q̃d in Caligula, Nerone, Domitiano, Mithridate, & plerisq; alijs visum est: quin etiam in Saulo, Dauide, Solomone electis a deo regibus sacrę literæ produnt: atq; ex omnibus regibus Iuda vix pauci sunt probati, ex Samarię regibus nullus, sed & qui hodie reges & imperatores et principes habentur, non pro populo, pro ciuibus, pro plebe, pro iustitia, sed pro nobilitate tuenda confirmandaq; nati constitutique sibi videntur: atque sic regunt, vt non eorum custodiæ traditæ, sed rapinæ & depopulationi datæ ciuiũ omniũ fortunæ videant̃, oĩa ab om̃ibus auferentes: ac subiectis vtunt̃ pro arbitrio, interdũ etiã pro placito, & cõcessa eis desuper potestate in subditos abutũtur: ciues mutuationibus, plebẽ indictionibus, alios exactionibus, cæteros vectigalibus, alijs sup alijs sine modo, sine fine, onerantesq;: q si qui modestiores hęc remittant, tñ non in cõmune bonũ, sed in sua cõmoda illud faciunt, p̄mittẽtes subditis bñ esse quo ipsis bene sit habeantq; cũ velint q̃d rapiãt: quin & quo iustitiæ laudê sibi aucupẽtur, leges arcte sanciunt, sed auaritiã & crudelitatẽ iusticia vestiunt, p̄uaricationis reos terribilibus supplicijs bonorũ proscriptionibus et mulctis enormibus afficiũt, in hoc tyrannis non meliores quo cupiunt q̃ plurimos esse pręuaricatores: nã vt scelera delinquentium vires sunt tyrannorꝝ, sic multitudo transgressorꝝ diuitiæ sunt principũ. Erat mihi olim in Italia cũ potente principe consuetudo admodũ familiaris, quem cũ hortarer aliq̃n, vt Gibellinorꝝ ac Guelforũ fa-

ctiones in dominatu suo cõpesceret, fassus est mihi illius factionis occasiõe ad duodecim millia ducatorum in mulctis fisco suo quotannis inferri: verũ de hoc latius in libro de nobilitate politica disseremus: vbi aũt reipublicæ regnũ optimates tenent, in eadẽ cum ipsis republica degunt ira, odium, æmulatio: quapropter rarissime inter se cõcordes regnant, & dũ vnusquisq; suã sententiã pferri, ac primus esse vult, odia inter se priuatã excitant, vnde sæpe factiones, seditionesq; & cædes, & ciuilia bella, in reipublicæ pniciem exoriuntur. Cuius mali infinita exẽpla, & Græcorum & Latinorum historiæ cõmemorant, & hodie adhuc plures Italiæ ciuitates, misera illorum spectacula pbent. Administrationẽ vero popularẽ perinde ac pessimam censent ferme oẽs, hanc multis rationibus Vespasiano dissuadet Apollonius, & Cicero ait nõ esse rationem in vulgo, non consilium, nõ discrimen, nõ diligentiam, vt Poeta canit:

Scinditur incertum studia in contraria vulgus:

& Othanes Persa ait: populari multitudine nihil esse insolentius, nihil insipientius, propriumque plebi nihil intelligere, sed ad res obeundas sine consilio præcipites ruere, torrenti flumini similes. Demosthenes quoque populum malam bestiam vocat, & Plato hunc beluam multorum capitum nominat, cuius meminit Horatius, & Phalaris ad Egesippum scribens: Populus omnis, inquit, temerarius est, demens, desidiosus, prõptissimus in q̃dcunq; contigerit mutare sententiam, perfidus, incertus, velox, proditor, fraudulentus, voce tantum vtilis, & ad iram & laudem facilis: hinc est vt q in agẽda republica populo placere annitit, honestis pereat cõtumelijs. Sed & Lycurgus legislator

Lacedemonius interrogatus aliquando, cur in republica sua statum popularem non constituisset? respondit interroganti, tu prius in domo tua effici to principatum popularem. Aristoteles quoque in ethicis censet administrationem populi esse pessimam, vnius vero optimam Est enim plebs errorum princeps & prauarum consuetudinum magistra, ingensque malorum cumulus: nec enim rationibus, nec autoritatibus, nec suasionibus flecti potest, cũ illas non intelligat, has aspernetur, ad persuasiões vero indocilis est & obstinata, cuius mores inconstatissimi, semper noua cupiens, & odiens præsentia, nec sapientum doctrina, nec patrum disciplina, nec magistratuũ autoritate, nec maiestate prĩcipum contineri potest, quam penes nunquam sine periculo, aut frustra sapientum consilia audita sunt: semper fere multitudinis stultitia prçualente: sicut notum est in Socrated e deorum opinione ad Athenienses: in Capo troiano, de equi introductione: in Magio Campano, ne Annibal in vrbem reciperetur consulenti, in Paulo Aemilio pugnã, Cãnensem detrectanti: denique in tot prophetarum domini prædictionibus a populo Iudaico minime exauditis. Proinde populi statuta, ac plebis placita quomodo poterint esse bona, cum popularis illa multitudo fere semper quæ optima sunt ignorat, cum maior illius pars manuarij sint opifices, tum quia non in iustitia & æquitatis ratione, sed in numero consistant, in quo semper plures sunt mali q̃ boni, nec exacto rerum ducitur iudicio, sed studio multitudinis & numero, sicut ait Plinius ille iunior: Numerantur enim sententiæ non ponderãtur, non enim quod prudentioribus, sed quod pluribus visum est in populari consultatione maiores

obtinet vires, inter quos cum omnes sibi habeantur æquales, nihil est tam inæquale quam æqualitas ipsa, promiscuo itaq; plebis impetu nihil salubriter instituitur, nihil eorum quę in peius collapsa sunt, in melius restituuntur, quin quæ optima instituta sunt plebis licentia potius conturbantur tolluntur que. Inter has autem tam diuersas reipublicæ administrationes, plærique mixtam ex duabus speciebus politiam delegerunt, vt qualem Solon ex optimatibus & populo instituit, omnibusq; eo modo suos honores communicauit, plærique etiã mixtam ex omnibus, cuiusmodi erat Lacedæmoniorum: rex enim apud eos erat perpetuus, sed qui tantum bellorum tempore dominaretur, eratque optimatum senatus e potentioribus & ditioribus: ephoros quoq; ex plebe creabant decem perpetuos, qui vitæ necisque haberent potestatem, statum plebis repræsentãtes. Apud Romanos olim democratiæ propter senatus autoritatem mixta erat aristocratia, multa em̃ apud populũ nõnulla apud senatum imperabantur. Hodie multis locis reges & principes pro arbitrio imperant, tamẽ optimates prouinciarum ac magistratus consilijs rebusq; gerendis adhibent: atq; hinc oritur quæstio q̃ respublica tutior sit, an, in qua princeps malus & cõsilarij boni, siue, vbi princeps bonus probusq;, sed consiliarij praui. Marius Maximus & Iulius capitolinus ac multi alij priorem eligũt, quibus tamẽ alij multi graues autores non adsentiunt, cum experientia ipsa videamus sæpius a bono principe malos corrigi, q̃ malum principẽ a bonis emendari. Tandẽ vero vt respublica optime administret. nulla philosophia, nulla ars, nulla scientia p̃stant: sed probitas rectorum. Optime enim vnus, opti-

me pauci, optime populus imperant, si probi sint pessime autem si sint improbi. Sed quod omnē uincit improbitatis temeritatem, cum agrum colere, gregem pascere, nauim regere, familiam gubernare, filios educare, multi se aut ignorare aut nescire aut non posse fateantur: tamen magistratum in vrbibus agere, gregem & principem se gerere, & quod difficillimū est, populis & nationibus imperare, nemo sibi a natura negatum putat. Cæterum quod spectat hic ad ciuilium legum scientiā, quibus omnes reipublicæ & ciuitates constant, reguntur, aūgētur, atq; seruantur, dicemus inferius.

De religione in genere. Cap. LVI.

AD reipublicæ integritatem pertinet etiam religio, quæ est disciplina quædam exteriorum sacroꝝ ac ceremoniarum, per quā rerum internaꝝ & spiritualium tanq̄ per signa quędam admonemur, quam Cicero definit disciplinam, per quam reuerenti famulatu ceremoniæ diuini cultus exercentur, quam quidem ciuitatibus maxime vtilem & nessariam esse testatus est cū Cicero, tum etiam Aristoteles. Sic enim ait in Politicis: Oportet principem præ aliis deicolum uideri, minus enim putant subditi a talibus pati aliq̄d iniquum, & minus machinantur contra talē tanq̄ habeat propugnatores etiam deos. Religio autē a natura sic hoībus insita est, vt plus illa q̄ rationalitate a cæteris animātibus discernamur: Quod autem nobis naturaliter insita sit religio, ipse fatetur Aristoteles, tum ex eo liquet, ꝙ quoties in subitaneis periclis & timoribus aliqua perturbatione obruimur, confestim antequam aliquid perscrutemur, & ante omnem electionem ad diuinam inuo

cationem confugimus, natura videlicet nos absq; alio præceptore diuinum auxilium implorare edocente. Iamq; ab initio creationis mundi Cain & Abel ipsi deo religiose sacrificarũt: sed Enoch primus fuit, q quo ritu deus inuocandus esset, institu it: Quare de eo dicit scriptura: Tunc tandem cœpit inuocari nomen domini: post diluuium a multis multæ q̃ multis gentibus religionum leges datæ sunt: Nã Mercurius & Menna rex Aegyptijs: Melissus Iouis nutritor Cretẽsibns, Faunus & ante illum Ianus Latinis: :Numa Pompilius Romanis, Moses & Aaron Hebræis, Orpheus Græcis, tum Cadmus Agenoris filius ex Phœnice mysteria, & solennitates deorum, simulacrorum consecrationes, & hymnos, cæteraq; sacra, pompas, & celebritates, quibus dijs honores impẽderent, Grecis primum tradidisse legitur. Quin etiam furtorũ & scelerum numina esse tradiderunt, nec tantum nomina deorum dederunt, sed etiam instaurarunt sacra: coluerunt Romani Iouem adulterum & stupratorem, & Febri publicum phanum in palatio dedicarunt, & aram malæ Fortunæ in Exquilijs, quin etiam apud inferos inuenerunt quos colerent deos, ipsumq; infernorum principem omnium infimum & miserrimum satanam sub Ditis, Plutonis, & Neptuni nominibus venerantes, assignantes illi custodem tricipitem Cerebrum, hoc est, carniuorum, qui semper circuit quærens quem deuoret, nulli parcẽs, omnibus nocẽs, omnes accusans, hinc diabolus quasi criminator appellatus, vnde Poeta canit.

Dux Herebi populo poscebat crimina vitæ,
Nil hominum miserans, iratus omnibus vmbris,
Stant furiæ circum variæq; exordia mortis,

Sæuaq; multisonas exercet pœna catenas.

Coluerunt quondam Aegyptij cum dijs suis etiã animalia bruta & monstra, & sunt adhuc hodie qui idola & simulacra colunt: Quin Turcæ, Saraceni, Arabes, Mauri, & magna pars orbis hodie Mahumetum colunt absurdissimæ religionis con ditorem, & Iudæi in sua perfidia adhuc perseuerã tes venturum eorum Messiam pertinaciter expe ctant. Et nobis Christianis diuersi diuersis tempori bus & regionibus põtifices nostri, religionum mo res præscripserunt, mirum quot legibus inter se dis sidentes circa ritus, circa ceremonias, circa cultũ, circa cibos, circa ieiunia, circa vestitũ, circa quæ stus, circa pompas, circa mitras, & circa purpurã & eiusmodi: sed unum admirabilium uincit admi rationem, q illi his ambitiosis moribus se cœlum posse ascendere putant, quibus Lucifer olim cœ lo deciderit, ac tãdem omnes istæ religionũ leges, nullo alio fundamento incumbunt, q̃ suorum insti tuẽtium placitis, nec aliam insuper certitudinis re gulam habent, nisi ipsam crudelitatem: Conside rate ab initio mundi quot sunt, quot fuerunt, in re ligione studia, quot ceremoniæ, quot cultus, quot ritus, quot hæreses, quot placita, quot vota, quot leges, & nondum a tot seculis homines ad rectam fidem perducere potest religio absq; verbo dei, q̃ incarnato, & in cruce de hostibus triumphante, deiecta sunt templa & idola, & deorum potesta tes ablatæ, defeceruntq; oracula:

Ablata est Pythij vox haud reuocabilis vlli,
Temporibus longis etenim iam cessat Apollo,
Clauibus occlusis silet ergo rite peractis,
Discedas patria & redeas ad limina sacris.

Ex quo enim verbum dei per euangelij nuncium

illucescere cœpit mundo, omnes dij gentium veluti fulgere tacti corruerunt, sicut apud Lucam ait Christus, vidi satanam sicut fulgur de cœlo cadentem. Verum quod hic ad fidem, & ad theologiã, & ad canonum decreta pertinet, discutiemus inferius, nos hic de religione loquimur, quantũ ad eas artes q̃ ad sacerdotũ quæstũ, & ad rempublicã suis simulacris, statuis, imaginibus, tẽplis, phanis, sacellis, fastis, pompis, & sacerdotiorum magistratibus ordinãdam attinet, de quibus alibi inter placita theologica, anno millesimo quingẽtesimo decimo, per me Colonię declamata amplo sermone disputaui, quo circa ea istic breuissimo sermone transigemus, ostendentes etiam in illis quæ cohonestandæ religionis causa, & ad hominum salutẽ inuenta sunt, sæpe non minimam inueniri cũ vanitate malitiam, quod ita esse nunc per singula discurrentes monstrabimus.

De imaginibus. Caput LVII.

IMaginum itaque cultum, iam ab antiquo non omnes populi admiserunt, siquidem Iudæi (vt narrat Iosephus) nihil magis exhorruerunt q̃ simulacra, nec aliquam effinxerunt imaginem eius quod coluerunt, neque eorum quorum memoriam tenuerunt: Lex siquidem dei per Mosen prohibuit illis simulacra fieri, aut in tẽplis poni, aut adorare coram eis: apud Seres populos (teste Eusebio) etiam lege cautum erat, ne simulacra venerarentur: In Romanorum quoque templis, apud Clementem & Plutarchum, ex decreto Numę, annis centum & septuaginta ab vrbe condita, nullam imaginem neque fictam, neque pictam esse conspectam legimus. Augustinus quoque idem testatur, autore Varrone, cuius, inq̃t, verba clarissi-

ne teſtantur, nullū fuiſſe in vrbe ſimulacrū deorū per ānos centū ſexaginta, factūq; deinceps, vt ex imaginum ac ſtatuarū multitudine, religionis cultus negligeretur atq; contēptui haberet. Perſæ etiam (teſtibus Herodoto & Strabone) ſtatuas non extruebāt. Aegyptiorum aūt in iſtis ſumma erat impietas & ſtultitia, exinde in oēs gentes deriuata, qui quidē corruptus gentiliū mos & falſa religio cū ipſi ad Chriſti fidē cōuerti cœperunt, nrām quoq; religionē infecit, & in noſtrā eccleſiā ſimulacra & imagines, multaſq; pomparū ſteriles ceremonias introduxit, q̄rum nihil omnino fuit apud primos illos & veros Chriſtianos. Hinc cœpimus diuorū noſtrorū muta ſimulacra in tēpla noſtra traducere, & in aras dei magnis venerationibus collocare, & q̄ hominē verā dei imaginē nephas ducimus conſcendere, eo inſenſata trāsferimus ſimulacra, illis inclinamus capita, infigimus oſcula, offerimus lumina, ſuſpendimus anathemata, adcomodamus miracula, coemimus condonationes, deniq; illis peregrinamur, illis vouemus, illa colimus, ac tantū nō adoramus, nec dici poteſt q̄ta ſuperſtitio, ne dicā idololatria penes rudē & indoctam plebē alatur in imaginibus, conniuentibus ad iſta ſacerdotibus, hinc non paruū lucri quæſtū percipientibus, atq; hic tuentur ſe Gregorij verbis dicentis: Imagines eſſe libros vulgi, vt poſſit rerū memoria retineri, atque in his legant, qui literas non didicerunt, illiſq; conſpectis ad dei contemplationem trahantur. Verū hæc ſunt excuſantis Gregorij humana commēta, licet ſanctus ille vir imagines probet, non cultum. Alia autem ſunt vetantis dei præcepta, non enim decet nos ex uetito imaginum libro diſcere, ſed ex libro dei q̄ eſt liber ſcri

pturatum. Qui ergo cupit deum nosse non requirat ab imaginibus pictorum & statuariorum, sed (ut inquit Ioannes) scrutetur scripturas quæ testimonium perhibent de illo. Qui autem nesciunt legere hi audiant verbum scripturę, fides enim eorum (ut ait Paulus) ex auditu est, & Christus apud Ioannem ait: Oues meæ vocem meam audiunt. Iamque etiā si (quod ait Christus) nemo potest venire ad eum nisi pater traxerit illum, et nemo venit ad patrem nisi per ipsum Christum, cur auferimus gloriam deo tribuentes illam picturis & statuis, ac si possent trahere in contemplationem dei? Accedit istuc etiam reliquiarum cultus immoderatus: fatemur enim, nec quisquam negare poterit sanctas esse sanctorum reliquias, & quæ æternitatis gloria fulgebunt aliquando, ideoque nobis summa reuerentia colendos, fateamur etiam sanctos ipsos licet in omnibus locis exaudiant pie inuocantes, magis tamen vbi aliquid reliquiarum suarum uelut pignus habent, sed quia non omnium certitudo eadem est, cum varijs in locis putantur sanctorū eorundem eadē retineri pignora, necesse est horum aut illorum stultam confidētiam esse oportere, ne igitur in idololatriam uel superstitionē incidamus, tutius est fidē rebus visibilibus nō affigere, sed colere sanctos in spiritu & veritate per dn̄m nostrum Iesum Christū, illorum opem implorantes. Certiores itaque reliquias & digniores nō habemus sacramēto corporis Christi, quod vnicum sanctum sanctorum in omnibus templis nostris seruatur, qui corā Christum veneramur & adoramus præsentem, qui licet vbique pręsens sit ibi tamen etiam corporaliter præsens est: sed auarum sacerdotale genus, auari homines non modo ex lignis & lapidibus,

ſed etiam ex mortuorũ oſſibus, & ſanctorũ marty rũ reliquijs materiã auaritiæ ſuæ captantes, ſuę ra pinæ inſtrumenta fecerunt, attollunt ſepulchra cõ feſſorum, exponunt reliquias martyrũ vendentes illorum contactus & oſcula, exornant illorũ ſimu lacra, & feſta illorũ magnis pompis decorant, prę dicant illos ſanctos & extollunt magnis præco- nijs, vitam autem illorum quos tantopere laudãt longiſſime fugiunt: Nonne iſtis locutus eſt ſalua- tor: Væ vobis qui ædificatis ſepulchra propheta- rum, ſimiles illis qui occiderunt eos. Proinde genti lium more ſanctis ipſis officia diſtribuunt, & hũc cum Neptuno aquarum periculis ſubuenire, illum cum Ioue fulmen incutere, aut cum Vulcano i- gnem: alium meſſes curare cum Cerere, alium p̃- eſſe vitibus cum Baccho: & habent mulierculę ſu as diuas a quibus ceu a Lucina aut Venere libe- ros petant, & quæ cum Iunone iratos placant vel vindicant maritos. Iam vero etiam ſunt qui furta & amiſſa ſeu perdita recuperare faciunt, atque nullum morbi genus eſt, quod inter diuos non ha- beat ſuum medicum: quæ cauſa eſt quo minus lu crantur medici quam cauſidici, cum nulla ſit lis tam puſilla, tam iuſta, quæ diuum aliquem inue- niat patronum: verum ſicut anima noſtra per di- uerſa membra diuerſos explicat actus, & illa pro diuerſitate diſpoſitionum ſuarum diuerſas ſuſcipi unt potentias, vt oculi viſum, aures auditum: ita dñs noſter Ieſus Chriſtus in corpore ſuo myſtico, cu ius ipſe anima eſt, per diuerſos ſanctos ſuos, velut accommodata ad hoc mẽbra, diuerſa ſuæ gratię munera; ĩ iſtis inferioribus adminiſtrat atq; diſtri- buit, & ſinguli ſancti peculiare cooperãdi munus ſortiuntur, & ſinguli certas gratias impartiuntur,

ıxta quam multiformem gratiarum diſtributio
em, partim hominibus reuelatam, partim pijs
oniecturis adſecutam, varijs precibus et inuoca
onibus ſanctos imploramus: putamus equidem
uemadmodum Chriſtus morte ſua mortem no-
ram redemit, in cuius morte cœperunt ſanctæ
ıortes, omniumq; fidelium mortes ſanctificạn-
ır, ſic martyres eos qui certo quodam morbo
enere, aut huic ſimili tormento cruciati pierint
b illo ipſo tanquam id pro nobis paſſi nos libe-
are: & habet id quidem rationem non inualidā.
d ridendi ſunt qui a nominis ſimilitudine & vo
um confuſione, & per ſimilia futilia inuenta ſan
tis illa adſcribunt, vt Germani caducum mor-
um Valentino quia hoc nomen cadere ſignifi-
at, & Galli Eutropio addicant hydropicos ob
ocis conſimilem ſonum. Nihil ergo hic diuinę po
entiæ & ſanctorum meritis derogatum volo: im
ius enim eſt qſquis de pietate Chriſtiana ac ſan
torum miraculis perperam ſentit, ſed & ſuperſti-
ioſus & improbus eſt qui pro miraculis prodigio
a quæq; mendacia ceu portica nugamenta ver
unt in hiſtoriam, & ſimplicibus oraculi loco cre-
lenda proponunt, magniſq; clamoribus incul-
ant: ſtultiſſimi quoq; ſunt, qui ijs fabulis & ſom-
ıijs fidem habent. Atq; hic vos ſcire volo quod
uemadmodum imaginum exuperans cultus ido
olatria eſt, ita illarum pertinax deteſtatio hæreſis
ſt, de qua olim Philippus & Leo tertius impera
ores damnati ſunt. Sic etiam quemadmodum re
iquiarum abuſus execrabile ſcelus eſt, ita earun-
lem irreuerentia deteſtanda hæreſis eſt, quæ quon
lam a Violātio Gallo progenita, a Hieronymo
profligata, nunc rurſus vna cum imaginum ex-

pugnatoribus a proximis annis apud Germanos repullulascere cœpit.

De templis. Cap. LVIII.

CAeterum nunc de templis, scimus hãc maximam olim fuisse gentilium superstitionẽ singulis dijs suis sua templa fabricantium: quorum imitatione cœperunt deinde Christiani suis diuis templa inscribere, multæ tamen gentes templis omnino carebant, & Xerxes quondam suadentibus magis omnia templa per totã Græciam combussisse traditur, quia impium & nefarium esset deos ipsos parietibus includere: verum de templis quondam Zeno Citicus in hæc verba philosophatus est, inquiens: Sacella ac templa cõstruere nihil quidem necesse est, nihil enim sacrum iure existimandum, neq; pro sancto habendum, quod ipsi homines construxerint: apud Persas nulla olim templa erant, Hebreis autem in tota natione non nisi vnicum templum religiosum erat a Salomone Hierosolymis extructum, de quo tamẽ legitur apud Isaiam: Hæc dicit dominus, cœlum sedes mea, terra autem scabellum pedum meo℞, quæ est ista domus quam ædificas mihi? & Stephanus protomartyr ait: Solomon ædificauit illi domum, sed excelsus in manufactis non habitat: & Paulus apostolus ait Atheniensibus: Deus nõ in manufactis templis habitat, qui cum sit dominus cœli & terræ, manibus hominum non colitur tanquam indigens aliquo. Docet autem humanam naturam ipsosque homines, sed puros, pios, sanctos, & religiosos, deoque deuotos esse accepti ssima deo templa: quemadmodum scribens Corinthijs inquit: Templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis: templum autem dei sanctũ

ſt quod eſtis vos. Præterea in prima illa noſtra re igione, ab ipſis Chriſtianæ fidei incunabulis, & iu poſt Chriſtum paſſum, non fuiſſe noſtris ſacris empla conſtructa fatetur ipſe Origenes contra Celſum, docens multis rationibus Chriſtianis illa d verum dei cultum veramq; religionem nihil onuenire: & Lactantius ait: non templa deo con eſtis in altitudinem ſaxis ſtruenda ſunt, ſed ſuo uiq; conſeruandus eſt pectore, in quod ſe cõferat um adorat deum.

Non habitat templis manuum molimine factis
Omnipotens. ædes aurea, verus homo

Et Chriſtus ſuos adoraturos, non in templum re-nittit, nec in ſynagogas, ſed in cubiculum orare n abſcondito: Atq; ipſe quod legitur apud Lucã ũquam ad turbas, ad vrbes, ad templum, ad ſy agogas acceſſit orare, ſed exiuit in montem ora e, & ipſe erat pernoctans in oratione: Verum ec leſia quæ nihil agit, niſi acta ſpiritu dei, cũ mul-iplicato Chriſtiano populo eccleſiam iam ingreſ i eſſent cum fidelibus peccatores, cum firmis in-irmi, & tanquam in arcam Noe cum mũdis ani nalibus ſimul & immunda, ſacras quaſdã ædes & templa & baſilicas loca ſacrata ab omni pro phano commercio libera inſtituit, in quibus Chri tianæ multitudini verbũ dei publice prædicare-ur, cæteraque religionis ſacramenta, & commo lius & caſtius adminiſtrarentur, quæ a populo Chriſtiano ſumma ſemper in veneratione habi-a, etiam a principibus immunitate munita, nũc n tantam excreuere multitudinem, accedenti-bus illis tot fratrum oratorijs priuatiſque ſacellis, vt maxime neceſſarium foret, multa ex illis tan-quam ſuperflua, & indebita membra reſecari.

Accedit ad hæc ſtructuræ ſuperba magnificentia in quam multæ admodum ſacræ pecuniæ & eleemoſynæ indies profunduntur, quibus quod & ſuperius diximus, multi Chriſti pauperes vera dei templa imagineſque, fame, ſiti, æſtu, algore, labore, debilitate, egeſtate periclitantia ſuſtentari deberent.

De feſtis: Cap. LIX.

FEſtorum etiam dies tam apud gẽtes quam apud Iudæos magna religione ſemper celebres fuere, qui omnes diſtributim per certa anni tempora, per certos & ſtatutos dies deum colebant, quaſi liceret aliquando a diuino cultu diſcedere, aut forſan deus plus alio quem alio tempore ſe coli velit, quod idcirco, vt probrũ Paulus obiecit Galatis, ad eos ſic ſcribens: Dies obſeruatis & menſes, & tempora, & annos, timeo ne in vobis fruſtra & ſine cauſa laborauerim, de quare etiam Coloſſenſes, admonens præcipit illis, dicens: Nemo vos iudicet in cibo & potu, in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbatorum, quæ ſunt vmbra futurorum. Veris enim & perfectis Chriſtianis nulla eſt dierum differentia, qui ſunt ſemper in feſtiuitate, ſemper conquieſcentes in deo, & ſine intermiſſoine verum ſabbatum agentes, ſicut vaticinatus erat Iſaias ad patres Iudæorum, fore aliquando, vt ſabbatum eorum tolleretur, cũque venerit ſaluator futurũ ſabbatum perpetuũ perpetuasq; neomenias: rudiori autem populo ac infirmæ multitudini, ac imperfectiori eccleſię parti a ſanctis patribus eiuſmodi dies ſtatuti ſunt, q̄bus conueniant ad ſacram verbi dei concionẽ audiendam & ad cultũ diuinũ celebrandum, ac cõmunicandorum ſacramentorum cauſa, ita tamen

ut non ecclesia diebus seruiat, sed dies inseruiant ecclesiæ: Sunt itaq; constituti dies abs patribus in ecclesia, quibus ab omnibus externis negocijs, atque corporeis actibus plebem abstinere deceat, q̃ liberius seruiat deo, vacet orationibus & contemplationibus, intersit diuinis officijs, & verbi dei concionibus, & quæcunq; eiusmodi sunt, quæ tūc ob æternæ salutis commodum fiunt. Sed ille distortor æquitatis, labefactor omnis ordinis & pulchritudinis, autor omnium malorum diabolus, quicquid spiritus sanctus ædificat assidue demoliri nitens, etiam hanc arcem prope diruit, adeo maxima pars Christiani populi sacrum hoc dierum festorum ocium, non ad orandum, non ad dei verbum audiendum, non ad cætera quorum causa instituta sunt impendit, sed ad omnifariam bonorum morum ac Christianæ doctrinæ corruptelā, in choreis, in comœdijs, in histrionibus, in cantilenis, in ludis, in compotationibus, in pompis, in spectaculis, & quibuscunq; mundanis carnalibus spiritui sanctitatiq; contrarijs operibus consumit: & quemadmodum inquit Tertullianus de Cæsarū solennibus, solent tunc grande officium agere, focos & choros in publicum ducere, vicatim epulari, ciuitatem tabernæ habitu obolefacere, vino gulam cogere, certatim cursitare ad iiurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras: sic exprimitur publicum gaudium per publicum dedecus: Nōne ergo merito damnandi sumus, qui hoc ritu Christi & sanctorum eius solennitates celebramus? Cæterum a diebus festis præter Manichæorum insanam blasphemiam & Cataphrygum pestifera dogmata, aut nullas, aut paucissimas hæreses cōpertas habemus, veruntamen maximi in eccle-

sia schismatis occasionem præstiterunt, cum victor Romanus pontifex omnes ferme orientales & australes ecclesias a communione amputasset ea sola de causa ꝙ in diei paschatis obseruatione morem a Romana consuetudine sequerentur diuersum: cui tunc inter cæteros excellentissimos viros, restitit Polycrates Asiæ episcopus. Præterea Hireneus Lugdunensis episcopus, quamuis ipse Romano ritu pascha celebrauit, magna tamen libertate Victorem Pontificem obiurgare ausus est, ꝙ præter exemplum prædecessorum suorum pacis perturbator abscidisset ecclesias, non in fide errantes, sed in solis ritibus quibusdam, a Romana ecclesia dissidentes. Multa deinceps super hac paschatis obseruætione conciliorum, & pontificum decreta, ac patrum racionationes, & quę vocantur ecclesiastica computa emanarunt, neque tamen in hunc vsque diem veram, atque per vniuersum orbem eandem paschatis diem constituere potuerunt, & in hunc diem vsque consultis astrologis de calendarij reparatione, sed indeciso negotio disputatur, digna profecto res pro qua ob vnius Romani pontificis pertinacem religionem tantum ecclesia pateretur naufragium.

De ceremonijs. Cap. LX.

EX membris denique religionis, nō minima sunt rituum & ceremoniarum pompæ, in vestibus, in vasis, in luminibus, in campanis, in organis, in concentu, in odoribus, in sacrificijs, in gestibus, in picturis pretiosis, in ciboꝝ & ieiunioꝝ delectu, & similibus (magna cū admiratione tum veneratione ab imperita plebe & hominibus, qui nihil aduertunt, quā quæ ante oculos obseruantur) receptis eiusmodi. Numa

Pompilius primum Romanis ceremonias indixit, quorum prætextu rudem adhuc & ferocē populum, qui vi & iniuria imperium occupauerat ad pietatem, fidem, iustitiam & religionem inuitaret, feliciusq́ gubernaret, testātur hæc ancylia, ac palladiū sacra imperij pignora, Ianus bifrōs belli & pacis arbiter, ignis Vestæ, cui flamina custos imperij iugiter vigilaret, ipseq́ annus fastorum, & nefastorum dierum varietate, per duodecim menses diuisus, sacerdotiorūq́ magistratus, in pontifices & augures partitus, varijq́ sacrificiorum & supplicationum, spectaculorum, processionum, delubrorum et officiorum ritus: quorum magna pars (Eusebio teste) exinde in nostram quoque religionem migrauit. Verum deus ipse, quem non delectant caro & corpus, & sensibilia signa, has exteriores carnalesque ceremonias despicit atque contemnit: non enim in corporalibus actionibus, & sensibilibus operibus, cultuque carnali vult coli deus, sed in spiritu & veritate per Iesum Christum. Ipse enim spectator fidei est, considerans intimum spiritum, & occulta hominum, scrutator cordium, qui intuetur intima mentis: quapropter carnales illæ & externæ ceremoniæ nequeunt homines promouere ad deum, apud quem nihil est acceptum, præter fidem in Iesum Christum, cum ardenti imitatiōe illius in charitate, ac firma spe salutis & præmij: hic enim est verus & nulla externorum carnaliumque rituum inquinatione violatus dei cultus, quod nos instruens Ioannes ait: Spiritum esse deum, & eos qui volunt adorare in spiritu & veritate oportet adorare: Cognouerunt hoc etiam aliqui gentium philosophi, hinc PLATO in veneratione

summi dei exteras omnes ceremonias auferri iubet, & Hermes ad Asclepiũ inquit: hoc sacrilegio simile est cũ deũ roges thus atq; similia incendere: nihil enim deest ei qui ipse est omnia, aut in eo sunt omnia, sed nos agentes gratias adoremus: hæc enim sunt summæ incensiones dei: quando aguntur gratiæ a mortalibus. Neq; præterea habemus quicquam aliud quod reddamus deo magis acceptum quam laudem, gloriam, & gratiarum actionem, neq; vero hic quispiam obijciat Mosaicæ legis sacrificia, ritus & ceremonias, quasi deus in illis delectatus sit, nõ propter hoc eduxit eos de Aegypto, vt sacrificia illi offerrent & adolerent incensa, sed vt obliti idololatriæ Aegyptiorũ, audirent vocem domini, & obedirent illi in fide & iustitia propter illorum salutem. Quod autem Moyses illis sacrificia & ceremonias instituit, morem gessit infirmitati & duriciei cordis eorum, aliquid indulgens errori, vt eos ab illicitis reuocaret ne gentium ritu sacrificia immolaret dæmonibus & non deo: non enim principaliter hæc sed secundum consequentiam concessa sunt, nec aliter eos obligare potuit lex illa, nisi quatenus populi consensu fuerat comprobata, quin & Moyses ipse laturus has ceremoniarum leges seniorum & populi collegit suffragia, quo illos sibi magis haberet obnoxios, ideoq; lex illa pro temporum & rerum vicissitudine potuit immutari, & aliquando in totum erat abroganda. Lex autem dei quæ in lapideis tabulis tradita erat, perpetua est. Sic enĩ locutus est dominus per Ieremiam: Quo mihi thus de Saba affertis, & cinnamomum de terra lõginqua? Holocaustomata & sacrificia vestra nõ delectauerunt me. Et iterum per eundem ait: Hæc

dicit dominus: Holocauſtomata veſtra colligite cum ſacrificijs veſtris & manducate carnes, qui non ſum locutus ad patres veſtros, nec de holocauſtomatibus nec ſacrificijs præcepi eis, qua die eduxi vos de Aegypto, ſed ſermonem hunc præcepi eis dicens. Audite vocem meam, & ero deus veſter, & vos etitis populus meus, ambulate in omnibus vijs meis, quæcunq; præcepero vobis, vt bene ſit vobis. Et iterum apud Iſaiam ait dominus: Non obtuliſti mihi oues holocauſtomatis tui, nec in ſacrificijs tuis clarificaſti me, non ſeruiſti mihi in ſacrificijs, nec aliquid laborioſe feciſti in thure, nec mercatus es mihi argento incenſum, nec adipem ſacrificiorum tuorum concupiui, ſed in peccatis tuis ante me ſtetiſti. Super quem igitur, ait, aſpiciam, niſi in humilem & quietum & trementem ſermones meos, non enim adipes & carnes pingues auferẽt a te iniuſticias tuas, hoc eſt enim ieiunium, quod ego elegi dicit dominus: Solue omnem nodum iniuſticiæ, diſſolue connexus violẽtorum commerciorum, dimitte quaſſatos in requiem, & omnem conſcriptionem iniuſtam conſcinde: frange eſuriẽti panem tuum ex animo, & peregrinum ſine tecto, induc in domum tuam. Si videris nudum, cooperi eum, & domeſticos ſeminis tui ne deſpicias: tunc erumpet matutinum lumen tuum, & ſanitates tibi cito orientur, & præcedet ante te iuſticia, & gloria dei circundabit te. Et adhuc te loquente dicam: Ecce adſum. Non inficior quemadmodum olim in ſynagoga Moyſes & Aaron, & per ſucceſſionem cæteri pontifices, iudices, prophetæ, vſque ad ſcribas & phariſæos, ſic poſtmodum in eccleſia ab apoſtolis, euangeliſtis, pontificibus, ſacerdotibus & doctoribus factum,

vt illam pijs qbusdam ceremonijs, elegantibusq́ ritibus & institutis, tanquam sponsam ornatam viro suo decorarent, multa insuper statuta & decreta ediderunt posteriores, iuxta hominum imbecillitatem Sed quod solet sæpe cõtingere, vt quod prouisum est ad remedium tendat ad noxã, sic accidit vt crescẽtibus ijs ceremoniarum legibus, pluribus constitutionibus hodie onerentur Christiani, quam olim Iudæi: quodq; magis dolendum est, cum ipsæ per se nec bonæ sint nec malæ, plus illis fidat populus, artiusq; obseruet, quam tradita a deo præcepta, dissimulantibus illa nostris episcopis, & sacerdotibus, & abbatibus, & monachis, ac suo ventri interim egregie consulentibus. Ceremoniæ autem etsi nullas contra fidem hæreses dederint, innumeras tamen in ecclesiam sectas introduxerunt, maximorumq; schismatum semina fuerunt. Hinc primum Græca ecclesia a nostra abscissa est, ꝗ illa non in azimo consecraret, sed in fermento, cum tamen illam vere consecrare fateamur. Deinde etiam Bohemorum ecclesia separata est, quia antiquo ritu contra recentiorũ pontificum interdicta, sub vtraq; specie communicaret eucharistiæ: ꝗ si (vt ait Apostolus) circuncisio nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum dei, sic & ceremoniæ nihil sunt nisi obseruatio pręceptorum ecclesiæ. Nephas ergo est vtrobiq; propter modicas & quaslibet causas, quæ Christianæ fidei nihil officiunt, vnitatem ecclesiæ scindere, & corpus Christi diuidere & quod pharisæis saluator improperat excolere culicem & camelum glutire, atq; turbata pace ecclesiæ in illis pugnare, vnde plus obsit schismatis pernicies, q̃ prosit correptio. Potuissent Roma

hi pontifices multa mala sustulisse, pacatamque et integram seruare ecclesiam, si tolerassent Græcorum fermentum, & Bohemorum calicē, neque vero maiora hæc sunt, q̄ quod Innocentius octauus (Volaterrano teste) concessit Noruuegijs, vt liceret illis sine vino sacrificare calicem.

De magistratibus ecclesiæ. Cap. LXI.

IAm vero & magistratus & variæ hominū sectæ sunt in ecclesia, cum ad ornamentum religionis, tum pro conseruando sacrorum ordine, ne fiat cōfusio: quicquid autem agitur in ecclesia, siue ad ornamentum, siue ad ædificationem religionis, tam in deligēdis magistratibus, q̄ instituēdis ministris ecclesiæ, nisi id fiat diuini spiritus instinctu, qui quasi anima est ecclesiæ, vanum est et impium: quicunque enim ad magnum dei officiū & apostolatus dignitatē a spiritu dei vocatus nō fuerit sicut Aaron, & qui non ingressus fuerit per ostium, quod est Christus, sed aliunde in ecclesiam ascenderit per fenestram, per fauores hominum, per emptitias voces, per imperium principum, certe hic non est vicarius Christi & apostolorum, sed fur & latro & vicarius Iudæ Iscariotis & Simonis Samaritani. Hinc ab antiquis patribus de electione prælatorum (quod sacer Dionysius vocat nominationis sacramentum) tam arcte statutum est, q̄ pōtifices & apostoli qui præessent ministerijs in ecclesia, nominarentur viri vita & moribus integerrimi, potentes in doctrina sana de oībus rationē reddere: sed antiquis patrum cōstitutionibus paulatim a sua maiestate cadētibus, ac recentiore pōtificio iure cū damnabili consuetudine inualescente, tales plerique super sedem Christi conscendunt pontifices & apostoli, quales olim

super sedem Moysi sedebant scribæ & pharisæi, qui dicunt & non faciunt, alligantes onera grauia in humeris populi, ipsi autem nolunt digito mouere: hypocritæ sunt, omnia opera sua faciunt, vt videantur ab hominibus, ostentantes religionem suam in scenis, cupiunt primas stationes in choro, in gymnasijs, in synagoga, & vbiq; in foro, in plateis rabi & magistri & doctores vocari volunt, claudunt viam cœlorum, & ipsi non introeuntes etiam alios excludunt nec sinunt intrare: comedunt domos viduarum orationes longas factitantes, circumeuntes mare & aridam seducunt & furãtur pueros, ut nacto vno proselyto ex augeant perditum eorum numerum, vt ipsi perditi & addicti gehennæ ignis alios simul secũ multo magis disperdant suis commentis & traditionibus, pijssimas Christi leges labefactant, verũ dei templum ac viuas Christi imagines & aras animarum populi negligentes, aurum & oblationes auaro oculo curant, leuiora & quasi sinistra legis facientes, de decimis, collectis, oblationibus & eleemosynis accurate noua cudunt, & leges ceremoniarum arcte sanciunt, decimantes fruge pecora, pecunias, & etiam quæuis minima, men tam, anethum, cuminum, & de his canum mor collatrantes a suggesto confligunt cum populo quæ vero grauiora & dexteriora sunt opera eu gelij, & legis, & iustitiæ Christianæ, iudicium, m sericordiã, & fidem oĩno negligunt, excolant cu cẽ, deglutiunt camelũ, cespitant ad lapidẽ, ingẽ saxum transiliunt, duces cæci, falsi & dolosi, gen mina viperaꝝ, tersi calices, sepulchra dealbata foris in mitris, in pileis, in habitu, in vestitu, in cu culla ostentantes sanctimoniã, intus pleni spurc

tia, hypocrisi, iniquitate, scortatores, saltatores, histriones, lenones, aleatores, heluones, temulenti, venefici, qui iam antea (quod notat Ioannes Camotensis episcopus) nō ex virtutum meritis, sed aut per turpe obsequium, aut intuitu munerum, aut fauore principum, aut vi armorum, ad sacerdotia, ad beneficia, ad episcopatus conscenderunt, aut sub hypocrisis fuco, hæc ad se traxerunt, ex bonis ecclesiæ quæ pauperum sunt, sibi priuatas diuitias cumulantes. Monopolia & nundinas constituentes in eleemosynis parentum nostrorum, abutentes illis in scortis, in alea, in venatione, in omni luxu & spurcitia:

Gaudent equis canibusque, & aprici gramine campi.

Concutiunt populos, vexant regna, solicitant bella, diruunt ecclesias, quas religiosorum patrū construxit deuotio, ipsi extruentes palatia, incedentes in vestibus purpuratis & deauratis magno plebis detrimento, & religionis infamia, ac reipublicæ insupportabili onere: Quos non mercenarios pro pastoribus, non lupos pro mercenarijs, sed pro lupis diabolos, beatus ille Clareuallensis Bernardus in sermone ad generalem Remensem synodū præsente Romano pontifice definiuit. Iamq; etiā ipse Romanus summus pontifex (q̄d idē sctūs episcopus Camotensis conquerit̄) oibus grauissimus & intolerabilis est, cuius pōpā et fastū nullus vnquam tyrannorum æquauit, atq; ij interim in se solis iactant religionis & ecclesiæ statum consistere, cum religionis onera & verbum euangelij q̄d verum pontificium munus est, in alios rejcientes ipsi in condendis proprijs legibus occupati, ecclesiæ accipiunt emolumenta, otiosi simul & flagi-

ministri esse debent: sed gladio ambitionis, gladio auaritiæ, gladio mulctæ & extortionis, gladio mali exempli, gladio sanguinis & occisionis, quo armantur contra omnem veritatem et iustitiam et honestatem.

Sceptrorum vis tota perit si pendere iusta
Incipit, euertetq; aras respectus honesti
Libertas scelerum est, quæ regna inuisa tuetur,
Sublatusq; modus gladij, facere omnia sæue.

Non impune licet illorum placitis cōtradicere, nec libidini eorum resistere, nisi quis paratus sit martyrium subire pro Christo, hoc erit excremari pro hæretico, quemadmodum Hieronymus Sauonarola prædicatorij ordinis theologus, simul ac propheticus vir olim apud Florentiam exustus est.

Verum quoniam omnis potestas bona est, quia a deo est, a quo sunt omnia et omnia bona, et licet vtentibus aut patientibus aliquando mala sint, vniuersitati tamen semper bona sunt, prouidente sic illo qui bene vtitur malis nostris: propter multitudinem enim delinquentium superinducit deus tyrannos, et peccata populi faciunt regere hypocritam. Quicunq; igitur a domino constitutus est episcopus in ecclesia, dignum et iustum est obedire illi, et in nullo cōtradicere, qui enim episcopo et sacerdoti obedire contemnit, non illum sed deum contemnit, quemadmodum de contemptoribus Samuelis ipse locutus est, inquiēs: Non te spreuerunt sed me: Et Moyses aduersus murmurātem populum ait: non aduersus nos murmurastis, sed aduersus dominum deum: Non igitur inultus permanebit a domino, qui se contra episcopum et prælatum suum opposuerit, Dathon et Abiron restiterunt MOYSI, et terra viuos absorbuit:

Multi cum Chore conspirauerunt aduersus Aarõ, & igne consumpti sunt: Achab & Iesabel persecu ti sunt prophetas, & canes comederunt eos: egres- si sunt pueri, vt illuderent Helisæo, & vrsi dilania unt illos. Ozias rex contra sacerdotes sacerdotiũ rrogare ausus, leprosus factus est: Saul quia præ- er Samuelem sacerdotum principem sacrifica- e præsumpsit, regia vnctione simul & propheti- o spiritu priuatus a deo, datus est spiritui malo. nfidele est scripturis sacris non credere, impiũ est acerdotes spernere, boni sunt sacerdotes, melior piscopus, super omnes sanctissimus summus pon ifex & princeps sacerdotum, cui creditæ sunt cla- es regni cœlorum, & commissa sunt secreta dei, rinceps quidem secundum deum, pontifex secũ um Christum, quem qui honorat, honorabitur a eo, qui inhonorauerit, inhouorabit illum deus & ltionem euadere non poterit.

De sectis monasticis. Caput LXII.

SVnt adhuc in ecclesia diuersarum sectarum populi, monachi, & fratres & anachoritæ, q bus vetus lex omnino caruit: Caruit etiam ec lesia eo tempore, quo fuit optima, nec tot ceremo iarum ritibus implicita, qui hodie religiosorum omen sibi soli vendicant, arduas profecto viuẽ- li regulas, & officia sanctissima professi, lauda- iliumque uirorum sanctissimorumq; patrum no mina, puta Basilij, Benedicti, Bernardi, Augusti- i, Francisci & similiũ p̃ se ferentes: sed hodie pau ci inter eos boni, ingens autem malorum turba. Siquidem huc tanq̃ in malorum omnium Asylũ confluunt, quoscunq; scelerum conscientia terret, qui ob legum uindictam nusquam alibi tuti sunt,

q crimina cōmiserūt supplicio expianda, q̄s uitæ turpit
do abstraxit ad infamiā: q̄s rebus suis scortis, alea, inglu
profusis, æs alienū ac turpis egestas mēdicare cōpellu
& q̄s labore subterfugiētes, spes otij, ac fraudatæ cupi
nis īpatiens desperatio, aut circūuenta iuuentus, aut in
sta nouerca, aut iniq tutores, huc impegerūt: quorū oīu
agmē iungit ficta sanctimonia, cucullatus habitus, &
lida mēdicitas, atq illud mare magnū in q̄ cū cęteris p
scibus habitāt Leuiatā et Behemoth, cete grandia, bel
& reptilia quorū nō est nume. de q̄ exiliūt tot stoicæ sim
tot insolētissima pescinummia, tot palliata mēdicabu
tot cucullata mōstra, barbigeri, funigeri, restiferi, sacc
ruli loripedes, lignipe. nudipe. atrati, nigritæ, grisones
bichlamydes, v̄sicolores, multipel. linostolū. retiarij, p
ati, chlamydati, pullati, paludati, p̄cincti, brachati, a
genus aliorū turba histrionū: q cū de rebus huma. null
dē habeāt reliquā, ob mōstruosæ vestis habitū credūt
diuina, hodieq sacrū religio. nomē sibi solis usurpāt, a
Chrī sodales apl̄orumq cōtubernales iactāt: quorū v
sæpe scelestissima ē, auaritia, libidine, gula, ābitione, te
ritate, petulātia, et omī scelere referta, sed religionis p̄te
sp inuita, Romanę em̄ ecclīę priuilegijs muniti sūt, et
risdictiōe omniū eccle. exēpti sunt, q̄ plura illis impu
ceāt: cunq ipsi pro foro rei alios q̄sq vbiq cōuenian
tū cōueniri nō possūt, nisi aut Romę aut Hieroso. Ho
nitates & erro. si mihi calamo explicādi forēt, nō cap
oēs pelles Madian, eorū inq̄, q nō pietatis cā professi
religionē, sed vētris grā cucullam induerūt. Neq uer
nos offendet hic sermo, quē de solis improbis dictū uol
sub pellib. agninis sunt lupi rapacissimi, et in uestib. ou
astutā gerūt sub pectore vulpē: adeo dissimulantes
fallaciæ suæ, vt nihil aliud professi videant̄ q̄ scenicā
dā hypocrisim, et merū q̄stū pietatis imagine p̄sonatū
pallido vultu mētiunt̄ ieiunia, & obsequentib. lachry
profunda a pectore trahunt suspiria, et mobil. labris
quentes orationes simulantes, & gressu incessuque c
posito, gestibus tranqllis, modestiā sibi uēdicantes, fu

abu humilitatē & ſuſpēſa a collo cuculla ſanctimoniā
profeſſi, intus autem deteſtandos mores ſecum feren
us: q cum inť hæc ſceleratiſſima q̊q nõnunq̄ cõmit-
nſeruanť vincuntq religiõis titulis, cuculla veluti cly
ouncta fortunæ ſpicula repercutiẽtes, & ab oĩbus mū
periculis ciuilibusq moleſtijs ſecuri, panē ocioſum
mēdicatū pro eo q laborib. ac griť veſcẽtes, ſecuri &
olicitudĩe dormiẽtes, hãcq tū euãgelicã paupertatē
i ocio & mēdicitate veſci alienis laborib. cūq ſum
umilitatē profiteanť, ĩcedẽtes vili veſtitu, vt ruſtici
pedes, vt hiſtriões retiarij, cincti funib. vt capti latro
alo toto cap. vt fatui, cuculla, auricul' ac tintinabul'
morionib. ac laruis carniſpriuialib. q̄ ſimillimi, cæ-
q q̄cūq cõtumeliæ & abiectiõis ſigna pp Chr̄m et
onē ſeſe ſuſcipere fateãť, uincūť ambitiõe et oēm iſti
ui rõnē ĩ arrogãtiſſ. titulos referť, ac paranymphi, re
s, gardiani, p̄ſides, prio. vica. prouinc. archimã. gña
ocari gl'ianť, vt nullū hoĩm genus tã videať primi
ppetẽs q̄ iſtud: Non deſunt q̄ de iſtis perplura mala
dici poſſent, ſed iã p̄ceſſerūt q de ijs ampliſſ. male-
cõcionati ſunt, adeo vt nõ ſolū m'tos probos et inte
itæ v̄e religioſos pr̄es, ſed ip̄as etiã ſctõꝝ pr̄m bñui
ſtituta & regulas cõtẽptui expoſuerūt, q̊ circa nihil
ic ĩ ſuggillatiões eoꝝ dixiſſe volo, q recte in profeſſ.
mbulãtes, ſctõꝝ illoꝝ pr̄m ueſtigia ſeq̄ntes, ad cumu
irãt perfect. fateor regulas & profeſſ. illorū ſctãs, fa
ē in hūc diē ſctõs monach. ſctõs fr̄es mẽdicantes, ſan
nach. ſctõs cano. regulares: tñ inť hos pl'imos infide
reprobos & apoſtatas, q b. religiõis profeſſio defor
, atq hoc ē propoſitū noſtrū, voluiſſe oñdere nullam
cuiuſuis religiõis, profeſſ. tã caſtã extitiſſe, in q̄ nõ ir
rit erroris & malitiæ macula, ſiq dē & angelos apo
s legimus, & primos fr̄es parricidas, prop. reprobos,
s proditores, & diſcip. Chriſti perfidos, atq inť Ro-
os pontif. ſupra multos ſchiſmaticos & reprobos &
hæreticos, aliqñ etiam mulierē ad tanti apicis cul-
cõſcendiſſe, q̄ vocata eſt Ioan. oct. rexitq ſedē ap'licã

laudata ab omnibus, annos duos cum aliquot mẽsibus atque diebus: & quod mulieribus in ecclesia negatum est, contulit sacros ordines, promouit episcopos, ministrauit sacramenta, cæteraq; Romanorum pontificum exercuit munera: et facta eius in ecclesia non fuerunt irrita, communi videlicet errore faciente ius, quo præualente, puto ecclesiam nunc coactam multa dissimulare quæ religionis rigor alias nõ tulisset, adeo ne in religionibus quicq̃ integrum, stabile, & perpetuum reperiri potest. Quicunq; autem in ecclesiam dei sectas intro ducunt, et tanquam sibi placentes quæstus causa, aut fictæ sanctitatis gloria secedũt a principe Romana ecclesia, ij tanquam Nadab & Abiu alienum ignem offerentes ad altare dei, ab eo comburentur. Qui vero elati et peruersæ sententiæ excogitatis hæresibus exurgere audent aduersus ecclesiam dei, cum Dathan & Abiron voragine terra absorpti viui descendent in infernum. Qui autem scindunt vnitatem religionis et Christi mẽbra d[iuidentes] affligunt ecclesiã dei, eadem pœna qua Ieroboam exterminabuntur.

De arte meretricia. Caput LXIII.

Reliquum nunc quia apud Aegyptios primos religionum autores neminem olim sa cerdotem fieri licebat, qui Priapi sacris n[on] prius initiatus fuisset: atque in nostra eccl[e]sia receptum sit, ꝙ carens testibus papa esse no[n] possit, prohibeanturque spadones, eunuchi, et ca[]strati in sacerdotes ordinari: palãque videmus v[]bicunque sunt magnifica ista templa, & sacerd[o]tum monachorumq; collegia, vt plurimum in pr[o]ximo esse lupanaria, quin & plurimæ monialiu[m] et vestalium ac beguinarum domus priuatæ qu[a]

e meretricularũ fornices sunt, q̃s etiã monachos
e religiosos (ne diffamet eorꝝ castitas) nonnunq̃
o monachali cuculla ac virili veste in monaste
is aluisse scimus. Visum est nõ p̃t ordinẽ de arte
eretricia sermonẽ hic subnectere, q̃ eq̃dẽ ad bñ ĩ
itutæ reipublicæ rationem, non solum utilem, sed
t necessariam esse plærique sapientissimi arbi-
rati sunt. Nam Solon ille magnus Atheniensium
gislator, atq; vnus de septem sapientibus Apol
nis oraculo iudicatus (vt testes sunt Philemõ &
enander) emptas iuuentuti meretriculas com-
arauit, & primus Veneris Pandemi templũ ex
ostitutarum capturis dedicauit, lupanariaq; in-
ituit, legem sanciuit immunitate, etiam meretri
ibus concessa roborauit: tantæ quoq; reuerentiæ
abitæ sunt meretrices in Græcia, vt cum Perses
Græciam expeditionem faceret, Corinthiæ me
etrices pro salute Græciæ in templo Veneris sup-
icarent: Mos quoq; is erat apud Corinthios, vt
re magna supplicaturi Veneri, meretricibus id
ommitteretur: Meretricum templa cõstructa plu
ima apud Ephesum, & aliud celebre ædificarũt
bideni, q̃ libertatem sibi ademptã metricis o-
ra recuperarunt. Ipse præterea sapiens Aristote-
s nõ dubitauit etiam meretrices diuinis honori-
us dignas, quando Hermiæ pellici sicut Eleusi-
æ Cereri sacra fecit. Inuentum autem huius artis
Veneri tribuitur, quæ idcirco etiam inter deas re
ita est: hæc enim impudica omnibusq; prostituta
bidinibus autor mulieribus ĩ Cypro fuit, vt vul
ato corpore quæstum facerent: vnde apud Cy-
rios narrãte Iustino mos inoleuit, vt virgines eo-
um ãte statutas nuptias in quęstum ad littus ma
is prostituerent dotem lucraturas, & pro reliqua

pudicitia Veneri libamenta ſoluturas: apud Ba-
bylonios etiam (teſte Herodoto) conſuetudo fuit,
vt qui rē domeſticā conſumpſiſſent, filias ſuas adi
gerent ad quęſtū corpore faciendū: Verū Aſpaſia
Socratica meretrix vniuerſam Græciam, vt ſcri-
bit Atheneus, meretricibus impleuit: ob cuius amo
rem eiuſque miniſtras a Megarenſibus raptas ait
Ariſtophanes bellum Peloponneſiacum a Pericle
ſuſceptum: Extulit autem hanc meretricandi ar-
tem permultum imperator ille Heliogabalus, qui
(vt teſtis eſt Lampridius) lupanaria domi amicis
clientibus, & ſeruis exhibuit, conuiuia dedit ad ui
ginti duo fercula ingentium epularum, ſed vt per
ſingula conuiuæ coirent & lauarent: iuramento-
q; adigebantur q͏̄ voluptatem hanc perficerent,
ſæpe etiam meretrices a lenonibus cūctis redemit
et manumiſit: e qbus meretricē quandam notiſſ
mam & pulcherrimam triginta argēti libris red
miſſe legit: fert & vna die ad omnes circi, & th
atri, & amphitheatri, & omnium vrbis locorum
meretrices ingreſſus, & ſingulis aureum donaſſe
Aliquando etiā omnes de circo, de theatro, de ſtu
dio, & omnibus locis & balneis meretrices colle
git in ædes publicas, & apud eas concionem ha
buit, quaſi militarem uocans commilitones, diſp
tauit q; de generibus ſchomatum et voluptatum
poſt concionem pronunciauit ijs quaſi militibu
ternos aureos donatiuum. Etiam matronis Rom
nis meretricari volentibus, non ſolum impunit
tem, verum etiam immunitatem conceſſit, ſal
riaq; ex publico ærario meretricibus ſtatuit: Et
ſenatusconſulta quædam amatoria & meretric
ſiue futuatoria inuulgauit, eaq; de nomine mat
ſiue coniugis ſuæ cemiramida iuſſit appellari, i

...r & genera quædam libidinum adinuenit, q... etiam Cyrenæ meretriculæ (quæ Dodecame...na, quoniam in Venereo vsu duodecim exco...isset modos, quibus inscensori iucundius redde...r libidinis proluuium, cognominata est) nu...os superet, ac veteres omnes tribades, hostias, ...ias, Spintrias, Casaluadas, Casaritas, prosti...as, cæteraque scortilla vinceret. Transeo Iudã ...litã, patriarcham scortatorem, & Samsonem ...uli dei iudicẽ, qui nõ nisi scorta duxit vxores, ...Salomonem Iudæorum regem sapientissimũ, qui ...ges meretricum pene innumerabilium habuis...roditur. Quin & cum Cæsarem dictatorem vi...m strenuissimum hanc ob causam omnium mu...rum virum nuncupatum: tum & Sardanapalũ ...byloniorum monarcham, cæterosque innume...meretricum potentissimos patronos, ipse etiam ...colus imperator in hac arte non postremam ...riam reportauit, qui (vt testatur eius ad Me...num epistola) ex captis centum Sarmaticis ...ginibus decem prima nocte iniuit, omnes au...n intra quindecim dies constuprauit: Sed ma... illo est quod Poetę narrant de Hercule, illum ...inquaginta virgines vna nocte omnes mulie...reddidisse: Narrat etiam Theophrastus grauis ...tor herbulam quandam Indicam tantæ virtu..., vt quidam ea comesta ad septuagesimum ...itum processerit. Reliquum vero non parum ...nc artem ornarunt Sappho poetes Phaonis ad...atrix: & Leontium Metrodori scortum in ...ilosophia eruditissima, adeo vt aduersus Theo...phrastum contra coniugium pro tuendo meretri...tu libros ediderit: accedit istis Sempronia Græ... & Latine elegantissima: nec prætereunda

hic est Leæna Aristogitonis Atheniensis probatissimæ fidei scortum, quæ torta a tyrannis vt amicū proderet, tormenta omnia cum constanti silentio perpessa est: Nobilitarunt preterea hanc artē Rodope meretrix Aesopi fabulatoris conserua quondam & contubernalis, quæ tantas opes meretricio quæstu consecuta est, vt inter mundi spectacula tertiam ordine condiderit pyramidem: sequitur hanc Thais Corinthia, quæ prærogatiua pulchritudinis insignis, regum duntaxat & principū dignabatur amplexus. Maxime vero hanc artem extulit Messalina Claudij Cæsaris vxor, quæ lupanaria circumiens, etiam ancillam nobilissimā e prostitutis, die ac nocte quinto & vigesimo concubitu superauit, & lassata viris, sed non satiata recessit. Quibus adiungere poterimus ex recentiore memoria Ioannam Neopolitanorum illustrē reginam, & plærasq; alias principes, meretrices & Palatina scorta, si nuncupare eas tutum foret, q̄uis vulgata fama notissimæ sint, hoc ipso tamē a cæteris meretricibus discretæ, q̄ cōtra Heliogabali legē non in publicis lupanaribus, vt Messalina illa imperatrix, sed intra limina clanculum futuunt, & quasi per insidias meretricantur. Ascribamus liceat etiam Octauiani Augusti vtramq; Iuliam, filiam & neptem, tum & populeam & Cleopatram Aegypti reginam, & alias nobilissimas meretrices: quin etiam Semiramidis monarchę, et Pasiphae vetustissima libidinis exempla, quarū hæc tanta libidine ardebat, ut non modo filiū proprium incomplexum solicitaret, sed etiam equum vsq; ad coitum adamarit, illa vero Minois regis vxor se tauro supposuerit. Nolumus autem hoc loco illustrium meretricum catalogum edere, sed il-

id prætereundum non est meretricios et adulteri-
os concubitus germinasse nobis splēdidissimos
eroas, puta Herculem, Alexandrum, Ismaelem
bimelech, Salomonem, Constantinum, Clodo
eum Francorum regem, & Theodoricum Go-
hum. Guilernum Normannum, Raymirum Ar
agonensem. Sed & qui hodie regnant & impe-
ant reges, pauci admodum ex legitimis matri-
us nati sunt, tam leuia habentur penes eos ma-
rimonij iura, vt pro libito desponsatas, iustas,
erasq; vxores repudient, mutent atq; permu-
ent, similiter & filios filiasq; tot nuptijs et spon-
alitijs copulant & recopulant, vt nescire coga-
tur, vbi verum cohæreat illorum matrimoniū.
xempla huius plura suppetunt, sed pauca quę a
roximis annis sese offerunt, pro omnibus satis fa
iunt: Nonne Ladislaus Polonus accepta in vxo
em Beatrice, cuius nutu Hungariæ regnum obti
uit, tandem repudiata illa superinduxit aliā ex
Gallijs pellicē? Nonne Carolus octauus rex Frā
orū repudiata Margareta Maximiliani Cæsa-
is filia, illius sponsam rapuit & vxorem sibi co-
ulauit? quam eandem postea Lodouicus duode
imus repudiata sua sibi consimili thoro coniun-
it, consentientibus istis & adiutātibus regni epi-
copis & pontificibus, quibus visum est pluris fa
ienda iura acquirendæ Britāniæ, quam iura ob
eruandi legitimi matrimonij: & hodie adhuc ne
cio cui regi persuasum audio, vt liceat sibi iam
plus viginti annorum vxorē dimittere & nubere
pellici? Sed ad meretrices reuertendum est, harū ar
tes qui nosse velit, videlicet quo ritu suam prosti-
tuant pudicitiā, qua oculorum lasciuia, quo nutu
faciei, quo corporis gestu, quis sermonū blanditijs

quis impudicis contrectationibus, quo exteriore habitu ac fuco solicitēt corruptores, cæterasq́ meretriciæ artis vafricias, illices, laqueos, stratagemata, apud comœdiarum poetas hæc requirat. Qui autem scire cupit, quo ritu, quo delinimento: quo contuitu, quo affatu, quibus basijs, quibus suaujs: quibus contactibus: quibus oppressiunculis, quibus affrictionibus quibus luctis, quo accubitu, quo cōstrictu, quibus motibus, quo impulsu, quo exceptu, quo recessu, qua Veneris protelatione, qua reciprocatione, qua instauratione meretricius ludus sit explendus, in medicorum voluminibus traditum inueniet. Scripserunt pręterea libros de meretricibus Antiphanes, Aristophanes, Apollodorus, Calistratus, particulatim vero Laidis meretricis laudes scripsit Cephalus rhetor, atque Naidis meretricis laudes conscripsit Alcidamus. Scripserūt præterea de fornicarijs amoribus, tam Græci quam Latini, Callimachus, Philotes, Anacreontes, Orpheus, Alceon, Pindarus, Sappho, Tibullus, Catullus, Propertius, Vergilius, Iuuenalis, Martialis, Cornelius Gallus, & multi alij non tam poetarum quam lenonum officio functi: sed hos omnes vincit Ouidius in epistolis heroicis, & ad Corrynnam dictatis, maxime vero de arte amandi, quem verius de arte meretricandi aut lenocinandi intitulasset, ob quorum editionem qꝫ iuuentutem impudicis documentis corrupisset, ab Octauiano Augusto in meritum exilium ad Getas vsque relegatus est: ipse etiam Archilochus Lacedæmonius olim omnes amorum libros iussit excremari, & tamen hæc ars hodie adhuc a nobis legitur, & ludimagistri hanc sui prælegunt discipulis, & editis in eam scelestissi

nis commentarijs exponunt, quin & vidi ego nuper atque legi sub titulo Corrosanæ Italica lingua editum, ac Venetijs typis excusum de arte meretricia dialogum, vtriusque Veneris omnium flagitiosissimum, dignissimum qui ipse cum autore suo ardeat. Prætereo hic & consulto quidem Cinedum & Pediconum detestandam libidinem referre, & si illam magnus probet Aristoteles, ac Nero imperator publico thoro honestauit, quo tempore Paulus Apostolus scribens ad Romanos indignationem omnipotentis dei illis indicit: Pluet enim super eos dominus laqueos vt non effugiant, ignis & sulphur & spiritus procellarum pars calicis eorum. In hos iubet imperator insurgere leges & armari iura, & exquisitis pœnis vltore gladio pœnam irrogari capitalem: sed hodie igne excremantur: quam Moses in legibus suis crudelibus supplicijs extirpandam censuit, & Plato a sua republica expellit, & in legibus damnat. Antiqui etiam Romani hanc (teste Valerio & alijs) seuerissime punierunt. Exempla huius fuerunt, Q Flaminius atque tribunus ille a Cælio occisus, sed nos honestis auribus parcentes ab hac monstrosa libidine & brutali spurcitia ad meretrices redeamus. Siquidem omnibus hæc libido infesta est, & non est qui ignem illius aliquando non senserit, sed aliter vruntur fœminæ, aliter viri, aliter adolescentes, aliter senes, aliter plebei, aliter proceres, aliter pauperes, aliter diuites, quodque mirabilius est pro nationum & terrarum varietate, aliter Itali, aliter Hispani, aliter Galli, aliter Germani. Ita libidinis incendio pro cuiusque sexus, ætatis, dignitatis, fortunæ atque nationis differentia sibi varios

insaniendi ritus deligente: virorum amor ardentior sed fœminarum partinacior, amor iuuenum lasciuus est, & senum ridiculus, placere studet pauper obsequo, diues muneribus, plebei conuiuijs, proceres pompa et ludis: adoritur pathicam ingeniosus Italus dissimulato ardore quadam adornata lasciuia, illamq; editis laudat carminibus, omnibusq; præferens extollit: si potiatur zelotypus illam perpetuo recludit, ac veluti captiuuam obseruat: si amore frustratus de recuperanda pathica desperauerit, ad maledicta cõuersus illam infinitis conuitijs detestatur. Preceps Hispanus ardoris impatiens, furibũdus irrequieta lasciuia irruit, miserabilibusq; lamentis incendiũ suũ deplorans pathicam inuocat & adorat: si potitus fuerit, tandem aut zelotypus perimit, aut satiatus ad mercedem prostituit: si frui desperare cogatur se ipsum excruciat & mori destinat: Lasciuus Gallus obsequio nititur, cantibus & iocis pathicam oblectat: si capitur zelotypia mœstus luget, si frustratus lacessit cotumelijs, vĩdictam minatur vimq; intẽtat: si potitus fuerit tandem negligit et aliam vrit. Frigidus Germanus lente inardescit, accensus arte instat & donis prouocat, zelotypus liberalitatem continet, frustratus contemnit, potitus refrigescit. Fingit sese amare Gallus, ardorẽ dissimulat Germanus, amatum sese sibi persuadet Hispanus: amare nescit absque zelotypia Italus, amat iucundam licet deformẽ Gallus, præfert pulchram licet inertem Hispanus: mauult timidulã Italus, cupit audientiorem Germanus: fit e sapiente stultus pertinaciter amando gallus: rebus omnibus amando profusis, e stulto tandem, sed sero, fit sapiens Germanus: ob placendi amatæ delide-

im magna aggreditur hispanus: vt amata frua
,maxima quæq; contemnit Italus. Quin huius
odi amorum libidinumq; passionibus irretiti e-
m maximi viri multa præclara facinora sæpis
e negligunt, & post terga relinquunt, cuius-
odi quondam in Ponto Mithridates, in Capua
nnibal, in Alexandria Cæsar, in Græcia De-
trius, in Aegypto Antonius: cessat olim abo-
re Hercules propter Iolen, Achilles pugnam de
ctat propter Briseiden, moratur Circe Vlyssē,
oritur in carcere Claudius propter Virginiam,
inetur Cæsar per Cleopatram, eademq; exitio
t Antonio, produnt sacræ literæ propter forni-
tionem filiorum Seth cum filiabus Cain prope
niuersum hamanum genus diluuio extinctum,
opter fornicationis impetum deletæ sunt Sichē
domus Emor, & pene tota tribus Beniamin:
pulus Israel propter fornicationem externa-
m fœminarum, quoties percussus est & in serui
tem datus? iamq; propter vnius Dauid regis
dulterium, quanta strages peste, fame, & gladio
cta est? propter fornicarios amores, fœmina-
mq; raptus Thebani, Phocenses, Circei expu-
nati atq; deleti sunt, ipsumque (vt diximus) Pe
ponnesiacum bellum a Pericle susceptum est,
c decennali bello expugnatum Ilium, maximo
tius Græciæ atque Asiæ detrimento. Similes ob
ausas Tarquinius, Claudius, Dionysius, Hanni
al, Ptolomæus, M. Antonius, Theodoricus Go-
hus, Rodoaldus Lōgobardus, Childericus Fran
us, Aduincelaus Bohemus, atq; Manfrodus Ne
politanus mortem & patrię ruinam passi sunt,
ropter Canan Iuliam Tingitanæ prouinciæ prę
fecti filiam, per Rhodericum regem stupratam,

pulsis Gothis Sarraceni omnem Hipaniam occu parunt. Henricus secundus Anglorum rex ob stupratam nurum suam Philippi Francorum regis sororem, a filio suo regno pulsus est. Propter virorum fornicationes indignatæ vxores Clitemnestra, Olympia, Laodicea, Beronica, Frigiobunda & Blancha ambæ Francorum reginæ, et Ioanna Neopolitana, & pleræque aliæ maritos occiderũt eadem causa Madeam, Prognen, Ariadnen, Altheam, Heristillam materno amore in odium verso, in crudelem filiorum cædem adegit: & posteris temporibus multę adhuc mulieres maritorꝶ stupra in natos filios vindicarũt: Atqꝫ ex mitissimis matribus crudelissimę Medeę & furibundę Altheę & impię Heristillę factę sunt.

De lenonia. Cap. LXIIII.

VErum quia lenonum & lenarum suasu, cõsilio, & opera committunt meretrices & scortatores, vt plurimum scelera sua, ipsam lenociniorum artem prosequamur: Nam sicut meretricatio ars est prostituendę propriæ pudicitiæ, sic lenocinium ars est oppugnandæ & prostituendæ pudicitiæ alienæ, quæ tanto q̃dem maior est meretricia, quanto sceleratior, tanto potentior, quanto ipsa est plurium artium satellitio constipata, tanto autem perniciosior, quanto ipsa plures cæterarum artium ac scientiarum disciplinas amplectitur, quas aranearum instar irrepens quicquid in singulis artibus & disciplinis vspiam est veneni, id totũ e singulis haurit, inde sua tela cõtexens: nõ q̃dem quales araneaꝶ telæ q̃ dimissis auibus nõ nisi muscas capiũt, nec etiã cuiusmodi illa venatorꝶ ingentia retia, q̃ grandiores beluas retinent, pusillas astutioresqꝫ bestiolas

ibi sinunt: sed vincula nectit tam fortia, tamque solida, vt nulla puella, nulla mulier, tam sit simplex siue prudens, tam constans siue pertinax, tam verecunda seu timidula, tam potens siue pudica, si semel aures præbeat lenæ, non illico capiatur & hæreat: Astutia vero ea est, quam nulla vincit muliebris prudentia, a quarum tendiculis nulla puella, nulla matrona, nulla vidua, nulla vestalis euadat indemnis. Cuius inermis militia plurimarum mulierum pudicitiam prosternit, quam vllus vnquam quantumcunque maximus exercitus: Illorum technæ, fraudes, doli, versutiæ, astus, eiusmodique quæ tradere nullus stylus sufficiat, nullum æquare possit ingenium: cumque hæc ars plurimos vtriusque sexus habeat professores, tamen paucos admodum consummatos dedit magistros: nec mirum, nam licet tot sint lenociniorum genera, quot artium & disciplinarum, idcirco absque omnium cognitione perfici non potest: Oportet ergo perfectum & consummatum lenonem lenamve omnium esse, nec ad vnam solam disciplinam, uelut ad Arcticam stellam tãtum respicere, sed oẽs amplecti, eam artem professus, cui cæteræ omnes disciplinæ seruiunt & famulantur: est enim certa quædam omnium scientiarum seruitus lenocinio famulantium: Nam huic in primis grammatica scribendi & loquendi disciplina amatorias largitur epistolas, illasque effictis amatoriis salutatiunculis, precatiunculis, lamentatiunculis, allectatiunculis dictare docet: quarum exempla plæraque ex recentioribus Aeneas Syluius, & Iacobus Cauiceus & plærique alij reliquerunt: Verum est alia quædam grammaticæ ratio, de modo occulte scribendi, ceu de Archimede Siracusano le-

gimus apud Aulum Gellium, de quo artificio ante paucos annos scripsit Trithemius abbas Spanheimensis duo ingeniosa volumina, quorum vnum nuncupauit polygraphiæ, alterum steganographiæ: In quo posteriore tam securos secretosq; ad quantamcunq; etiam distantiam explicandi animi ritus modosq; tradidit, quibus nec Iunonis omniscia zelotypia, nec Danae arctissima custodia queat resistere, nec quæ omnia peruidens cẽtoculi Argi vigilantia queat explorare. Ars profecto non tam necessaria regibus quam lenonibus & amantibus omnibus commodissima. Succedit huic proxime poesis quæ suis lasciuis rythmis atque fabulis ac amatorijs bucolicis, epigrãmatibus, epistolis, & præceptiunculis, comœdijs, atq; ex penitissimis Veneris armarijs deprõptis lasciuis carminibus, lenocinio functa pudicitiam omnem subuertit, ac adolescentiæ bonam indolem moresq; corrumpit. Vnde poetæ inter lenones principatum fere obtinuerunt, e quorum numero apud priscos peritiores extitere illi, quos superius in arte meretricia nuncupauimus Callimachus, Philetes, Anacreontes, Orpheus, Pindarus, Alceon, Sappho, Tibullus, Catullus, Propertius, Vergilius, Ouidius, Iuuenalis, Martialis. Et hodie sunt adhuc poetæ qui pestilentissima carmina scribunt: Post istos vero non infimum inter lenones locum, sibi vendicant rhetores, fraudulentarum blanditiarum, & persuasionum artifices, illaqu lenarum felicissima cui propitia est dea Suadela. Superiorem tamen istis locum possident histori illi præcipue qui amatorias illas historias contexuerunt, Lanceloti, Tristamij, Eurealis, Pelegrini, Callisti & similium, in quibus fornicationi &

adulterijs a teneris annis puellæ instituuntur & adolescunt: neq; vero machina quæuis, ad oppugnandum, cum matronarum pudicitiam, tũ virginum ac viduarum castimoniam, validior quam lectio lasciuæ historiæ: nulla tam bonæ indolis fœmina, quæ hac ipsa non corrumpatur: mirumque certarim si aliqua reperiatur aut mulier aut puellarum exactæ castitatis siue pudicitiæ: quæ ex eiusmodi lectionibus & historijs peregrina libidine non sæpe ad furorem vsq; accendatur. Atque tamen quæ in his libris plurimum edocta puella est, quæq; horum iacere scit dicteria, & ex horũ disciplina cum procis in multas horas facundecõ fabulari, hæc demum est probe aulica: Permulti item historici lenones extitere quorum nomina obscura sunt, multi etiam inter præclaros scriptoris istis operam nauarunt, cuiusmodi ex recentioribus, Aeneas Syluius, Dantes, Petrarcha, Bocacius, Pontanus, Baptista de Cãpofragoso, & alter Buptista de Albertis Florentinus, item Petrus Hœdus, & Petrus Bembus, Iacobus Cauiceus, et Iacobus Calandrus Mantuanus, & multi alij, inter quos tamen Ioannes Bocatius superatis omnibus, lenonum palmam sibi lucratus est, in ijs maxime libris quos centum nouellarum intitulauit cuius exempla & traditiones nihil aliud sunt quã callidissima lenociniorum stratagemata. Iam vero quando honestatis ac religionis verecunda timidulaq; fœmina expugnanda est, quantum tũc dialecticæ argutiæ lenocinijs adiumenti præstant ipsa apud Ouidium Mirrhæ fabula palam facit: Proinde nunc ex mathematicis disciplinis arithmetici ludi lenocinijs commodi sunt, & musica ipsa non minima lenociniorum clientula est, quæ

vocis gratia & pestilentibus cantionibus instru-
mentorumque voluptarijs modulis libidinis inci-
tiua in omnem lasciuiam & corruptionem ani-
mum emollit, mores subuertit, luxuriæ concupisci-
tiam affectusque validissime incutit: Cui accedi-
chorearum & saltationum commoditas, vbicun-
pathicis libere loqui licet, & palpitare, oscula, ba-
sia, & suauia figere, & impudicis manibus quam
velis contrectare, & non raro ad latebras confu-
gere: Nec deest a lenocinijs geometricus archite-
ctus, qui scansili machinula per impluuium ve
fenestram sub noctu congrediatur amatæ: quiqu
adulteratis clauibus similibusq́;, ceu quale Deda-
lus fabricauit Pasiphae ingenijs adulteris obse-
quatur. Iamq́; etiam in picturis legunt quæ litera
nesciunt mulieres, plusque ex illis intelligunt qu
aliæ ex literis conspiciunt, dum intra cubilia nus-
quam non videant, quod cum scelere & flagiti-
æmulentur, nec minus per oculos atque per aure
animus corrumpitur, tam enim hi ad animū pe-
netrant, atq́; illæ: nec minus lasciuis imaginibu
quam rerum præsentia homines ad libidinem in-
uitantur: cuius rei argumenta sunt Venus Gnidi
Praxitelis opera in templo stuprata, eiusdemq́; a-
tificis Cupido abs Alchida Rodio adolescēte co-
rupta: & quæ refertur ab Eliano Fortunæ statua
abs Atheniensi iuuene tam ardenter adamata
vt cum emere prohiberetur, apud eandem exp-
rarit. Terentius etiam in Eunucho introducit ad-
lescentem ad libidinem incensum, cum vidiss-
tabulam, in qua depictum fuerat, quomodo Iu-
ter per aureum impluuium corruperit Danaen,
deoque non immerito Aristoteles pœnam Pub-
cam statuit pictoribus, qui talia proponūt ocul

[m]ultitudinis quibus libido inflammetur: neq; ve-
[ro] sine causa dicit Sapiens picturæ & statuariæ ar
[te]s inuentas esse in tentationem animæ hominũ,
[&] in decipulam insipientium & corruptionem vi
[tæ]. Occurrunt nunc astrologi, chiromantes, geo-
[m]antes, somniatores, ominatores, aruspices, au-
[gu]res, reliquusq; diuinatorum populus, qui om̃es
[le]nonum officio fungentes, suis fallacijs ac versi-
[pe]llis astutiæ fraudibus spondent illicitos amores,
[co]nciliantq; non raro, scelestissimas conglutinant
[n]uptias, nimis raro bene pactas dirimunt in adul
[te]ria. Ab ijs lenonibus non modo mulieres, sed q̃d
[pu]dendum est viri etiam amorum & coniugiorũ
[f]uturum auspicia petunt, & spem potiundæ pathi
[ca]e puellæ capiunt, & pro illorum non tam stulto
[q]uam impio hortatu, sese connubijs iungunt vel
[d]irimunt. Cæterum etiam ad tam insanam credu
[li]tatem plærig; inducti sunt, vt putent astrologi-
[ci]s imaginibus & horarum obseruationibus amo
[re]m cogi posse, sicut de istis Theocritus, Vergili-
[us], Catullus, Ouidius, Horatius, Lucanus, &
[m]ulti alij nugaces poetę cecinerunt, atque ipsi a-
[str]ologi poetis non minus mendaces autores, in su
[is] electionum libris statis canonibus tradiderunt,
[q]uo vno profecto lenociniorum obsequio astrolo-
[gi] omnes & diuinatores non minimum faciunt
[qu]æstum: quibus in adiutorium proxime sese of-
[fe]rt magia,

[Q]uæ se carminibus promittit soluere mentes,
[Q]uas velit, ast alijs duras immittere curas
De qua etiam apud Lucanum:
[C]armine Thessalidum dura in præcordia fluxit
[N]on satis adductus amor.
[E]t apud Horatium Canidia, apud Apuleium

Pamphilæ maleficæ suos amatores astringunt, & in Callisti tragica comœdia Cœlestina lena Melibœam puellam accendit. Accedunt ijs etiam veneficia, & philtra, amatoria pocula, sed admodũ periculosa, vt pro amore nonnunquam mortem aut grauem aliquem morbum inducant. Horum haustu mortuus est Lucullus & Lucretius, sed di- lucidis interuallis sensum mentemque amisit.

Legimus etiam mulierem quandam, quæ amatorio poculo hominem occiderat, ab Areopagitis absolutam, quia amoris causa hoc commiserat: sed nulla lenocinijs accommodatior ars quam medicina, quæ concupitam Venerem a quauis parthica puella facile obtinet, dum pollicetur resarcinato hymenæo amissam virginitatem restituere, papillas ne excrescant cohibere, vterꝫ prohibere, sterilitatis venena in longam securamque libidinem ministrans, aut quassata spina conceptum semen eijcere docens, vt canit Lucretius.

Idque sui causa consuerunt scorta moueri,
Ne complerentur crebro, grauidæque iacerent.
Et simul ipsa viris Venus, vt concinnior esset

Quo vno medicorum beneficio iam multæ matronæ simul & puellæ aulicæ etiam domine secure futuũt: faciunt ad hanc rem etiam vetularum incrustationes, & reliqui meretricantium mulierum fuci, qui apud medicos in libris de decoratione passim traduntur docenturque, quibus noxias meretricum merces vendibiliores reddant, quæ idcirco sacræ literæ vocant vnguenta meretricia, & cum istis alia permulta pharmaca libidinum incentiua, cuiusmodi ope gloriatur OVIDVS ad nouenarium numerum se inscendisse, & Theophrastus scriptam reliquit plantam

ndam ad ſeptuageſimum coitum, vires exten
tem. Iam vero nullum lenocinium oportunũ,
peſtiuumq; magis quam quod medicinæ præ
u peragitur, nullæ ſiquidem domus tam clau
nulla monaſteria tam recluſa, nulli carceres tã
oditi, quæ non admittant, quæue excludant
onẽ medicum: e quibus (teſte Plinio) etiam in
ncipum domibus adulteria perpetrata ſunt, ut
lemi in Liuia Druſi, et Vectij Valentij in Meſ
na Claudij: & ne quis philoſophos lenocinio in
es putet ipſe Cyrenaicorum magiſter prohibet
ſtippus, cui cum eſſet apud Thaidem nobile
tum frequens cum alijs riualibus conſuetudo,
riabatur φ ipſe haberet Thaidem, quum alij
haide haberentur, quumq; illi ſua bona perde
t, ipſe gratis luxuriaretur. Sic meretrix philoſo
m illum habuit pro lenone, cuius exemplo &
oritate omnem iuuentutem ad ſe traheret: nec
s fuit Ariſtippo ſeſe meretrici lenonem exhibe
ed etiam docere publice libidines cœpit, illaſq;
upanari in ſcholas tranſtulit. Reliquum nunc
mechanicæ artes perplures lenociniorum vi
n obtinent, inter quas phrygia artificia, nendi,
endi, ſuẽdi, cæteraq; muliebria exercitia prin
atum tenent: quorum prætextu lenę dum linũ,
m, vittas, tiaras, corollia, ceſtes, loculos, chiro
cas circunferunt, ex iuuenculis olim meretrici
s iam vetulæ mercatrices effectæ, pathicas pu
s ijs rebus facile allectant, & colloquẽdi opor
itatem capiũt, quibus tum adſunt ſubſidio lo
es, quibus permiſſum eſt domos libere ingre
& filias ancillulaſque abſentibus matribus ad
tea abducere: adſunt etiam mendicæ quæ ele
oſynarum pietate obſeruant ianuas, deferunt

referuntq́ plena lenociniorum & nuntia & literas:
Et ferunt ad nuptam dona quæ mittit adulter.
Proinde etiam & virilia nobilium exercitia leno
ciniis accõmoda sunt, vt equitia, q̃ torneamenta
vulgo vocant, ludiq́ militares, quorum astu Romu-
lus olim rapuit Sabinas. Iamque etiam venatio o
quoties in syluarum latebris nobiliũ potentumq́
adulteria conciliauit. Lusit hoc perpulchre Vergi
lius in Aenea & Didone a venandi oportunitate
delapsu comitum, occasione capta ipse etiam Iu
piter vsus est lenonibus pastoribus. Proinde & nau
tæ quid conferant lenociniis ipsæ Venetię testabũ
tur, quin etiã lautæ coquinarum epulæ, opiparaq́
conuiuia lenociniorum vicem tenent, vt elegant in
suis Aeneadibus expressit Vergilius:
Postq̃ prima quies epulis mensæq́ remotæ,
Crateres magnos statuunt & vina coronant:
Hic regina grauem gemmis auroq́ poposcit
Impleuitq́ mero pateram, celebrate fauẽtes
Dixit, & immensum laticum libauit honorem,
Primaq́ libato summo tenus attigit ore,
Tũ Biciæ dedit increpitans, ille impiger hausit
Spumantem paterã, & pleno se proluit auro:
Post alii proceres Tyrii, Troesq́ sequuntur,
Necnon & vãno noctem sermone trahebat
Infelix Dido longumq́ bibebat amorem.
Sunt adhuc quæ prætereo permulta lenociniorum
artificia, sed hæc omnia uincit aurum, quo si alch
mistę nobis (vt pollicentur) satisfacere possent, i-
psi profecto lenonum futuri sunt omnium inuicti
simi, potẽtissimum enim lenocinium in auro atq́
pecunia est,
Scilicet vxorem cum dote fidemq́ & amicos
Et genus & formam regina pecunia donat.

uro placatur zelotypus maritus, auro mollitur
rabilis riualis, auro accuratissimi vincũtur
tes, auro quæcꝫ ianua pãditur, auro omnis
murus conscenditur, auro vectes & saxa, &
bilia matrimonij vincula frangũtur. Quid
m ꝙ auro virgines, puellæ, matronæ, viduę,
les veneunt, si auro Christus ipse venditur.
uque hac lenociniorum duce, plurimi ab infi-
orte ad summum prope nobilitatis gradum
ēderunt: Prostituit hic vxorem, factus est se-
: prostituit ille filiam, creatus est comes: hic
n quamuis matronam in adulteri principis
tauit amplexum, mox amplo stipendio di-
fit regius cubicularius: Alij ob despõsata re
corta spectabiles facti sunt, publicisꝗ mune
prefecti, eisdem artibus abs cardinalibus et
tificibus multi multa perpinguia venãtur be
ia, nec est via vlla compendiosior. Quantum
m lenocinijs ipsis conducat religio, ipsa Pau
castissimæ inflexibilisque matronæ historia
gesippo descripta testatur, quam Isidis sacer
s cuidam equestris ordinis adolescẽti pro A-
deo prostituerunt: quid etiam in istis posset
ucularis nostra cõfessio, ipsa tripartita indicat
oria: nec desunt mihi, si referre velim cognita
ntia exempla: habent enim sacerdotes, mo-
ni, fraterculi, moniales, & quas vocant soro-
pecialem lenociniorum prærogatiuam, quũ
religionis prætextu liberum sit quocunque
olare, & quibuscunque quantum & quo-
libet sub specie visitationis, & consolatio-
, aut confessionis, secreto sine testibus loqui,
pie personata sunt illorum Lenocinia: &
t ex illis quibus pecuniam tetigisse piaculum

est, & nihil illos mouent verba Pauli dicentis: Bo-
num est mulierem non tangere, quas illi non raro
impudicis contrectant manibus, & clanculum cō
fluunt ad lupanaria, stuprant sacras virgines, vi-
ciant viduas: & hospitum suoꝝ adulterantes vxo
res, nonnunquam etiam quod ego scio & vidi Ili
aci prædonis instar abducunt, & Platonica lege
compopularibus suis communes prostituunt: &
quarum animas lucrari debent deo, illarum cor-
pora sacrificant diabolo: aliaqꝫ his multo scelesti-
ora, & quæ nephas est eloqui insana libidine per-
petrant, interim castitatis voto abunde satisfaci
entes, si libidinem, si luxuriam, si fornicationem, si
adulteria, si incestum uerbis acerrime incessent de
testenturqꝫ, & de virtute locuti clunes agitent. Sec
& flagitiosissimi lenones, scelestissimæqꝫ lenæ sa
pe sub illis religionum pellibus delitescunt: Tale
habent aulicæ dominæ plærumqꝫ sacrorum suoꝝ
mystas, & aulicarum nuptiarum scortationūq
consultores: Iam vero etiam lenocinijs militant le
ges atqꝫ canones cum in potentum fauorem pro
iniquis nuptijs pugnant, & iusta matrimonia di
munt: sacerdotesqꝫ sublatis honestis nuptijs turpi
ter scortari compellunt, maluerunt que illi legisla
tores sacerdotes suos cum infamia habere concu
binas, q̄ cum honesta fama vxores, forte quia e
concubinis prouentus illis est amplior. De quo leg
mus gloriatum in conuiuio quendam episcopi
habere se vndecim millia sacerdotum concubin
riorum, qui in singulos annos illi aureum pendan
Extabat olim Romæ in templo Veneris duab
tabulis exculptum senatusconsultum, & lex fu
aria scortatoribus & lenonibus admodum fau
rabilis, quam apud Petrum Crinitum in hæc

atam legimus:In prima tabula continebant
viſundi,conſectandi,ſuſurrandi,geſtiũdi, ſub
nendi,ſalutandi,confabulandi,precandi,per-
nio interdiu futuarijs permiſſa ex me ſunto: ex
foramine,horto,poſtico,inpluuio, cuncta hęc
modo nemo homini prohibento:fidem,conſt
runto,ſeruanto,auxilium operamue danto:
ltera tabula erat, ſub noctu vota tractanto,
uſſa iuramenta,lamenta admiſcento,ſolicitã
erecundiam timoremq; amouento:triſtitiam
primunto,tempori locoue obſecundanto, occa
ne vnq̃ cedunto,internuntias epiſtolas ſucci
to:ijs ſpem,voluntatem,expectationem, ne-
ſtatem, miſericordiam adlectanto, inferunto:
de,vi,dolo,oſtentatione attemperate vtũtor:
dentiam,fatuitatem habento, tenento,geſtan
x pathica quicq̃ ſempiternę quaſi ſtipem & pi
s capiunto:eius permiſſu aduehunto , nouam
runto,aſtu pompaue grandianimem nobilem
ſtantor:notas coniecturas tacitus nouanto.
t etiam Lycurgo lata lex,ſi quis ætate proue
r,ac nuptijs intempeſtiuior puellulam primæ
is duxiſſet, huic integrum eſſet ex adoleſcenti
aliquem diligere,qui Venere potentior præ-
rens feracem vterum generoſo ſemine imple-
modo ipſum quod natum eſſet mariti aſſerere
Erat & Solonis lex quæ ſimiliter permittebat
oribus,ſi mariti in rem Veneream ignauiores
nt,ex neceſſarijs unum aliquē ſibi deſpicere, ꝗ
n colluctarentur , nec idcirco alienum dici
od naſceretur : Mitto quot ſunt & cognoſcun-
mulieres in hunc diem etiam ex nobilioribus,
e quotannis externo ſemine grauidæ natos fili
maritis ſupponunt,rurſuſque poſt partum rede

unt ad alternam adulterorum satietatem, neque so-
res M. Agrippæ Iulia, quæ nisi plena naui vecto-
rem non recipiebat: Atq; surrexit his temporibus
ex theologorū schola inuictus hæreticus, qui has
Lycurgi & Solonis leges assereret licere etiam in
ecclesia, Martinus Lutherus: quod vos ideo scire
volo ne putetis nō etiam theologos esse lenones:
Ipsa siquidem sacra bibliorum eloquia (si fas est
dicere) lenociniorum stratagemata habent, vt in
socru Ruth, & in Ionadab, quem vocat scriptura
virum prudentem, atq; in Achitophel potenti cō-
siliario manifestum est. Quin & Abrahā cum es-
set illi vxor Sara pulchra & iuuenis & peregrina-
rētur apud Aegyptios, ait illi: Noui q̄ pulchra sis
mulier, & cum viderint te Aegyptij, dicent: vxor
illius est, & interficient me, & te reseruabunt: dic
ergo obsecro quod soror mea sis, vt bene sit mihi
propter te, & viuet anima mea ob gratiam tui,
& ita tandem sublata est Sara in domum Phara-
onis, & Abraham bene vsi sunt propter illam: Eo-
dem stratagemate apud regem Palæstinorū A-
bimelech vsus est, vtrisq; regibus sed diuersis tem-
poribus coniugem suam ad concubitum vsq; per-
mittens: fecit idem Abrahæ filius Isaac, atq; ita
etiam sanctorum exemplis, ars lenociniorum illu-
strata est: Proinde a dijs, abs heroibus, a legislato-
ribus, a philosophis, a sapientissimis viris & theo-
logis, a principibus, ipsisque religionis capitibus
culta & cohonestata: Lenones fuerunt Pan deus
atq; Mercurius, ipseq; puer Cupido: leno fuit he-
ros ille Vlysses, leno fuit legislator Lycurgus, &
sapiens ille Solon, qui primus lupanaria ædifica-
uit, & meretriculas iuuentuti prostituit. Sed & i-

illoribus temporibus Sixtus pontifex maxi-
mus Romæ nobile admodum lupanar extruxit:
& fuit imperator ille Heliogabalus, qui domi
suæ meretricum cohortes aluit, amicisq́ & seruis
distribuit: Iam vero etiam reginarum cæterarumq́
principum & dominarum nonnunquam id curæ
est, atque regum matres nonnunquam filiorum
suorum lenæ sunt: neq́ præterea optimates magi
stratusq́ id officij abhorrent, quippe lenones o-
lim fuerunt Corinthij, Ephesij, Abideni, Cyprij,
Babylonij, et multi alij magistratus, qui in ciuita
tibus suis lupanaria construunt fouentq́, nonnihil
ex meretricio quęstu etiam aerario suo accumulã
tes emolumenti: quod quidem in Italia non rarũ
est, vbi etiam Romana scorta in singulas hebdo
madas iulium pendent pontifici, qui census an-
nuus nonnunq̃ viginti millia ducatos excedit: a-
deoque ecclesiæ procerum id munus est, vt vna
cum ecclesiarum prouentibus etiam lenociniorũ
numerent mercedem. Sic enim ego illos supputan
tes aliquando audiui: habet (inquientes) ille duo
beneficia, vnum curatum aureorum viginti, alte
rum prioratum ducatorum quadraginta: & tres
putanas in Burdello, quæ reddunt singulis hebdo
madibus iulios viginti. Iam vero nihilominus le-
nones sunt episcopi illi & officiales, qui censum
ex concubinatu a sacerdotibus quotannis extor
quent, idq́ tam palam, vt apud plebem ipsam in
prouerbium abierit illa eorum concubinaria ex-
actio siue lenocinium, quo dicunt: habeat vel nõ
habeat, aureũ soluet pro concubina, & habeat si
velit. Sed in regno auariciæ nihil turpitudini ad-
scribitur, quod lucrũ pariat. Mitto tolerãtię cõmẽ
dam, quo certa pecunia episcopis soluta, absentia

mariti uxor, prẹter adulterĳ (ut dicunt) offensam, alteri cohabitare permittitur: quę omnia tam manifesta sunt atq; frequentia, vt nescire cogamur, episcoporum ne impudentia, an plebis patientia hactenus fuerit ineptior: vt tandē opus fuerit Germaniæ principibus, inter cætera nationis illius grauamina, hæc quoque deferre: ex quibus quæ hic silentio premuntur, elicere poteritis. Eiusmodi itaq; patronos habet ars lenonia, quiq; tueantur artem meretriciam, cui in hunc vsq; diem prohdolor in Christiana republica locus est, & in ciuitatibus publica theatra, immunitates, & stipēdia concessa sunt, vnica illa contra diuinas leges atq; ipsum dei verbum humana ratiuncula siue potius lenonio commento militante, qua inquiunt, vt iuuentus egesto illic libidinis impetu, peiora conari desistat. Tolle (aiūt) e republica meretrices, cūcta stupris, incestis, adulterĳs permiscentur: nulla matrona integra remanebit, nulla vidua pudicitia incolumis persistet, vix virgines ac vestales inuiolatæ seruabuntur: hinc tandem impossibile esse concludunt, reipublicę tranquillitatem sine meretricibus posse consistere: sine quibus tamen populus Israel olim per tot secula continentissime durauit, sicut præcepit illis deus: non erit meretrix neque scortator in filĳs Israel: atq; præterea hæc spurficies olim etiam sub religionis specie ecclesiam insilĳt, ac Nicolaitarum hęresim propagauit, qui ob vitandam zelotypiam vxores prostituebant, ac luti Platonica lege cōmunes habendas docebant. Quicunq; autem principes, iudices & magistratus lupanaria fouēt, siue quouis modo permittunt, etiam licet ipsi non scortent, dicetur eis a dño, ait Psalmista: Si videbas furem currebas cū eo,

adulteris portionem tuam ponebas: hæc feci & tacui, existimasti inique quod ero tui similis: sed arguam te, & statuam contra faciē tuam.

De mendicitate Caput LXV.

PErtinet ad rempublicam simul atque religionem, etiam pauperum & ægrotantium rationem habere, ne quis delinquat propter paupertatem, & furetur, aut mendicando circumiens contagiosæ pestis calamitate ciues inficiat, aut fame pereat, in opprobrium humanitatis: quapropter pauperum xenodochia publico ære, insigni pietate, pluribus in locis instituta sunt, & priuatis ditum eleemosynis indies locupletata. Publice enim mendicare & circumire ciuitates, ab initio semper vbiq; gentium omnibus legibus prohibitum fuit: Nam in veteri lege Iudæis a Mose præceptum est, omnino egenus & mendicus nō sit inter vos. In lege etiam Romana de validis mendicantibus, arcte statuit Iustinianus imperator, vt quis laborare potens eleemosynis se immisceat otiuandus sit, & in seruitutem redigendus. In lege autem euangelica præcepit Christus quod superest dandū pauperibus, vt nullus mendicus neque egenus in plebe remaneat, sed fiat æqualitas, ut scribit Paulus Corinthijs, inquiens: Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, vt & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplemētum, vt fiat æqualitas, sicut scriptum est: Qui multū habuit non abundauit, & qui modicum, non minorauit: Et ad Ephesios scribens ait: Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret operando manibus quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Idem & Tessalonicensibus iubet laborare manibus, & operam dare vt

abundent, tanquam decretum illis statuens, vt q̃ nolit opari non manducet, secus autem agentibus communionem fidelium præcipiens subtrahẽdam: atq; in epistola ad Timotheum condemnat eos qui mendicitatis quæstum arbitrantur pietatem. Ipsa etiam canonica pontificum decreta, solis illis pauperibus erogandas eleemosynas decernunt, qui laborare non possunt, quoscunq; alios illas accipientes, inter prædones, fures, latrones, & sacrilegos connumerant: ijs itaq; autoribus docemur, non tam paupertati condolendum, q̃ mendicitatem ipsam detestandam. Artes vero quas pro explendo mendicitatis quæstu excogitarunt, ab omnibus execrandæ sunt, dum malunt ante templorũ fores in humanæ naturæ iniuriã, & contra diuinam legem letale frigus, dentium stridorem, vrentes æstus, ingentesq; cruciatus, vt vix morti ipsam excludant, spontanee perpeti: q̃ in xenodochijs pauperum stipe contenti degere, & malis suis mederi. Quodque magis execrandum est, inter hæc malorum tormenta insuper blasphemi, maledici, contumeliosi, temulenti, deierantes, nonnunquam autem simulate orantes, sacra oĩa aut negligentes, aut conteminentes, ne Chr̃m qdem v... la veneratione colentes, vt spectantibus non Chi... martyrũ præ se ferant imaginem, sed infernaliu... manium damnatorumq; rep̃sentent cruciatus. Est aliud mendicãtium scelestissimum genus minime miserandum, eorũ videlicet, qui visco, fari... na, cruore, tabe, super incrustatis vulneribus & ... perinductis stigmatibus, sese totos vlcerosos can... cerososq; pingunt: alij alijs confictis morbis, va... rijs præstigijs, spectantibus se miserabiles menti... tur. Sunt alij qui votorum & peregrinationũ p̃...

prouincias obambulāt, laborem ex industria
ientes, otiosa paupertate ostiatim mendican-
atq; ij interim ne cum regibus quidem vitā
m commutare velint, modo illis liberū est quo
t & velint vagari, quodcunq; collibitum est
re bello & pace, vbiq; tuti ab exactionibus,
blicis oneribus, a seruitutibus, a censuris ciui
s, vndique & vbiq; liberi, nec pro fraudibus
s, imposturis, furtis, iniurijs in ius vocati, et ve
dijs sacri ab omnibus inoffensi: atq; tamē ex
rum ordine non minima nascitur pernicies, in
ntiaq; prodeunt facinora, dum prætextu mendi
itis ciuitatum & prouinciarum explorant se-
ta, dū fraudibus & dolis exercitati hostiles de
unt referuntq; tabellas, ad oīm proditionū ge
a instructi. Ab ijs nonnunq̄ incensæ vrbes, q̄d
ximis annis ipsa Gallia atq; vrbs Trirensis ex
ta est: nonnunquam ab ijs corruptæ aq̄, infe-
fruges, venenata pabula, & seminata pe-
ingens hoīm strages facta est. His adnumeran
sunt gētes illæ quas Cynganos vocant.
as aliena iuuant, proprijs habitare molestum,
stidit patrium nōn nisi nosse solum.
enim ex regione inter Aegyptum & Aethio-
um oriundi de genere Cus filij Cam filij Noe,
huc vsque progenitoris maledictionem luunt,
vniuersum orbem vagantes, extra ciuita-
in agris, in triuijs, tentoria erigentes, la-
ocinijs, & furtis, deceptionibus, & permu-
tionibus, atque ex chiromantica diuinatiōe ob
strātes homines, ijs fraudibus victum mendicāt.
olaterranus hos Vxios esse putat Persidis po-
ulos secutus Scilatem, qui Constantinopolita-
am scripsit historiam. Hic enim dicit Michae-

lem Traulum imperatorem ex vaticinio Vxio-
rum adeptum fuisse imperium, quæ secta per Me
siam atq; Europam sparsa, passim omnibus fu-
tura prædicebat. Polydorus Assyrios atq; Cilices
affirmat. Iam vero hæc validæ mẽdicitatis lues,
non inter prophanos modo & extremæ fecis vilis
simos nebulones hospitatur, sed etiam in religio-
nem, in monachorum & sacerdotum vsq; ordinẽ
conscendit. Hinc ille fratrum monachorum, cæte
rorumq; quæstuariorum sectæ natæ sunt e quorũ
numero sunt, qui malefica religionis specie, diuo-
rum (vt aiunt) reliquias circunferentes, aut insidi
osa sanctitate pietatem præ se ferentes, cum mul-
tis confictorum miraculorum appẽdicibus, diuo-
rum iras comminantes, indulgentias & dispen-
sationes pollicentes, eleemosynarum prætextu ve
nantur diuitias: atq; prouincias peragrantes, ab
incautis rusticis, ac credulis mulierculis supersti-
tiose attonitis, ouem, agnum, hœdum, vitulum,
porcum, pernas, vinum, oleum, butyrum, triticũ,
legumina, lac, caseos, oua, gallinas, lanam, linũ
etiam pecunias corradentes, vniuersam regionẽ
deprædantur, ac onusti opimis spolijs, domum re
deunt: vbi a suis magno omniũ applausu accip
untur collaudanturq;, q simplici plebi pijsq; mu
lierculis tam religiose imposuerunt, putantq; pe
huiusmodi mendicitatis artes, insignesq; fraudi
versutias, sese deo atq; sanctis gratissima offerr
sacrificia, quoties ad istum modum onusti præd
magno populi dispendio ac reipublicæ detrime
to, sui famulitij satellites saginent otiosos, ipsa m
sericordiæ opera quorum prætexu tanta donari
illis conferuntur penitus post habentes, negligen
tes, & contemnentes. Lusit olim istorum fabul

Puleius in suo asino de sacerdotibus deæ Syriæ
...cedunt istis multæ admodum ex fratrum mē
...antium atq; beguardorum(vt vocant)nume
...qui postergata professionum suarum sanctimo
...,quæstum cum pietate commutarunt,ac si nō
...liud religionem professi sint, q̄ vt sub pauper-
...s titulo liceat illis impudenti mendicitate quo
...q; peruolare,& perfricata fronte,importuna
...pocrisi vndiq; pecunias corradere,nulliusque
... pudere,ac insigni sycophantia in choro,in fo
...n templis,in scholis,in aulis,in pallatijs, in pu
...is & priuatis colloquijs, in confessionibus, in
...utationibus,in cōcionibus,e subsellijs,e cathe
...,e pulpitis,e suggestis impudētiæ suæ arcibus,
...rgere in vulgus, indulgentiarum merces ven
...,sua benefacta emetiri,ceremonias: et a mer
...oribus,vsurarijs, & a nobilibus prædonibus,
...le partorum prædam extorquere, & a crassis
...bus,ac indocta plebecula, superstitiosisq; ani
...s emungere nūmos,ac serpentis exemplo stul-
...mulierculas primum allicere, & per illas sibi
...um parare ad fallēdos viros,qui cum affecta
...estium vilitate ostentant paupertatem,& vo
...rando prædicant spernendam pecuniam, fu-
...ndam ambitionem,ipsi nihil magis curant, q̄
...plurimum pecuniæ possideant: atq; ob id cau
...nare & aridam circumeunt,omnium domos
...abernas penetrāt, nec sacra nisi pro mercede
...istrant,eleemosynasq; tyrannice tanq̄ tribu-
...postulant,omnium negotijs se miscent,com
...gunt matrimonia male cohærentia, interuer-
...t testamenta,cōponunt lites,reformant sacras
...gines,sed omnia hæc non nisi suo compendio:
...sunt artes fratricæ, quibus plærique illorum in

tantam excreuerunt autoritatem, vt timori sint ipsis pontificibus & monarchis, diuitiasq; plus quam mercatorum opes ac principum thesauros congesserint, & multis aureorum millibus mitras & capella mercati sint, summumq; pontificatum ingentibus pecunijs ambierint: Tanta potest religiosa illa mendicitas: Cumq; ingentes possideant pecunias, plerıq; interim se veram paupertatem, & plusquam euangelicā perfectionem præstare ostentant, si hanc nudis digitis non contrectant, sed habeāt suum Iudam, qui illorum gerat loculos & rationes reddat: Interea dicere ausi sicut Petrus & Ioannes, argentum & aurum non est mecum. Quod si hic non mentirentur, & fidelis sit sermo illorum, haberent etiam ius dicendi: surge & ambula: & cum beato patre Francisco a peccatis pariter & vitijs nudato imperarēt creaturis & obedirent, aquam in vinū conuerterēt, flumina siccis pedibus transirent, rabidos lupos mansuetos redderent, hirundinum garritum solo iussu compescerent, falconem veluti gallum excitatorem redderent, igni præciperēt, & multa eius generis, quæ sanctus ille vir miracula fecit, peragerent: sed non faciunt hæc omnes, qui dicunt: domine, domine: & velut Stoicę simiæ exterius duntaxat Christi & Francisci insignia & vestes gerunt, voluntatem autem et testamentum illorum non obseruant, Scripserunt contra istos quondam Richardus episcopus Armachanus, & Malleolus præpositus Tigurinus, & Ioannes episcopus Camotensis, & plæriq; alij commeminerunt: Quorū scripta tolerabiliora forent, si non adeo religiosam hanc mendicitatem, sed illius abusum duntaxat damnassent, verū de his modo satis sit, v

ulteriora progrediamur.

De oeconomia in genere. Caput LXVI.

SVb reipublicæ administratione continetur etiam œconomia, quæ est domestica quædã respublica, & non nisi monarchia quædam [illegible]ata: sed eius species plures sunt: Nam quædã [illegible]a, siue aulica: alia satrapica, siue castrẽsis: rur[illegible]lia publica, seu cõmunitatis, siue conuentua[illegible]que sodalitia: alia deniq; priuata, seu monasti[illegible]. Hæc itaq; docet quomodo vxor, filij, affines [illegible]ilia, serui regendi sunt: quomodo tuenda am[illegible]ndaq; domus ac possessio, vnde sumptus cor[illegible]ndi: Præterea quicquid est astutiæ de prouen[illegible], moneta, portorijs, vectigalibus, decimis, [illegible]tis, fœnoribus, monopolijs, et quicquid est cõ[illegible]ndi lucri & vectigalis nouarum artium & [illegible]ntionum. Insuper quoque de sodalitijs, fœde[illegible]s, litibus, & bello, quæ omnia cum nec mo[illegible] habeant nec regulam, idcirco anomala di[illegible]tur. Quo circa œconomia nec vere ars neque [illegible]itia dici potest, sed quædam ex hominum o[illegible]one, vsu, consuetudine, prudentia seu etiam [illegible]tia, constans domestica disciplina: ad quam [illegible]laria opificia & artes mechanicæ omnes re[illegible]ntur, quæ in lino, lana, ligno, ferro, ære, metal[illegible] varijs consistunt: seruiles quoque obsecunda[illegible]ees, tonsorum, balneatorum, cauponum, & [illegible]tiplices victus acquirendi, & rem priuatam [illegible]plificandi formæ, quæ nec ad præsidendi per[illegible]nt autoritatem, nec reipublicæ regimini vsq; [illegible]q; conducunt, nihil diuinũ, nihil liberale, nihil [illegible]icum speculantes, quorũ tantæ sunt, vt nume

rari nequeant, & hæ omnes quidem seruiles sunt: pleræque etiam sunt cognatis quibusdam vitijs infames, sicut aurigæ: nautæ, caupones loquacitatis vitio infames habentur, quia fabulis gaudent & rumores spargunt: similiter & tonsores & balneatores, & pastores: nam hos Midæ fabula, de Syllæ Athenas obsidentis historia: illos vero Bati fabella infames fecerunt: Sic etiam cantores, tibicines, & citharœdi homines mercenarij, qui conuiuijs in aliorum oblectamentum musica instrumenta sonant infames sunt: sed nautarum vita oim cum infelicissima, tum pessima, quorum habitatio instar carceris est, victus asperrimus & immundissimus, indumenta spurca, & rerum omnium incõmoditas, perpetuũ exilium, semper vagi, profugi, nescij quietis, semper vẽtorũ rabie incertis vndis iactati, æstus, frigoris, imbriũ, fulgurum, famis, sitis, squaloris semper obnoxij: Accedunt ad hęc Scylię, Charybdes, Syrtes, Simplegades, tot infesta maris pericula: præterea tempestates, quibus nihil est tristius & horribilius, & cum his omnibus pluribusque alijs malis continuum vitæ discrimen: cũque nautæ hominum omnium infelicissimi, sunt simul omnium mortalium scelestissimi. Sed inter tam multas mechanicas artes, mercatura, agricultura, militia, medicina, causidica, potiores partes tenent, de quibus inferius ordinem dicemus: Sed prius generalia œconomiæ fundamenta discutiamus.

De œconomia priuata.
Caput LXVII.

PRiuatæ œconomiæ vis tota in coniugio est, vnde Metellus Numidicus censor, cũ populum Romanum ad matrimonia capessenda

adhortaretur, Si sine vxore possemus Quirites esse (inquit) omnes, ea molestia careremus: sed quoniam ita natura tradidit, vt nec cum illis satis cõmode, nec sine illis vllo modo viui possit, saluti ꝑpetuæ potius quam breui voluptati consulendum est: hæc ita narrat Aulus Gellius, neq; enim sine vxore vlla domus aut res domestica stare & durare potest, nam sine vxore nec extendi progenies, nec vocari hæres, nec appellari hæreditas, nec esse propinqui, nec familia, nec paterfamilias dici potest: Qui vxorem non habet, domum non habet, quia domum non figit: et si habet, moratur in ea vt peregrinus in diuersorio: qui vxorem non habet, etiã si locupletissimus sit, nihil fere habet q̃d suum sit, quia non habet cui possit relinquere, nec cui confidere, omnia sua patent insidijs, furantur illum serui, defraudant socij, contemnunt vicini, negligunt amici, insidiantur propinqui, filios si q̃s habet extra coniugium, sunt sibi ignominiæ, neq; nomen familiæ, neq; auorum imagines, neq; opes suas vetantibus legibus illis relinquere potest: ipseque simul ab omnibus publicis muneribus & honoribus legislatorum omnium consensu propulsus est: neq; enim dignus est regere ciuitatem qui domum regere non didicit: nec gubernare rempublicam, qui rem priuatam & familiarem nunq̃ cognouit, quæ est illius verissimum exemplar & imago. Nouerant hoc Græci, qui cum Philippus Macedo dissidentes eos pacare studeret, et Leontinus Gorgias de Græcorum concordia librũ recitasset in Olympia, vtrunq; respuentes irriserunt, q̃ alios concordare studerent, qui domi suæ nullam concordiam stabilire possent. Erant enim Philippo domi dissidentes filius & vxor, Gor-

giæ autem vxor & ancilla: quorum ergo præsum
pta prudentia & autoritas domesticas rixas sed
re non poterat, nec illos exteriores discordias sap
enter posse componere putabant. Qui igitur ciu
tati & reipublicæ præficitur, nisi seipsum & do
mum suam remque priuatam regere sciat, is pla
ne inauspicato præficitur. Deniq; hic vnicu
vitæ status est, in quo homo in diligẽda voxre, e
ducandis liberis, & regenda familia, tuendis re
bus, gubernando domicilio, propaganda proge
nie, vitam omnium ducere potest felicissimam: in
qua si quid cadat oneris & laboris (cadunt aũt
multa, neq; vero vita vlla sua cruce caret) cert
hoc vnicum illud onus leue & suaue iugum est, q
in coniugio est, si modo tales sint coniuges, quo
non auaritia, non fastus, non dolus, nõ fraus, nõ in
sana libido, sed deus ipse coniunxerit, vt relinqua
homo patrem, & matrem, & filios, & fratres, &
affines, & adhæreat vxori suæ, cuius amor om
um aliorum dilectionem superare debet. Sic He
ctor videns excidendum Ilium, non parentum, n
fratrum, non suipsius solicitudine angitur, qua
tum charæ coniugis. Sic enim ait apud Hom
rum:

Haud eqdem dubito qn concidet Ilium ingens
Et Priamus Priamiq; ruet plebs armipotentis,
Sed mihi nec populi nec charæ cura parentis,
Nec Priami regis tantum præcordia rodit,
Nec germanorum, quanuis multiq; probiq;
Ense sub hostili vitas in puluere ponent,
Quam me cura tui coniunx charissima vexat.

Fateor peruersas nuptias multas comitari angu
stias & mala multa, cuiusmodi quondam recen
suit Socrates, perpetuam solicitudinem, excruci

arum zelotypiam, contextum querelarum ex-
probrationem dotis, graue affinium supercilium,
alimi matrimonij subcensuras, varios sumptus,
incertos liberorum euentus, nonnunquam orbita
tem interitum generis, hæres alienus, & dolores in
funeri: adde nullam vxoris electionem, sed qua
lisunque euenerit habenda, si iucunda, si stulta,
si peruersis moribus, si superba, si sordida, si defor
mis, si impudica, quodcunque vitij est post nuptias
deteguntur, vix aut nunquam emendatur. Sunt per-
uersarum nuptiarū non modica exempla: Mar-
cus Cato Censorius ætate sua Romanæ reipubli-
cæ facile princeps, & qui bello & pace parem vix
habebat, cum iā senex Salomi cuiusdam viri ino
pis & obscuri filiam adolescētulam duxisset vxo
rem, illa sese contumaciter gerente, domi suæ omni
authoritate carebat. Tiberius cū Iuliā Augusti fili-
am manifestis adulterijs infamē haberet vxorē,
quamque nec castigare, nec deferre, nec repudiare,
nec retinere auderet, Rhodū secedere non sine fa-
mæ ignominia vitæque periculo coactus est. M. An
tonius philosophus Antonij pij filia Faustina in
vxorē accepta, adulteram illam, ne de dote &
imperio in certamen veniret, retinere coactus est.
Verum omnia hæc incommoda non tam vxorū
quam maritorum culpa proueniunt, nullis enim nisi
malis maritis vxor contingere solet improba. De
qua ita philosophatus est Varro apud Gellium in
quiens: Vxoris vitium aut tollendum aut ferendū
est: qui enim tollit, hanc sibi commodiorem præ
stat: qui fert, ipse sese meliorem reddit. De ijs
in declamatione nostra de sacramento matrimo
nij latius locuti sumus. Iam vero & filiorū educa
tio nō omnibus recte cedit, quorum plurimi male

audientes, vel rebelles parentibus, alij eisdem eti-
am infesti, alijs insani & vecordes contingunt
alijs hebetes & crassi, alij per vitiorum omnium
præcipitia vitam agunt & patrimonia luxu, lib-
dine, & alea euertunt: alij parricidæ, quales Alc-
meon & Orestes & P. Malleolus, qui matrem o-
ciderunt. Ipse etiam Artaxerxes Mnemon, susc-
ptis centum & quindecim liberis, magnam eo-
partem illi insidias parantem de medio sustulit.
Quocirca non inscite Euripedes ait: & noster Be-
nardus assumpsit bonum esse, incognitum carer-
liberis. Ipse etiam Augustus felicissimus impera-
tor, propter filiam & neptem sæpe Homericum
lum versiculum exclamare coactus est:
Coniuge non ducta natis vtinam caruissem.
De seruis etiam ait Euripides: domi nullus mal-
inimicus, neq; peior, neq; inutilior, seruo. Et Dem-
critus inquit, Seruus necessaria possessio, non au-
dulcis. Et Petrarcha alicubi scripsit, Sciebam n-
cum canibus viuere, verum venatorem esse n-
admonitus nesciebam. Serui vocantur canes, su-
mordaces, sunt gulosi, sunt latratores. Plautus
Pseudolo naturas eorum ijs verbis exprimit, Pl-
gigera hominum genera, quorum haud quicqu-
in mentem venit vt recte faciant: at cum est occ-
sio data, tene, clude, rape: hoc est eorum opus,
mauelis lupos apud oues relinquere, quam h-
domi custodes. Et Lucianus in Palinuro ait, ser-
rum in dominos semper prompta maledicta, fu-
ta, impositiones, fuga, arrogantia, negligentia,
mulentia, edacitas, somnolentia, tarditas, ign-
uia. Hinc iactatum illud prouerbium, Totide-
domi hostes habemus, quot seruos. Sed nos illos
pe non tam habemus hostes, quam facimus, cu-

illos superbi, auari, contumeliosi, & crudeles
sinus, & domi induimus animos tyrānorum, &
m quantum decet, sed quantum lubet exercere
volumus in seruos: de ijs ita loquitur Strophilus
seruus apud Plautum in Aulularia:
i que domini seruis vtuntur suis,
serui inique dominis nūc parent suis.
fit neutrobi, quod fieri iustum foret:
num, popinas, cellas promptuarias
cludunt mille clauibus parci senes,
æ vix legitimis concedi natis volunt,
rui furaces, versipelles, callidi,
clusa sibi mille clauibus reserant,
rtimq; raptant, consumunt, liguriunt,
ntena nunq̄ furta dicturi cruce.
seruitutem vlciscuntur serui mali,
su, iocisq;, sic ergo concludo quod
uos fideles liberalitas facit.
ultæ respublicæ olim a seruis ingētia mala per
sæ sunt, testantur id seruilia bella a multis histo
is descripta: sed Volsinensiū vrbs opulenta di-
ijs, ornata moribus & legibus, olim seruorum
iolentiæ miserabile spectaculum præbuit: quæ
i cum seruis laxis frenis familiarius egisset non
nq̄ etiam consilijs admisissent, tandem senato-
m admodum pauci ordinem intrare ausi, mox
iuersam rempublicam occupauerunt, testamē
ad arbitrium suum scribi iusserunt, cōuiuia cœ
sq; ingenuorum fieri vetabant, ducebant filias
minorum, postremo lege sanxerunt, vt stupra
a in viduis pariter atq; in nuptis impunita es-
nt, ac ne qua virgo ingenuo nuberet, cuius casti
tem non ante aliquis de numero ipsorum deli-
asset: sic opulentissima vrbs, & quæ caput Ca-
æ habebatur, ob nimiam in seruos indulgenti-

am clementiamq́, in profundum iniuriarũ et tur pitudinis decidit: Sublata seruorum enim discipli na (vt inquit Aristoteles in Politicis orationibus) domini in insidias veniunt, sicut Hilotæ in Lace dæmonios, & Prænestæ in Thessalos fecerunt.

De œconomia regia siue aulica Caput LXVIII.

SVperest vt regiam œconomiam, hoc est, au licã breuiter explicemus: Est igitur reuera au la nil aliud quam collegium gygantum, hoc est, nobilium famosorumq́ nebulonum conuen tus, theatrumq́, pessimorũ satellitum, morumq́ corruptissimorum schola, & execrabilium scele rum asylum: vbi superbia, fastus, tumor, rapaci tas, libido, luxus, liuor, ira, crapula, violentia, im pietas, malitia, perfidia, dolus, malignitas, crudel tas, & quæcunq́ vspiam sunt vitia, moresq́ co ruptissimi, habitant, imperant, atq́ regnant: vb stupra, raptus, adulteria, fornicationes princip et nobilium ludi sunt: ibi etiam principum regũq matres nonnunq̃ filiorum lenæ sunt: ibi scelerun omnium procellæ, virtutumq́ omnium inenarr bile naufragium: probus quisq́ illic opprimitu pessimus quisq́ prouehitur, simplices irridentu iusti persequuntur, audaces & impudentes erig tur. Soli illic prosperantur adulatores, susurrone detractores, renuntiatores, calumniatores, syco phantæ, pseudoli, famicidæ, supplantatores, inu tores malorum, cæteriq́ tempestatum populi, qu bus peruersissima quæq́ facinora in professo sun quorum vita omnis turpissima, quicquid vspia est teterrimarum beluarum peruersitatis, tota hę & omnis in aulicum gregem, quasi in vnum co

...confluxisse videtur: illic ferocitas leonis, sæui... ...tigridis, truculentia vrsi, temeritas apri, super... ...equi, rapacitas lupi, obstinatio vituli, fraudu... ...tia vulpis, versutia chameleontis: varietas ...rdi, mordacitas canis, desperatio elephantis, ...indicta cameli, timiditas leporis, petulantia hir... ...m munditia suis, fatuitas pecudis, stoliditas a... ...i, scurrilitas simiæ: Ibi furentes Centauri, ibi per... ...iosæ Chimeræ, ibi insanientes Satyri: ibi fœdę ...rpyiæ, ibi improbæ Sirenes, Scyllæque bifor... ...s: Ibi horrendi struthiones: ibi voraces griphi, ...idiq; dracones, & quicquid fatalium monstro... ...m infelicisq; portenti vspiam stupet coacta na... ...ra: illic habitat atq; visitur: ibi omne virtutum ...nus suos patitur carnifices atq; tyrãnos: In sum... ...a aut nequitiæ, malitiæ, impietati insistendum, ...t aula cedendum: Non impune licet nisi cum ...is exeat aula, qui vult esse pius. Nullum ciui... ...ibus exitialius malum contingere potest quã ...tentis Principis aula hæc, vbi mouetur tanq̃ ...metes malorum omnium prænuntia, ac velu... ...contagiosissima pestis, quocunq; applicat per... ...iosissimam cladem secum fert, vndecunq; mi... ...at: insanabilia veluti eorum quos rabidus ca... ...s momorderit, relinquit veneni sui vestigia: Co... ...itatur illam perpetua rerum caritas, dum quis... ...e ex ea lucrum captare nititur, exaucto rerum ...etio, quod nunq̃ postea remitti potest magno ...trimento: Comitatur & luxus cibariorum quo ...troductis peregrinis epulis populus ipse patrios ...bos fastidire incipit, passimq; popina & gulę in... ...lgens, res suas turpiter absumit: Comitatur & ...stus, quem dũ ciues mulieresq; imitari conan... ...r, & singulæ domus dispositionis suæ formulam

habitumque inde mutuantur: Omnia sua in vestes & pompam profundunt, sequitur corruptio morum introductis pessimis vitiis, perniciosissimũ malum, Iam vero recedens e ciuitate aula, heu, q̃ fœdam caudam post se relinquit, hi adulteratas comperiũt vxores, illi stupratas, & vel abductas in scorta filias, alij supplantatos filios, alij corruptos seruos & ancillas, quid multa? fit luctus ingens, totaque ciuitatis facies immutata facta est, sicut facies meretricis: Scio ego famosam Galliarum vrbem ea causa sic peruersam, vt vix aliqua ibi matrona pudica sit, vix filię nubant virgines, quin & Palatinum scortum fuisse summi honoris est, & seniores matronæ iuniorum lenæ sunt, eaque turpido sic inualuit, vt nullus verecũdiæ locus sit, vix maritis ipsis vxorum meretricatus curæ est, modo vt ait Abrahã ad Saram, bene sit illis propter illas, viuantque laute ob gratiam illarum.

De nobilibus aulicis Caput LXIX.

Aulicus populus duplex est: Priores partes tenent satrapæ, nobiles inquam illi Trasones qui fastu, luxu, & pompa insaniunt, induti purpura et bysso, & opere plumario, vestibus deauratis, & circundatis varietate, quibus

Scorta placent, fracti curuique e corpore gressus:
Et laxi crines, & tot noua nomina vestis.

Hi vires omnes in Venerem frangunt, tum illorũ ingeniosa gula est & gustus, per omnia cultũ quærunt, epulantur splendide, dant & accipiunt conuiuia. Inter hos laudi plærũque ducitur, si illustri conuiuio sic sua prodigẽt semel, vt trimestri toto imprudenter mensas circumeant alienas: Ad istos vndique cõfluunt citharœdi tibicines, & omne genus musicorũ: mimi, histriones, parasitæ, meretri

celenones, saltatores, venatores & huiusmodi
digia hominum, alunturq; canes, equi, lupicer
ij, accipitres, cæteræq; armatæ aues, simiæ &
taci, & si qua mõstra sunt ac naturæ probra:
,leones, leopardi, trigides, colloquia eorũ me-
nugæ, & otiosæ fabulæ, obtrectant, deferunt,
tiunt, mentiuntur, aut veris falsa commiscent,
e canibus, de venatibus, de syluæ ambitu, de
bage lustrorum, de venationũ euentibus, multa
ulantur: illi de equis, de militia, & fortiter abs
ctis multa mentiunt, si adest q inuideat æmu
aliorum sermones obstrepẽdo discutiet, alias
rendo nugas, & quæ sibi putet laudẽ gignere,
insolẽter narrabit facinora, hunc alius sæpe de
ndacio conuincit, & varijs scommatibus ex-
dit, vnde totũ tunc conuiuij colloquiũ frequen
in iram & cõtumeliam desinit, & veluti in cen
rorum conuiuijs Bacchi munera non cessant, do-
eliciãt sanguinẽ: Ita & in istorum aulicorum cõ
ijs sæpe hospites redeunt cum cicatricibus, ac
oc dicto inuitati videantur.

od superest læti bene gestis corpora rebus,
ocurate viri, & pungnam sperare parati.

inde vero summa istorum disciplina est obser
e tempora principum, ne quid intẽpestiue illis
gerant, eaq; nõ ab astris, a cœlis, ab ephimeridi
s captant, sed a vino, a prandio, a cõuiuio, a ve
tione, ab accubitu, dum exhilaratus est prin-
os, & voluptatis alicuius cõpos, & quos alios
lles aditus, & tempora norunt, tunc nouitatũ
musculos primum aspergunt, quibus principis
res titillant, deinde paulatim ad ea quæ cupiũt
ocedunt, inscriptum a natura sua habentes A-
otelis ad Calisthenem discipulum consilium,

hortantis: vt cum rege aut nunq̃ aut iucundissime loqueretur, quo scilicet apud regias aures, vel silentio tutior, vel sermone esset acceptior: Quod si tunc cuiuis illorum princeps aut rex arriserit, & ad id quod loquitur annuat, si gratum quid quod dixerit aut fecerit, si illi quid crediderit, si illum cõfabulatorẽ secum secreto abduxerit, atq; aliis non ita profecto magnus tunc erit ille in oculis homi-num iamq; omnia audebit, mordebit omnes, ridebit omnes, floccipendet omnes, detrahet clancu-lum, reprehendet palam, loquetur grandia, nihil non audebit, quo metuant eum omnes: conculcabit inferiores, cõtemnet pares, superiores dedignabitur, honorem & adorationem exiget, etiam per contumeliam, totus tumet, & effertur, & potentiam adfectat:

Libertas scelerum est virtus, & summa potestas: quisq; illi non arridit nõ applaudit etiam cũ male fecerit, ilico reus est: nã aut fortunæ eius inuidere, aut officio eius non deferre iudicabitur: neq; tunc solum paribus inferioribusq; infesti sunt, sed & principibus ipsis suis sæpe perniciosissimi, quibus sæueritatis, prudentiæ, correptionis, & cõsiliorum imagine perditissime adulantur: & in nefanda scelera sæpissime impellunt: quemadmodum apud Lucanum

Curio instigat Cæsarem.

Quid tam lenta tuas tenuit potentia vires
Conquerimur: deerat ne tibi fiducia nostri?
Dum manet hic calidus spirãtia corpora sangu
Et dum pila valent fortes torquere lacerti,
Degenerem patiere togam regnumq; senatus?

Similes Alexander Magnus habuit instigatores qui illum suapte natura insanientem magis ma

gisq; in bella & cædes incenderent. Tales habuit Roboam Salomonis filius consultores, tales habent & nostri seculi principes, qui morem gerentes illorum cupiditatibus, illis ad omne scelus parent hortanturq; aut sic dissuadent, vt fortius impellant, dum rationes suas tam futiles & infirmas oponunt: vt sic se conuictos passi credulorum principum confirment errorem: vtrobiq; sic decipientes, ut non possint argui, sed de proditionis perfidia insuper gratiam mereant: tales hodie habet Gallorum rex Franciscus ad mala consilia nimis promptos, qui illum contra Cæsarem in oẽm perfidiam ac tyrannidem libenter impellerent, atq; ij interim optimi habentur atq; fideles. Hæc de nobilibus aulicis hactenus, quorum qui vnum vtenderit omnium cæterorum reus est.

De plebeis aulicis. Cap. LXX.

Vnt adhuc quidã plebei aulici homines improbi animi, qui nulli in vita præesse sciunt, sed ipsi subiectione continua gaudent, ij circumeunt nobilium domos, illisq; parasitantur, mensis fluentes alienis, Et bona summa putant aliena viuere quadra: omnibus idcirco obsequuntur, omnibus adulantur, omnibus parisitantur, & omnibus omnia fieri student, plures q̃ Protheus species mentientes, atque in plures formas sese vertentes, quo potẽtiorum fauorem sibi concilient, conuiuarum sermones explorare student, vt habeant quod renuncient: diffidẽtium aũt secretis rumusculis vulpina astutia inquirunt, eosdemque nunc ad amicos, nunc ad inimicos perferunt: vtrisque se gratos præbentes, dum sunt vtrisque perfidi: eoq; magis proditionibus idonei, quo ob imaginem sim-

plicitatis minus habeantur suspecti, quumque nullum facinus sceleratius habeatur quam proditio, nullum tamen ad diuitias & dignitates in aula comparandas vtilius ac compendiosius, ipsisque aulicis, etiam regibus acceptum gratumque magis, adhærent itaque nobilium liminibus, & Scire volunt secreta domus atque inde timeri. Quod si semel fuerit turpitudinis aut proditionis alicuius conscij, iam euaserunt, iam caput extulerunt, nam: Charus erit Verri qui Verrem tempore quouis accusare potest. Iam familiaritas immo necessitudo quædam nobiliorum contracta est, qua freti ad ea quæ desiderant facile accedunt: Primum itaque quærunt vt in matricula aulicorum inscribantur, idque illis vel sine stipendio satis est, siquidem sola inscriptio etiam absque salario quæstuosa est, & suam prædam habent: deinde potentes quoscunque captare non diffidunt, quos tunc solicitant blanditijs, instant obsequijs, & se muneribus ingerunt ratione consortij, aut alia quauis arte, & quæcunque ab alijs aut periculorum metu, aut laborum intolerantia, aut lucri penuria relinquuntur, isti auidissime quærunt, vigilant dies & noctes peregrinantur, & susceptas ferunt referuntque legationes & literas, labores immensos adgrediuntur & perferunt, & audent quid breuibus Gyaris et carcere dignum, donec ijs meritis aut scrinijs præficiantur, aut consignandi suscipiant officium, aut ærarij custodiam obtineant, aut census varia raciocinia illis committantur. Iamque egressi laborum angustias, nullum obsequium eorum amplius gratuitum est, sed omnia deinceps ad pretium venalia habent: & cum nouo honore, mutatis moribus, omnium quæ retro sunt obliti in anteriora pendentes, priora sua contemnunt, vlteriora concupiscunt, auaritiaque contracti ad prædam

...tritumq; lucri omnia vertunt, fide parci, ver-
...bis prodigi, blandi pariter & insidiosi, sermo
...obscuri, & oraculorum instar ambigui, quic-
...quid vident, quicquid audiunt, quicquid dicitur,
...quid agitur, coniectant omnia in peiorē par-
...tem, sibi soli fidunt, se solos amant, sibi soli sapiūt
...ius fidei aut amicitiæ credunt, sodalitatē nul-
...nisi lucri causa colunt, commodum propriū
...omnibus præferunt, amicos, hospites, propinquos,
...os, quicunq; lucrum non adferunt, tanquam
...les arbores despiciūt: pristinos sodales si qs eo
...occurrat, prætereunt, quasi ne norint quidem
...is illorum implorat opem, hunc verbis & pro
...is abunde pascunt, plusq; promittunt quam
...tant, si nihil attulerit auxilio destituunt, &
...causa spoliant, gratiam omnem venalem ha
...t, virtutem omnem contemnunt, aliorumque
...es diuersis sententijs frangunt, & post terga
...iciose cuilibet detrahunt, ipsi neminem sine
...ceptione laudant: quemadmodum orator ille
...m fortunatum (aiebat) fateor virum fortem
...uem constat strenue egisse quam plurima, q̄
...en pacto iudicium repetundarū apud iudices
...s euaserit, mirarer quidem si vis eloquij eius
...si esset incognita. Et alius:
...x & nato felix et coniunge Protheus:
...ui si demas iugulati crimina Phoci Omnia cō
...rant. Præterea aulicis muneribus vulturum in
...semper inhiant, vndecunq; venantur prædā,
...q; quibus possunt, veluti Phineo obsonium,
...psis e faucibus Harpyiarum instar præripi-
... Aemulorum calamitatibus gaudent, nullius
...o compatiuntur, nulli promissa se debere pu-
...nisi pro sua libidine, nulli gratiam referūt, sed

omnes pariter aut beneficio indignos iudicāt, a
negligentia prætereunt, nōnullos odio compēsan
sed in odio gratiam fingunt & dissimulant irā pr
ter principem aut regem nullum alium obseruā
aut verentur, sed ne hos quidem, nisi aut metu, a
pro compendio. Cumq; iam ad canos vsq; in p
ditionibus, in fraudibus, in ærumnis et labori
vsati, anxijs his sordibus ingentes opes, sublime
q; honores corripuerunt, tunc fasq; nefasq; cōfu
dunt, vt filios non tam honoris q̄ rapinæ simul &
inquitatis relinquant hæredes.
Sic serpente ciconia pullos
Nutrit, & inuenta per deuia rura lacerta,
Illi eadem sumptis quærunt animalia pennis.
Sic leporem aut capreā famulæ Iouis & genero
In saltu venantur aues, tunc præda cubili
Ponitur, inde autem cum se matura leuabit
Progenies, stimulante fame festinat ad illam,
Quam primo rupto prædam gustauerit ouo.
Atq; hæ sunt plebeiorum aulicorum artes, quibus m
ti ex infima hominum fece ad amplissima mu
nera, quæsturas, dignitatesq; conscendunt, prox
mamq; apud principes & reges suos autoritat
adepti, diuitias principibus pares cōflant, regia
q; extruunt palatia: dum interim nobiliores illi a
lici sua omnia in scorta, in aleas, in venationes, i
equitia, in conuiuia, in pompas, in vestes, in fast
profundūt, terras, castra, possessiones, patrimoni
decoquentes: quæ tunc plebei isti emunt, in nobi
lium locum his suis scelestissimis artibus succede
tes.

De mulieribus aulicis. Cap. LXXI.

HAbent & aulicæ mulieres sua vitia, omnino enim non paucas videmus corporis dotibus & forma elegantia spectandas, scitulas & nitidas & venustas: Insuper vestimētis purpureis & aureis, & gemmeis monilibus exornatas: sed nō omnibus est cernere quam turpissima monstra sub formosis illis pellibus sæpe latitent: Hinc aptissime Lucianus illas Aegyptijs tēplis comparat: illic enim ipsum delubrum forinsecus pulcherrimum est, simul atque maximum sumptuosis lapidibus extructum atque compositum: verum si intus deum requisieris, aut simiam invenies, aut ciconiam, aut hircum, aut felem: Ita sit e illis aulicis puellis atque dominabus, quæ a prima ætate, a teneris annis, in molli otio, saltationibus, & omni luxu enutritæ, pessimisque disciplinis ex aulicis illis amorum libris, prauissimisq; ludicris libidinum, adulteriorum, fornicationum, lenociniorum historijs, comœdijs, nouellis facetijs, cantilenis imbutæ, veluti ex nutrice perniciosissimos mores suxerunt, leuitatem, insolentiā, arrogantiam, morositatem, impudentiam, obscœnitatem, contentionem, contradictionem, pertinatiam, vltionem, astum, vafriciem, petulantiam loquacitatem, procacitatem, & turpem concupiscentiā: habent linguas quibus silentiū pœna est, habēt labia ad omnem loquacitatem armata, quibus sermones producunt otiosissimos ineptissimosq;, & non raro ijs qui audire coguntur molestos: quid enim illas in tam multas horas inter se loqui putamus, nisi stulta & otiosa? puta quomodo componenda coma, quomodo pectenda, quomodo tingendi capilli, quomodo fricanda facies, qualit' collocāda vestis, q̄ pōpa incedendū, assurgendū,

decumbendum, quibus, quo vestitu, fas sit ince
re: quæ quibus loco cedere debeāt, quot inclin
onibus salutare, quæ ad quorum oscula venire,
aut nefas sit, quæ asino, quæ equo, quæ sella
curru, quæ lectica vehi debeant, quæ aurum, q
gemmas, quæ corollia, quæ torques, quæ inau
quæ armillas, quæ annulos, quæ monilia ferre
sint, cæteraq; Semiramidarum legum nugam
ta: nec desunt seniores matronæ quæ narrent a
procis olim adamatæ, quibus muneribus dign
tæ, quibus blanditijs ambitæ, hæc de ea loqui
quem amat, altera ægre silet de illo quem o
& quæuis putat se cum aliarum admiratione
cere, nonnunquam intempestiuis dicterijs, aut
pudentissimis mendacijs sermonem infulciun
Nec desunt inter illas intensissima odia, & ac
ma iurgia, calumniæ, detractiones, sycophant
& quæcunq; sunt malæ linguæ vitia: habent
cellos, habent vultus, habent risus plena illeceb
habent nutus, habent gestus plenos lasciuia, h
bent astus, habent verba quibus decipiendos p
cos solicitant, & munuscula extorquent, si illis
nulus est, si gemma, si monile, si catenula, quic
id est subtrahunt blanditijs, aut extorquent pr
bus, redduntq; pro illis basia, suauia, oscula, an
plexus, contactus, confabulationes, quæ illis p
blica merx & aulici amoris alimenta sunt. P
det referre quæ secreta intra cubile probra sæpe
rantur, consecrato Hymenæo naturæ contumel
quæ cum vestem induerunt omnia contexisse
occuluisse existimant, tales itaque qua fide et
tegritate postea erga maritos putabimus futur
vxores? O quanto dolore afficiunt bonos coni
ges, dum genus, dum dotem, dum formam, du

...na matrimonia illis continuo obijciunt, et iur
...ijs ac contumelijs obtundunt viros, conquerun-
...ur semper, dum domesticam & frugalem men-
...m spernunt, & aulicum luxum viris exprobrāt,
...delitijs & pompa assuetæ ornamentorum am
...ione exhauriunt illorum opes, labefactant do-
...s, nonnunquam ad turpes & malos quæstus
...ros maritos impellunt, quibus dies noctes-
...insidiantur mille fraudibus, simulatione, pro-
...one, hypocrisi. Taceo externos amores, occul
...adulteria, suppositicios partus, et alieno semine
...ceptas proles: quæ si semel ad odium vertantur,
...ytypiam parabūt aut venena. Familiares em̄
...ait Heronymus contra Iouinianum) malarū
...minarū artes sunt, doli, fraudes, veneficia, ma
...edicamenta, & magicæ vanitates. Sic Liuia
...m suum interfecit, quem nimis odit. Lucilia
...m peremit zelotypia, illa sponte miscuit aco-
...m, hæc improba furorem pro amoris poculo
...binauit. Adeo tutius est, quod ait Ecclesiasti-
...commorari leoni & draconi, quam cum mu
...nequam. Quisquis morigeram cupit habere
...rem, ne ducat talem aulicam. Quæcunque mu
...velit probum habere maritum, ne nubat auli
...ed iam nimium progressus est cum lingua ser
...dixi tamen, & iam non dixisse non pos-
... Cæterum autem ponam manum meam
...r os meum, & ijs alia non addam, quia de au
...odo egredientes reliquas œconomiæ partes,
...uas diximus mechanicarum potiores disci-
...as, mercaturam, agriculturam, militiam, &
...uas examinemus.

De mercatura. Cap. LXXII.

Mercatura ipsa quidem latentium luc
rum astutissima indagatrix, manifest
dę auidissima vorago, nunquam hab
di fructu felix semper autem quærendi cupidit
miserrima: hanc tamen non modico reipubl
auxilio esse, & ad externorum regum populorum
que amicitias contrahendas accommodam, ap
etiam priuatæ hominum vitæ perutilem, ac q
dammodo necessariam plęriq; arbitrati sunt;
& Plinius illam victus causa inuentam putat
circa etiam multi illustres simul ac sapientes
hanc exercere non sunt aspernati, cuiusmodi (te
Plutarcho) fuere Thales, Solon, Hippocrates:
rum sicuti quascunq; scientias, & artes alias
pter voluptatem admittimus, alias propter l
tem æstimamus, alias propter virtutem hone
temq; sectamur, alias propter veritatem iusti
que veneramur: non tamen omnes illæ quan
necessariæ, lucrosæ, iucundæ, laboriosæ, idcirco
tim honestæ laudabilesq; ac iustæ sunt. Sic et
catorū, institorum, fœneratorū, trapesitarum,
lynstarum exercitia necessaria, vtilia, & labo
sa sunt, tñ illiberales, sordidi, & improbi quæ
vocantur, quia illorum operosæ fraudes nō a
venduntur emunturq;, quod quidem (vt ait C
ro) non apti, non simplicis, non ingenui, non i
non boni viri, sed versuti, obscuri, astuti, falla
& callidi officiū est. Mercatores enim omne
institores hic emunt vt alibi carius, & supra
tem vendant: atq; ille melior qui lucratur m
quibus passim peculiare est mentiri, peierare,
dare & imponere, nec vlla illis lucrandi ratio
pis: quin & legibus id sibi licere dicunt deci
secum contrahentes ad dimidium iusti pretij

dioium esse potest, cum omnis eorum vita ad quæstum, ad lucrum, ad diuitias adornata sit, illos ea rudem occasione turpia plurima, & dignas supplicio fraudes committere: nulli enim sine fraude discunt, & vt ait Augustinus, lucrum habere non poterit, nisi fraudem fecerit: Et plenius æquo, laudet venales quas vult extrudere merces. Et als Poeta canit.

Periurata suo postponit numina lucro
Mercator Stygijs non nisi dignus aquis.

Hic emit ille, vendit alter: hic portat, ille asportat: hic creditor, ille debitor: hic soluit, ille recipit: alter rationes scribit: oēs aut peierant, fraudant: [illegible]unt, nec animæ, nec corporis, nec fortunæ vllū [illegible]eculum excludunt: mō lucrū sperent, nec cognationes, nec affinitates, nec amicitias vlla fide nisi [illegible] vtilitate colunt: sicq; oēs per omnem ætatem [illegible] lucrum, post diuitias currunt, ac si alibi labo[illegible] requies vitæq; solatium nequeat inueniri.

[illegible]piger extremos currit mercator ad Indos,
[illegible] mare pauperiem fugiens, per saxa per ignes:

[illegible] vero cuiusmodi fraudes committant mercato[illegible] in lana, in lino: in serico, in panno: in purpura, [illegible] gemmis: in aromatibus, in cæra: in oleo, in vi[illegible] in frumento, in equis, in animalibus. Denique [illegible] omnium mercium genere, nemo est qui nesciat [illegible] non videat, qui non palpitet, nisi qui forte illo[illegible] damna non senserit. Atq; hæc minora mala [illegible], longe his maiora supersunt. Ipsi sunt qui in[illegible]is damnosis mercibus, & quæ ob raritatem, [illegible] delicias a mulieribus & pueris appetunt, & [illegible] nullā vitæ faciūt necessitatē, sed dūtaxat ad [illegible], ad pompam, ad fucū, ad ludum, ad molliti[illegible] ad voluptatem ab ipsis vsque terræ finibus,

veluti laqueos importantes. Prouincias ac regi
quotannis immensa spoliant pecunia, corrump
bonos mores, introductis peregrinis vitijs: ac s
lato patrio ritu, semper nouis & externis reb
studentes, eam perditissimis implicant consuet
dinibus. Ipsi sunt q initis sodalitijs, contra ius, f
& leges monopolia exercent, omnia tentant
excogitantes, explorantes, quibus multitudi
opes ad se contrahant, dum collectis pecunijs
os vincunt, alios præueniunt, alios ex aucto reru
pretio deterrent, ac soli emunt omnia, quæ dein
ps pro suo libito soli vendunt quam maximi: I
non raro ingenti ære alieno consarcinato, const
to alibi domicilio, inde vero prostituta fide, ve
solo, profugi, & sero aut nunquam redeuntes, c
ditores fraudant, & ad desperationem, ac laq
um adigunt: Ipsi sunt qui chirographis & obli
tionibus implicant & expilant ciues, debitoru
que radices adeo profundas, laboriosas, funebr
& ineuitabiles plantantes, vt euelli nequeant:
in gyrum pullulantes, & ex debitis debita ger
nantes, ciuitates suffocant & euertunt: Ipsi in
rim fœnori & vsuris incessanter dediti, totius
bis substantiam deuorant: ipsi nonnunquam n
mismata præcidunt, semper autem monetæ v
rem vtcunque suo lucro conducere visum est, nu
intendunt nunc remittunt, non absque totius r
publicæ detrimento: Ipsi explorata principum
creta, ciuitatumque consilia, & patrios rumor
hostibus renunciant: nonnunquam etiam pa
mercede principum vitæ insidiantur, ac nihil
pecuniæ studio attentantes, facientes, patient
venale habentes: omne eorum institutum non
mendacia, fuci, sermonum nebulæ, exploration

...liæ, fraudes deceptionesque manifestæ: Hinc ...haginenses mercatoribus distincta statuerūt ...torsoria, nec ea illis cum ciuibus volebant esse ...munia: cæterum patebat illis in forum via: ...aualia autem & secretiora vrbis loca, ne a... ...ius quidem concedebatur: Græci autem ne... ...q̄ intra vrbes recipiebant, sed quo ciues a pe... ...li suspitione essent immunes, a pomerijs non ...e forum venalium statuebāt: Plæreque aliæ gē... ...mercatores ad se accedere prohibuerūt, quod mo... ...deprauarent. Epidauri (teste Plutarcho) cum ...s suos Illyricorum commercijs improbos fie... ...imaduerterent, veriti a peregrinorum conta... ...e, corruptis ciuium suorum moribus, res no... ...ciuitati suæ excitari, vnum in primis grauem ...ircunspectum ex omni ciuiū multitudine vi... ...,in singulos annos eligebāt, qui ad Illyrios ac... ...ret, & quæ quisque suorum mandasset merca... ... atque contraheret. Vituperat mercatores Pla... ...uod optimos inquinent mores, & apud bene ...titutam rempublicam lege cauendum censet ...xternarum gentium deliciæ, in vrbem cōpor... ...: ac ne quis a ciuibus minor quadraginta an... ...peregere proficiscatur: exteri autē ad suos re... ...antur, eo quod istiusmodi peregrinorum com... ...ijs, ciues veterem patrū parsimoniā, priscosque ...es dediscant, & odisse incipiant: ex quo vrb... ...es plærunque redduntur deterrimæ, omniique for... ...tionū, adulteriorū, luxus, & libidinum gene... ...quinatissimæ: cuiusmodi Lugdunū & Ant... ...rpia famatissima hodie mercatorū emporia ...: exempla præbent. Ipse etiam Aristoteles iu... ...omnino curam habendā, ne quid ciuitates ad... ...titiorum admixtione vitientur; mercatores au...

tem, etsi sunt necessarij, non tamen in ciuium numero recipiendos: quos ideo etiam detestatur maxime, quod gaudeant mendacijs, & in ciuitatibus fora vexãt, tumultus excitant, seruntque discordias. Quin apud plerasque respublicas antiqua lex erat, ne quis mercator magistratum gereret, nec in senatum, nec in consilium admitteretur: Porro mercatura a theologicis sentẽtijs plane damnata est, & a canonicis decretis, autoribus Gregorio, Chrysostomo, Augustino, Cassiodoro, Leone, omnibus vere Christianis interdicta: nam vt ait Chrysostomus, mercator deo placere non potest: nullus ergo Christianus sit mercator, aut si esse velit proijciatur ab ecclesia: Augustinus quoque mercatores pariter ac milites ait veram pœnitentiã agere non posse.

De quæstura.
Caput LXXIII.

Mercatoribus nõ multo meliores sunt quæstores, furax quoddam hominum genus, et vt plurimum seruile ac mercenarium, aut quod sub stipe operã locarit, rude ac ignauum, sed audax & impudens: nec nisi tenuia quædam artificia, qualia par est tales homines nosse didicit, scribendi videlicet & supputãdi, maxime autem furandi formulas, haud inscitas, ingeniosiores que quam quæ in vulgares cõpetant latrones: ideo omnium qui viuunt hominum furacissimi sunt, & a solis digitis quibus talenta & milliones supputant opulẽti, quos adeo viscosos habent, ac infinitis vncis hamis sic imbutos, vt pecunia omnis quantumcunque leuis, fugax, labilis, anguillarum & serpentum instar lubrica, ab his contacta illico hæreat, neque facile queat auelli; hoc ipso tan

[illegible]is mali sunt, cum ꝙ non nisi regum principū ac potentum ærarijs insidiantur: tūquæ inde [illegible]antur, in scorta, in aleas, conuiuia, ædificia, [illegible]lendis parasitis, histrionibus, equis, canibus [illegible] libenter expendunt. Aut seniores prudentio[illegible] facti, non raro filios nobis tales relinquunt, [illegible]uæ isti multis ex periurijs, rapinis, furtis, fla[illegible] paulatim & minutatim corraserunt, conui[illegible]o, scortando, venando, aucupando, vestien[illegible] ne quicq̄ ad explendas voluptates omittē[illegible]rsus in multa fragmenta dissecantes simul [illegible]a infeliciter profundant. Cæterum vero & [illegible]tores ipsi fœnus accipiūt, & dona extorquēt, [illegible]astinando debita compilant, cū capitaneis [illegible]dunt, falsum supputant, chirographa adulte[illegible] & literas efficius sigillis resignant: numisma [illegible]nihil detrahunt, nōnunq̄ fucato metallo vi[illegible]: ideoq; alchimistis plurimum amici sunt, at [illegible]illius vt plurimum sectatores, aut si desit in[illegible]um saltem fautores sunt: Verum cum dicat [illegible]ro mercaturam ipsam si magna sit & copio[illegible]ulta vndiq; apportans, et sine vanitate im[illegible]ans, non esse admodum vituperandam: Mer[illegible]res autem et quæstores tunc posse optimo iu[illegible]dari, si aliquando satiati quęstu, tandem ad [illegible]dos agros possessionesq; se contulerint: Ideo [illegible] Agricultura quid sentiendum sit, hic subiun[illegible]us.

De agricultura Caput LXXIIII.

AGricultura itaq; cui & pastio annexa est, & piscatio atq; venatio tanto apud pri[illegible]in honore fuit, vt ne Romanos īperatores, po[illegible]simosq; reges, et duces puduerit agros colere

femina tractare, arbores inserere. Ad hanc se co tulit deposito imperio Diocletianus, & dimi regni administratione Attalus: Cyrus quoq; m gnus ille Persarum rex gloriari plurimum solel cum venientibus ad se amicis hortum ostende suis manibus consertum, & arbores sua manu ordinem positas: Sed & Seneca plantauit plat nos, sua manu piscinas effodit, aquas diduxit, alibi lubentius erat q̃ in agris: hinc illa nobilis marum familiarum cognomenta Fabiorum, L tulorum, Ciceronum, Pisonum, a multitudine delicet horum leguminum.

De pastura Caput LXXV.

SImili ratione a pecorum pastionibus Iu Bubulci, Statilij, Tauri, Pomponij, Vitul Vitellij, Portij, Catones, & Annij, Capra ta sunt. Pastores fuerunt Romulus & Remus manæ vrbis conditores, e pastoribus ad imp assumptus fuit Diocletianus Pastor fuit ipse manæ potentiæ tremendus Spartacus. Past erant Paris & pater Aeneæ Anchises, & a V re dilectus formosus Endimion. Polyphemus & cetntum oculorum Argus. Ex ipsis deniq; Apollo Admeti Thessaliæ regis armenta pa & Mercurius fistulæ inuentor pastorum princ fuit, atq; eius filius Daphnis, Pan quoq; past deus & Protheus pastor atq; deus: atq; (vt braeorum patriarchas, iudices ac reges aliqua censeam) maximi inter eos viri et deo gratis pastores fuerunt, sicut Abel iustus, Abraham ter multarum gentium, & Iacob pater popul cti. Item Moses legislator & propheta deo fa liaris, ac Dauid rex secundum cor domini elec

...iui etiam apud veteres græcos, illustrissimus ...ciꝫ pastor erat. Hinc alios Polyarnas, alios Po...las, alios Polybutas appellarunt: videlicet ...ltitudine agnorum, ouium, et boum nomina ...nponentes, Sic etiam Italiam a vitulis nun...tam (quos antiqui Græci italos vocabant) ...ignorat. Atqui vterqꝫ Bosphorus Cimmeri... Thracius, atqꝫ Aegæum mare, & Argos, ...pion nône a bouis transitu, a capris, ab equis ...ti sunt? Et numidia Aphricæ prouincia a pa... hoc nomen habet. Prima post Adæ lapsum ...ninum in terris vita fuit pastorica, hæc nobis ...er pecudum carnes varias, etiam lac, caseū, ...rum, in cibum, ac pro vestitu lanam, pelles, ...ria, omnia profecto humanæ vitæ cum ne...ria, tum vtilissima, largitur, quæ omnia sed ...casum homini concessa sunt, cum antea ijs ... quæ a terra sponte prodibant fructibns, deus ...n in paradiso vesci iusserat.

De piscatione Caput LXXVI

ACcedunt ad hæc piscatio atqꝫ venatio: Piscationis studium apud Romanos tanto in precio & celebritate habitū est, vt per...mos & Italis littoribus ignotos pisces e lōgin... prouincijs aduectos nauibus, in mari Italico ...ꝗ in terra fruges seminarent, arbitrâtes nō mo...m in his reipublicæ vtilitatem versari: Præ...a piscinas et viuaria pretiosissimis piscibus re...a magnis sumptibus instruxerūt, e quibus de...m plærīqꝫ Romani principes familiæqꝫ agno...a traxere, vt Licinij, Murenæ, Sergij, Oratæ: ...c & Cicero Lucium Philippum atque Hor...ium piscinarios appellauit, videlicet a pisci... Legimus & diuum Octauianum Augustum

hamo piscari solitum, & Neronem (scribit Sueto-
nius) piscatum rete aurato, e purpura & cocco n-
xis funibus. Modi autem piscationum non adm-
dum multi, nam retibus hamo, nassa, iaculis, ra-
stro, veneno, quotquot sunt pisces capiuntur. V-
rum piscatio eo minus laudis habet, quo pisces c-
ri alimenti, ne stomacho quidem utiles, nec deo
oblationibus accepti sunt: nemo enim vnq̄ pisc-
in sacrificijs immolatum esse audiuit.

Cornely Agrippae communis omnium scientiarum atq artium flagellator vituperium, qua venationem afficit, quid mereri! Rittershusius Comm. ad Oppian. p. m. 13.

De venatica & aucupio
Caput LXXVII.

Similibus quoq; quibus piscatio, ingenijs co-
stant venatio & aucupiū, additis insuper vi-
ribus corporis & indagine, varijsq; laque-
rum, pedicarum, decipularumq; ingenijs: adhi-
tis etiam, visco, aquilis, accipitre, canibus, ach-
po ceruario, & plærisq; alijs mansuetis feris, ra-
næ, venationiq; aptis: Ars profecto detestabil-
studium vanū, certamen infelix, tantis laborib-
& vigilijs de nocte ad noctem pugnare & sæui-
in bestias: Ars crudelis & tota tragica, cuius vo-
luptas est in morte & sanguine, quam ipsa refu-
re deberet humanitas. Hæc ab initio seculi sem-
pessimorū hominū peccatorūq; præcipuū exe-
tium fuit, nam Cain, Lamech, Nimbrotū, Isma-
lem, Esaū, robustos venatores sacræ literæ pro-
derunt, nec vllos in vetere lege venaticā exerc-
se legimus, nisi Ismaelitas, Idumæos, & gētes q-
non cognouerunt deum. A venatione tyranni-
initium fuit, quia cōmodiorem non reperit aute-
q̄ eum qui in cæde & carnificio ferarū & volut-
bro sanguinis deū naturāq; cōtemnere didicis-
hanc tamen Persarum reges tanquam veris-

m rerum bellicarum meditationem coluerũt,
du habet in se venatica bellicum qddam &tru
ultum,dum rapacibus canibus obiecta fera,
o sanguine,laniatis visceribus,voluptatẽ p̃-
acerbissimamq; mortem tanquã iocum sum
cum voluptate spectat:interim ridetque cru-
venator,prostratamq; canum exercitu, aut
ceorum fraude,infelicem prædam,triumphan
star magna comitatus caterua domum redu
bi tunc feralis instruitur carnificina,solenniq;
nomia,præscriptisq; vocabulis (neque eñ
r phas est) belua laniatur : insignis profecto
atorum stultitia,insigne bellum, cui dum ni-
m insistunt,ipsi abiecta humanitate,feræ ef-
ntur,morumq; prodigiosa peruersitate tan-
m Actæon mutantur in naturas beluarum:In
ã quoq; plurimi illorũ prorupere insaniam,ut
es naturæ fierent,quemadmodũ de Dardano
ant fabulæ.Inuentores tam infelicis artificij
tisse narrantur Thebani,gens fraude, furtis,
urijs insignis,parricidijs & incestibus detesten
a quibus eius exercitij præcepta ad Phrygi-
ansmissa sunt,gentem æque impudicam, sed
am atque leuem,quos idcirco contempserunt
enienses,& Lacedæmonij populi grauiores:
ea vero quam Athenienses interdictæ vena
is legem soluissent , artemque cum exercitio
lice admittentes in rempublicam suam intro
issent,tunc primum Athenę captæ sunt : hinc
or venationem a Platone ipso Academiarum
ncipe cõmendatã,nisi forte ꝙ euentus aut pro-
iti honestas necessitasue hanc cõmendant non
uptas:quemadmodũ aprum Calidoniæ vasta
m confixerit Meleager, non voluptati suæ,

sed utilitati reipublicę, patriā absuastatrice belu
liberans. Et Romulus venabatur ceruos, non v
luptatis causa, sed necessitate alēdi se et socios.
Est & aliud venandi exercitium quod aucupiu
dicunt, minoris quidem crudelitatis, sed non min
ris vanitatis, hinc aucupes dicti, qui videlicet a
aues venantur, aut per aues ludentes (quemadm
dum ait Baruch propheta) in auibus cœli. Auto
rem illius ferunt Vlyssem, quem primum post c
ptum Ilium armatas edoctasq; in uenationē au
Græciam intulisse narrant, vt videlicet essent n
uæ voluptatis solatia, his qui amissis parentibu
Troiani belli damna sentirent: tamen filium T
lemachum ab hac viuere iussit expertem: Tand
hæc exercitia, in se re vera seruilia & mechanic
eousq; euecta sunt, vt positis quibusq; liberalibu
studijs, hodie prima nobilitatis elementa sint at
progressus, illis ducibus ad summum nobilitat
gradum perueniatur; hodieq; ipsa regum & pri
cipum vita, ipsa etiam, proh dolor, abbatum, ep
scoporum, cæterorumq; ecclesiæ præfectorum r
gio, tota inq̄ venatio est; in qua se potissimum e
periuntur, virtutemq; suam ostendunt:
Spumantemq; dari pecora inter inertia votis
Optāt aprū, aut fuluū descendere monte leone
Et quosdecet esse exempla patientię, quotidie q
runt habere quod vincant & venentur: & quę
tura libera sunt animantia, & decernente iure
cupantium fiunt, nobilium tyrannides sibi tem
rarijs interdictis vsurparit: a noualibus suis arc
tur agricolæ, subtrahuntur prædia rusticis, agri
lonis, præcluduntur syluæ & prata pastoribus,
augeantur pascua feris in sagimen & delicias n
bilium, quos solos has edere licet: de quibus si c

bus quispiam gustarit, aut agricola, is maiesta-
treus factus, simul cum beluis illis fit præda ve
tori. Scrutemur scripturas, certe in sacris literis,
eam in gentium historijs, nullum sanctum, nul-
m sapientem, nullum philosophum legimus ve
ntorem, pastores vero plurimos, & aliquos pisca
res: & Augustinus hanc artem esse dicit omniū
iquissimam, sacraque Elibitanum & Aurelianen
concilia hanc in clero prohibuerūt dānaruntque
sacrisque canonibus non modo prohibetur vena
ribus ascensus ad sacros ordines, sed etiam sum
sacerdotij gradus adimitur iam adeptus. In eis
m legitur, Esau venator erat, quoniam pecca-
r erat; neque vero vspiam venationis vocabulū
ciptura sacra in bonum assumit. Quare venati
nem ipsam reprobam esse, iam nemini in ambi
o sit, quæ omnium sapientum atque sanctorū tur
explosa est atque damnata. Antiquitus etiam
m in innocentia viuerent homines, nulla illū a-
mantia fugiebant, nulla infesta erant, nulla no-
a, omnia illi subdita obedientiam præstabant:
ius exempla etiam posterioribus temporibus in
s qui optimam vitam agerent manifesta sunt,
omodo ferarum insidijs superiores extiterunt, si
t Daniel leonibus, & Paulus apostolus viperæ:
liam prophetam, Paulum, & Antonium ere-
tas nutriuit coruus, & Egidium cerua: Helenus
obas præcipit onagro, & paruit belua, & san-
i viri onera portauauit: præcepit etiam crocodi
l, & ab eo flumen transuectus est. Anacharitæ
ulti habitabant in desertis, & stabant in spelun
s & cauernis ferarum, non timentes nec leones,
c ursos, nec serpentes: cum peccato enim anima
m noxa simul & persecutio & fuga subintra-

uit, et artes venationum excogitatæ sunt: non ẽ (vt Augustinus ait tertio sup Genesim) animaa fuere a principio producta, venenosa, inimica, et molesta humano generi, sed post peccatum in- sta inimicaq; cõstituta sunt: quod ex diuina sẽte tia in pœnam iniustę rebellionis primorum pa- tum factum est, cuiusmodi sententia lata est ad s- pentem, dum diceret deus: Ponam inimicitias i- te et mulierem, et inter semen tuum et semen ills, ex hac sententia venationum orta est pugna, hominum scilicet cum cæteris animalibus.

De agricultura residuũ: Cap. LXXVI.

SEd modo reuertamur: Scripserunt de his im dictis agriculturæ, pastiõis, piscationis, ve- tionis, aucupñ artibus Hiero, Philometer, A- talus et Archelaus reges, Xenophon et Ma- go duces, et Oppianus poeta, Præterea Cato Varro, Plinius, Colomella, Vergilius, Crescen- us, Palladius et plærIq; his recentiores. Cicero nihil melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil li- ro hoĩe dignius arbitraĩ: nõ pauci summũ bon summãq; beatitudinẽ istic collocarũt: Hinc ag- colas fortunatos Vergilius, Horatius beatos vo- cãt: Hinc delphicũ oraculũ Aglaũ quendã feli- simũ pronunciauit, q in Archadia paruũ præd- colẽs, nunq̃ id egressus est, sicq; minima cupid- minimũ in vita mali exptus fuerit. Sed miseri h- mines tã altũ de agricultura sapiẽtes, ignorãt h- esse effectũ pcti ac summi dei maledictionẽ, e- ens eñ hominẽ de paradiso voluptatis, in ag- misit, ad puaricatorẽ Adã sic dicens: Maledi- terra in ope tuo, in laboribus comedes ex ea om- bus diebus vitæ tuæ, spinas & tribulos germin- bit tibi, & comedes herbas terræ; in sudore vult-

vesceris pane tuo, donec reuertaris in terrã, de sumptus es. Sed nulli hoc magis sentiũt q̃ agricolæ & villici, q dũ arant, seminant, occant, putant, pastinant, messant, metũt, vindemiãt, pascũt, tondent, venant̃, piscant̃: post multos labores, hic agris a grandine tempestateque vastatis amittit panem, huic oues moriuntur aut boues, aut a minibus abiguntur, ille perdit ferã, alter piscẽ, & domi plorat vxor, illachrymantur filij, & tota esurit familia, rursusq́ spe incerta dubium redeũt in laborem: Ante hanc maledictionẽ nulla fuisset opus artificiosa telluris cultura, non pastione, nõ piscatione, non venatione, non aucupio: nam sponte omnia productura erat terra hybernis æstiuisq́ fructibus, odoris suauitate, pratorũq́ vestitu sp flore rens: Deniq́ nil noxium terra progerminasset, nõ herbã vllam veneno pestilentẽ, nullam arborẽ sterilitatis vitio inutilem, sequestrataq́ etiam natricum & viperarum cæterarumq́ reptilium virulentia (autor nobis Beda) ipsæq́ hõ animantium omniũ adeptus principatum, ipsis etiam feris vt iumentis pecudibusq́ onera impositurus, imperas et piscibus maris, aues ad nutũ aduolassent mox q́ natus homo omniũ membrorũ vsũ exercitiũq́ consecutus fuisset, ac sine corporis tegumentis, sine tectis, sine conditis obsonijs, sine medicamentis felicissimam vitã egisset, cũ sponte sua illi suppeditatura essent (vt ait Poeta ille)

Terra cibum pueris, vestem uapor, herba cubile.

Sed peccati noxa: mortisque necessitas omnia nobis infesta fecit, iam non terra quicq̃ citra labores sudoresque producit: quin & letifera, & venenosa (ceu palam nobis quod viuimus exprobrans) generat, nec reliqua elementa nobiscum

mitius agunt, multos mare sequientibus procellis obruit, monstrosæq; beluę absorbent, tonitrus, fulgure, tempestatibus contra nos pugnat aer, pestilentiarum lue cœlum quoq; in nostrum interitum conspirat: Iamq; etiam animantia ex professo nobis infesta sunt. & ipse etiam homo (vt est in prouerbio) homini lupus est, circunsistunt nos innumeris scelerum illecebris tentantes immundi spiritus, quo nos in suppliciorum tenebrosa conceptacula protrahant, æternis ignibus, ac diris cruciatibus perpetue cruciandos: Atq; hinc patet non nisi optimarum rerum iacturam, malorum inuentionem, ac vitæ incommoda esse agriculturam, cum cæteris illi adhærentibus, pascendi, piscandi, venandiq; exercitijs, quo telluris infœcunditatem, & victus egestatem, ac ex pellium amictu algorem, quibus mortis fata admonita humanitas, saltem pro tempore effugeremus, vel potius mitigaremus. Haberet autem agricultura hac necessitatis ceu calamitatis nostræ laudem non modicam, si intra hos mansisset terminos, nec praetergressa doceret tot prodigiosas plantarum lubricas, tot portentosas arborum insitiones ac metamorphoses. Quin & equos asinis iungere, & canibus lupos, sicq; mulas & lyciscas aliaq; præter naturæ legem monstruosa animalia procreare: Sed & quibus natura, cœlum, maria, terras, libera assignauit, auiarijs, piscinis, viuarijs, & carceribus coercere, etiam exemptis luminibus, mutilatisve membris in ergastulo saginare: Tum lino, lana, pellibus, bombice, & quæ natura ad hominum vestitum largitur, tot texturarum, infectionum, & similia non nisi ad luxum & fastum artificia, sæpissime etiam ad hominum pernicie

excogitata. Quod de vno lino conqueritur Plinius in paruo semine nato, quod nūc planta, mox vem, leuissimo ventorum flatu orbem terrarum vltro citroq; portat, hominesq; ipsos (ac si parum sit terra etiam perire) cogat in aquis, ac marinis beluis vorari. Prætereo mille agricolarum, pastorum, piscatorum, venatorum, aucupum obseruatiarum decreta, non tam stulta & ridicula, q̃ superstitiosa, & diuinæ legi aduersa: quibus tempestates auertere, sementa fœcundare, noxia quæq; propellere, lupos & feras abigere, fugatia animalia sistere, pisces auesq; manibus prehēdere, morbos pecudum incarminare se posse autumant: de quibus tum magna credulitate & seriose scripserunt sapientes illi viri quos supra nominauimus.

De arte militari, Cap. LXXIX

Sed iam ab agricolis ad milites trāseamus, quos ex agris delectos aptiores pugnæ ait Vegetius: ex quibus etiam Cato viros fortissimos & milites strenuissimos gigni adserunt. Sin & testibus sacris literis, primus ille pugnator Caī agricola fuit atq; venator: Et Ianus atq; Saturnus pugnacissimi dij & antiquissimi, hanc simul cum agricultura vitam in terris egerunt: Ars itaq; militaris minime contemnenda videt̃, quæ (vt ait Valerius) principatum Italiæ Romano imperio peperit, multarum vrbium magnorumq; regum, validissimarum gentium regnum gita est: fauces Ponti, marisq; sinus patefecit: pium Tauriq; montis conuulsa claustra tradi Ipse Africanus Scipio apud Ennium gloriaq; per sanguinem hostium atq; cædes viam si ad cœlum aperuerit: cui & Cicero adsentit, inquiens, & Herculem eadem via cœlos cōscēdisse:

hanc Lacedæmonij primum tradidiſſe dicuntur
hinc Hannibal Italiam petiturus Lacedæmon
quæſiuit armorum ducem. Hac duce conſt
ſunt regna & imperia, illaq; neglecta potent
ma quæq; rurſus demolita. In manibus enim
merariorum ducum ceciderunt bellicoſa Nu
tia, ornatiſſima Corinthus, ſuperba Thebæ
cta Athenæ, ſancta Hieruſalem, ipſaq; Rom
Imperij æmula Carthago, tandem etiam po
tiſſima Roma. Hæc ars plurimo, & pluſquā
conis leges, humani generis ſanguine ſcripta
cet pugnæ ordinem eleganter conſtituere, a
commode inſtituere, adoriri hoſtem, inſtare,
re, circumuenire, leua dextraq; ferire, ad duc
gna dimicare, proferre gradum, ſuſtinere imp
reſiſtere vrgentibus, premere cedentes, ictus
tere, incuſſos euitare, aut clypeo excipere, ac
temnere, acriusq; in hoſtem conſurgere, inue
quo, vrgere ſtimulis, moderare frenis, & om
in partem circūflectere, ingerere tela, vibrar
ceas, torquere haſtas, hoſtium vultus, latera, t
pro loco & tempore adoriri, nec prius quam
ſperata victoria de fuga cogitare, fugientes
inſequi, mactare, capere, exarmare, diripere
fligere, ſuos reducere, recolligere, exercitum ir
rare, & deſperata victoria ad ſpem vindicta
mum ſuccendere, & quæ reliqua ſunt militum
cumq; officia. Inſtruit quoque de apparandis
ſibus, extruendis arcibus, muniendis caſtris, lo
dis præſidijs, extruendis vallibus, compinge
aggeribus, euacuandis foſſis, ſuffodiendis cu
lis, fabricandis machinis, deligendis armis, c
gnandis mœnibus, comportandis commeatis
confingendis dolis, locandis inſidijs, varijsq;

stratagematibus. Præterea obsidere ciuitates, ...are tela, fremere tormentis, admouere machinas, perfodere muros, concutere turres, occupare moenia, parare incendia, diruere arces, spoliare tēpla, diripere vrbes, subuertere oppida, vastare agros, conculcare leges, adulterari matronas, stuprare viduas, rapere virgines, ciues alios vulnerare, alios incarcerare, alios deportare, alios trucidare. Tota denique disciplina hæc non nisi in hominum pernicie occupata hunc finem quærit, vt famosos orbis euersores, strenuosq; homicidas faciat, trāsformetque homines in ritus ferarum, moreque beluarum: hīc bellum nihil aliud est, quam commune multorum homicidium ac latrociniū, nec aliud milites quam stipendiarij, & in reipublicæ exitium armati latrones: Præterea cum bellorum euentus semper sint incerti, & fortuna non ars largitur victoriam, quid prosunt stratagemata, insidiæ & reliqua artis militaris præcepta? ...n quid omnis ars inanis est, vbi fortuna dominatur? Atque nihilominus laudauit hanc diuinus ille Plato, & pueros hanc discere, adultosque statariæ armatæ militiæ tradi iubet, & Cyrus inclytus ille rex, illam non secus atque agriculturam summe necessariam aiebat: Ipseque Augustinus atque Bernardus catholici in ecclesia doctores hanc alicubi probauerunt, & pontificia decreta eam non improbant, licet CHRISTVS & Apostoli longe aliter sentiant. Tandem vel repugnante CHRISTO non infimum in ecclesia gradum obtinuit, obortis tot sacrorum militum sectis & ordinibus, quorum omnis religio sanguine, in cædibus, in rapinis, & piratica si-...st, prætextu defendendæ & ampliandæ fidei:

ac si Christus euangelium suum non prædicatione verbi, sed armis: non confessione cordis & martyrio, sed ostentatione & comminatione armorum, vi bellorum, & hominum cædibus ac strage voluerit inotescere: nec satis est istis militibus in ... eas, in Saracenos, & Paganos arma ferre, nisi etiam contra Christianos pro Christianis classes ducant. Denique bellum & militia multos gignit episcopos, & non raro pro summo pontificatu pugnatum est, & (vt ait sanctus ille Camoreñsis episcopus) non sine fratrum sanguine sancta sanctorum ingressus est pontifex: atque hoc tūc vocant constantia martyrij, si pro cathedra magna Christianorum cæde fortiter fuerit dimicatum. Scripserunt de arte milrtari Xenophon, Zenocrates, ...nozander, Cato censorius, Cornelius Celsus, ...nius, Vegetius, Frontinus, Helianus, Modestus, antiquiores multi: ex recentioribus, Volturius, Nicolaus Florentinus, Iacobus comes Purlilianus, & alij pauci. Hi artis doctores, sed speculatiui, ... tam periculosi vt sunt practici. Tituli vero ac dignitates discipulorumque gradus non sunt bac... laureatus, magistratus, doctoratus, nec modo ... am sunt quibus dicuntur imperatores, duces, comites, marchiones, equites, capitanei, centuriones, decani, signiferi & consimilia nobilitatis nomina ex ambitione, aut iniuria nata: sed latrones, ... fossores, raptores, sicarij, fures, sacrilegi, gladiatores, stupratores, lenones scortatores, adulteri, proditores, peculatores, abigei, aleatores, blasphemi, venefici, parricidæ, incendiarij, prædones, piratæ, tyranni, & eiusmodi. Quos omnes qui vno nomine velit exprimere dicat milites, hoc est, re... a barbaricas sceleratorum hominum feces ...

ula mens, malus animus ad omne facinus exti
ulat: quos penes dignitatis & libertatis nomen
bet licentia delinquendi & latrocinandi, vndi
: quærentes vt noceant, ipsamq; innocentiam
luti mortis quandam imaginem odientes, o-
nesque quasi vnum corpus sunt ex patre diabo
cuius illi sunt membra, de quo ait Iob: Corpus
us quasi scuta fusilia, & compactum squamis
rementibus, vna vni coniungitur, & ne spira
ulum quidem incedit per eas, vna alteri cohęret
tenentes se nequaquam separabuntur, assistũt
i, quia conuenerunt in vnum aduersus domi-
m, & aduersus Christum eius. Insignia autem
ilitiæ sunt non purpura, torques, annuli, tiaræ
l aduerso pectore vulnera, & deformata cica-
icibus corpora: Exercitium non nisi cum pluri-
orum exitio doloreq; coniunctum, morum, le-
m, ac pietatis pernicies: cum Christo, cum bea
udine, cum pace, cum charitate, cum innocen-
, cum patientia, ex diametro pugnans, Præ-
ia eius sunt gloria nobilitatis humani sangui-
s effusione parta, & ĩperij propagatio libidine
ominandi & possidendi, cum multarum anima
m perpetua damnatione. Nam cum omnis bel
finis sit victoria, nemo potest esse victor nisi ho
icida, nemo contra victus nisi male perierit.
lors igitur militum pessima, malum epitaphiũ
bi inducente peccatum. Qui autem occidunt, ini
ui sunt, etiam si iustum sit bellum, non enim pro-
ter hoc, sed quia lucri & prædæ gratia milita-
nt, impij homicidæ in eos quos male occidunt.
qui autem iuste ab illis perimuntur, ipsi qui oc-
derũt in carnificũ ordinẽ seipos statuẽtes nobili
tẽ hãc cõmeruerũt: quũq; leges alioq; ĩ p̃dones,

incendiarios,raptores,homicidas, ſicarios p... ſæuiant tales nomine militiæ habentur nolle... & honeſti.

De nobilitate. Cap. LXXX.

EX militia itaq; ortum habet nobilitas g... litia videlicet claritas,ex cruore hoſtiu... cędibus ſtrenua carnificina acquiſita ... blico pręmio comprobata,publiciſq; honori... gnijs cohoneſtata.Hinc apud Romanos tot ... narum genera ciuilium,muralium, obſidion... naualium,tot militaria dona,armillę,haſtę,... lerę,torques, annuli, ſtatuę,imagines, ... quibus prima nobilitatis initia auſpicabant... Apud Carthaginenſes tot donabantur ann... quot interfuiſſent pręlijs: Iberi tot circa def... ſepulchrum erigebant obeliſcos, quot ille int... miſſet ex hoſtibus: Apud Scythas in celebri c... uio ijs tantum circumlatam pateram accip... citum erat,qui hoſtem occidiſſent. Apud Ma... nas lex erat qui nullum hoſtem interemiſſent... piſtro cingi in opprobrium ignobilitatis. A... Germaniæ populum neminem vxorem du... licebat, qui non prius caput hoſtis occiſi ad ... detuliſſet,ipſaq; indignatio non dati debiti ... ris,ijs qui ſtrenue militarunt, contra patriam ... tos induxit,vt ſubuerterent eius libertatem.E... plo ſunt Coriolanus,Gracchi,Sylla, Marius,... torius,Catelina & Cæſar,Si itaque nunc nob... tis primordia requiramus comperiemus ha... faria perfidia & crudelitate partam,ſi ingre... ſpectemus reperiemus hanc mercenaria m... & latrocinijs auctam : q̄ ſi etiam regnorum ... imperij originem quæramus,occurrent impi... trum parentumve parricidia, funeſta coniu...

[ex]pulsi regro patres a liberis, aut trucidati princi[pes] [i]n cuius verba iuratum erat. Sed ipsam nobi[lita]tem nunc a primis vnguibus exploremus: [I]p[sa] seuera nihil aliud est quam robusta improbi[tas] atque dignitas non nisi scelere quæsita, bene[fi]cio, & hæreditas pessimorum quorumque [ho]minum quod ita esse primum nobis sacræ literæ [d]e de etiam antiquæ gentium & recentiores hi[stori]a notum faciunt: Nam cum ab initio creatio mundi genuisset transgressor Adam primo[geni]tum suum Cain agricolam, & alterum Abel [pas]torem ouium, in quibus humana familia biuis[am] fecit, videlicet in Abel plebis, in Cain nobili[tat]is: qui cum secundum carnem crudelis & super[bu]s esset, de more persequens eum qui secundum [sp]iritum humilis erat, interfecit Abel: sed repara[b]uit plebea familia in Zeth tertio filio Adæ.
[H]ic itaque Cain parricidio fratris primus mili[tiæ] & nobilitati initium dedit, ac contemptis dei [&] naturæ legibus, confidens autem in proprijs vi[rib]us, vsurpans sibi dominationem primus condi[dit] vrbes, constituit imperium, ac creatos a deo [lib]eros homines & filios generationis sanctæ, vi, [ra]pina, seruitute, & iniquitatis legibus opprime[re] cœpit: donec illi etiam contempto dei iudicio, [a]c corrupta omni carne, promiscua libidine [in]quinati, genuerunt gigantes, quos interpreta[tur] scriptura potentes a seculo, viros famosos, [a]tque hæc est vera & commodissima nobilium [de]finitio. Opprimebant enim inopes, ex[ce]llentes sel trocinijs, & superbientes opibus, [ce]lebrantes nomina sua, imponentes ea regioni[bu]s, & vrbibus, & montibus, & fluminibus, & [a]quis, & mari, quorum primus parens Cain

natura malignus, intestino odio inuidus, a ui
na correptione incorrigibilis, dissimulata ira pro
ditor in proprium sanguinem parricidia, male
ctione vagus & profugus, etiam maledictioni
peraddens blasphemiam: atq; hæc sunt illa an
quissima & primæua nobilitatis munia, hæ vir
tutes, hæc ingenia, quibus vsq; in hunc diem
ornatur nobilitas, cuius architectus pater illg
gantum, quos deleuit dominus in diluuio aqua
vno solo reseruato Noha viro iusto in generatio
bus Zeth cum sua familia, cui cum tres esse fi
lij Samus, Iapetus, & Chamus, atq; illi insta
to post diluuium seculo priscorum gigantum
plo etiam vrbes conderent, & regna constitu
idcirco scriptura a Noha vsque ad Abraham
nullam facit mentionem iustorum, omnes sic
ad Abrahamum vsq; nobilitatis artifices e
runt, robustæ videlicet improbitatis, impietat
confusionis, potentiæ, militiæ violentiæ, opp
onis, venationis, luxus, pompæ, & vanitatis
similium nobilitatis stigmatum, quæ Noha
huic impresserunt: e quorum numero Chamu
quod cæterorum esset nequissimus, atq; in p
tem impius, primam & super omnia regna c
natricem monarchiā promeruit. Ipse genuit N
brotum, quem scriptura describit potentem i
ra & robustum venatorem aduersus dominū
ædificauit Babylonem illam magnam. &
gu rum confusioni initium fuit, tradiditq; reg
di disciplinam, nobilitatumq; gradus, honor
gnitates, officia, imaginesq; discreuit: Exinc i
plebem leges sancitæ, introducta seruitus, & c
ctiones a populo, conscripti exercitus, gesta
crudelia bella. Abs eodem Chamo processer

Cus, a quo Aethiopes & Mizraim, a quo Ae-
gyptij & Chanaan, a quo Chananæi nobilissi-
mæ quidem gentes, sed deterrimæ, reprobatæ, &
ato maledictæ. Exacto tandem multo tempore
rsus elegit deus hominem iustum patriarcham
illum Abrahamum, ex quo suscitaret sibi semen,
& populum sanctum, quem circumcisionis signa
co ab aliarum gentium multitudine distinxit:
hi duos ab initio genuit filios, vnum ex ancilla
spurium Ismaelem alterum ex vxore legitimum,
cui nomen Isaac: factus est autem Ismael homo
fus & sagittarius, vir nobilis & potens prince-
ps, Ismaelitarum genti nomen suum perpetuum
relinquens, benedixitque illi deus, & confirmauit
nobilitatem eius in rapina & militia, inquiens:
Manus eius contra omnes, & manus omnium cō
tra eum, & e regione fratrum suorum figet taber
nacula. Isaac autem perseuerans in iustitia patris
sui, illius gregem pascebat, atque hic ex Rebecca
duos genuit filios, Esau & Iacob: Esau itaque
odiosus deo, homo rufus et hispidus, venator & sa
gittarius, heluo & ventri deditus, adeo vt pro
vno pulmento venderet primogenita, factus est
vir potens atque princeps Idumeorum, benedictio
nem accipiens nobilitatis in pinguedine terræ, &
rore cœli, in gladio & excussione iugi, Iacob au-
tem iustus, profugus apud auunculum suum La-
ban, oues illius pascebat, cuius vtrasque filias qua
tuordecim annorum seruitute cum promeruisset
vxores, duodecim ex illis filios suscepit, vocatum
que est nomen illius Israel, quod posteris suis dein
ceps reliquit, vt vocaretur populus Israel: Erant
Iacob, quod diximus, duodecim filij, videlicet,
Ruben, Symeon, Leui, Iudas, Isachar, Zabulon,

Ioseph, Beniamin, Dan, Nephtalim, Gad & Aser
ad quorum numerum, duodecim tribus Israel nu-
merari sunt: Verum Ioseph a fratribus suis ven-
tus in Aegyptum, omni Aegyptiorum discipli-
na imbutus est, & factus est somniorum interpres
peritissimus, & augurabat in calice: oeconomicę
disciplinę adeo peritus erat, vt ingenij, calliditate,
te, nouas artes parandarum diuitiarum, & ęrarij re-
galis augendi inueniret, quam ob causam Pharaoni
oni regi gratissimus, constitutus est ab eo princi-
ps super omnem Aegyptum, atque ex seruo prin-
cipio, solenni Aegyptiorum ritu, nobilis creatus
est: Posuit enim rex annulum in manu eius, tor-
quem in collo eius auream, & induit eum purpu-
ra, fecitque ascendere currum, clamante prępo-
vt omnes deinceps tanquam nobilem & princi-
pem revererentur illum. Similis per omnia nobili-
tandi mos erat apud Persas, sicuti de Mardochęo
Hebręo nobilitato ab Artaxerxe rege legitur
in libro Hester. Inde in hunc vsque diem hęc no-
lium creandorum consuetudo permansit per re-
ges & cęsares, a quibus alij pro pecunia emunt
nobilitatem, alij illam lenocinio, alij veneficio,
alij parricidijs hanc commeruerunt: multis proditio
tio nobilitatem conciliauit, simulatque diuitias
perit, quemadmodum de Euthicrate, Philocrate,
Euphorba, & Philagro historijs proditum est:
trique adulatione, detractione, calumnijs, syco-
phantia: plures ob prostitutas regibus vxores &
filias, nobiles facti sunt: multos venationes, ra-
pinę, cędes, pręstigia, & alię malarum ar-
tes ad nobilitatem promouerunt. Sed ad Io-
seph reuertamur: Hic cum potens esset in do-
mo regis, & suscepisset filium primogenitum

Manassen elatus euentitia hac nobilitate, in iniu
m & contemptum paternæ domus, nō sine cul
locutus est, dicens: obliuisci me fecit deus labo
rum meorum, & domus patris mei, quapropter in
benedictionibus post positus fuit Manasse, & præ
latus illi iunior Ephraim: ipse denique Ioseph, licet
esset filius Iacob, tamen propter hanc nobilitatis
odibilem conditionem, non meruit ferre no-
men tribus in Israel, sed datum est filijs suis Ephra
& Manasse: neque illi in tribubus suis habue-
runt prophetam & omnium minima benedictio
benedicuntur, videlicet in fortitudine & multi
tudine familiæ suæ. Habitauit autem populus Is-
rael in Aegypto annis multis, erantque pastores
porum in terra Gessen, cum vero crescerent in
gentem magnam & potentem, suspecti & odibi
facti sunt nobilibus & regibus Aegyptijs: qua
affligebant eos operibus duris luti & laterum,
omni seruitute operum terræ, & pueros eorum
masculos occiderunt, mergentes in flumine, ut nō
superesset illis semen in terra: Horum itaque vnus,
quod esset puer elegans, saluatus est a filia regis,
quæ adoptauit illum in filium, & vocauit illum
Mosen, quia de aquis eripuisset eum. Creuit itaque
Moses in domo regis, omnique Aegyptia doctrina
imbutus, tanquam regis filius habitus, potēs factus est
dux militiæ Pharaonis contra Aethiopes. De
sponsauit autem sibi filiam regis Aethiopū in cō
iugem, vnde contracta Aegyptiorum inuidia, et
io exulare coactus, profugit in Mediam, vbi
apud puteum quendam, contra regionis illi-
pastores, pro puellis quibusdam certamen su
piens, eo beneficio vnam ex illis meruit habe-
vxorem filiam sacerdotis; tandem prouectus

ætate & ſapientia, agnoſcens genus ſuum, & gen-
te Hebræorum reuerſus eſt in Aegyptum, & renun-
ciata Aegyptia nobilitate, confortatus a deo, du-
cem ſe præbuit populo Iſrael, & multis miraculis
eduxit illum de Aegypto: cumq; peccaſſet popu-
lus aduerſus deum in vitulo aureo, iratus Moyſes
iunxit ſibi viros fortes filios Leui, & præcepit illis
inquiens: Ponite gladios ſuper femur veſtrum, et
euntes & redeuntes, occidat vnuſquiſq; fratrem
& amicum & proximum ſuum: factaq; hac me-
morabili cæde, quaſi viginti trium millium homi-
num, benedixit illis, inquiens, conſecraſtis manus
veſtras hodie in ſanguine, vnuſquiſque in filio &
fratre ſuo, completaq; eſt benedictio Iacob a Si-
meon & Leui vocantis eos vaſa iniquitatis bel-
lantia, quorum furor maledictus & pertinax &
indignatio dura. In hoc itaque inſigni parricidio
initium cepit nobilitas in Iſrael, tunc enim conſti-
tuit illis Moyſes principes, & duces, & capita ex-
ercitus, tribunos, & centuriones, & quinquagena-
rios, & decanos viros bellicoſos, & pugnatores
egregios per tribus & cognationes ſuas: e quibus
qui bello fortitudine alios præcellere videbatur,
huic tribuerunt principatum, iudicandiq; poteſta-
tem. Regem non enim habebant, ſed iudicibus re-
gebantur, e quibus Ioſue vir nobilis, robuſtus &
bellicoſus, victor regum, & non timens quemq;
poſt Moyſen tenuit principatum: poſt cuius obitum
ſine principe ſub democratia vixerunt, ſed ſediti-
oſi facti pugnarunt in ſeinuicem, & prope deleue-
runt tribum Beniamin, vt non ſupereſſent niſi ſex-
centi viri: cumq; abiuraſſent illis filias ſuas, da-
ſunt illis q̃dringentæ ꝟgines captiuoꝝ Iabis Ga-
laad, reliq̃s ducentis ꝑmiſſum eſt rapere virgines

lo: Atq; hoc modo impleta est benedictio no bratis Beiamin, in imagine lupi mane rapiētis dam, & vespere diuidentis spolia. Post hęc rur ad aristocratiam & principum regimen con- si sunt, e quibus tandē Abimelech spurius Hie oal de tribu Manasse, interfectis solenni parri io super vno lapide septuaginta fratribus suis itimis, primus regnum obtinuit in Sichem: Por vniuerso populo Israel petenti sibi regem, in fu- re domini dati sunt illis reges, paucissimi quidē bi, plures autem mali. Iratus enim est dominus, dixit illis ius regis, quia tolleret filios & filias eo m, faciens sibi aurigas, panificas, & agros, & ges, & predia, & seruos, & ancillas, & optima eq; illorum pro libito addecimaret sibi, & di- bueret seruis suis, populūq; totum seruitutis pre ret iugo, et quoties rex peccauerit, et inique e- it, populus plecteretur pro eo, constituit autem s regem adolescentem de tribu Beniamin, noīe l, virum fortem robore, statura procerꝰ, adeo, ab humero sursum, altior esset omni populo, in itq; deus timorem omnibus, vt eum quasi mi trū domini venerarentur; hic anteq̄ regnare cœ set tanq̄ filius vnius anni, innocens erat et optī e indolis: adeptus autem regni nobilitatem, ef- tus est vir nequam, et filius Belial: Sustulit ergo us regnum de domo Saul, et dedit illud Dauid lo Isai de tribu Iuda: Atque hic e pastore ouium nstitutus rex eadem nobilitatis pestifera conta be infectus, factus est homo peccati, sacrilegus, ulter et homicida, tamen non declinauit miseri- rdia dei ab illo. Regnauit autem ab initio in ebrō, quum Hisboseth filius Saul regnaret post rdanem, tandem confirmatum est illi regnum

vniuersi populi in Hierosolymis: Veruntamen pa-
cificam Israelitarum monarchiam non obtinuit
nam eo viuente, filius eius Absolon, regnum inua-
sit in Hebron, quo occiso, rursus inuasit regn Si-
ba filius Bochri: Porro ambiuit regnum filius Da-
uid Adonias. Ipse autem Dauid moriturus
dem instituit minorem natu Salomonē filium Be-
thsabee adulteræ, atq; hic primus Hebræorum mo-
narchiam obtinuit, quā Adoniæ fratris natu ma-
ioris parricidio confirmauit, adeptusque re
mam etiam ipse a via recta declinauit post
res in fornicationes & idololatriam, derelinquens
legem dei: successitq; illi filius malus Roboam
am ille nequam & peccator aduersus deum
q; scissa est ab eo monarchia populi, & defecerunt
ab eo decem tribus, & constituerunt sibi regem
roboam virum nequissimum, de tribu Dan,
nenauit totum Israel, abducens decem tribus in
idololatriam, erectis vitulis in Samaria, vt im
retur benedictio, inquiens: Dan coluber super
viam, cerastes super semitam mordens calcanea
um equi, vt cadat cessor eius retrorsum. Tri-
bus autem IVDA quieuit sub semine Dauid
quemadmodum benedixit illi IACOB de
auferendum sceptrum a IVDA, donec veni-
ret MESSIAS: Erat autem ille Iudas fra-
trum IACOB pessimus, & in nurum suam in-
cestuosus, erantque illi filij nequissimi & scelera-
simi: Quocirca benedictionem nobilitatis
cepit in sceptro regni & fortitudine leonis,
dem quoque recesserunt a regibus Israel pop
EDOM & LOBNE, & constituerunt
reges pro arbitrio suo: quemadmodum bene-
dixit deus Esau de excutiendo iugo: Inter omnes

gem reges Iuda & Israel, vix quatuor inuenti
it boni: exactis itaque regibus, cum tota nobili
te Iudæi in captiuitatem et seruitutem in Baby
niam traducti sunt: iterumque post multa tempo
miserante deo reducti in Hierosolymam, ali-
iamdiu sub sacerdotibus & optimatibus, & po
lari magistratu rempublicā suam feliciter ad-
ministrarunt, donec Aristobolus Hircani filius di
dema sibi imposuit, regnumque Iudæorum et ma
is & fratrum parricidio refecit, quod deinceps
r plures reges, postremo sub Archelao insolenti
obscœno rege finiuit. Iudæa tota in Romano-
m prouinciam redacta, ac tandem sub Tito &
espasiano deleta, vniuerso populo, per vniuer-
m orbem, ad hunc vsque diem in perpetuam ser-
tutē relegato. Hæc ita ex sacris literis prosequi
luit, vt ostenderem ab initio mundi nullam fu-
e nobilitatem, quæ non sceleratum habuerit in
um, etiam in populo dei, nec aliud esse nobilita
quam gloriam & præmium publicæ iniquita-
, in qua quo pollutior vita, eo præclarior: quo
us scelerum, eo plus pręmij & gloriæ: sicut non
icite comprehēsus Diomedes pirata ille ait ad
lexandrum, inquiens: Ego quia vno nauigiolo la
cinor accusor pirata, tu quia ingenti classe id
gis, vocaris imperator: si solus & captiuus esses
ro eris: si mihi ad nutum populi famulentur vo
rer imperator: nam quo ad causam non diffe-
mus, nisi quia deterior est qui capit improbius,
ui iustitiam abiectius deserit, qui manifestius im
ignat leges: quos enim ego fugio, tu perseque-
s: quos ego vtcunque veneror, tu contemnis:
e fortunæ iniquitas & rei familiaris angustia,
fastus intolerabilis & inexplebilis auaritia,

furem facit;si fortuna mea mansuesceret, fie[illegible]
te melior:at tu quo fortunatior,nequior eris:[illegible]
tus Alexander hominis constantiam,iussit scri[illegible]
bi militiæ,vt posset deinde saluis legibus mi[illegible]
re,hoc est,latrocinari.Iam vero progrediens a[illegible]
ethnicorum historias similiter ostendamus i[illegible]
nobilitatem non aliud esse q̃ improbitatem,[illegible]
rē,latrociniū,rapinā,homicidiū,luxū,vena[illegible]
violentiam,a pessimis vbiq; principijs orta[illegible]
ioribus prosecutam,turpissimum semper h[illegible]
se exitum : quod in illis quatuor famatis m[illegible]
chijs , deinde in cæteris quoque nobilium r[illegible]
constabit.Prima itaque post diluuium mona[illegible]
fuit Assyriorum,cui initium dedit Ninus pr[illegible]
qui prior omnium nō contentus suis limitib[illegible]
pagādi imperij libidine arma foras extulit, [illegible]
enta bella vicinis inferens,totius orientis po[illegible]
subegit:magnitudinemque quæsiti imperij, [illegible]
tibus semper nouis victorijs,continua prouin[illegible]
rum accessione,adauxit,subacta Asia,perd[illegible]
to Ponto.Porro Zoroastem Bactrianorum re[illegible]
parricidiali pugna oppressum interfecit , vx[illegible]
rat Nino nomine Semiramis,hæc vt refert D[illegible]
historicus,petijt a viro vt quinque dies imp[illegible]
ret,q̃ concesso impetratoq; stolā ac coronā si[illegible]
tauit,ac in sellā regiam conscendit, imperau[illegible]
satellibus vt Ninum virū suum regijs ornam[illegible]
exutum interficerent, q̃ sic extincto, ipsa suc[illegible]
in imperio,nec cōtenta regni terminis, Aeth[illegible]
am imperio suo adiecit, in Indiam bella ex[illegible]
Babyloniā muro angustissimo cinxit, postre[illegible]
filio Nino secūdo,quē flagitiose cōceperat, i[illegible]
exposuerat,incestuose cognouerat,occiditur[illegible]
itaq; parricidijs Assyriorum monarchia obtinu[illegible]

rum,donec ſub Sardanapalo rege viro omni
ere corruptiore deficeret,quē Arbactus Me-
præfectus inter ſcortorꝫ greges comprehenſum
fecit,ipſeqꝫ ſe cōſtituens regem imperium o-
ab Aſſyrijs tranſtulit ad Medos, idqꝫ Cy-
andem detulit ad Perſas,penes quos filius ei-
ambiſes nouæ Babylonis conditor, adiectis
is regnis, ſecundam monarchiam obtinuit,
m & fratris & filij parricidio cōſecrauit: hęc
alem in Narſo Ochi filio inclinauit:cui,interfe
cto,abs Bageo eunucho ſurrogatus eſt Darius
a Arſani filius, Gademannus antea vocatus,
abs Alexandro magno deuictus Perſarū mo
chiam ſimul cum vita finiuit,quam idem A-
nder paternę cędis vna cum adultera matre
cius & conſultor, hoc ipſo famoſo parricidio
ſtulit in Macedonas,atqꝫ hæc tertia fuit mo-
chia,quæ, extincto Alexandro, mox & ipſa
uit. Succeſſit quarta monarchia Romanorū,
nulla in rebus humanis potentior,ſed ſi tem-
um ſeries abs vrbe condita repetatur,illam in
imus a peſſimis initijs ortam,& a peſſimis fre
ntius geſtam,ideoqꝫ hæc nobis paulo altius et
imis vrbis conditoribus repetenda eſt. Vrbs
ma a geminis fratribus Remo & Romulo ex
ſtuoſa Veſtali genitis, a meretrice educatis,
talia primum condita eſt: cuius regnū Romu
parricidio fratris inſtar Cain vitiauit: cūqꝫ ſe
rum filium dici pateretur,collecta ſceleratorꝫ
llitū manu,promiſſa illis impunitate, rapuit
as Sabinorum:et conſtituens illis vxores ex o-
ibus quas elegerant,genuerunt Gigātes, illos
uam Romanæ nobilitatis reges atqꝫ proceres
o orbi formidabiles, Iamqꝫ Sabinorum fœmi

nis & filiabus fraudulento fœdere prodito
luco pellectis, nefarie raptis, crudelibus nu
bi ſuisq; ſocieatis, parentum ac maritorum
obtentis, nouis inſuper parricidijs defendit
ſoceris ſui ſanguinis incõtinens, etiam Titu
tium pri m ſenem Sab norum honeſtiſſimu d
cem in ſocietatem regni aſſumptum miſerbili
ter occidit: hæc fuere Romani regni primordia
quod per ducẽtos quadraginta tres annos ſ
delibus regibus rectum, ſub Tarquinio ſup
flagitio ſtupratæ Lucretiæ deſijt. Et quemam
oum ſucceſſio Cain in ſeptenaria generatione
rijt ſub diluuio aquarum, ſic & iſti Romul ſuc
ceſſores in ſeptenario regum numero a pop
tumultu obruti ſunt: & licet Romana vrb
gum exuiſſet imperium, non tamen euaſit t
nidem Exactis nanque regibus, cum poſt tu
tuantis populi inundationes, regnum ad opti
tes tranſlatum eſſet, Brutus quid m, vir no
primus Romanorum conſul deſignatus eſt
quo tantum ſtabiliret imperium primum
conditorem regemque Romulum, non ſolu
æquare parricidio ſed & vincere ſtuduit: q
duos filios ſuos adoleſcẽtes, totidemq; vxor
fratres Vitellios medio foro virgis cæſos
percuſſit, cumque imperium hoc ſub optima
bus & plebe per diuerſos magiſtratus, priu
que tyrannides, per multa ſecula ſtetiſſet, ſu
lio Cæſare, viro difficile dictu an bello for
aut libidine corruptiore, atque deinceps ſub
tonio identidem libidinis mancipio termin
totaque Romani imperij ſumma vni Cta
no Auguſto imperatori collata eſt: in hoc qu
illa orbis monarchia initium cœpit, neque

parricidio: quamuis Augustus hic princi-
omnium mitissimus haberetur, tamen aui-
Cæsaris a quo adoptatus fuerat in imperium
eres institutus, filium atq; puellam ex Cleo-
a susceptas proles interemit, neq; nomini, ne-
beneficio, neq; affinitati, neq; pueritiæ par-
Iamq; Romanorum principes orbis monar
chiam tenuerunt, atq; Neronem, Domitianum,
Caligulam, Heliogabalum, Galienũ, aliaq; cru
deatis et turpitudinis monstra produxerunt, sub
quus totus orbis cõcussus est, quousq; magnus
Constantinus interfecto Maxentio, qui ob li
binem & crudelitatem Romano populo infen-
furat, a senatu Augustus declararetur. Hic cũ
Byzantium instauraret, vrbemq; Romæ æmu-
la faceret, atq; exinde nouam Romã & ex no-
me suo Constantinopolim vocari iuberet, hanc
eratorum sedem esse voluit, Romanumque
perium transtulit ad Græcos, ipsumq; Constan
polí, quemadmodum Romæ Romulus, du-
om Liciniorum sororis suæ viri & filij, propri-
æ prolis & vxoris parricidijs, sacrauit, per-
sitque imperium apud Græcos vsque ad tem-
pa Caroli magni, in quem nomẽ duntaxat im
pij translatum est ad Germanos. Sed hæc de
narchis hactenus. Cæterorum aliquot regno-
m initia finesq; perscrutemur, & comperiemus
spicijs non melioribus incœpta, nec inferiori-
s flagitijs parta, nec minori luxu rursus dissolu
Prætereã Dardani parricidia, & quo facinore
persuasis in scelus Achiuis, Græcorũ regni ini
dedit: Taceo etiam mulierum imperia virorũ
parricidijs parta, quemadmodum de Amazoni
s narrant historiæ. Ad recentiora tempora

nostraq; confinia vadamus. In Hispania im-
re Theodosij imperatoris, primus regnauit A-
naricus Gothus, sed eo tempore etiam Alani
Vuandali Hispaniam possidebant: Primi
ex Gothorum regibus Hispaniæ monarch
secutus est Suytilla, quā postremo Roderic
quod filiam Iuliam Tingitanæ prouinciæ
cti stuprasset, amisit, finem adferens Goth
perio, Saracenis Hispaniam occupantibus
de sub Pelagio rege, recuperatis aliquot lo
primum Hispaniæ reges at non vltra G
dici cœperunt, titulo regni apud Legionem
dum manente, vsq; ad tempora Ferdinan
cti filij, qui primum se Castellæ regem pro
uit, ac interfecto fratre Carsia, eo parricidio
Nauarrę regum adiecit: illorum autem frat
mirus, quem pater illorum ex concubina g
rat vir bellicosus & ferus, primus Arogone
rex euasit: Lusitanorum autē rex primus fu
phonsus, Henrico Lothoringo, & Tyresia A
si, Castellæ regis notha filia genitus, vir in
strenuus, & qui quinq; Saracenorum regulo
prælio superauit, hinc quinq; scutorū insign
sitanorum reges ferunt in clypeis: fuit tame
phonsus hic in matrem parricidialis animi
propterea q; secundario nupsisset in perpetu
cula coniecit, nec vt dimitteret vllis precibu
cti, nec ecclesiasticis censuris impelli potuit
que omnia hæc Hispaniarum regna aut ing
bus sceleribus parta sunt, aut illis artibus c
mata. Iam vero et Anglorum regni prima
fere fabulosa sunt: Deinde hæc insula vari
regibus, & a multis gētibus Pictis, Scotis, D
Saxōibus passim habitata, & subacta: Post

Guilielmo Normanno monarchiam obtinuit ... am, quam ille Atoldi regis VVestosaxonũ sanguinei sui parricidio sibi posterisq; suis cõ ... auit, cuius successio manet in hunc vsq; diem ... er famosis parricidiis admodum insignis: ... nseo Burgundionum & Longobardorũ re- gn ex penitissimis Germaniæ populis in Gallia et ... ia, hinc rege Gondiacho, inde vero Alboyno ... num incepta, crudelissimisq; parricidiis propa ... a. Francorum in Gallia potentissimum regnũ ... piemus, Huius prima initia a Pharamũdo Me ... roi ducis filio ortum habent, qui primus ex Ger ... mania in Galliam migrans primus rex constitu- tus fuit Francorum, omni crudelitate & truculẽtia ... rior, huius series durauit vsq; ad Childericum ... eum, qui ob segnitiem in administranda repu ... a, & propter libidinem in matronas deiectus ... io, in cœnobium monachorũ detrusus est, Pip ... o maiore domus in regnum surrogato, quod il ... i posterisq; suis proditione partũ, insup Gri ... s frĩs parricidio stabiliuit, vsque ad Ludouicũ ... eum Lotharij filium, qui ob adulterij crimen a ... ncha coniuge veneno sublatus est, inuadente ... ncorum regnum Hugone Capeto viro gladia ... & sanguinolento strenuoq; pugnatore, & qui ... artibus apud Parrhisiensem populum magnus ... itus est, alias vero ignobilis, atque e lanio- ... progenitus. Hic contra Carolum Ludouici ... truum, ac verum regni hæredem rebellis, colle ... sceleratissimorum nebulonum manu acieque ... imorum satellitum, dictum Carolũ apud Au- ... anum sibi in manus proditum, in carcerem cõ ... t, ibique mori compulit, quo nephandissimo in ... ẽ & principem suũ perpetrato parricidio, ipse

ſibi diadema impoſuit, & carnificina pro gn
commutata, Gallis deinceps cum poſteris ſ ſ i
perauit: cuius ſucceſio in hunc vſq; diẽ dura, do
nec illa rurſus in aliquo meretricũ & libidin m
cipio ruitura ſit. Nimis longum foret hoc lo re
gnorum omnium initia recẽſere, & per omis a
tiquitatum hiſtorias diſcurrere: Ego hanc rqu
hic ſummario conceptu tetigi ampliore v om
ne deſcripſi alibi, vbi ipſam nobilitatem ſ c
loribus & liniamentis exacte expreſſi, oſten q
non fuiſſe nec eſſe aliqd in orbe regnum inſi
principatum, quæ non inceperint parricidi p
ditione, perfidia, crudelitate, ſtrage, cædibus
q; horrendis ſceleribus, artibus in q̃ nobilitas
ſus cũ talia ſint capita, facile cognoſcere p
mus cuiuſmodi ſint reliqua beluæ illius mem
ea q; oĩa ad violentiã, ad rapinã, ad cædẽ, d
nationem, ad libidinẽ, & oĩs gñis luxũ pron
exercitata: velit qs nobilis fieri primum ven
fiat, hoc primũ elementũ eſt nobilitatis, deinc
les mercenarius, & pretio locet homicidia, h
ra nobilitatis virtus, in qua ſi ſe fortẽ latrone
hibuerit, nulla maior nobilitatis gl'a. Qui a
ineptus eſt, hic nobilitatẽ emat pecunia, ſi
& ipſa etiã venalis eſt: aut ſi id nõ poterit, pa
tet regibus, aut alia quauis aulica fraude ſe
dat, & Palatinarum meretricũ lenonẽ agat, a p
cipi proſtituat vxorẽ vel filias, aut ipſe dña
pleat libidinẽ, aut regio ſcorto nubat, aut co
ſpurias filias ducat vxores, hic ſummus eſt noil
tatis gradus, vnũ ſiquidẽ corpus efficitur cũ
hæc ſunt itinera, hæ ſcalæ, hi gradus qbus a
bilitatis apicẽ cõpendioſo tramite conſcendi q
vero cæteris generoſiores & in gñe ſuo nobiliſ

[...]nũ videri uolunt, progenitores iactant eiusmõ
[...]di, cuiusmodi nemo nõ contẽneret videlicet hoĩes
[...]os, Troianos, aut Macedones ĩcertis sedibus
[...]bundos ac transfugos, & mille scelestissimis
[...]oribus coopertos, atq; adhuc (si dijs placet)
[...]are oportet & extollere hanc eorum nobilita
[...]quæ tam scelestissimos habuit ortus: Alij cum
[...]retriculis & scortis ortum habuerunt, turpitu
[...]m hanc fabulis tegunt, qualem de Melusina
[...]gimus: sunt qui alios sceleratos habuere ortus, in
[...]s, stupra, raptus, adulteria & eiusmodi: Sic
[...]uinus ob raptam Iudith filiam a Carolo cal
[...]imus, Flandriæ comes creatus est: Sic Mar-
[...]ones illi Pedemontium, videlicet Montis Fer-
[...]Saluciarum, Senæ, & cæteri multi ab Othone
[...]ratore ob raptam filiam instituti sunt: Solẽt
[...] nonnunquam reges & imperatores, quas si
[...]mma verecundia iniurias vlcisci nequeunt,
[...]tatis aliquo titulo perducere ad gloriam.
[...]o quatuor principalia sunt nobilium istorum
[...]era, in quibus omnis eorum sita est felicitas.
[...]num, illorum rapacitas: qua præter fas & æ-
[...]m habent, capiunt, & possident: Alterum, vo
[...]as: qua omni luxus & libidinis genere insole-
[...]t: Tertium, libertas: qua contemptis legibus,
[...]entiæ viribus stipati, omnia pro libito agunt:
[...]rtum, ambitio: qua intumefacti, supra sortẽ
[...]tatutum suũ, nullo non scelere altiora petunt.
[...]niumq; deniq; nobiliũ sufficientia in eo pro-
[...], si venaticã nouerint, si in alea fuerint damna
[...]us instituti, si corporis vires ingentibus pocu-
[...]om mõstrent, si naturæ robur numerosiore Ve
[...] comprobent, si audacter strenueque profun-
[...]t, si fastu, si luxu, omniq; intemperantiæ deditis

virtutumq; hostes, obliuiscant̃ q̄ nati q̄dq; mor
turi sint: Nobiliores aũt si hęc p̄nities a prĩbus e
manarit in filios, magnisq; subitrarit autor. v
Si damnosa senem iuuat alea, ludit & hære
Bullatus paruóq; eadem mouet arma Fritis.
Hæ sunt nobilium insignes virtutes: Sed hab p
terea alias quasdam nobilitatis artes, quibs c
maxime omnium nocentissimi sunt, id agur, v
viri probi atque boni esse videantur, & pruti
liberalitate, pietate, iustitia, insignes apparent
adeo se præbent faciles, beniloquos, affabile
omnium virtutum hypocrisi claros, molliur se
mones suos supra oleum, & ipsi sunt iacula, in
sitis quotidie conuiuis epulantur splendide: in se
mone & colloquijs liberiores, disputant de rep
blica, aliorumq; sententias captantes, ex ill sa
pientiæ prudentiæq; famam in principum on
lijs sibi aucupantur, liberalitatis etiam famam
bi ex auaritia vsurpant, dum quod auferunt a
dono dant alteri, munifici prædones, & quo v
teres de Sylla scribunt, alios per aliorum iniu
locupletari studentes ipsi inter quotidianas ip
nas semper inopes. Proinde iustitiæ & pietat n
men sibi venantur, dum pauperum quæstiones li
benter suscipiunt, fouentq; eorundem causas co
tra ditiores, sed eo vsq; duntaxat afflictis illis su
currunt, donec interim exhauriunt loculos pau
rum: neq; enim animus est prodesse pauperibs,
sed nocere diuitibus, quod cuiuis illorum facis
quam prodesse, atq; hac iustitiæ pietatisq; um
tantam sæpe licentiam sibi arrogant, vt ciuit
bus & potentioribus vim inferant, & public h
stilitate vexent: & vnde legũ autoritate, nulli sp
rare licet veniam, isti nobilitatis p̃textu assequ

potiã,& tanq̃ antiq gigantes gloriant̃ in pec
catis suis: & cum veluti mali dæmones vndiq; q̃
runt vt noceant, tunc maxime prodesse putant̃,
quando solum nocere desistunt, agentes vt omni-
bus sint terrori, amentur a nullo, cum sceleratis
& flagitiosis omnibus ponentes portionē: et qui se
custodiæ eorum tradunt, depopulant̃ et opprimũt,
nec ullum hominum genus ciuitatibus pestilenti-
us nobiles isti, qui sibi ipsi placentes quasi cæte-
ris generosiores, semper superbo spiritu turgent: de
quibus idcirco non male consuluit Aristophanes,
dicens: non oportere in vrbe nutrire leones: sin
autem alti sunt, obsequi illis oportere: Horum ty-
rannide oppressi olim Heluetij nobiles omnes oc
ciderunt, et totam eorum progeniem patria extir
parunt, hac insigni nobilium strage, nomen sua
forte celebre cum libertate adepti sunt, qua plus
quadringentis annis in hunc diem feliciter impe-
rant atque regnant, semperq; hoc nobilium homi
num genus oderunt. Olim nulli erant populis gra
tiosos nec maioribus præmijs digni censebantur,
quam qui tyrannos eorumq; stipatores & satelli-
tes iam vel innoxios liberos interemerunt: quin
& iurisconsulti docent nonnunq̃ innoxios recte oc
cidi posse, si id magnopere prosit reipublicæ, ut ex
diuino tyranno, et liberos trucidare, ne repullulet
tyrannis: quemadmodum et Græci post e-
uersum Ilium, occiderunt Hectoris filium Astyo-
nactem, ne noui belli instaurandi occasio superes-
set. Legamus licet veterum tempoꝝ historicos, Ti-
tum Liuiũ, Iosephũ, Egesippũ, Quintũ Curtiũ, Sue
tonũ, Tacitũ, Serenũ, Tranquillũ et reliq̃s, ſp li-
cuit tyrãnis insidiari, licuit decipere, honestissimũ
fuit occidere, etiam vel veneno tollere, cuiusmodi

Tiberius a Iulio tertius imperator peremptus est, sed cum veneficium detestabile semper fuerit, venenum quo ille extinctus est, orbis censuit esse vitale. Attestantur istis etiam sacrę literæ in Eglon, in Sisara, in Holoferne, quos interemerunt, Aoth, Iahel, Iudith: quod etiã corã deo licuit, occisisque eorum facinore tyrannis iugum excutere, omnesque illi quorum facinore afflictus populus liberatus est, in sacris bibliorum annalibus pro ministris dei honorari sunt. Iam vero nobilitatem non tam vel ex consuetudine, q̃ etiam natura malam esse nũc probigimus: siquidem inter aues & quadrupedia nulla alia nobilitatis prærogatiuam habent, præter illa quæ cæteris animantibus etiã hominibus tam infesta q̃ exitio sunt: cuiusmodi aquilæ, vultures, falcones, accipitres, corui, milui, struthiones, & fabulosæ Harpyiæ, Gryphi, Syrenes, & huiusmodi monstra. Simili ratione tigrides, leones, leopardi, vrsi, apri, dracones, serpentes, bufones. Ex arboribus vero nullæ aut paucæ dijs sacræ & nobiles habentur, nisi quæ aut steriles sunt, aut nullum hominibus edibilem fructum ferunt, vt quercus, esculus, fagus, laurus, myrtus. Inter lapides non marmora, non ædiles, non molares, sed gemmæ, quæ nullum hominibus vtilitatis vsum præbent, habentur nobilissimæ. Sic & in metallis, argentum admodum pernitiosum, & ferro nocentius aurum nobiliora sunt & digna habita, pro quibus totis dibus & humani sanguinis dispendio populi dimicent.

De arte heraldica. Cap. LXXX.

At quę hinc processit heroica illa heraldorum ars, & philosophia in censendis distribuendisque istis nobilium clypeis admodum

...pta: quos aut iumentum, aut vitulum, aut o-
...aut agnum, aut caponem, aut gallinam aut
...iem, aut aliquot horum animantium, quę ho
...ibus seruitute vel vsui necessaria sunt, in ar-
...estare nefas est & infame: sed omnes a crude
... beluis & rapacibus feris nobilitatis suæ insi
... auspicari oportebit. Sic Romani aquilam,
...um omnium rapacissimam sibi delegerunt,
...gij sue perniciosum animal, Thraces Mar-
...antiqui Gothi vrsam, Alani Hispaniam in-
...entes catum, rapax simul & fraudulentū ani
..., Franci veteres leonem, eundem etiā Saxo-
...sed deinde sumpserunt Franci in Gallia com
...antes bufones, Saxones vero equum, bellico-
... animal, Cimbri taurum ferebāt fortitudinis
...boris signaculum, Antiocho regi aqla dra-
...em vnguibus deferens in signaculū erat, Pom
... autem ensifer leo, Attilæ coronatus astur: qn
...Romani ipsi quibus anseres pro Capitolio vi
...ntes salutem contra Gallos præstiterūt, ne tā
...uidem beneficio induci potuere, vt anserem in
...insignia referrent: forte gallum & hircum sunt
...admittunt clypeis, siquidem hæc animalia cō
...superba & luxuriosa esse, quæ etiā præcipuæ
...ilium dotes sunt: eadem rõne & pauonem re-
...unt propter fastum, & vpupam, q̄ ipsa etiam
...egium habere videt̄, & coronam gerit: nec
...t nobilitati q̄d nidificat in excrementis: nam
... q̄ndam Vespasianus imperator etiam ex lo-
...vectigal accepit, ingens: lucri nō esse malū o-
...ē. Iamq; etiam pleraq; minuta animalia in i-
...nobiliū imaginib. p̄rogatiuā habēt, si mō ex
...alicuius documenta sunt, alias nō admittēda.
...horū numero sunt cuniculi, talpę, ranę, locustę,

mures, serpentes, salpegæ, scolopendræ, a cibu (Plinio autore) aliquando abactos popu[illegible] deletas ciuitates creditum est: atque eisdem r[illegible] bus nos illis etiam culices, cimices, muscas [illegible] & si velint vesicas, tabes, vlcera, pestes, li[illegible] sime concedemus, quippe istis olim Aeg[illegible] sub Pharaone & Mose flagellata est, & ho[illegible] am nobiliores habẽtur, qui præ cæteris orn[illegible] scabie gallica. Sunt etiam qui enses, pugi[illegible] macheras, bipennes, scorpiones, turres, arce[illegible] chinas, ignes, & quæuis alia homicidioru[illegible] perniciei instrumenta clypeis suis ingerunt [illegible] & Scytharum fulmen, Persarum arcus & p[illegible] træ, Corallorum rotæ insignia fuerunt: simil[illegible] ter diuos Iupiter fulmen, Neptunus tride[illegible] Mars frameam, Bacchus thyrsum, Hercul[illegible] uam, Saturnus falcem sibi delegerũt: atque h[illegible] morũ insignia, quæque pro suæ crudelitatis ra[illegible] violẽtię, fortitudinis, temeritatis, cęterarũque [illegible] litatis virtutũ expressiõe (heraldis decernẽti[illegible] alia aliis censentur nobiliora: q̃ vero clypea[illegible] rent, & mitiora quædã, vt arbores, flores, st[illegible] & eiusmodi exprimunt, vt Apollinis cithar[illegible] Mercurij caduceus, aut sola colorum variet[illegible] stincta sunt, hæc prioribus illis multo recen[illegible] minusque nobilia sunt, quia non censentur hæ[illegible] la militiæ fortitudine, alioue sanguinis aut c[illegible] artificio fuisse conquisita; mirum tamen q̃ [illegible] sapientia in istis astrologicantur, philosopha[illegible] etiam & theologissant paludati isti heraldi, [illegible] fuscum & nigrum Saturno assignant, idcirco[illegible] seuerantiam, taciturnitatem & patientia[illegible] adscribentes: saphireum autem & azurinum [illegible] dem: aut iuxta Gallorum opinionem zelũ [illegible]

...re volunt, Iouem illi præponentes. In rubro ...m vindictamq; exponunt, ob furibundi Mar... dominium: Auri flauus color Soli dicatus, ...c ob sui metalli prætium atque solis lucidissi... splendorem, desiderium ac læticiam signifi... dicunt: Venerem præficiunt purpureo ac vi... purpureum roseo nitore arridentem amorem ...ificare dicunt: Sed Galli proditionis astuti... ...lli adscribunt. Viridis autem omnium consen... ...pem denotat', virescentibus enim agris fru... ...speratur. Albus color lunæ adscribitur, qui ... sine mixtione simplex sit, omnis tamen mi... ...nis facile susceptiuus, puritatem, simplicita..., aptitudinem signare volunt. Cæteros omnes ...tos colores adiudicant Mercurio, qui vt ipse ...us est & varius, ita omnes illos varietatem ...mi exprimere: nam cinericius nigro vicinior ...ustiam, carneus quasi remissi sanguinis occul... animi dolorem, vel secretum absconditum ... cogitatum: palearis vero & clarus & obscu... velut decidentium foliorum, & arescentium ...barum desperationem, & suspitionem pro si...ficatis habent. Longum esset referre eiusmodi ...ias ex humoribus, ex complexiōibus, ex tem...bus anni, mensibus, & diebus, mundi angu... & ventis, signis, planetis. plantis, lapidibus, ...sq; ecclesiæ sacramentis & mysteriis huc af...gunt, & fere totam Apocalypsim ad has fabu...las suas demigrare cogunnt Atq; hæc est illa ...oicorum heraldorū heroica philosophia: Hic ...m facturus eram huius negotij, nisi occurris... mihi præterisse me heraldorum originem: hūc ...q; sermoni huic appendere libet. Heraldos ab ...ibus deducit Aeneas Syluius. Erant autem

Heroes veterani milites quos ſolos heraldos eſſe
decet, atque ſic herald Teutonicum vocabulum
ſignificat, videlicet ſenem in armis ſiue veteranum
militem. Sed hodie ſeruiles quidē homines, adu-
ceatores, & nuntij feciales, etiā qui nunq̄ milita-
uerunt id officij aſſequuntur, priuilegia au...
ciaq; heraldorum ex antiquiſſimis ſeculis in...
vſq; diem durāt. Primus eoꝝ autor fuit Liber pa-
ter, qui ſubacta India illos in hęc verba initia...
Ego vos hodie militiæ laboribuſq; abſoluo, vete-
ranos milites eſſe volo, heroaſq; vocari, mu...
veſtrum erit reipublicæ conſulere, ſontes arguere,
laudare probos, cęteris muneribus vacabitis, ...
cunq; gentium terrarumq; veneritis, victum vo-
bis reges veſtitumq; dabunt, honoratiores po...
omnes eritis: xenia vobis principes offerēt, ſuas
veſtes condonabunt, ſtabit fides dictis ve...
mendacia horrebitis, proditores iudicabitis, ...
fœminas male habent, infames hos adſeue...
tis, in omni terra libertas vobis eſto, ſecurus ...
bis tranſitus & incolatus: ſi quis vos, veſtr...
verbo factoue angariauerit quempiam, g...
ferietur. Adiecit poſt multa tempora iſtis her...
priuigelijs Alexander magnus, vt auro, pu...
ra, coccinniſq; veſtibus, & paludamentis v...
ſent: quin & arma regia & inſignia deferre, ...
uis gentium terrarumq; loco fuerint. Si qui...
manu pulſaſſet, aut verbo læſiſſet, eum pro...
ptis bonis etiam capitis reum eſſe: Sic Thucydi-
dem, Herodotum, Didymum, Megaſtonen, ...
Xenophontem tradere idem Aeneas refert. ...
tio deinde Octauianus Auguſtus conſtituta Ro-
mana monarchia, illos hac lege decorauit. ...
quis es qui per decennium nobiſcum militauit, ...

...rdo quadragenarius fueris, siue eques siue pe
...stipendia merueris, militia posthac vacato,
...is esto, veteranusque miles, nemo te ciuitate,
...templo, hospitio, domo prohibeat: nemo ti-
...mē adscribat, onus imponat, pecuniam ex
...erat: si quid peccaueris solam Cæsaris vin-
...tēm expectato: quicquid turpitudinis adm...se
...omines, te iudicem propalatorēque timeant:
...uati, seu principes fuerint, quod dixeris af-
...mauerisque, nemo falsum arguet: libera & a-
...tibi omnia itinera locaque sunto, in ædibus
...ipum mensa tibi cibi potusque esto, stipendia
...us te tuamque domum serues ex publico quot
...s habeto: quam legitima face duxeris vxo-
...cæteris fœminis præferatur: quem exprobra-
... infamemque dixeris, hic reprobratus homo,
...famis esto: arma, insignia, nomina, & orna-
...a, heros ferto: quæ reges decent, quæ dicere
...acere velis, vbiuis gentium locorum natio-
...que facito. Si quis iniurius fuerit, ceruice ca-
... Postremo Carolus Magnus translato ad
...manos imperij nomine, post deuictos Saxo-
...& Longobardos Cæsar & Augustus appel-
...s, illos hoc honore donauit, inquiens: Milites
...vos heroes vocabimini, socij regū & iudices
...inum: viuite posthac laboris expertes, con-
... regibus publico nomine, turpia corripite,
...te fœminis, iuuate pupillos, concilio circun-
... principes, ab his victum, vestitum, stipendi-
...que petite: si quis neg auerit inglorius infamisque
... si quis iniuriam vobis intulerit, reum se maie
...s agnoscat: vos aūt caueritis ne tantū decus
...que priuilegium iusto bellorum labore partū

aut ebrietatis, aut scurrilitatis, aut alio con
vitio maculetis, ne quod vobis largimur ag
riam, redundet ad pœnam, quam de vobis
dam si forsitan excesseritis, nobis & successori
nostris Romanorum regibꝰ perpetuo reseru
atq; hæc est heraldorum magnificentia, ci
antiqua consuetudine temporum magnos se
stimāt, quia impune maximis obtrectare i
missum est.

De medicina in genere. Cap. LXXXII.

SEd iam a militia et nobilitate ad medic
properemus, quæ ipsa etiam quædam h
cidiorū ars est, prorsus mechanica, licet
losophiæ titulo se traduci posse præsumat, ac
iuris prudentiam proximas theologiæ sede
biat, vnde maxima inter medicos & iurista
tentio est: Argumentantur enim medici: Cu
plicia sunt bona ex ordine animæ, corporis,
næ, priora curat theologus, secunda medicu
tia iurisconsultus: hinc medicis medias quo
des deberi supra iurisconsultos, quantum co
ris robur, & sanitas fortunæ diuitijs præsta
hanc litem nescio quis prætor lepida interro
ne diremit: quæsiuit enim ex litigantibus illi
mos & ordo seruaretur in educendis ad sup
reis, vter præcederet, & sequeretur, latro ne
nifex: Cumq; responderent præcedere latro
sequi autem carnificem, dedit ille sententia
cedant ergo iuristæ, sequantur medici, horum
gne latrocinium istorum temeraria homicid
tans: Sed ad medicinam redeamus, eius plur
reses sunt, nam est vna quam rationalem, si

phicam,siue dogmaticam vocant,eamq; Hip
pocrates,Diocles,Chrysippus, Caristinus Para-
goras & Herosistratus secuti sunt : Quam eti-
am Galenus his longo tempore posterior adpro-
bat:Qui præ cæteris insequutus Hippocratem,
tam mendendi artem ad causarum agnitionē,
morum notitiam,rerum qualitates, & corporū
diuersas habitudines gradusq; reuocauit.Sed hęc
rationalis cum circa voces potius quam circa res i-
psas versetur,naturalis philosophiæ fateor non in
fima pars est.Medendis tamen ægrotantibus nō
modum necessaria,ne dicam vel pernitiosa,vt
quæ hominum salutem sanitatemq; ad contorta
quædam sophismata relegat potius quam adsyn
quibus morbis mederi possit medicamina:
scholasticis syllogismis occupata solitudinū et
sylvarum hortorumq; nescia,ignorat herbas et me
dicinam:quo circa Serapion hāc rationalem me
dicinam nihil ad medendi artem pertinere profes
sus est. Est itaq; alia medices factio prorsus quæ-
stia & mechanica,a qua vsq; in hunc diē me
dici suum nomen habent·Hanc idcirco operatri-
cem vocant, in empiricam & methodicam di-
stitam,de hac nobis hic sermo est.Empiricam
quæ ab experimentis appellant, cuius principes
Serapion,Heraclides,& ambo Apollonij fuere,
postremo ex Latinis M.Cato,C. Valgius,
Pomponius,Leneus, Cassius Felix, Aruntius,
Cornelius Celsus,ac Plinius,& plærique alij secu-
ti sunt.Ex hac deinde methodicam construxit Hi
erophilus Calcedonius, & ex longa rerum omni
magistra experientia ad certas regulas ade-
quam postea validissimis argumentis proba
vit Asclepiades Themision, ac Archigenescō-

pleuit autem Thesillus Italus, qui (vt autē
Varro) cuncta superiorum placita sustulit, c v
lut rabie quadam in cunctos prioris æui m lice
perorauit. Post istos vero complures externū
gentium, barbari philosophi de ea scripsere nt
quos adeo creuit Arabum gloria, vt huius r
inuentores plurimis visi sint, facileq; id se o
contendere videantur, nisi ipsa originalia
& latina nomina ab illis vsurpata aliam ais
riginem indicarent. Hinc Auicēnæ, Rasis, A
uerrois volumina pari cum Hippocratis & G
leni libris autoritate recepta sunt, tantamq;
dem adepta, vt si quis sine illorum placitis c
mederi præsumat, is publicam salutem pala
coquere videatur: hę autem medicorum fa
licet paucę sint, non tamen minor inter eos
tio est & opinionum pugna, quam inter p
phos: Nam de spermate, quod genitale h
est, audite quis anilibus ratiunculis certant.
thagoras illud vtilissimi sanguinis spumar
cibi vtilissimum excrementum dixit. Plato
spinalis medullę defluxum, quia nimium
tes dorsum & renes dolent. Alcmeon autem
bri partem adseuerauit, ex eo quod coeun
oculi dolent, qui sunt partes cerebri. Demo
autem ipsum ab omnibus corporis partibu
uatum ait, & Epicurus a corpore & anima
uulsum, Aristoteles alimenti sanguinei excr
tum, q̊d vltimū in mēbra digeraṫ: cæteri p
sanguinem esse testium calore decoctū et d
rum, ea duntaxat moti ratione, q̄ vltra vir
euntes sanguinis guttas eijciunt. Porro Arist
les & Democritus nil dicunt mulieris seme
gnationem conferre, neq; germen illas sed

...alem quendam sudorem emittere: Galenus il-
...s spermá licet imperfectum germen emitte-
...a, & vtrorumque viri & mulieris semen fœtū
...rituere. Cæterum Aristoteles corpora anima
...ex sanguine proxime vult generari, & im-
...ate nutriri, sperma quoque ex sanguine gene-
...nem habere: Hippocrates contra corpora
...alium ex quatuor humoribus primo coagu
... sed & multi ex Arabibus putarunt anima-
...rfecta posse absque maris & fœminæ permi-
...ne generari, ac sine semine produci & propte
...icebant matrices nō esse necessarias nisi per
...dens. De causis autem morborum originali
...gentes, Hippocrates illas in flatu siue spiri-
...llocat, Hierophilus in humoribus, Erasistra-
... arteriarum sanguine, Asclepiades ex ato-
...per corporis inuisibiles poros illapsis illas rima
...Alcmeon ex corporalium potentiarum exu-
...ntia vel inopia, Diocles ex inæqualitate ele
...torum corporalium aerisque halitu, Strato ab
...ienti exuperantia cruditateque, & eius cor-
...ione omnes morbos fieri solummodo putat.
...iborum autem conuersione non minus discre
...nam Hippocrates, Galenus, Auicenna, in
...acho cibos per calorem concoqui affirmāt,
...istratus hæc in ventre fieri contendit, Plistoni
...& Paraxagoras non concoqui mō sed putre
... aiunt, quin etiam Auicenna & eius exposi-
..., Gentilis, & Iacobus de Forlinio non sine in
... errore stercus in stomacho generari tradunt.
...lepiades autem & eius æmuli nō cōcoqui ci-
...sed crudos in corpus omne diuidi putāt, q in
...r oīm superiorum dogmata vana & superua
...uesse dicūt, Transeo vrinarum iudicia ab illis

necdum perfecte cognita, pulsuumq; dieses i
p ehensas. Iam vero & Hippocrates que ip
pro deo colunt, ab aliis in plærisq; non tam
sum sentit quam turpiter errauit. Nam in lib
natura infantis ait: Generatur ex luteo oui
nutrimentum autem & augmentum habet
quod in ouo est, quod falsum probat Aristoteles
libro de animalibus, & in libro de generatio
nimalium disputans contra Alcmeonem, c
Hippocrate sentiebat, concludit: origo pulli
bumine est, cibus per vmbilicum ex luteo
tur, cui sententiæ adhæret etiam Plinius inq
Ipsum animal ex albo liquore oui corporatu
bus eius in luteo est: nonne etiam ille Hippocra
aphorismus mendax est? Mulier non podag
sat nisi menstrua illi defecerint, cum multæ
næ quibus etiam menstrua fluunt podagras
antur.

De medicina operatrice. Cap. LXXXIII.

TOta præterea medendi operatrix ars
alio fundamento quam fallacibus ex
mentis superextructa est, ac tenui ægro
um credulitate roborata, non minus venef
benefica, vt sæpissime & fere semper plus pec
sit a medico ac medicina quam ab ipso m
quod quidē & ipsi huius artis principes ing
fatent, videlicet Hippocrates dicens: Artem
esse difficilem & experimento fallacem: & A
cenna, inquiens: Fidem ac spem ægri erga m
dicū & medicinā sæpe plus efficere, q̄ ipsam m
medico medicinā: & Galenus, difficile posse
riri medicamen, q̄d plurimū prosit, ac non

quæque obsit: atq; alius quidam ex illis ait, me-
dicarum noticia delectabilis est, vt reliquorum o-
mnium quæ arte & regulis constant, operatio au
tem secūdum medicinam a causa est. Eant igitur
infortunati ægri, ac periculosis experimentis,
& sui fidem habeant, sed tam blanda est cuiq;
sperandi dulcedo (vt ait Plinius) vt cuicun
que medicum profitēti statim credatur, cum sit
periculum in nullo mendacio maius: Hinc est q
pessime salus illic quæritur vbi mors est, quippe
medicorum hic optimus creditur, quem particeps
commendat pharmacopola, qui cū illo col-
ludit, cuius seruulos etiam medicus sibi sub stipe
tenet, qui lenocinio fungentes illum apud mi-
seros ægros collaudādo præferunt: magnæ quoq;
arrogantiæ medicus est, quem vsurpata pomposa
vestis, & intermicantes crebris hyacinthis digiti
commendant, & cui remota patria, vel lōga per
egrinatio, aut diuersa religio (ceu Iudæus vel Ma
rranus) & ad fallendum efficacissima frontis im
pudentia magnorumque remediorum constans,
concussis mendacijs, iactantia, autoritatem, fa
mam fidemq; conciliarunt. Et cui pertinax conte
ntio, ac multæ semper in ore cum semigræculæ, tū
barbaræ voces: & multa autorum suorum nomina
doctrinæ fecerunt opinionem, atq; sic instructus,
nō q̄ plombea grauitate, sed audacia pene mili
tari medēdi practicam tūc hac hyprocrisi aggre
ditur: Primum inuisit ægrum, respicit vrinam, tan
git arteriā, inspicit linguā, palpitat latera, explo-
rat etrimenta, scire vult victus consuetudinē, &
quæ etiam secretiora sunt inquirit, ac si per hæc
ipsit elementa, & veluti in statera expendat hu-
mores ægrotātis, fabulaturq; egregie, deinde ma-

gna iactantia præscribit medicamina, recipe ca-
tapotia, mitte sanguinem, fiant clysteria, fiãt pes-
si, fiãt vnctiões, fiãt cataplasmata, dentur e-
ria, dent̃ masticatoria, fiãt gargarismata, fi-
culi, fiant fumi, dentur condita, dentur syro-
tur aquæ, exhibeantur teriacalia: quod si le-
lus sit morbus, & æger delicatulus, excoga-
blandimenta, & quæcunq; mulierculis effœ-
tisq; viris grata atq; iucunda putat, ma gn-
torítate præcipit, iam suspenso molli grab-
aut fontalis aquæ in peluim stillantibus gut-
mnos allicit, iam fricationibus, stufis cucur-
lis, morbum extenuat. Iam balneis, thermi-
que delicatioribus, ac cœli mutatione exte-
ægrum reficit: vt autem magnæ autoritat-
beatur, & simul admirationi sit, horas obs-
do, physicas allegationes suspensionesq; ac-
facit, nec nisi ex Ephemeride mathematica-
maca potionesq; ministrat: Quin & in pha-
copolam sibi imperium arrogat, & se cor-
mnia dispensari iubet, seseq; meliora arom-
ligere simulat, cum sæpe nesciat sophisticat-
ris discernere, resq; ipsas nomine tenus pen-
gnoret: Si vero diues sit æger, aut magnę au-
tis, tunc quo plus sibi compendij atq; famæ-
surum sit, morbum quantum potest postrah-
nõ nisi paulatim restituit, etiã si posset seme-
pharmaco morbum depellere: nonnunq̃ ve-
dicamentis suis exagitato morbo, priusq̃ il-
lat hominem ad extremum vitæ discrimen-
cit, quo illum tunc abs grauissima & perico-
ægritudine liberasse prædicetur. Quod si qu-
que in manus suas æger incidat grauiori m-
conflictans, cognoueritq; pernitiosum esse

...m, & cuius dubius ſit euentus, tunc iſtis ingredi
ſtratagematibus, auſtero vultu viuendi leges
p...cribit, iubet inſolita, prohibet cõſueta, arguit
...bta execrat̃ exhibita, cõminatur exitiũ, & vi
...ta pollicet̃, magnaq́ȝ poſcit præmia. Si dubitat
de ...entu, ſuadet cõuocari collegiũ, & poſtulat ſo
...ſiquo ſecurius medeat̃, aut nõ raro cautius peri
...in; ne ſuperueniẽs alius, qui ægrũ ſolus reſtituat,
...a am ſibi atq́ȝ laudẽ cũ lucro præripiat. Si ęgro
...qui male ceſſerit, ſiue illum præter ſpem per inſi-
...gem imperitiam occiderit, hic ſe aut per catarri
...ſſocatiuum defluxũ, aut aliquod aliud ſimile
...itaneum accidens, immedicabileq́ȝ caſum ap
...enter excuſat, & ægri inobedientiã, aut cuſto-
...in negligẽtiam acriter accuſat, aut incuſat col
...cis, aut in pharmacopolã culpam protrudit, ſic
...m efficit, vt nemo ægrotus niſi propria culpa
...iiſſe, nemo niſi medici beneficio reſtitutus vi-
...tur: Iam vero medicos plærunq́ȝ nequam eſſe
...ũmet teſtimonijs comprobabimus. Ait enim
...i conciliator Petrus Apponus, artẽ medicinæ
...rti eſſe adſcriptam, qui planetarũ omniũ odio
...mus eſt, et qui ingratitudinis iurgiorũ, omniſq́ȝ
...uitatis & militiæ autor exiſtat. Ideoq́ȝ etiam
...licos vt plurimum malorum eſſe morum,
...n ob Martis ſcorpioniſq́ȝ influxum, tum quod
...quia ex vili ſtipite & ſterili originem contra-
...nt, intumeſcentes demum & contumelioſi ſa
...cum fuerint incraſſati: hæc ille, edoctus forte
...ſculapij exemplo, quem primum medicinæ re
...orem ex mente Iouis genitum, & per Solis
...am in terras deſtinatũ fabulatur antiquitas.
...ſus vero hominẽ fatetur, ſed in deorum nume
...u receptum: complures alij aſſerunt illũ mere-

tricio inceſtu ex Coronide venuſta mulier
nitum, quam ſacerdotes in Appollinis tem
dulterinis amplexibus ſæpe ſubegerunt, qui
runt illum dei filium: omnes autem in hoc
niunt tam ſceleſtum fuiſſe hunc deum, vt I
mine in eo coercendo opus fuerit, de quo L
tius ad Conſtantinum imperatorem ſic ſ
Aeſculapius, & ipſe non ſine flagitio App
natus, quid fecit aliud diuinis honoribus d
niſi ꝙ ſanauit Hippolitum, mortem ſane
clariorem ꝙ a deo meruit fulminari: hæc il
ſunt re vera medici homines omnium ſcele
mi, diſcordantiſſimi, inuidentiſſimi, mend
mi. Sic enim omnes a ſe inuicem diſſentiūt,
lus reperiatur medicus, qui citra exception
ditionem, vel permutationem, præſcriptum
lio pharmacum comprobet, quinimo qui n
ceret, mordeat, ne videlicet ipſe non melior
cus videatur, ſi alterius vel optimo conſili
detraxerit, vel his quæ etiam ſæpe nimis a
ſunt non aliquid addiderit, vnde tādem in p
bium abijt, medicorum inuidia, & diſcord
quicquid probat vnus, ridet alter, nec quic
pud eos certi, ſed omnia promiſſa eorꝫ nug
latiles & mera mendacia. hinc vulgus cum
aliquem inſigniter mendacem oſtendere,
mentiris vt medicus. Summumqꝫ ingenioꝝ
rum opus in hoc verſatur, vt in cogitandis
veterum recte facta negligantur contemnā
tum quæ pauca ſciunt recondunt, aut mon
nolunt, quaſi neminem docere in autoritate
tiæ ſit, inuidentesque alijs, etiam vitam no
fraudant alienis bonis: Sunt inſuper plurim
perſtitioſi, arrogantes, malæ conſcientiæ, ſu

..iari, quibus illud semper in ore obuersatur, ..dolet accipe, facientes etiam si suum ad cō..rium expedire crediderint, vt doleat quod sa..uiest: sicut legimus Petrum illum Apponium (..m Conciliatorem vocant) cum Bononiæ ar..medicam profiteretur, tantæ auaritiæ & ar..gantiæ extitisse, vt extra vrbem alicubi ad æ..os vocatus, non minoris quinquaginta aure.. singulos dies se conduci pateretur: vocatusq; ..ando ad Honorium tunc pontificem, qua..gentos aureos in dies singulos sibi statui pa..est. Quin & Aesculapium medicinæ paren..it Pindarus a Ioue fulmine adactum auari..merito, eo q medicinā nocenter & in damnū ..blicæ exercuisset: Iā vero si casu quouis for..tus æger in manibus eorum euaserit, sit plau.. ..tolerabilis, nemo sufficiet gloriam tanti mi..li decantare, Lazarum e mortuis resuscita.. ..narrabunt, illius vitam suum munus esse, si..beri, sese illum ab Orco reuocasse (vsurpan..bi, quæ solius dei sunt) continuo iactant, nec ..præmio se compensari posse, aiunt: Nonnulli ..um in id tumoris euecti sunt, vt se pro dijs co.. ..erētur, atq; Ioues sese nuncuparent, sicut Me..ates Syracusanus medicus, qui quandoq; ad ..silaum Spartæ regem in hæc verba scripsisse ..ur. Menecrates Iupiter Agesilao regi salutē: ..llius stultitiam subridens Agesilaus, respon.. ..Agesilaus Menecrati sanitatem. Quod si ve.. ..grotorum quispiam infelicior (quod plurimū ..nter medicorum manus expirauerit, tunc na.. ..inopiam, morbi malitiam, aut ægri inobe..tiā inculpant, ac artis suę remedia ab hoc na.. ..sæuientis arcanum non extendi, sese medi..

eos eſſe non deos, curare poſſe ſanabiles, ne
tare moribundos, nec quicquam ſe debere
ter experientiam, & huiuſmodi verbis etiam
niſtris euentibus ſuperbiunt, & vltro qui
arguunt intemperantiæ, & ſimul pretium
cum occiderint ſuis pharmacijs, qui ſine ill
re potuiſſent: ægros pariter & fama, & pe
& ſanitate, & vita, ſpoliantes: ſecura inter
ſcientia. cum, quia error eorum (quod ait
tes) terra tegitur: tum, quia irremeabilis eſt
orum regio, quo minus redire poſſunt, quos
ſos inanibus verbis, & medicamentis nox
ctos, ante diem in tartara præmittunt, vt
illos ſpoliatæ vitæ & pecuniæ repetundar
gant. Sunt præterea medici plerunq; cont
& ab obiectis vrinis & ſtercoribus fœtulen
tiolenti, ſterculenti, & ipſis obſtetricibus ſor
tes, ac ſenſibus omnibus infecti, dum oculis
na quæq; & fœdiſſima conſpiciunt, auribu
ter & naribus ægrotorum ructus, ventrisq;
tus, & infecti aeris halitus, flatus, pedores
piunt, labris ac ligua atras lete asq; potion
guſtant, manibus ſtercora & purgamenta
cant, ægrotorumq; horridæ imagines & v
nocte dieq; phantaſiæ eorum obuerſantur,
meraq; homicidia conſcientiam eorum p
bant, totum deniq; illorum ſtudium, ſermo,
oratio, ſpiritus, & ingenium non niſi circa t
fœda, tabida, horrida mortis & morborum
ra verſatur: totumq; eorum exercitium eſt i
fœtidis, ſqualidis, & vilibus curis, & obſcœ
tificio conſtans, ſemper ægrotorum matula
acas, & latrinas infamis lucri cauſa ambi
atque tanquam vpupa auis ſordida ex hum

stercoribus nidificantes. An non videtis illos quo
re quomodo obuinctis digitis, lutosis latifun-
di, vultu turbulento aut pallenti, continuo ob-
ambulant ciuitatem, ac præcipiti incessu, vilis-
sima spe lucelli discurrunt ab apotheca in apothe
cam, quærentes & mendicantes, sicubi quis loti-
um inspectandum, vel concham offerat stercora
riam, atq; vt cucullati illi vultures ad cadauera
isti ad excrementa homines omnium sunt nasu
tissimi: quæ etiam prægustare solitum aiunt Hip-
pocratem vt inde morbi naturam melius persen-
tiret, quod plærique etiam Aesculapio adscribūt,
quem Aristophanes idcirco scatophagum vo-
cat, quo verbo significantur qui ciborum vescun-
tur superfluitatibus, quod nomen deinde ad medi
cos omnes deriuatum est, vt eos scatophagos &
scatomantes, hoc est, merdiuoros & merdarum
inspectores vocemus. Hinc scatomantia, oromā-
tia, criminantia, dicuntur diuinationes seu pro-
gnostica medicorum ex stercoribus & vrinis de-
sumpta. Hinc apud multas nationes mechani-
ci medici olim infames habebantur, atque a-
deo vt (teste Seneca) etiam grauissima infamia
ducetur medici opus quærere, & hodie adhuc
plærique populi medicos pariter & obstetrices
ac carnifices a mensis & conuiuijs excludunt, aut
non nisi secretis separatisque patinis calicibusque
excipiunt: quocirca stomachari hic licet in de-
testabilem illum multorum principum morem,
qui tam pestilentes homines nedum ad matuti-
na cubicula, sed et quotidianis ægrotantium con-
gressibus, recentibus semper pestilitatis vapo-
ribus infectos, etiam mensis admittunt: quin
adhibeat quis medicum conuiuio inter ipsos

cibos & pocula de stercore, vrinis, sudorib[illegible]
nie, vomitu, menstruis differet: atque epilep[illegible]
pras vlcera, scabies, & pestes tractabit, to[illegible]
alioqui lautissimis obsonijs paratissimum m[illegible]
uium sermonum suorum impuritate, in na[illegible]
conuertet: adhibete etiam medicum si vul[illegible]
uilibus consultationibus, nihil illo ineptius, i[illegible]
usque idque forte, cum quia medicorum di[illegible]
na (quod eorum ait Conciliator) non est de i[illegible]
tibus nec bonis moribus, tum q(vt idem [illegible]
turaliter probus medicus, malorum moru[illegible]
debeat: & nos scimus apud multas ciuita[illegible]
cretis publicis & plebiscitis cautum esse, ne[illegible]
ci in consilium admittantur, nec magistratu[illegible]
rant. forte non tam, quia inepti, leues, mal[illegible]
gerati, quam quia semper sordidi, & ægrot[illegible]
retrimentorumque assidua attrectatione ac[illegible]
tagiosi, vt non solum propinquantes sibi h[illegible]
nes, sed etiam subsellia inquinent, & man[illegible]
inficiant, vt eleganter de quodam medico [illegible]
nit Lucilius græco epigrãmate ab Ausonio [illegible]
tine reddito:

Alcon hesterno signum Iouis attigit, ille
Quanuis marmoreus vim patitur medic[illegible]
Ecce hodie iussus transferri ex æde vetusta, [illegible]
Effertur, quanuis sit deus atq; lapis.

Quando vero in suam medicam consultatio[illegible]
coeunt, quid ea nocte minxerit & cacauerit [illegible]
examinaturi, ac tanquam Laconũ Ephori [illegible]
ta ac nece pronunciaturi sententiam, mirum [illegible]
dolendum, quam tũc miseris altercationibu[illegible]
lo idem censente circa ægri lectulum concer[illegible]
quasi non ad curandum, sed ad disputandum [illegible]
ducti sint, atq; ægro ipso, cui (iuxta græcum [illegible]

dri versiculum, latine autem inquientis: Medi
cus garrulus ægrotanti alter morbus) omnis fere
no molestus est, illorum oratione non opera o-
ulit, ac productis ad ostentationem suam scho
co more aliquot aphorismis, quos ad omnem
n semper eosdem paratos habent, inuocatis-
q; Hippocrate, Galeno, Auicenna, Rasi, Auer-
o Conciliatore, cæterisq; suis dijsquorum nomi
& tituli illis pro doctrina satis sunt, ad concili-
um sibi apud imperitum vulgus fidem, do-
æque æstimationem, vbi de causis, de signis,
ffectibus, de humoribus, de die cretica, ali-
ndiu seriose, sed indecisa discordia digladia-
est: tandem de adhibendo remedio, quod ca-
& cauda totius negotij esse debuerat, frigidis
o decreto transigunt: atque vt est eorum inter
tua inuidia, nullo illorum sua secreta (vt vo
) æmulis suis communicare volenti: tanquã
periturum sit quod tradiderint alijs, ad com
nem methodicam recurrunt: quæ si illos desti-
, ad empiricam tanquam ad sacram ancho-
confugiunt: vt quem ratio non restituit adiu
temeritas, satius esse inquientes, anceps expe
auxilium quam nullum: vel ægrum ipsum, si
us sunt illi propitij, atq; illos (vt ait Ecclesia-
us) languor prolixior grauet, prognosticis re-
uunt, dicentes: quia desperatis Hippocrates
at adhiberi medicamina, aut si paulo religiosi
unt, morbum in diuorum aliquem rejciunt,
extremum præscribunt pharmacum, q̃d erit:
cipe tabellionem vnum, testes numero septẽ,
e sacerdotem cum aqua & oleo benedictis,
ntum sufficit, & dispone domui tuæ quia mo
is, Hinc Rasis conscius profecto, cũ ægrotan

tium credulæ stultitiæ, tum medicorum contentio- sæ inscitiæ, vtrique et ægro et medico non incau- te consulens, suadet in aphorismis suis, tantum v- num medicum fore eligendum: quia vnius, inqt, error magnam infamiam non inducit, et vnius vtilitas quam in ægro efficit collaudatur: qui au- tem quam plures medicorum adhibuerit, is in er- rorem incidit plurimum, hæc Rasis: Attestaturq; huic vetusta illa monumenti inscriptio, turba se medicorum periisse, atque illud græcum prouer- bium: Multorum medicorum introitus ægrum per- didit. Illud etiam moribundi iam Adriani impe- ratoris dictum: Medicorum turba principem per- dit. Nullũ igit̃ pro conseruanda vita sanitateque vtilius consilium, q̃ abstinere a medicis. Corporis enim sanitas deo debet̃, non medicis: ideoq; Asa rex Iuda corripit̃ a propheta dñi, qa in infirmita- te sua non q̃siuit dñm, sed in arte medicorum con- fisus est: quorũ qdem cõsiliis, qui se tradiderint, sa- ni esse non poterint: nec enim vita vlla misera ma- gis quam quæ sub eorum auxilii fidutia ducitur. Esto verum, sciant medici, atqu e vtinam sciren- omnes vires et potestates elementorum, radicum herbarum, florum, fructuum se minum, etiam ani- malium et mineralium omniumq; quæ parẽs na- tura producit, tñ non pñt omnibus iis virtutibus hoiem, nedum immortalem facere, sed q̃d minus est, nec leui q̃uis morbo ægrotantem semper sana- re. O quoties medicamen quod prodesse debuerat non profuit, et quod debuerat excernere non ex- creuit, quoties recidente ægro remedicandum est, et tandem post multos labores et sumptus, vel tũc vel paulo post, etiam vel astantibus medicis, mo- riendum est : quæ ergo nunc spes nobis in me-

dicis reposita est? si (quod ipse eorum ait Hippocrates) experientia fallax sit. Quid certi possunt promittere medici? si verum est quod Plinius scribit, nullã artem medicina incõstantiorem esse, etiam num sæpius immutari. Multæ gentes olim fuerũt & adhuc sunt absq; medicis degentes, quas videmus vltra decrepitam ætatem robustas & supra centenarios annos viuere: contrario istos delicatiores populos, qui medicorum promissis & opera viuunt, vt plurimum media ætate senescere et occumbere: quin & ipsosmet medicos plus cæteris hominibus & quasi semper ęgrotare, ac immaturiore ætate decedere. Hinc ille Lacon cuidam dicenti nil mali habes, respondit, qa non vtor medico, illoque iterum dicente, senex factus es, respõdit, quia nunq̃ vsus sum medico, ostendens nullam esse ad sanitatẽ & senectutẽ certiorem viam q̃ medicis caruisse: quod si dicat quis multos medicorum auxilio conualuisse, respõdebimus illi cõtra, plures etiam occubuisse, quibus medicorum opera nihil profuere, obijciemusq; illum Ausonij versiculum, inquientis:

Euasere fati ope non medici.

olim enim Arcades non medicaminibus vtebantur, sed quod narrat Plinius, verno lacte vtebantur, quoniam tunc maxime succis herbæ turgerent mederenturq; vberiores pascuæ: eligebant autem p̃ cæteris lac vaccinũ, qa illę omniuoræ sunt in herbis: Lacones, etiam Babylonij, Aegyptij, Lusitani, Herodoto ac Strabone testibus, medicos omnes respuebant: languentes vero in forum & plateas efferebãt, vt q simili morbo tẽtati effugissẽt, aliumue euasisse nossent illis expertis in se consulerent remedijs, arbitrantes (quod etiam Corne-

lius Celsus adserit) ad ipsam curandi rationem nihil plus conferre quam experientiam, qua consta doctissimos medicorũ abs rustica anu sæpissime victos, illamq; vnica planta seu herbula illa perfecisse, quæ famatissimi medici non potuerunt, cũ omnibus suis pretiosis elaboratisq; pharmacijs: nam illi dum inexplicabilibus prodigiosisq; mixtionibus (cum tot dederit natura, quæ singula sufficiant remedia, confundentes per compositam diuersarum rerum complexionem) morbos pellere nituntur, coniectura magis q̃ causa aut ratione incedunt: totamq; medendi artem, non nisi casum et coniecturam faciunt. Hæc autem vnius simplicis medicinæ vim et qualitatẽ cognoscens, solidis expertisq; naturæ viribus difficiles soluit ęgritudines. Rursus illi per pretiosa, et ab extremis Indis aut Gadibus quæsita, (persuadentes nisi pretiosa non prodesse) magno impendio venalem sanitatem promittunt. hæc inuentu facillimis, vulgoq; paratis, et quas in hortis suis quisq; facile habet, domesticis plantis, sanitatem non tam promittit quam restituit. Præterea hi ex fallacibus libris, et pictis codicillis edocti, difficillimam medicandi operam, audaci quadam temeritate, cultaq; garrulitate ad quęstum vsurpant: hęc e terris et agris singulas plantas, earumq; colores, figuras, sapores, odores, varietates, contemplata & edocta, et quid in morbis reliquisq; casibus possint experta gratis cuiq; certissima dat remedia. Ipsi etiã medicorum præcipui confitentur se a mulierculis plurima excellentissima remedia didicisse, & digna q̃ ipsi libris suis insererent, & veluti potiora posteris communicarent, quale contra capitis dolorem extollit Auicenna medicamen a muliere tra

ditum. Quod si medicina quæ sanitatis temperamentum afferre debet, consistit in proportione & temperamento rerum adinuicem: cum inter se, tū etiam cum qualitatibus corporis cui tribuuntur: atq; antiquorum medicorum hæc diligentissima cura fuit in proportionandis & contemperandis medicaminibus, per iusta et harmonica pondera, relinquentes posterioribus hæc deinceps proportionanda ægrotorum corporibus: quæ ista est audacia atq; impudentia, hæc nō solum immutare, sed illis etiam superaddere, penitusue negligere aut ignorare? Vnde fit q sicut consonans pharmaci tēperamentum sanitatem adferre deberet, ita illius dissonantia dolorem, horrorem, exasperationem morbi, & nonnunquam mortem inducit: ideoque tutius medetur rustica anus, vno aut altero hortēsi & naturæ opera absoluto medicamine, q̄ medicus ille cum suis prodigiosis, sumptuosis, & dubia coniectura conflatis pharmatijs: fuerunt illius sententiæ multi & excellentissimi philosophi & medici, videlicet non nisi simplicissimis rebus medendum esse: hinc simplicium vires perscrutati expertiq; de illis posteris nobis egregia volumina reliquerunt, quale Chrysippus de brassica, Pythagoras de scylla, Marchion de rafano, Diocles de rapo, Phanias de vrtica, Apuleius de betonica, & multi alij antiqui de alijs conscripserunt: Sed hos illi officinarum medici non solum non curant, sed etiam irrident, simplices appellantes qui studeant simplicibus. Hos igitur medicos (dico quidem q per simplicia medentur) non tam consulēdos quā etiam sequendos esse nulli dissuadeo. Verum illos officinarum cultores tanquam sortilegos & maleficos consulo fugiendos & propellendos, q suis

prodigiosis compositionibus de malis nostris ne gotiantur, & sup vitā nostrā mittunt sortes. Nā cum cōposita medicamina ex multis disparibus & pugnantibus speciebus conflari necesse sit, impossibile aut saltem difficillimum est in illis aliq certi posse statuere medicum, nisi sola opinione, æstimatione, coniectura: cunque innumeræ sæpe res sint, quę singulæ prodesse videntur, ea sola congerit medicus quæ sors vel casus memoriæ suæ tunc obtulerit, aut in quæ alio quouis intrinseco siue occulto instinctu fuerit propensior: Vnde fit vt compositum illud pharmacum non tam ab ingredientium simplicium potentia, quā a medici fausta & infausta affectione sortiatur virtutem & effectū: quatenus ille occulto quodam influxu siue naturali, siue cœlesti, siue dæmoniaco, siue fortuito plus ad hæc q̄ ad alia eligenda inducitur. Atque hoc est quod communiter dicitur, atq; ipsi fatentur, medicum vnum esse alio fortunatiorem, ac sæpissime indoctum docto feliciorem. Quin & vidi ego & noui medicum virum leteratissimum tā infelicem, ut e multis ægris uix paucissimi e manibus eius salui euaderent. Noui & alium semisciolum qui omnes ferme ægros suos plærosq; etiam ab alijs pro deploratis derelictos feliciter sanaret: Quin & memini me legisse de medico in cuius manibus quicunque nobiles & magnates incidissent, euaderent, plebei omnes & rustici perirent, aut grauiter periclitarentur: Videre igitur nunc facile est, hanc officinariam medicinam, in qua pluris potest medici fortuna quam doctrina, totam aut pro maxima parte sortilegam esse, ideoque procul pellendam atque tanquam veneficam & sicariam esse damnandam: Proinde Romani quon-

iam sub Catone censorio medicos omnes & vrbe Roma, & tota Italia pepulerunt, eorum funesta mendacia, crudelitatemque auersati, quod videlicet multo plures occiderent quam sanarent, tum q; venenorum peritissimi, odio ambitione, aut lucro facile adduci possent, vt venenum ministrēt pro remedio, & pacta mercede hominum vitæ insidientur: Sicut Pyrrhi medicus, siue is Timochares fuerit (vt vult Gellius) siue Nicias (vt alij) qui Fabritio promiserat se dominum interfecturū medicina, quod facinus auersatus Fabritius, Pyrrhum quamuis inimicum monuit per epistolā caueret a medico: de quo Claudianus ita inquit:

Romani scelerum semper spreuere ministros,
Noxia pollicitum domino miscere venena,
Fabritius regi nudata fraude remisit:
Infesto quem Marte petit bellumq; negauit
Per famuli patrare nefas.

Similia de Græcorum medicis apud Pliniū Cato scribit ad filium inquiens: Iurarunt inter hæc barbaros omnes necare medicina: sed hoc ipsum mercede faciunt, vt fides eis sit, et facile disperdant. Et paulo post subiungit: Vnde testamētorum plures insidiæ, iam vero & adulteria in principum domibus, etiam vt euidens Eudemi in Liuia Drusi Cæsaris: hæc Plinius. Ipse etiam Socrates apud Platonem vetuit, ne medici in ciuitate multiplicētur: Expediret & in hunc diem reipublicæ, nullos esse aut paucissimos medicos: quodque lex extaret, quæ eorum puniret, cum inscitiæ, tum negligentiæ malitiam capitalem: Capitale enim est, neque refert imperitia an negligentia, stultitia an malitia, perperam an studiose medicus pro pharmaco venenum porrexerit, hominemque in-

vitæ discrimen adduxerit: atq; non (quod Plini
ait) medico hominem occidisse summa esset i
punitas. Qui certe vnus illis atq; communis cu
carnifice honos est, homines scilicet accepta me
cede occidere: atq; ex homicidio, vnde supplici
cunctis lex statuit, nulliq; concessa impunitas, ij
li capiunt præmia: hoc tamen interest q carnif
non nisi ex iudicum sententia necat noxios, m
dicus autem præter omne iudicium perimit et
insontes: non ergo insalubriter pontificum consti
tutiones arcent a medicando clericos, cum ars m
dica res adeo sit cruenta, vt si fas sit sacerdotib
& clericis medicum agere, liceat etiam agere ca
nificem: neq; imprudenter Portius Cato medic
quondam interdixisse putandus est: cum, quia sc
tiæ huius famam semper nouitate aliqua aucup
tur: tum, & dum pudet noui nihil adferentes alio
rum inhærere vestigijs, experimenta per mort
agunt, & artem suam nostris periculis discũt, qu
de vita nostra negotiãtur, malaq; hominum, qu
breuissimo tempore tolli possent, producunt: no
raro etiam adaugent maiori pro compendio, c
fraudi vt obuiaretur apud Aegyptios medici a
diem tertiũ ęgrotorum corpora eorum periculo c
rabant, post triduum autem suo.

De pharmacopolia. Cap. LXXXIIII.

IAmque etiam a cocis suis, apotheticarios &
pharmacopolas vocant, quorum (vt est in pro
uerbio) tituli remedia habẽt, pixides, venena s
ue (ut canit Homerus) pharmaca mixta, salubri
multa, & noxia multa, quibus cum damno ess
minime volunt, nos mortem nostram magna em

re pecunia compellunt: dum illi aliud pro alio propinantes, seu putridum inueteratumue & euanidum pharmacum miscentes, sępe mortiferam potionem dant pro salutifera: dum facta iampridem emplastra, collyria, vnguenta, pastillos & alia pharmaca, nõ nisi in officinarum compendia ex ipsa specierum fece ac tabe conflata mercantur, atq; hæc omnia nescientes discernere credunt barbaris mercatoribus omnia fraudibus & sophisticatione corrumpentibus. Possem etiam hic ostendere pernitiosas illorũ discordias de simplicium quibus vtuntur medicinarum cognitione, erroresq; eorum circa medicinalium rerum nomina ab illis male intellecta, pessimeq; vsurpata: quæ plurima Nicolaus Leonicenus amplo volumine ostendit. Transeo etiam docere de prodigiosis cõpositionibus, multarumq; externarum rerum mixturis, quibus dum omnia confundentes vnum quod omnibus naturis quadret medicamentum sese effecturos nobis persuadere volunt (sicut de compositione teriacę ac tyri fabula, deq; illo antidoto mytridatico statuerunt) nihil aliud efficitur q̃ poeticum illud chaos.

Rudis indigestaq; moles
Nec quicq̃ nisi pondus iners, congestaq; eodem
Non bene iunctarum discordia semina rerum
Vbi corpore in vno,
Frigida cum calidis pugnant, humentia siccis
Mollia cum duris, sine pondere habentia põdus.

Esto, sint quædam compositiones ab antiquis medicis excogitatæ & vtiles inuentæ quæ experta liceat recipere, tamen a vera illa methodo sunt aliena, & ab ipsismet medicis propria conscientia coactis damnata, & omnibus modis explosa

a Plinio, a Theophrastro, a Plutarcho, ab Hippo-
crate, Galeno, Dioscoride, Erasistrato, Celso, Scri-
bonio, Auicenna, quorum verba hic subscribere
nimis longum esset, nec ab antiquis illis solum:
sed etiam a multis recentioribus, e quibus vnus
Arnoldus de villa noua inter aphorismos ait, vbi
in promptu habētur simplicia, dolum esse si quis
compositis vtatur. At hodie neglectis & ne cogni-
tis quidem simplicibus, non nisi ex duobus illis A-
pothecariorum luminarijs, ac aromatariorū the-
sauro, tum Mesue & Nicolai, cæterorumq; anti-
dotarijs, picturatis & inauratis titulis medicami-
na promuntur: atque hinc fit vt dum medici in
suo otio consulentes vitas hominum apotheca-
rum fiducia gubernant, atque illi sine literis, sine
cognitione barbaris mercatoribus confisi, prof-
ficinę compendio res permiscent, vt multo plus pe-
riculi sit a medicamine quam a morbo. Iam
etiam dicamus de pretiosorum medicinalium so-
phisticatione, quæ tanto ingenio sæpe ad simili-
ta sunt, vt industrios etiam homines decipiant:
plurimumq; conduceret saluti hominum ac re-
publicæ peregrinis omnibus exoticisq; pharma-
cijs, quæ tanto prætera precio a prędonibus mer-
catoribus in reipublicæ detrimentū adauctæ sunt
omnino intercidere: ac medicos omnes in ordi-
cogere, pharmacopolasq; adstringere, ac leges
illis præscribere, cuiusmodi olim Romæ (dum ad-
huc melior esset) Nero tulisse legitur: qua ijs dun-
taxat quæ noster gignit orbis pharmacijs vti cō-
pellantur, cum hæc nostræ cuiusq; naturæ conue-
niant magis, tum longe recentiora, electiora, mi-
noriq; difficultate ac sumptu haberi possunt, mi-

notiq́ periculo quã peregrina quorum maxima pars suspecta est, vt quæ sæpissime sophisticata, adulterata, reiectitia, vel in naui suffocata, vel immersa lacunæ, vel vetustate corrupta, vel non debito tempore & loco (vnde sæpe plurimum imminet periculi) collecta sunt: nam colloquintida non matura sanguinẽ educit & interficit, & quæ sola vel vnica nascitur, venenum est. Similiter & agaricus masculus mortiferus est, & qui antiquus pernitiosus. Scamonea omnis sophisticata est, similiter & terra Lemnia, et fides sigillorum perijt. Iam quæso quæ necessitas est ijs vti peregrinis, si eadem similiaue consimilisq́ efficaciæ nostra terra producit? An non egregie stultum est malle ex India petere quod domi habemus? existimantes propriam neq́ terram neq́ mare sufficere, patriisq́ rebus peregrina, frugalibus sumptuosa, ac facile acquisibilibus difficilia, & ab ipsis vsq́ terræ finibus importata præferentes. An sine armoniaco spleni nemo mederi poterit, nec epati absq́ sandalis? An si caremus bdellio vlcera interiorũ nemo curabit? nec capiti quis medebitur sine musco & ambra? nec stomacho sine mastice & corallijs? Si hæc peregrina nostris corporibus conuenirent medicamina procul dubio natura factum esset, quæ omnibus prouidit abundanter, vt hæc apud nos quoq́ nascerentur. Nonne absq́ illis & salubrius vixerunt patres nostri? Sunt ergo hæc desidiosorum medicorum qui nostra non inquirunt nugamenta, & pharmacopolarum commenta, qui non communem salutem, sed suæ negociationis compendium quærunt, persuadentes nobis non nisi pretiosa quæque plurimum prodesse, quibus idcirco improperatur

per Ieremiam: Nunquid non est resina in Gala… aut medicus non est ibi: suis quibusq; terris & re… gionibus, suæ genti, suo climati, suo cœlo, suo so… lo natura herbas producit atq; cōtemperat, et… quædam alijs atq; alijs locis temporibusq; ac… ores habeant vires, in quolibet tamē tempore … climate pro suo hominumq; temperamento ea… operantur, habeant liceat pretiosa illa & exo… ca nostris plantis maiores vires, sed has nō nisi… sui climatis hominibus, quibus creata & prod… cta sunt, putabimus salubres. At sunt etiam em… ricorum rapinæ persuadentium nobis monstro… quædā pharmaca & a medendi vsu exotica pl… rimum posse conferre, & sine ijs salutem nostra… non posse constare, impendio miserorum sua co… mentaria experiuntes: Hinc viperas & serpent… & nocentissima quæq; reptilia antidotis adm… scent, & velut deficientibus remedijs, humana… adipem in vnctiones subigunt, humanasq; ca… nes aromatibus adseruatas (quam mummia… nuncupant) nephario naturæ piaculo hominib… edendas præbent.

De chirurgia. Caput. LXXXV.

Restat chirurgia, altera medicinæ pars, qu… excutanea corporis vitia curat, cuius op… ra manifesta & securiora sunt remedia, r… reliquorum medicorum cæca consilia sun… Chirurgi vident et palpitant quod agunt, ac pr… opportunitate mutant, applicant, & auferun… hæc inter omnes medicandi artes prima in vsu… venit: Nam cum homines ab antiquo sese bell…

exercerent, & vulnera subijnuicem infligerent, cœperunt illorum quærere remedia. Nam quæ homo homini mala inflixisset, ab hominibus quoque curari posse putabant: Cæteros autem morbos & interiorum cruciatus, tanquam ira deorum genitos, incurabiles naturalibus viribus æstimabāt: Primus itaque chirurgiæ inuentor fuit Apis Aegyptiorum rex, vel vt vult Clemens Alexandrinus antiquior illo Mizrai filius Cain nepos magni Nohæ. Scripsit autem primus medicinam vulnerum Aesculapius: Deinde excellentes in ea extiterunt Pythagoras, Empedocles, Parmenides, Democritus, Chiron, Peon. Narrat Plinius hanc Romæ primum exercuisse Archagatum, Peloponnensem, illumque ob secandi vrēdique sæuitiam fuisse vulnerarium publice vocatum, mox transijsse nomen in carnificem, denique vniuersam artem tędio habitam & explosam. Est itaque chirurgia nō minus reliquorum medicorum factionibus excellentium virorum autoritate clara, sed virulentarum sordium immunditia & sanguinolenta crudelitate, infamis.

De anatomistica. Caput LXXXVI.

HAnc tamen crudelitate superat anatomia vtrorumque pharmaceuticorum & chirurgorum theatrica carnificina, qua damnatos publicæ morti reos quondam viuos ac remanente spiritu truculentissimis cruciatibus resecarunt: Sed hodie ob Christianæ religionis reuerentiam paulo mitiores effecti, interempto prius homine, ipsorum vel lictoris manu, in mortui cada-

tuer: deinde his piaculis grassantur, humanum q
corpus dilaniantes, membrorum singulorum situ
ordinē, mensurā, opera naturā & abdita quæq
perquirunt ac rimantur: vt inde quomodo & q
bus locis curandum sit, addiscant: crudeli hac d
ligentia atque spectaculo horrendo & abomina
bili nec minus impio.

De veterinaria, Caput LXXXVII.

EST adhuc & alia medicinæ praxis, quā ve
rinariam uocant, quę brutorum morbis m
detur, cæteris longe certior & vtilior, a C
rone centauro (vt fertur) inuenta, & a C
lomella, Catone, Varrone, Pelagonio, Vegeti
nobilissimis scriptoribus illustrata: Hanc tamē a
nulati isti medici non tam verecundiæ sibi ducū
q̄ penitus quoque ignorāt & aspernantur admod
delicatuli, vt tanquam vpupa auis, nō nisi hum
nis stercoribus oblectentur: Vnde si quis ab ill
pro asino aut boue suo medicamen requirat, p
remedio mox iniuriam accepturus sit, quasi a
eos non pertineat scire, non solum hominibus, s
etiam cæteris animalibus (præcipue quæ homi
bus commodare ferunt) mederi: pro qua re Alph
sus Aragonum rex olim duos expertissimos me
cinæ doctores pro equis & canibus amplo cond
xit stipēdio, iussitque solicitos scrutari quæ remedi
& quis medendi modus singulis bestiarum mor
bis conueniret: quod illi facientes, librum de his r
bus vtilissimum ediderunt: fecit idem his tempor
bus Ioannes ruellus Parrhisiensis vir in vtraque li
gua peritissimus, ac Physicus primarius, qui d

morbis equorū, eorūdemq; remedijs, ex vetustissimis autoribus Apsircho, Hierocle, Theomenesto, Pelagonio, Anatolio, Tiberio, Eumelo, Archedamo, Hippocrate, Hemerio Africano, & ex Aemilio Hispano, & Litorio Beneuentano delectum volumen transtulit, veterinarijs omnibus magna cum reipublicæ commoditate profuturum.

De dietaria. Cap. LXXXVIII

SVperest adhuc medicina dietaria, cuius princeps præ cæteris extitit Asclepiades, qui sublato magna ex parte pharmacorum vsu, totam medicinæ artem ad victus ratiōem, ad quantitatem & naturam ciborum, obsoniorumque condimenta reduxit: a quo cęteri medici non omnino dissentiunt, sed ita putantes q alterum altero indigeat, victus quandoque pharmacijs, ac illa pariter victus ratione atque mensura: hinc iubent, inhibent, execrantur, accusant cibos & potus quos deus creauit, inobseruabilesque victus regulas condunt: & quas alijs escas vel modeste delibare prohibent, ipsimet tanquam porci glandes deuorant, & quas alijs viuendi leges præscribunt, ipsi omnium primi præuaricantur, non tam negligenter quam consulte, Nam si ipsi iuxta hęc sua dietaria decreta viuere deberent, sanitatis non modicam iacturam facerent, si vero vt ipsi viuunt, sic ægros quoque naturæ legibus viuere permitterent, pecuniæ damnum sentirent. Verum de his dietarijs ita ait Ambrosius, contraria diuinę conditioni pręcepta medicinę sunt quę a ieiunio reuocant, lucubrare non sinunt, ab inten-

tione meditationis abducunt: ita qui se medi[...] dederit, seipsum sibi abnegat: et Bernardus sc[...]bens super cantica ait: Hippocrates et Socrat[...] docent animas saluas facere in hoc mundo. Christus et discipuli eius perdere, quem vos e duobus [...] qui vultis magistrum? Manifestum se facit, qui [...]sputat hoc oculis, hoc capiti, hoc stomacho noc[...] legumina ventosa sunt, caseus stomachū grauat, lac capiti nocet, potum aquæ pectus non sustine[...] quare hoc est, vt totis fluuijs, agris, hortis et cel[...]rijs vix inuenire possis, quod comedas. Sed esto hæc Ambrosij et Bernardi verba ad solos monachos dicta sint, quorum forte non est debere tan[...] rationem habere de valetudine quam de profes[...]one; at ciuiles homines non dedecet cum valetu[di]nis ratione, etiam victus & obsoniorum varieta[s] atque mensæ lauticies: primum dietaria medicin[a] pollicetur, alterum præstat coquinaria. præpara[n]dorum ciborum & potuum disciplina. Quocirc[a] Plato hanc medicinæ adulatricem vocat, plæri[que] que eam dietariæ medicinæ partem adnumerar[...] quis Plinius & Seneca & residua medicorū scho[la] fateantur, ab exquisitorum ciborum varietat[e] multijugos morbos generari.

De arte coquinaria.
Cap. LXXXIX

ARs itaque coquinaria, percommoda est, nec inhonesta, si modo discretionis limites nō egrediatur. Atque hæc ratio etiam summos & continentissimos viros induxit, u[t] de coquinaria & obsoniorum condimentis scribere non erubescerent. Ex Græcis Panthaleon, M[...]

thecus. Epiricus, Zophon, Egesippus, Pazanius, Epenetus, Heraclides Syracusanus, Tyndaricus Sytionius, Symonactides Chius, Glaucus Locrẽsis: Ex Romanis Cato, Varro, Columella, Apicius: & ex recentioribus Platina: Asiati autem his rebus tam luxuriosi atq; intemperantes semper extitere, vt ipsum nomen eorum in heluonum ac gulonum transierit cognomentum, quos inde Asoras nuncupamus: hinc (quod refert Titus Liuius) post Asiaticam victoriam peregrinæ luxuririæ in Romanam vrbem defluxerunt, tunc enim primum epulæ cura & sumptu maiore apparari cœptæ: tũc coquus antiquis vilissimum mancipium & in æstimatione & in vsu & in pretio esse, atque e culina adhuc iure madens, fuligine tinctus, cum ollis, patinis, tunstillo, mortario, veru, in scholas receptus, & quod vile ministerium fuerat, ars haberi cœpit: cuius tota solicitudo est vndecunq; conquirere inuitamenta gulæ, ædulia q; ciborum ad profundã ingluuiem satiandam vndecunq; locorum inuestigare: cuiusmodi plura ex Varrone enumerat Gellius, videlicet pauum e Samo, Phrygiam attagenem, grues Melicas, hedum ex Ambracia, pelanum Chalcedoniam, murenã Tartessiam, asellum Pessinuntium, ostreas Tarentinas, pectũculum Chium, helopem Rhodium, scaros Cilices, nuces Tasias, palmas Aegyptias, glãdes Ibericas, quæ omnes edendi institutiones ad improbam satietatis luxusque lasciuiam repertæ sunt. Eius autem artis gloriam & famam sibi p̃ cæteris vendicauit Apicius, vt ex eius nomine (teste Septimio Floro) cognomẽtum in coquos, quo Apiciani dicerentur, quadam philosophorum imitatione propagatum sit: de hoc Seneca sic scriptũ

cum tamen ars omnis non possit naturam supe-
re, sed illam imitatur, & longis passibus sequit
& multo fortior sit vis naturæ quam artis, Alc
mistica autem.
Ars suspecta probis, ars ipsa inuisaq; multis,
Inuisos etiam cultores efficit artis,
Mendaces adeo multi manifeste videntur,
Qui seipsos aliosq; simul frustantur inertes.
Dum rerum vertere species tentant, ac benedict
quendam philosophorum (vt vocant) lapidē fa-
bricare præsumunt, quo Midæ instar contacta
omnia corpora ilico in aurum argentumue perm-
tētur: quin etiam e summis inaccessisq; coelis qu
tam quandam essentiam deponere nituntur, qu
iam non solum plures quam Crœsi diuitias, sed
depulso senio reiuuenescentiam perpetuamq; s
nitatem, ac tantum non immortalitatem, vna c
ingentibus opibus nobis pollicentur.
At nusquam tantos inter qui talia curant,
Apparet vllus qui re miracula tanta
Comprobet.
Sed medendi aliquod experimentis, tum ex ce
sa purpurissa, stibio, sapone, consimilibusq; pign
tis, ac muliebribus fucis, vetularumq; incrustat
nibus, & cuiusmodi sacræ literæ vocant, vngue
ta meretricia stipem corrogant, quo geboricā in
struant officinam, vnde in prouerbium abijt: O
alcumista, vel medicus, vel saponista credulorum
hominū aures verbis diuitant, pecunia inanes
reddant loculos: Et quibus ipsi spondent diuitia
ab his drachmas petunt, hinc se palam prod
hanc artem esse nullam, sed ingentes nugas & in
sanæ mentis inania commenta. Inueniunt tame
tantæ felicitatis percupidos homines, quibus ma

o ingenio sese maiores diuitias cõsecuturos in hy
drargyrio quam natura præstet in auro persuade
ant, & quos iam ter quaterque deceptos semp no
uis præstigijs incautos denuo fallant, & prodigio
a hac impostura cogãt follibus auram impellere
fornacibus, nulla dulcior insania quam fixum vo
latile, tũ volatile fixũ fieri posse credere: sic teterri
mi carbones, sulphur, stercus, ac venena, lotia, &
ꝗs dura pœna est vobis melle dulcior, donec præ
dijs, mercibus, patrimonijs omnibus decoctis, &
in cinerem & in fumum conuersis, dum longi labo
ris præmia, & nascituros fœtus aureos, perpetuã-
que cum reiuuenescentia sanitatem, sibi molliter
pollicentur, deuoratis multo tempore & sumpti-
bus, tum primum vetuli, annosi, pannosi, esuriẽtes,
semper sulphur olentes et inter carbones atra fuligi
ne sordidi, assiduaque argenti viui contrectatione
paralytici, solius nasi adfluentia diuites, cæterum
adeo miseri, vt pro tribus assibus etiam animam
venalem habeant, quam metallis inferre conabã
tur metamorphosim, in seipsis experiuntur, effecti
iam ex alcumistis cacochimici, ex medicis men-
dici, ex saponistis cauponistæ, ludibriumque po-
puli, stultitiaque patens, & fabula vulgi, & qui
saniores in mediocritate viuere contempserunt,
per omnem vitam alcumistarum fraudibus expo
siti, iam senes facti in summa paupertate men
dicare compelluntur, ac in tanta calamitate con
stituti, pro fauore & misericordia, insuper contem
ptum risumque reportant, paupertateque coacti
sæpe ad malas artes, & monetæ adulterationem,
aliaque falsificia degenerant: ideoque hæc ars
non modo a republica Romanis legibus pulsa,

ſed etiam ſacrorum canonũ decretis in tota Chri-
ſtiana eccleſia prohibita eſt: quod ſi & hodie o
bus qui abſque ſingulari principis indulto alcu
ſticam exercẽt, regno ac prouincijs interdiceret
addita etiam bonorum proſcriptione, corpori
afflictione, profecto non tot adulterinos numm
haberemus, quibus hodie fraudãtur ferme omn
magno reipublicæ detrimento. Hanc ob cauſa
puto Amaſim regem Aegyptijs olim legem tu
ſe, qua cogebatur vnuſquiſq; deſtinato magiſt
tui rationem reddere, quo ſe foueret artificio,
qui non faceret, pœna erat illi extremum ſuppli
um. Permulta adhuc de hac arte (mihi tamẽ
admodum inimica) dicere poſſem, niſi iuratũ
ſet (quod facere ſolent qui myſterijs initiantur)
ſilentio. Eoq; præterea a veteribus philoſophis
que ſcriptoribus tam conſtantiſſime religioſeq
obſeruato, vt nullus vſpiam probatæ autorita
philoſophus, ac fidus ſcriptor comperiatur, qui
ius artis alicubi vel ſolo verbo meminiſſet, q
res plærosq; induxit, vt crederent omnes eius a
libros recentiori æuo iam pridem confictos: cui
modicum aſtipulatur ipſa autorum Geberis, M
rieni, Gilgilidis, ac reliquæ eorum turbæ obſcu
& a nullis alijs celebrata nomina, cum rerum
bus vtuntur abſona vocabula, tum ſententiaru
ineptitudo, philoſophandiq; ratio peruerſa. Su
tamen qui aurei velleris pellem interpretentur
iſſe librum alcumiſticum veterũ more in pelle c
ſcriptum, in quo auri conficiendi ſcientia conti
retur, cuiuſmodi libros apud Aegyptios, qui h
ius artis peritiſſimi fuiſſe dicebantur, cum Dioc
tianus magna diligentia conquiſiſſet omnes e
cuſſiſſe legitur, ne comparatis diuitijs auriq; c

ia fidentes Aegyptij Romanis aliquando bellū inferre auderent, atq; exinde hanc artem publico Caesaris edicto semper habitam flagitiosam: verum nimis longum foret narrare omnia huius artis stulta mysteria, ac inania ęnigmata, de leone viridi, de ceruo fugitiuo, de aquila volante, de stulto saltante, de dracone caudam suam vorante, de bufone inflato, de capite corui, deq; illo nigro nigrius nigro, de sigillo Hermetis, de luto stultitiæ (sapientiæ dicere debui) ac similibus nugis innumeris: Deniq; de illo vnico solo, præter quod non est aliud, vbiq; tamen reperibili benedicto, sacratissimi philosophorum lapidis subiecto, videlicet (pene nomen rei effutiui, cum periurio secrilegus futurus) dicam tamen circumlocutione, sed obscuriore, vt non nisi filij artis & qui huius mysterijs initiati sunt intelligant. Res est quæ substantiam habet nec igneam nimis, nec prorsus terream, nec simpliciter aqueam, nec acutissimam, nec obtusissimam qualitatem, sed mediocrem & tactu leuem, & quodammodo mollem vel saltem non duram, non asperam, quin & gustu quodammodo dulcem, olfactu suauem, visu gratam, auditu blā dam atque iucundam, cogitatu latam, plura dicere non conceditur atque sunt tamen ijs maiora, sed ego hanc artem (ob eam quæ secum mihi familiaritas est) illo honore potissime dignam censeo, quo probam mulierem definit Thucydides, Iam inquiens optimam esse de cuius laude vel vituperio minimus esset sermo: illud duntaxat addam: alcumistas omnium hominum esse peruersissimos: siquidem cum præcipiat deus, in sudore vultus vescendum esse pane suo, & alibi dicat per Prophetam, Labores manuum tuarum quia

manducabis, ideo beatus es, & bene tibi erit. H
diuini pręcepti promissęq; beatitudinis conten
ptores, procul labore, & (vt aiunt) in opere mu
rum & ludo puerorum aureos montes moliuntu
Non inficior ex hac arte multa admodum egre
gia artificia ortum habere, traxisseq; originem
Hinc azieri, cinnabrij, minij, purpuræ, & quod a
rum musicum vocant, aliorumq; colorum temp
raturæ prodierunt: huic aurichalcum & meta
rum omnium mixtiones, glutimina & examin
& sequestrationes debemus: bombardæ formid
bilis tormenti inuentum illius est, ex ipsa prod
vitrificatoria nobilissimum artificium, de qu
Theophilus quidam pulcherrimum librum co
scripsit. Narrat autem Plinius Tiberij Cæsaris t
pore excogitatum vitri temperamentum quo f
xibile & ductibile fieret, sed eius officinam a Ti
berio abolitam, quin ipsum quoque tantæ indu
striæ artificem (si Isiodoro creditur) neci datu
idque factum ne aurum pro vitro vilesceret, &
argento atque æri sua præmia detraherentur. Se
de ijs satis.

De iure & legibus. Cap. XCI.

RESTAT nunc de Iuris scientia dicere, quæ so
se iactat inter verum & falsum, æquum e
iniquum, phas & nephas scire discernere
cuius facultatis hodie principes sunt pap
& imperator, qui gloriantur se habere iura omni
in scrinio pectoris sui recondita, quibus pro rati
ne sufficit sola voluntas, cuius arbitrio omnes sc
entias, & artes, & scripturas, & opiniones, &

inque hominum opera iudicare & regere præsu-
unt. Hinc firmiter præcipit Leo papa omnibus
hristifidelibus, vt nemo in ecclesia dei quicquã
el quenquam iudicare, iustificare, aut aliquid
scutere præsumat, nisi sanctorum conciliorum,
nonum, & decretalium (quorum caput est Pa-
a) autoritate: atque ne nobis vti liceat nec doctis
morum, nec quorumcunque etiam sanctissimorum
eologorum determinatione, nisi inquantum pa
a permittit & suis canonibus autorisauerit: sed
alibi adhuc præcipit canon ne aliud volumen
el qcunque liber per theologos (immo per vniuer
m mundum ait) recipiatur, nisi ille qui per eccle
am Romanam papæ canonibus comprobetur
imile ius prætendit imperator in philosophiam
c medicinam cæterasque scientias, nulli discipli-
æ permittens aliquid autoritatis, nisi quantum il
is conceditur per sui iuris peritiam: ad quam (vt
it) quotquot sunt scientiæ & artes si compareri-
ur, sunt tanquam viles & parum vtiles: Hinc
Vlpianus ait: lex est rex omnium humanarum et
iuinarum rerum, cuius virtus est (vt ait Mode-
tinus) imperare, permittere, punire, vetare, qui-
bus dignitatibus nullum munus maius inuenitur
& Pōponius in legibus definit eam esse inuentum
& donum dei, & dogma sapientum omnium: qa
prisci illi legislatores q̃ decretis suis apud rude vul
gus autoritatem conciliarent, finxerūt se a diis e-
doctos illis præscribere. Sic Aegyptiis Osyris a
Mercurio, Zoroastres Bactrianis et Persis ab Oro
maso, Charinundas Carthaginentibus a Saturno
Solō Atheniēsibus a Mineruа, Zātrastes apud A-
rimaspos a bono nūine, Zamolxis Scythis a Ve
sta, Minos Cretentibus a Ioue, Lycurgus Laceda

moniis ab Apolline, Numa Pompilius Romæ à Nympha Aegeria. En videtis modo cuiusmodi hæc iuris scientia in omnes alias sibi imperium arrogat, exerceatque tyrannidem, ac quomodo omnibus reliquis disciplinis tanquam deorum primogenitam præferens, illas tanquam viles ac... nes aspernatur, cum tamen ipsa tota atque omnis non nisi ex caducis infirmissimisque hominum ... mentis & placitis constituta omnium quæ sunt ... nuissima, & ad omnem temporis, status, principis mutationē, cōuertibilis existat: Quæ primā ab ipso primi parentis (omnium malorum nostrorum causa) peccato traxit originem: A quo ... corruptæ naturæ (quod ius naturale dicunt) prima prodiit, cuius egregia illa decreta: Vim vi repellere licet: Frangenti fidem, fides frangatur ... dem: Fallere fallentem non est fraus: Dolosus ... loso in nullo tenetur: Culpa cum culpa compensari potest. Male meriti nulla debent iusticia ne... de gaudere: Volenti nō fit iniuria: Licitum est ... trahentibus se decipere: Tantum valet res quantum vendi potest. Item, vt liceat sibi consulere ... damno alterius: Ad impossibile neminem obligari: Item si te vel me confundi oporteat, potius ... gam te confundi quam me: Et eiusmodi plura ... postea scripto inter leges relata sunt: Denique ... naturæ est, non esurire, non sitire, non algere, n... vigiliis, non laboribus macerari: Quæ oēm rel... onis pniam pœnitentiæque opera depellens, Ep... ream voluptatē pro summa statuit felicitate. E... inde vero ius gentium emersit, ex quo primū be... la, cædes, seruitutes orta distinctaque rerum domini... sunt. Porro ius ciuile prodiit seu populare, quod p... pulus aliquis sibi proprium constituit; Ex quo ...

manarunt in homines litigia, vt testibus ipsismet
gibus plura facta sint negotia, quam rerum ha
ētur vocabula. Nam cum homines proni essent
d dissentiendum, necessarium (vt dicunt) erat iu
litiæ obseruandæ per leges prouulgatio: vt malo
um sic coerceretur audacia, & inter improbos in
ocentia tuta redderetur, & boni quiete viuerent
nter malos: Atq; hæc sunt illa tam insignis iuris
rincipia, in quo legislatores fuere pene innume-
i: Quorum primus Moyses, qui leges scripsit Iu-
læis, quo tempore etiam Aegyptijs leges tulit Ce
rops: Post pheroneus primus omnium leges de-
lit Græcis: Rursus Aegyptijs leges dedit Mercu
ius Trismegistus: Deinde Dracon & Solon A-
heniensibus, & Lycurgus Lacedæmonijs: Et Pa
amedes primus leges tulit bellorum, ad iudican-
lum exercitum. Romanis vero primus leges tu-
it Romulus, quæ curiatæ appellatæ sunt: Post
quem Numa Pompilius leges tulit religionum,
& cæteri per successum Romani reges suas leges
dederunt, quæ omnes Papyrij libris postea descri-
ptæ fuerunt: Vnde ius ciuile Papyrianum nomen
sumpsit: Post hos ius duodecim tabellarum pro-
dijt: Item ius Flauianum, ius Helianum, lex Hor
tensia, Honorarium ius prætoris: Item plebiscita,
senatusconsulta, ius magistratuum & consuetudi-
nis, deniq; vis iuris constituendi principi data: p̄-
tereo iuriscōsultos illos innumeros, quoꝝ bonam
partē recenset lex secunda de origine iuris. Qui
vero ius ciuile in volumen redigere conati sunt, ex
his primus hoc attentauit Gneus Pompeius, dein
de Caius Cæsar, sed præuentus vterq; bellis ciui-
libus immaturaq; morte non potuerunt perficere
Tandem veteras illas leges innouauit Constanti

nus,sed & Theodosius minor in codicē ab eo n
cupatum redegit, tandē Iustinianus hunc qui h
die in vsu habet codicem edidit: Iuris aūt ciuis
tota autoritas penes populum ac principes est, e
q aliud est ius ciuile, q̄ quod homines cōmuni co
sensu volunt: Hinc Iulianus ait, leges non alia
causa nos ligare, q̄ quod iudicio populi recept
sunt: qui communi consensu omne imperiū ac p
testatem in principē contulit, vnde si quid popu
ac principi placuerit, hoc tum per cōsuetudine
tum per constitutiones iuris habet uigorem, etia
si error videatur vel falsitas, nam communis e
ror facit ius, & res iudicata veritatem: Qu
Vlpianus nos docuit his verbis, videlicet ingen
um accipi debere etiam eum de quo sententia l
ta est, quamuis re vera fuerit libertinus, quia res
dicata pro veritate accipitur. Apud eundem le
mus Barbarium quēdam Philippum cum seru
fugitiuus esset, Romæ præturam petijsse, qua fu
ctus ac tandem agnitus, receptum fuit nihil eo
immutari quæ seruus in tantæ dignitatis velam
to gesserit. Et alibi senex rusticus imperatoris au
toritate in tantum veneratur, q iurisperitus e
verbis illius argumentari iubetur: Paulus quo
Romanorum iurisconsultissimus, hodie (inquit
propter vsum imperatorum, si in argento relatu
sit candelabrum argenteum, argenti quoq; esse,
non autem supellectilis, quoniam error ius faci
Idem de legibus & senatusconsultis palam fate
tur, non omnium quæ a maioribus cōstituta sun
rationem reddi posse: Hinc ergo scimus iam om
nem iuris ciuilis prudentiam, ex sola hominum o
pinione voluntateq; dependere, nulla alia ration
vrgēte, quam vel honestate morum, vel comm

itate viuendi, vel autoritate principis, vel vi armorum: quæ si conseruatrix bonorum & malorũ vindex existat, bona disciplina est: sin aliter, pessima res, propter iniqua quæ magistratu ac principe negligente vel tolerante vel probante fiunt. Quinimo Demonactis sententia erat, leges omnes inntiles & superuacuas esse, vt quæ nec bonis nec malis rogentur, cum illi nõ egeant legibus, hi vero per easdem nihilo fiant meliores. Præterea cum apud Liuium fateatur Cato, vix vllam legẽ ferri posse, quæ omnibus commoda sit, & ex qua non sępissime contingat æquitatem cum rigore iuris pugnare: Ipse etiam Aristoteles in ethicis suis definiens æquitatem, uocat illam correctionem iustæ legis, qua parte deficit, ꝙ generatim lata est. Nonne ergo iam hoc ipso satis ostenditur, totam iuris iustitiæq; vim non tam a legibus, quam a iudicis probitate æquitateq; dependere?

De iure canonico.
Caput XCII.

A Iure ciuili demanauit ius canonicum siue pontificium, quod plęrisque sacrosanctissimum videri posset, tam ingeniose auaritię suæ præcepta ac rapiendi formulas specie pietatis adumbrat: cum tamen paucissima in eo statuantur ad pietatẽ, religionem, ac dei cultũ, sacramentorumq; ritus spectãtia: taceo ꝙ nõnulla dei vͤbo cõtraria aut repugnantia. Cætera oĩa nõ nisi iurgia, lites, fastus, põpæ: tũ quæstus, ac lucri negotia pontificumq; Romanorum placita: quibus neq; satis sunt qui olim a sanctis patribus conditi sunt canones, nisi his continuo accumulent noua decreta, paleas, extrauagantes, declaratorias, cancel-

lariæ regulas, vt nullus sit condendorum cano-
finis neq; mensura, quæ vna omnium Romano-
pontificum ambitio atq; libido est, condendoru-
scilicet nouorum canonum: quorum eousq; exc-
uit arrogantia, vt angelis cœlorum præciperen-
& ex inferno sublata præda rapinam facere p-
sumerent, & in mortuorum manes manum mi-
rent, etiam in diuinam legem, interpretando, d-
clarando, disputando nonnunquam tyrannide-
exercerent, ne quid plenitudini potestatis suæ p-
set deesse aut derogari. Nonne Clemens papa-
bulla, quæ hodie adhuc Viennæ Limonis Pict-
uij in priuilegiorum scrinijs plumbata seruatur,
cipit angelis de cœlo, quod animam peregrina-
tis Romam pro indulgentijs & decedentis a p-
gatorio absolutam ad gaudia perpetua introdu-
cant: insuper inquiens: nolumus quod pœna inf-
ni sibi aliquatenus infligatur: concedens insup c-
cesignatis ad eorũ vota, tres aut quatuor anima-
quas vellent e purgatorio posse eripere: quam e-
roneam intolerabilemque temeritatem, ne dica-
prope heresim, tunc Parrhisiensis schola palã de-
stata est atq; corripuit: sed fortassis pœnitens h-
die, quod non hyperbolicum illum Clementis z-
lum pio aliquo commento interpretati sunt, ut re-
valeret potius quam periret, cum propter eorum
affirmare vel negare nihil mutatur in re, & aut-
ritate summi pontificis: cuius canones & decret-
ipsam theologiam totã sic astrinxerunt, vt nullu-
quantũcunq; contentiosissimus theologus quicq-
audeat statuere, nedũ opinari aut disputare a pon-
tificum canonibus diuersum, absq; protestatione
& venia, ceu de Rufo canit Martialis.

Quicquid agit Rufus, nihil est nisi venia Rufo

Si gaudet, si flet, si tacet, aut loquitur,
Cœnat, propinat, poscit, negat, innuit, vna est
Venia, si non sit venia, mutus erit.

Ex horum præterea canonibus & decretis didicimus Christi patrimonium esse regna, castra, donationes, fundationes, allodia, opes ac possessiones: ac sacerdotum Christi ecclesiæq; primatum esse imperium & regnum: & gladium Christi esse iurisdictionem ac tempestatem temporalem: & petram ecclesiæ fundamentum, esse personam pontificis: episcopos esse ecclesiæ non ministros modo, sed capita: & bona ecclesiæ esse non modo doctrinam euangelicam, ardorem fidei, contemptum mundi, sed vectigalia, decimas, oblationes, collectas, purpuram, mitras, aurum, argẽtum, gẽmas, prædia, pecunias: potestatem summi pontificis esse gerere bella, dissoluere fœdera, soluere iuramenta, absoluere ab obedientia, & domum orationis facere speluncam latronum: ita ꝙ papa potest deponere episcopum sine causa, quod potest dare rẽ alienam, ꝙ non potest committere Symoniam, ꝙ potest dispensare contra votum, contra iuramentum, contra ius naturale, & nemo habet illi dicere, cur ita facis? posse insuper graui (vt dicunt) aliqua de causa dispensare contra totum nouum testamentum, etiam vel tertiam partem & vltra fidelium animas in infernũ protrahere. Episcoporũ vero officium esse iam non prędicare verbũ dei, sed datis alapis confirmare pueros, conferre ordines, dedicare templa, baptizare campanas, consecrare aras & calices, benedicere vestes & imagines: quibus vero supra hæc altius ingenium est, ijs relinquentes illa nescio quis titularibus episcopis, ipsi regum funguntur legationibus, illorũ prę-

ſunt oratorijs, aut comitantur reginas, magnā
tis & grandem ob cauſam excuſati ne ſeruiāt d
in templis, ſi magnifice regem venerentur in a
lis. Ex eiſdem fontibus prodierunt cautelæ iſtę q
bus hodie citra Symoniam epiſcopatus & ben
cia emūtur vendūturque, et quicquid præterea
nundinationum et monopoliorum in gratijs, in
donationibus, in indulgentijs, in diſpenſationib
et ſimilibus rapinarum formulis, a quibus etia
in gratuitis ab ipſo deo factis peccatorum remiſ
onibus pretium ſtatutū eſt, et in inferorum pœn
inuentum eſt lucrum. Inſuper huic iuri debetur e
mentita illa Conſtantini donatio, cum re vera a
que conteſtante verbo dei, nec Cæſar ſua relinqu
re, nec clerus quæ Cæſaris ſunt ſibi debeat vſurp
re: ſed ex multis admodum ambitionis, ſuperbia
ac tyrannidis legibus, dūtaxat aliquas vobis h
referam quæ ijs quæ nunc diximus faciant fide
Scrutamini igitur, ſi lubet, in antiquis decretal
bus capitulū ſignificaſti: & c. venerabilē de elec
c. ſolite de ma. & obed: c. cum olim de priuileg:
Si ſummus pontifex de ſent. exc: c. Inter cætera c
off. iud. ord. Deinde in ſexto decretalium quē co
pilauit tyrannus ille pontificum Bonifacius oct
uus: videte quid loquatur in illius prologo: & in c
id eſt, de immunitate eccleſiarum: neq; cedit iſti
illa arrogantiſſima Clementina paſtoralis de ſen
& re iudi. cum extrauagante Io. xxij. quæ incipit
Eccl'iæ Romanæ: & alia eiuſdē ſup gentes. Et e
trauagās Bonifacij. viij. vnā ſanctā. Ex cōpilati
one deniq; Gratiani occurrunt nobis c. Si cuius d
xiiij: c. Si oīs d. xviij. c. Sic oēs: & c. Enimuero: c. I
memoriā: c. Si Romanoꝝ, d. xix: c. Oēs, d. xxij: c
tibi dño, d. lx; c, Cōſtātinus, d. xcvi; & c, Quādo, d

xxxvi. & glossa ibid. & c. Si papa, d. lx. Porro etiam accedunt istis. ix. q. iij. c. Cuncta: & c. Conquaestus. xv. q. vi. c. Autorita, xvij. q. iiij. Nemini. xxi. q. v. Sunt q. xxiij. q. v. Oim & q. viij. c. Omi. xxx q. i. c. Oia. Hos & horum similes canões q diligẽter examinarit, cõperiet cuiusmodi sunt illa magna & admirabilia & abscõdita mysteria, quae aliq Romani põtifices in suis canõib. fructificãt, etiã ea quę alicubi dicunt ĩ scripturis sacris cõuertẽtes & nõnunq̃ adulterantes atq; illis suis figmẽtis adsimilãtes & adaptãtes: hinc ille (quas vocãt) cõcordantias bibliae & canonũ natae sunt. Accedũt istis tot rapinarum tituli de pallijs, de indulgẽtijs, de bullis, de cõfessionalib. de indultis, & rescriptis, de testamẽtis, de dispẽsationib. de priuilegijs, de electionibus, de dignitatibus, de praebẽdis, de religiosis domibus, de sacris aedibus, de immunitatib. de foro, de iudicijs et eiusmõi reliqs: deniq; totũ ipm ius canonicũ oim est inconstãtissimũ, ac ipso Protheo atq; Chameleõte mutabilius, ac Gordio nodo magis implicitũ: ipsaq; Christiana religio a cuius origine Christus finẽ imposuit ceremonijs nũc hoc canonũ iure plures habeat q̃ vnq̃ olim habuerũt Iudęi, quorum põdere addito ipsum leue ac suaue Christi iugũ nũc redditũ sit oim grauissimũ, coguntur q; Christiani plus ex canonũ praescripto q̃ ex ipso viuere euangelio. Tota aũt vtriusq; iuris ꝑitia nõ nisi circa caduca, fragilia, fluxa, inania, ac prophana negotia vulgiq; cõmercia atq; cõtumelias, tũ circa hoĩm caedes, furta, cõpilationes, grassatiões, factiões, cõspiratiões, iniurias, proditiões versatur. Accedũt ad haec ꝑiuratiões testiũ, falsificia scribarum, praeuaricationes causidicorũ, corruptiões iudicũ, ambitiones consiliariorum, ra

pinæ præsidum, quibus opprimuntur viduæ, pro-
sternũtur pupilli, exulant probi, proculcantur pau-
peres, damnantur innocentes, atq; vt est apud
Iuuenalem,

Dat veniam coruis, vexat censura columbas.

Et cæci homines quæ putauerunt se per leges &
canones posse euitare, sibi protinus parauerunt &
incurrerunt, quia non sunt hæ leges & canones a
deo nec ad deum, sed a corrupta hominum natu-
ra ingenioq; profecta, & ad quæstum & auariti-
am excogitata.

De arte aduocatoria. Caput XCIII.

IVris autem adhuc aliud est exercitium, quam
artem vocant placitatoriam siue aduocatori-
am, vt aiunt, maxime necessariam: ars vetu-
stissima & fraudulentissima suasorio cooperimen-
to subdole adornata. Quæ non est alia q̃ scire iudi-
cem persuasione demulcere, & ad omne arbitriũ
vti, scire iuribus vel inuentis glossis ac commen-
tis, leges quascunq; pro libidine fingere & refin-
gere, vel iniquis quibusq; diuerticulis illas subter-
fugere, aut fraudulentam litem prorogare: Sic ci-
tare leges, vt peruertatur æquitas, sic glossatorũ
astruere autoritatem, vt subuertatur sensus legis,
mensq; legislatoris. In hac arte plurimum momẽ-
ti habet altum vociferari, audacemq; & in liti-
gando clamosum, & improbum esse: Isq; habe-
tur aduocatorum optimus qui plures allicit ad li-
tigandum, & promissa spe vincendæ litis in iudi-
cium impellit, stimulatq; impijs consilijs: qui ve-
natur appellationes, quiq; est egregius rabula ac
iurgiorum autor, qui garrulitate ac linguæ viri-

ius nihil non poſſit clamare: ſed & quamuis cau ſam altera iudiciorum præſtigijs præferre, ac vera & iuſta iſto modo dubia & iniqua facere: iuſtitiamcꝫ ipſam ſuiſmet armis profligare, peruertere, proſternere: apud quos

Iuſtitia nihil eſt niſi publica merces,
At iudex in cauſa qui ſedet, empta probat.

Sed & ea etiam quæ non ſunt, rerum ſcilicet priuationes & ſilentia, pretio exponunt: nam vt nullus eorum loquitur niſi ad mercedē, ita nec tacet niſi ad præmiū, exemplo puto Demeſthenis, qui cum Ariſtodemum fabularum autorem interrogaſſet, quantum mercedis vt ageret accepiſſet, & reſponderet ei talentum. At ego inquit Demoſthenes plus accepi vt tacerem. Cauſidicorū ſiquidem lingua tam damnifica eſt, vt niſi vinciatur muneribus, fieri non poteſt vt non noceat.

De arte notariatus & procuratoria. Caput XCIIII.

QVibus tum ad hoc ipſum adſunt procuratores & notarij, quos vocant tabelliones, quorum iniurias & damna, & nequitias & falſiſicia omnes patienter ferre oportet cum omnium fidem & licentiam ac poteſtatem apoſtolica & imperiali autoritate ſe obtinuiſſe videntur. Atcꝫ inter hos illi ſunt pręcipui, qui norint forum egregie perturbare, miſcere lites, confundere cauſas, ſupponere teſtamenta, inſtrumenta, reſcripta, diplomata: tum egregie fallere, decipere, & vbi opus eſt peierare, & falſum ſcribere, omnia audere, & conſtruendis dolis, fraudibus, technis, calumnijs, laqueis, captiunculis, inſidijs, tri

cis, ambagibus, circunuentionibus, Scyllis & Chrybdis se a nullo vinci patiantur. Nullus praeterea notariorum tam integrum quod vocant instrumentum præscribere potest, quin rursus litem contestari necesse sit, si quis velit contradicere aduersarius. Nam aut aliquid omissum dicet, aut falsum, aut fraudem subesse, aut aliam exceptionem opponet, qua instrumenti aut notarij fidem impugnet: Atq; hæc sunt illa iuris remedia, ad quæ litigantibus confugiendum esse docent: hæc illæ vigiliæ, quibus iura subuenire dicunt, ni sit qui malit pugnare quam litigare: Is enim tantum iuris habebit, quantum potentia sua poterit defendere, dicente lege: quoniam potentioribus pares esse non possumus.

De iuris prudentia Caput. XCV.

HVc spectant etiam vastissimi illi gigantes qui nobis cõtra Instiniani edictum, tot glossarum, commentariorum, expositionum, ingentia innumeraq; volumina vnoquoq; illorum aliter & aliter interpretante genuerunt: Præterea tot opinionum procellas, tot vaferrimorum consiliorum ac cautelarum syluas infelicissima fœcunditate parturierunt, quibus aduocatorum instruuntur nutriunturq; nequitiæ, qui tam celebri illorum iurisperitorum per singulos periodos, & (vt vocant) paragraphos, nomenclatura pudorem suum obstringunt, ac si non potius rationibus constet veritas q̃ confusis testimonijs, ex tã nugantium opinatorum colluuie adductis, penes quos tanta laus est cõtentio atq; discordia, vt qui

n dissenserit ab aliis, qui nescierit nouis opinio-
nus aliorum dictis contradicere, ac iudicata o-
nia in dubium reuocare, & bene inuētas leges
: ambiguas expositiones ad sua figmenta ad-
tare, is parum vel nihil doctus habeatur. Hinc
a illa iuris prudentia facta est consilium peruer
n & subdolum rete iniquitatis: hæc sunt inge-
a, hæ artes, quibus hodie regitur orbis Christia-
s, quibus constituuntur imperia & regna, &
incipatus populorum, atq; ex his nebulonibus
liguntur principum pōtificumq; officiales atq;
rlamentarij isti senatores & præsides, ac si qui
qui hactenus fuerint aduocati, æquiores futuri
it iudices, atq; tandem capita regnorum sunt:
i etiam regibus suis, vt Ioui quondam Titani,
rmidabiles: Porro ex his prodeunt tandem Cæ
rum regumq; ventricosi isti archiscribæ, ac cir-
ipurpurati cancellarij, quibus rerū summa cō-
issa est, qui principum placita, dona, beneficia,
ficia, dignitates, rescripta, diplomata, præter-
i ius, fas, leges, æquum & honestum, omnia ve-
lia habent, & abs se mercari compellunt: Ex
orum arbitrio regum numerantur amici & in
nici, quos pro libidine sua nunc fœderibus iun-
unt, nunc rursus funestis bellis committunt. Atq;
um ipsi ex infima plebis fece sordidissima vocis
rostitutione ad tantam dignitatis culmen con-
endetint, ad tantum simul audaciæ scelus eue-
untur, vt audeant nōnunquam proscribere prin
ipes, & vel absq; senatusconsulto, ac vel indicta
ausa damnare capitis, mutandisq; regnorū sta-
bus autores sunt; Ipsi interim tumentes furtis &
atrocinijs suis.

De arte inquiſitorum. Caput XCVI.

SPectant ad hunc cœtum etiam ordinis præ catorum hæreticorum iuquiſitores, quorum iuriſdicto cum tota in theologicis traditio bus & ſacris ſcripturis fundata eſſe deberet, iſti tamen hanc omnem ex iure canonico & ponti cijs decretis, ac ſi papam errare impoſſibile ſit ſ dcliſſime exercent, ipſam ſcripturam ſacram ve lut mortuam literam, & non niſi vmbram ve tatis a tergo relinquentes: quin & veluti hæretico rum (vt aiunt) ſcutum & propugnaculum pr cul reijciunt. Neq; etiam antiquorum doctoru patrumq; traditiones recipiunt, dicentes: quia il li poſſunt & fallere, ſed vnam Romanam eccle ſiam quæ vt dicunt errare non poteſt, cuius ca papa eſt, eiuſq; curię ſtylum ſibi ſcopum fidei pr figunt: non aliud cum inquirendo expoſtulant quam ſi credat in Romanam eccleſiam: quod affirmarit, ilico dicunt eccleſia Romana ha propoſitionem aut hæreticam, aut ſcandaloſa aut piarum aurium offenſiuam, aut eccleſiaſtic poteſtatis derogatiuam damnat, moxq; ad pa nodiam & reuocationem compellunt. Quod ſi tunc inquiſitus opinionem ſuam ſcriprurę teſti monijs alijs verationibus tueri conetur, interru pentes ſtrepitu iratis buccis, dicunt non eſſe illi a gotrum cum baccalaureis & ſcholaribus ad ca thedram, ſed cum iudicibus ad tribunal, non eſſe ibi litigandum & diſputandum, ſed ſimpliciter reſpondendum, ſi velit ſtare decreto Romanæ ec cleſiæ & opinionem ſuam reuocare: ſin minus fa ſciculos & ignem oſtendunt, inquientes cum hæ

ticis non argumentis et scripturis, sed fasciculis igne decertandum, hominemque nec pertinaciæ alicuius conuictum, nec meliora edoctum, cōtra conscientiam suam sua abiurare compellunt: quod si nolit, veluti ecclesiæ desertorem seculari foro trahunt, vt comburatur, dicentes cum Apostolo: Auferte malum de medio vestri: tanta olim fuit ecclesiæ mansuetudo pontificumque clementia, sicut in quarta distinctione de consecratione compilauit Gratianus, vt ne relapsos in Iudaismū capite punirent, nec blasphemos supplicio afficerent: ipseque Berengarius in abominabilem hæresim relapsus, non solum non occisus est, sed nec archidiaconi dignitate priuatus est. At hodie in minimum errorem prolapsus plusquam capitis reus agitur, et ab istis inquisitoribus nonnunquam pro minimo crimine traditur incendio: forte expedit hodie ecclesiæ tam seuera adnimaduersio, modo interea non occidat germana pietas: sunt hæreticæ prauitatis inquisitores nonnunquam ipsimet praui, possuntque etiam esse hæretici, quæ res nouæ constitutionis Clementi occasionem præbuit: debent ergo inquisitores contra hæreticos, non per tenebricosa argumenta & rixosos syllogismos, sed per verbū dei, de fide catholica disputare, & hæreticū per sacras literas conuincere: deinde iuxta canonum documenta & sacrorum conciliorum constitutiones negotium terminare, & inquisitum ad fidem orthodoxam reducere, aut hæreticum declarare: neque enim hæreticus est qui temerarius nō est, nec fautor hæreticorum cēsendus est, qui innocētē criminis & indēnatū hæreseos defendit, quo minus ad iniquorum aliquot inquisitorum, immo rapaciū luporum tribunal, & in locū non tutum trahatur dila

cerandus. Iam vero etiam cum iure expresse
tum sit, inquisitores nec cognoscendi potestat
nec iurisdictionem vllam habere super qua uis
resis suspitione, defensione, receptatione, vel fa
re, vbi & quando non constat manifeste ꝙ ibi
hæresis expressa & explicite condemnata: ta
isti sanguisitibundi vultures, vltra priuilegia o
cij inquisitionis, sibi concessa contra iura & ca
nes sese iurisdictioni ordinariorum ingerunt, ar
gantes sibi iurisdictionem pontificum in ea q
non sunt hęretica, sed duntaxat piarum auriu
offensiua, aut scandalosa, aut alio quouis mō
ca hęresim erronea: & in rusticas mulierculas c
delissime sęuiunt, quas sortilegij aut maleficij
cusatas denuntiatasve, sæpe nullis iuridicis iud
cijs præcognitis: atrocibus enormibusq; torme
tis exponūt: donec extortis nunquam cogitatis
fessionibus habeant quod condemnent, & tu
vere inquisitores sese agere putant, quando nō c
sistunt ab officio donec misera sit combusta, a
inquisitori manum inaurarit, quo misereatur, &
tanq̄ tormentis sufficienter purgatam absoluat
potest enim inquisitor non raro pœnas mutare d
corporali in pecuniariam, & suo inquisitionis o
ficio applicare, vnde illis non modicum lucrum
est, habentq; ex miseris illis non paucas quæ an
nuum censum illis pendere coguntur, ne denuo r
piantur ad inquirendum: præterea cum bona ha
reticorum Fisco proscribuntur, etiam inde nō pa
ua præda est inquisitori: sola deniq; accusatio au
denunciatio vel leuissima etiam suspicio hæresis
aut sortilegij, ipsaque inquisitoris citatio infami
am annexam habent, cuius integritati non nisi
data inquisitori pecunia, consulitur, atque illud

nnihil est. Hac cautela dum essem ego in Ita-
a plærique inquisitores in ducatu Mediolanen-
multas honestissimas matronas etiam ex nobi
ribus vexarunt, ingentemque pecuniam a timi-
lis territisque clam emunxerunt. Tandem co-
nita fraude a nobilibus male multati sunt, vix-
ue gladium & ignem euasere. Possem hoc loco
eferre famosi illius Hoochstrati cæterorumque
Coloniensium meorum subtile admodum & plus
quam Scotisticum inuentum de inquirendis Iudæ
s, omnemque illam Capnionis tragœdiam, & de
ennale bellum, in quo omnis Coloniensium ma
gistrorum nostrorum nomen & fama & doctri-
na irreparabile naufragium fecerunt, nisi hæc o-
mnibus notissima essent, & Capnionis trium-
pho omnibus seculis clara historia. Fuit mihi o-
im cum apud Madiomatricos reipublicæ a con
iliis aduocatus præessem, grauis admodum cum
nquisitore pugna, qui rusticā mulierculam ob fu
iles quasdam & iniquissimas calumnias in su-
am carnificinam & in locum non debitum ho-
mo nequam nequiter traxit, non tam inquirendā
quam cruciandam: hanc ego cum tuendam su-
cepissem, ostendissemque in ipsis actis nihil esse
indicij quod ad quæstionem faceret, ille in faciem
resistens: Est inquit, vnum sufficientissimum: nam
mater huius quondam pro sortilega excremata
est: hunc articulum ego cum impertinentem &
de facto alieno citatis iuribus etiam ex iudicis of
ficio reijciendum esse ostenderem, ille mox contra
ne sine ratione locutus videretur, ex mallei ma-
leficarū penetralibus & peripateticæ theologiæ
fundamentis, talem eduxit ingens: ideo id esse, cū
ga solitæ sint maleficæ mulieres fœtus suos ilico

natos sacrificare dæmonibus, tum quia solent
ex incuborum dæmonum concubitu plurim
concipere, quocirca contingit tunc in hac p
veluti ex hæreditario morbo radicatam rema
re malitiam. Infero ego, siccine peruerse pate
theologissas ? hisce figmentis ad torturam p
trahis insontes mulierculas, istis sophismati
alios iudicas hæreticos, tu ipse Fausto Donat
hæreticis ea sententia non inferior ? esto ita vt
cis, nonne euacuas gratiam baptismi ? ac fru
dixerit sacerdos, exi immunde spiritus, da loc
spiritui sancto, si propter sacrificium impiæ pa
tis proles remansura sit diabolo: quod si tibi lib
etiam illorum opiniones tueri, qui incubos dæ
nes generare posse fatētur, certe nullus eorum
hoc asserūt adeo desipuit vnquam, vt sentiret
mones illos vna cum suffurato semine aliquid
natura sua extra mittere in genitum: quin eg
bi dico (inquam) ex fide ꝙ ex propria natura h
manitatis nostræ, sumus omnes nati vna m
sa peccati & maledictionis æternæ, filij pe
ditionis, filij diaboli, filij iræ dei, & hæredes infe
ni, sed per gratiam baptismi eiectus est de no
satanas & effecti sumus noua creatura in Ie
Christo, a quo nemo potest nisi per peccatum p
prium separari, tantum abest vt obsit illi factu
alienum. Vides nūc quam sit hoc tuum quod a
sufficientissimum iudicium & iure irritum, &
tione vacuum, & adsertione etiam hæreticum:
canduit super ijs crudelis hypocrita, & commin
batur sese aduersum me, vt contra fautorem hæ
reticorum, causam acturū: verum ego misella
illam defendere non destiti, ac tādē iuris potent
ab ore leonis illius saluam eripui, restititꝙ sangu

lentus ille monachus coram omnibus confusus
& crudelitatis nomine perpetuo infamis, etiã ca-
lumniatoribus illis qui mulierem traduxerant in
Metensis ecclesiæ capitulo, cuius subditi erãt
insigni mulcta condemnatis.

De theologia scholastica.
Cap. XCVII.

POstremo nunc restat de theologia dicere. Prætéribo autem gentilium theologiam a Museo, Orpheo, Hesiodo, quondam descriptam quam omnino poeticam & fabulosam esse in cõfesso est: quam Eusebius & Lactantius & aliorũ Christianorum doctores iamdudum validissimis rationibus profligarunt, neq; etiam de Platonis cæterorumq; philosophorum quos omnes errorũ magistros ostendimus superius. Sed de Christianorum theologia nobis duntaxat sermo hic esto, hãc certum est non nisi a doctorum suorum fide depẽdere, cum nullam sub artem cadere queat: Primum autem dicamus de theologia scholastica quæ a Parrhisiensium sorbona mixtione quadã ex diuinis eloquijs & philosophicis ratiõibus tanquam ex centaurorum genere biformis disciplina conflata est: insuper & nouo quodam ac ab antiquorum vsu alieno tradendi genere per quæstiunculas & argutos syllogismos absq; omni sermonis elegantia conscripta, alioquin tamen iudicio & intellectu plenissima, & quæ ad reuincendos hæreticos non modicum attulerit ecclesiæ emolumentum: eius autores & qui in ea excelluerunt, fuerunt Magister sententiarum, Thomas Aquinas, Albertus cognomento magnus, & multi alij

excellentes viri, Porro Ioannes Scotus doctor
tellectu subtili, sed in contẽtionẽ procliuior : H
tandem scholastica theologia in sophismata
latim delapsa est, dum recẽtiores isti theosoph
ac verbi dei cauponatores, qui non nisi empto
tulo theologi sunt, ex tam sublimi facultate q
dam logomachiam fecerunt , circumeu
scholas , mouentes quæstiunculas , fabric
tes opiniones , & scripturis vim inferentes, in
catis verbis alienum sensum illis obducentes ,
ratiores ventilare quam exanimare , multa a
modum iurgiorum seminaria excogitare ausi,
bus litigiosis sophistis contendendi materia
præbent, dum formas abstrahunt, dum discuti
intellectus, dum voces ipsas genera dicunt & s
cies, dum aliјs rebus , aliј solis nominibus inh
rent, & quod vni subtrahunt, alteri adscribunt
aliј indifferenter hoc accipiunt , & student qu
que quibus suam hæresim possint confirmare.
Atque ipsam fidem nostram sacrosanctam apu
sapientes huius seculi (quod etiam THOMA
Aquinas conqueritur) risui ac diffidentiæ exp
nunt , dum relictis post terga canonicis spiritu
sancti scripturis , multas admodum aptas iu
giјs de diuinis quæstiones sibi delegerunt , in q
bus ingenium suum exercentes, & ætatem con
sumentes, totius theologiæ doctrinam in illis soli
collocarunt : quibus siquis sacrãrum literarun
autoritate resistere velit , mox auditurus est
litera occidit, perniciosa est, inutilis est :sed quo
latet in litera inquirendum dicent , moxqu
ad interpretandum , ad exponendum , ad glos-
sandum , ad syllogisandum conuersi , quemuis
potius alium quam proprium literæ sensum ill

dűunt: ſi inſtes acrius, ſi vrges, contumelias re-
ipies & aſinus diceris, qui quid latet in litera, nõ
itelligas, ſed tanquã ſerpens ſola terra veſcaris:
deo nulli penes eos pro theologis habentur, niſi
ui norint egregie contendere, & ad omne propo
tum inſtantiam dare, prompte fingere, & nouos
enſus inuenire, ac monſtruoſis vocabulis ſic ob-
repere, quo non præ rei difficultate: ſed præ ver-
borum portentis intelligantur a nemine. Atq; hi
unc ſubtiles, angelici, ſeraphici, & diuini docto-
es vocantur: cum id effecerint, vt intelligantur
uam minime, his tunc auditorum circumſtrepit
nultitudo, qui quicquid ex iſtis hauſerint, ex inti-
mis theologiæ abditis depromptum putant, iu-
antq; in verba magiſtri, & inopinabile putant,
i quid illi fuerit ignotum, illiusq; opinionibus ſic
captiuantur, vt nullis aduerſis rationibus vincan
ur, nullis ſcripturis acquieſcant, ſed ad ſinum ma
tris ſuæ in quo geniti ſunt more Antæi vires repa-
rare contendunt, ſuosq; doctores in ſubſidium
vocant: tunc

Vultur iumento canibus trucibusq; relictis,
Ad ſuos properat partemq; cadaueris affert,
Hic eſt ergo cibus magni quoq; vulturis, & ſe
Paſcentis propria cum facit arbore nidum:

Hinc effectum eſt, vt ſcholaſticæ theologiæ ſubli
mis gymnaſiorum facultas ab errore malitiaq;
non ſit immunis, tot ſectas, tot heræſes introduxe-
runt praui hypocritę temerariiq; ſophiſtę, qui (vt
inquit Paulus) non propter bonam voluntatem,
ſed propter cõtentionẽm Chriſtum prædicant, vt
facilius inter philoſophos cõueniat quam inter
theologos, qui omnem illam antiquæ theologiæ
gloriam humanis opinionibus nouisq; erroribus

extinxerunt, ac varijs exponendi institutis ceu labyrinthis excogitatis, fucatis titulis detestandam doctrinam professi, sacræ theologiæ nomen furto & rapina vsurpant, ac sanctorum doctorum nominibus & institutis abutentes, sectas introduxerint, sicut olim in ecclesia dictum: Ego Appollo, ego Pauli, ego Cephæ, prætendentes studia eorum quorum opera initiati sunt doctrinis, et iurantes in verba magistri, cæteros spernunt, & non quid, sed a quo quid dicatur attendētes: Hinc nullus theologorum nūc vere doctus habetur, qui non in sectam aliquam iurauerit, illamq; mordicus teneat pertinaciterque defendat, illiusq; nomen & stigmata nusq̄ non ostentet, & in ore habeat, ac eius titulo se salutari & prȩferri glorietur, vt Thomistam, Albertistam, Scotistam, Occanistam. Nam purum Christianū dici tantis magistris nostris non est honestum, cum cognomentum illud quilibet lanij, coci, pistores, sutores, tonsores, lixæ, sed & mulierculæ quæq; indoctaq; plebecula cum illis habere queant commune: Atq; hi sectatores insuper inter se multifariā secti sunt: Nam aliqui eorum quibus sublime ingenium est, quiq; peritiores prophetis & apostolis videri volunt, ea quę sola fide creduntur etiam suis syllogismis sese inuenire & demonstrare posse præsumunt, atque de diuinis philosophantur deploratis quæstionibus, contenduntque prodigiosa confidentia, varijs nonnunq̄ etiam absurdis opinionibus, vt cum diuinā essentiam a relationibus, alij reipsa, alij duntaxat ratione distinguunt; alij infinitas (vt loquuntur) realitates tanq̄ Platonicas ideas adstruunt; illas rursum alij negant atq; rident: tot præterea de deo portenta, tam varias diuini numinis for-

ıas, tot phantaſmatum cogitationumq; ſuarũ
e diuinis idola fabricant, Chriſtumq; ſaluatorẽ
pinionum ſuarum prauitate diſcerpunt: atque
am varijs ſophiſmatum laruis veſtiunt, ac tanq̃
ereum idolum in quamuis volunt figuram ſuis
bſurdis ſuppoſitionibus formant atq; reformãt,
uod eorum doctrina mera videri poſſet idolola-
ria. Tranſeo cæteras eorum hæreſes contentio-
esq;, de ſacramentis, de purgatorio, de primatu,
le pontificum præceptis & eorundem obligatio-
ıibus, de indulgentijs, deq; futuro Antichriſto, &
nultis alijs, in quibus ſuam oſtendũt inſanam ſa
ɔientiam, cuius præſumptione tumidi & inflati,
velut qui fabulis referuntur gygantes, quæſtiones
quæſtionibus, argumenta argumentis adgeneran
tes, extollunt ſententias ſuas aduerſus deum, ſu-
per quorum impietatem ira dei de cœlis reuela-
tur. Cæteri vero quibus ad tam alta non eſt aſcen
ſus, hi diuorum conſtruunt hiſtorias, pie nonnihil
admentientes, ſupponunt reliquias, fabricant mi
racula, confinguntq; (quæ exempla vocant) vel
plauſibiles, vel terribiles fabulas, numerant pre-
ces, ponderant merita, metiuntur ceremonias, nũ
dinantur indulgentias, diſtribuunt venias, ven-
dunt ſua benefacta, ac mendicando populi deuo
rant peccata. Atq; de apparitionibus, adiuratio
nibus, reſponſisq; defunctorum veluti certa lege
pronuntiant, atq; ex Tundali Brandarijq; libris
aut ex Patricij antro edocti, ludunt purgatoriorũ
tragœdias, & indulgentiarum comedias a ſugge
ſto, veluti ſcena, tam militari audacia, tã Thra-
ſonica iactantia, tam arrogantibus oculis, com-
mutato vultu, protenſis brachijs, multiformibus
geſtibus, cuiuſmodi Protheum deſcribunt poetæ

sese transformantes, ventosa lingua ac stento
voce ad plebem detonant. Qui vero ex his am
tiosiores cyclicæ doctrinæ pariter & eloquẽtia
corem sibi arrogant, hi in clamando (declama
do dicere putaui) canunt poemata, narrant hi
rias, disputant opiniones, citant Homerum, Vi
gilium, Iuuenalem, Persium, Titum Liuiũ, Stra
bonem, Varronem, Senecam, Ciceronem, Aris
telem & Platonem. Atq; pro euangelijs, pro v
bo dei meras nugas & humana verba crepa
prædicantes euangelium nouũ, adulterantes ve
bum dei, quod annunciant nõ ad gratiam, sed a
quæstum & ad pretium, Viuentes autem non a
veritatem verbi, sed ad voluptatem carnis,
cum interdiu e suggesto de virtute vario errore
cuti sunt, sero in latibulis clunes agitãt labore no
cturno, Atq; hæc est via eorum, qua itur ad Chr
stum. Denique vbi vitia reprehendenda occur
runt, mirum qua linguę maledicentia irascantu
qua gestuum insolentia debacchantur, qua sermo
nis turpitudine incandescant, qua vocis impude
tia exclamant, ac si Christus sui verbi præcone
non attrahentes a dextris molli reticulo piscato
res, sed persequentes a sinistris sagittarios ac vul
nerarios venatores esse voluerit: aut ipsi etiam nõ
homines sint, atque ijs ipsis vitijs quæ insectantur
vel maioribus obnoxij sint, aut aliquãdo fuerint
vel adhuc obnoij fieri possint, ita isti piscatores
hominum quibus lingua pro rete est, vt trahant
malos ad salutem, facti sunt venatores etiam bo
norum in exitium: os habent quasi arcum men-
dacij, sagitta vulnerans lingua eorum; sed de i-
stis satis, neq; enim tutum est eos liberiori loquen
di ratione redarguere, solent siquidẽ quoties exa-

erbantur conspirare, & redarguentes eos coram inquisitoribus suis in ius rapere, & ad palinodium adigere, nonnunq̃ fasciculis tradere, aut oblato toxico secrete e medio auferre: habent enim & hoc inter arcana religionis symbola, si quis scãdalum moliatur religioni, fas piumque esse illum clam dato veneno tollere, ne diffametur ordo, si quis illorum publice puniretur, quare dimissis istis ad veram theologiam nunc properemus, atque hæc etiam bifariam partita est, nam vna prophetica est, altera interpretatiua est. De posteriore prius dicemus.

De theologia interpretatiua Caput XCVIII

PVtant enim interpretatiui theologi q̃ quemadmodum naturæ liberalitate, vuæ, oliuæ, frumenta, linũ & huiusmodi plura crescunt & maturantur, e quibus tandem hominum ingenio & adiumento formantur vinum, oleum, panes, tela, & sic reliqua naturæ opera humanis artibus complentur: ita etiam diuina oracula admodum obscura & abscondita data nostris interpretationibus explicanda, non quidem ex nostris viribus aut adinuentionibus, quasi oracula sicuti naturę opera opus habeant nostro adiumento, sed ex ipsomet scripturarum illarum sancto spiritu, qui distribuit dona sua omnibus secundum quod vult, & vbi vult, faciens alios quidẽ prophetas, alios prophetarum interpretes. Hæc itaq; diuinorum interpretandi theologia non peripateticorũ more definiendo, aut diuidendo, aut componendo

quorum modorum nullus ad deum attingit, cu
ille nec definiri, nec diuidi, nec componi possit p
greditur; sed alia constat cognoscendi via, quæ
ter hanc & propheticam visionem media est, q
est adæquatio veritatis cum intellectu nostro p
gato, veluti clauis cum sera, qui vt est veritatu
omnium cupidissimus, ita intelligibilium omni
susceptiuus est, atq; idcirco intellectus possibi
vocatur, quo etsi non pleno lumine percipim
ea quæ depromunt prophetæ, & hi qui ipsa diu
na conspexerunt, aperitur tamen nobis porta,
ex conformitate veritatis perceptæ ad intellec
nostrum, & ex lumine quod ex ipsis penetralib
apertis nos illustrat, multo certiores reddimur
ex philosophorum apparentibus demonstratio
bus, diffinitionibus, diuisionibus, & compositio
nibns, daturq; nobis vt legamus & intelligamu
non oculis & auribus exterioribus, sed percipia
mus melioribus sensibus, & ablato velamine &
reuelata facie hauriamus veritatem a medull
sacrarum literarum emanantem, quam sub ve
laminibus tradiderunt hi qui vero intuitu con
spexerunt, quæ a sapientibus huius mundi & ph
losophis cognitionibus abscondita est, eamqu
nos tanta certitudinis iudicio apprehendimus
vt omnis amoueatur perplexitas: Atque cum
hæc veritas in sacris literis multiplex lateat, hinc
sancti & spirituales viri varias & multiplices
sacrarum literarum expositiones adorti sunt,
nam alij per corticem literæ leni decursu ince-
dentes, scripturas concordantes & literam per
aliam literam exponentes, ex verborum ordine,
etymologijs, proprietatibus, atque ex vocabu
lorum viribus, & similibus sensum aliquem con-

tincentes,ſcripturæ veritatem venantur, quam
xpoſitionem idcirco literalem vocant: Alij quæ-
unque ſcripta ad animæ negotium,& iuſtitiæ o-
era referunt,quorũ expoſitio idcirco moralis di
itur: Alij hanc per varios tropos ſiue figuras ad
ccleſiæ arcana reuocant,quorum ſenſus propte-
ea tropologicus vocatus eſt: Alij ſupernæ uitæ cõ
emplationi dediti omnia ad cœleſtis gloriæ arca
na referunt,quam expoſitionem anagogicam nũ
cupãt: Atq; hę ſunt quatuor ĩ eccleſia exercitatæ
heologorum expoſitiones: pręter quas ſunt adhuc
aliæ duæ,quarum vna ad temporum viciſſitudi-
nes,regnorum mutationes,& ſeculorum reſtituti-
ones omĩa referẽs: idcirco typica dicta eſt,in qua
excelluerunt Cyrillus,Methodius,& Ioachim ab
bas,atq; ex recentioribus Hieronymus Sauona-
rola Ferrarienſis: Altera in ipſis ſacris literis ipſius
vniuerſi & ſenſibilis mũdi totiusq; naturæ ac mũ
danæ fabricæ vires virtuteſq; exquirit,quam ex
poſitionem inde phyſicam ſiue naturalem appel-
lant: in hac excelluit Rabi Symeon,Ben Ioachim
qui ſuper Leuiticum ampliſſimum volumen ſcri-
pſit,in quo pene omnium rerum naturas diſcuti-
ens oſtendit, quomodo Moſes ſecundum triplicis
mundi conuenientiam & rerum naturam, arcã,
tabernaculum,vaſa,veſtes,ritus,ſacrificia & re-
liqua myſteria ad deum & virtutes cœleſtes pla-
candas,& ad expiandum horum imaginem ho-
minem ordinauit: & hanc expoſitionem multi ca
baliſtæ ſequũtur,illi videlicet qui de Breſith hoc
eſt,de creatis tractant,Nam illi qui de mercana,
hoc eſt,de tribunali dei differentes per numeros,ꝑ
figuras,per reuolutiões,per ſymbolicas rãtiões o-
mnia in ipſum referunt archetypum: hi anagogi

cum sensum scrutantur: Hi igitur sunt sex fam[...] sissimi sacrarum literarum sensus, quorū auton[...] expositores, et interpretes omnes communi voc[...] bulo theologi nuncupati sunt. Eiusmodi itaque[...] nostris fuerunt Dionysius, Origenes, Polycarp[...] Eusebius, Tertullianus, Ireneus, Nazianzen[...] Chrysostomus, Athanasius, Basilius, Damasc[...] nus, Lactantius, Cyprianus, Hieronymus, Au[...] stinus, Ambrosius, Gregorius, Ruffinus, Leo, C[...] sianus, Bernardus, Ancelmus, et multi alij sanct[...] patres, quos illa prisca tempora protulerunt, non[...] nulli etiam posteriores, vt Thomas, Albertus, B[...] nauentura, Egidius, Henricus Gandauensis, G[...] son, et plærią; alij, sed priscis illis longe inferiore[...] Verum omnes hi interpretatiui theologi homini[...] cum sint humana quoque patiūtur, alicubi errā[...] alicubi contraria, aut pugnantia scribunt, nonn[...] quam a seipsis dissentiunt, in multis hallucināt[...] nec omnes omnia vident. Solus enim spiritus sa[...] ctus plenariam diuinorum scientiam habet, qu[...] distribuit omnibus secundum certam mensuram[...] multa sibi reseruans, vt semper nos habeat sib[...] discipulos: Omnes enim (vt ait Paulus) non nisi e[...] parte cognoscimus et prophetamus. Tota igitu[...] hæc interpretatiua theologia in libertate spiritu[...] versatur, et separata quædam a scriptura sapien[...] tia est, in qua vnicuique iuxta suum sensum abun[...] dare datum est, per multiplices illas quas recitau[...] mus expositiones, quas Paulus vnico vocabulo[...] mysteria siue mysteriorum locutiones vocat, vbi[...] ait: Spiritus loquitur mysteria: vnde Dionysius[...] hanc mysticam & significatiuam theologiā vo-cat a sanctis illis doctoribus ingentibus volumi-nibus, sed non etiam sine multis erroribus tracta-

am: Neq; vero vos seducat illorum sanctitas au
ritasq;, vt illis per omnia credatis: nam multi il
lorum perseuerauerunt in multis erroneis opinio-
nibus de fide, quæ per ecclesiam pro hæreticis re-
probatæ sunt: Sicut manifestum est de Papia Hie
rapolitano episcopo, de Victorino Pictauiensi, de
Hyreneo Lugdunensi, de beato Cypriano, de O-
rigene, de Tertulliano, & multis alijs, quos cõstat
in fide errasse, & opiniones illorum pro hæreticis
damnatas, cum tamen ipsi habeantur in canone
sanctorum. Hic tamen altiore opus est spiritu qui
iudicet atque discernat, qui videlicet non ex ho
minibus nec ex carne & sanguine, sed desuper da
tus sit a patre luminũ: de deo enim sine eius lumi
ne nemo rite quicquam effari potest, lumen autẽ
illud est verbum dei per quod omnia facta sunt, il
luminans omnem hominem venientem in hunc
mundum, dans illis potestatem filios dei fieri, q̃t-
quot receperunt & crediderunt ei: neque vero
alius est qui possit enarrare quæ sunt dei, nisi pro-
prium ipsius verbũ, quis enim alius cognouit sen-
sum domini? aut quis alius eius cõsiliarius factus
est, nisi filius dei verbum patris? De hoc nũc mox
dicturi sumus, si propheticam theologiam prius
absoluerimus.

De theologia prophetica. Cap. XCIX.

Quemadmodum prophetia est sermo pro
phetarum, sic theologia non est aliud quã
traditio theologorũ, hoc est, cũ deo loquẽ
tiũ: neq; enĩ qui prophetiã aliquã memora
uerit siue interpretari nouerit is protinus propheta
est, sed ille qui in diuinis cum scientia pietatis uir-

tute ac sanctitate est præditus, qui cum de eo lo-
tur, & in lege eius meditatur die ac nocte: sic nā
Iohannes autor Apocalysis in literis Dionysij
minatus est theologus, a diuina scilicet locutio
quibus dixit ipsa veritas: qui vos audit me aud
& qui vos spernit me spernit, quod verbum n
ad magistros nostros, non ad contentiosos theo
phistas, non ad indulgentiarum cauponatores
ctum est, sed ad veros theologos, ad apostolos,
euangelistas, ad nuntios verbi dei, qui dicunt: no
audeo aliquid loqui quod per me non efficit Ch
stus. Horum itaque theologorum de fide ac pieta
sanctę traditiones theologia sunt. Horum dictis
que scriptis creditur tanquam fundatis: non in c
tentionibus syllogismorum aut opiniōibus hom
num, sed in doctrina sana (vt ait Paulus) diuin
tus inspirata, non philosophorum more diuidēd
definiendo, componendo, speculando acquisita,
sed essentiali quodam diuinitatis contactu, p cl
ram in ipso diuino lumine visionem comprehen
sa: cuius visiōis plures admodum species in sacr
scriptura deprehendimus iuxta prophetarum di
uersas recipiendi dispositiones: nam quosdam l
gimus deum siue āgelos in forma hominis vidisse
alios in forma ignis, alios in forma aeris ac vēti
alios in forma fluuij & aquæ, alios in forma vol
crum, alios in forma lapidum pretiosorum, & me
tallorum, alios in forma literarum ac characteri
aut manus scribentis, alios in sonitu vocis, alios i
somnijs, alios in spiritu quodam habitante intra
se, alios in energia intellectus: quocirca scriptura
sacra prophetas omnes videntes vocat. Sic legi-
mus: visio Esaiæ, visio Hieremiæ, visio Ezechielis
& reliquorum. Et in noua lege Ioannes ait: Fui in

piritu in illa dominica die in qua subuectus vidi
thronum dei. Et Paulus testatur se vidisse quę non
licet homini loqui, atque hic intuitus a plerisque ra-
ptus vocatur, siue extasis, siue murus spiritualis: fit
enim tunc separatio quædam animæ a corpore,
sed non corporis ab anima. De hac morte dictum
est: Deum non videbit homo & viuet. Et alibi:
Pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius.
Et clarius adhuc per Apostolum expressa est, ubi
ait, Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum
Christo, hac igitur morte mori oportet quicunque
ingredi cupit ad prophetice theologiæ penetralia:
huius autem tam deificę visionis duplex est intui
tus, Vnus quo videtur deus facie ad faciem, atque
hunc uident prophetæ quod ait Paulus, quod non licet
homini loqui, atque quod nulla nec hominum, nec an
gelorum lingua potens est exprimere, nec calamus
deserare. Est siquidem quidam diuinæ essentiæ con
tactus & vnio, & sine omni imagine, & similitu
dine puri & separati intellectus illustratio, ideoque
interpretantur hanc theologi visionem meridiona
lem, sicuti de ijs late disserunt Augustinus super Ge
nesim, & Origines contra Celsum. Alter intuitus
est quo vident posteriora dei, quando videlicet cla
ro intuitu intelligunt creaturæ quod sunt creatoris po
steriora & effectus, per quorum cognitionem cognoscitur
creator opifex, & prima causa agens omnia, si
cut ait sapiens: A magnitudine speciei & creatu
ræ, poterit cognosci eorum creator. Et Paulus de
eodem inquit, Inuisibilia dei per ea quæ facta sunt, in
tellecta cognoscuntur, quin & apud peripateticos
vsitatus dicendi modus est, ut arguentes ab effecti
bus ad causas, dicantur arguere a posteriori, vtra
que hac visione fruebatur Moses testantibus sa-

cris literis, nam de priore legimus quia vidit M
ſes dominum facie ad faciem, de altera legimu
lidictum a domino: Videbis poſteriora mea, e
xta hanc poſteriorẽ viſionem condidit Moſes
gem & inſtituit ſacrificia, & ceremonias, & a
ficauit arcam, cæteraque myſteria ad ipſius v
uerſi exploratiſſimum exemplar, omniaque
& naturæ operum ſecreta in illis complexus eſ
atq; hæc viſio rurſus bifariam incedit: nã aut c
aturas in ipſo deo intuetur, & vocatur a theolog
viſio matutina: aut deum ipſum conſpicit in cr
turis, & vocatur viſio veſpertina. Eſt præterea
lia quædam prophetica uiſio, uidelicet quę in ſo
nijs fit, ſicut legimus apud Matthęum: quia app
ruit angelus dei in ſomnijs Ioſeph. Et alibi: qa m
gi adorato Chriſto in ſomnijs admoniti ſunt,
per aliam viam reuerterentur in regionem ſuar
Sunt & in veteri teſtamẽto multa illius exempl
qualis denique ſit hæc viſio, exponit ipſe Iob, v
dicit: In horrore viſionis nocturnæ, quando cad
ſopor ſuper homines & dormiunt in lectulo, tun
aperit aures, & erudiens, inſtruit eos diſciplina.
Et hæc tanquam quarta viſionum ſpecies, voca
nocturna. Sunt & adhuc alia duo prophetiæ gen
ra, vnum quod expreſſa voce recipitur, quo gen
re illuſtrati & docti fuerunt Moſes in mõte Sina
Abraham, Iacob, Samuel, et plærique alij veteri
legis prophetæ: in noua autẽ lege apoſtoli, et Chr
ſti diſcipuli omnes viua et vera voce a Chriſto e-
docti fuerunt: Alterum genus prophetiæ fit agita
tione ſpiritus, quando videlicet anima a numine
aliquo correpta, illi tũc annexa et ab animali ho
mine abſtracta ab eo ſapientia et cognitiõe vltra
omne humanum ingenium et vires repletur, quæ

quidem correptio, prouenit non solum ab angelico numine, sed nonnunquam etiam a spiritu domini, sicut legitur de Saul, quia insiluit in eum spiritus domini, et prophetauit, et mutatus est in virū alterum, et numeratus inter prophetas. Et in actibus apostolorum, spiritussanctus insiluit in baptizatos in flamma ignis, atque hic spiritus sæpe etiam corripit homines peccatis obnoxios, quin multi gentilium vates, vt Cassandra, Helenus, CALCHAS, Amphiarus, Tiresia, Mopsus, Amphilochus, Polybius, CORINTHIVS. Item Calanus Indus, Socrates, Diotima, Anaximander, Epimenides Cretensis. Item magi Persarum, et Asiatici Brachmani, Aetiopum gymnosophistæ, et MEMPHITICI vates, Gallorum Druides, et Sibyllæ eoipso excelluerunt. Ad quam quidem propheticam spiritus correptionem nonnunquam præuiæ quædam ceremoniæ, et officij autoritas, sacrorumque communio plurimum præstant: sicuti de BALAAM exemplificat scriptura. Et alibi de applicatione ephod: et euangelista testatur de Caypha, quia prophetauit cum esset pontifex anni illius. Atque hinc Hæbreorum Mecubales etiam prophetandi artificium commentari ausi sunt: Trāseo quæ circa ista Hebræorum theologi de triginta duabus semitis intelligentiæ profunda contemplatione tractant, et quæ Augustinus de gradibus tetigit, Albertus de receptionibus formarum, quarum ille septem modos refert in somnijs, et totidē in vigilia apparitiões. De quibus vnum hoc duntaxat admonemus considerādum: Non semper diuina numina prophetis forinsecus occurrere in conspectum aut colloquium

ſed ſæpiſſime illa intrinſecus cauſari, cum vid
cet mens prophetæ diuinum lumen concipit, c
illuſtratio effuſa radijs ſuis per ſingula media
in hoc craſſum corpus etiam ſenſus ipſos ſuæ
citatis reddit participes, & ex intellectu per r
nem & imaginationem ac paſſim per totam
mam vſque ad ſenſuum inſtrumenta intrinſe
progrediens, in illis euadit obiectum, vt vox
lumen vel viſio vel ſermo vnumquemque ſen
um propria ſua conditione mouens: & id quid
multis prophetis contigit, alijs quidem in vigil
alijs vero in ſomnijs. Sic legimus apud Platon
& Proculum de Socrate: illum non ſolũ intelligi
li influxu, ſed etiam per vocem & colloquium
ſpiratum fuiſſe: multo tamen facilius hæc in ſ
nijs proueniunt, ſed de hoc hactenus. Quin ad p
poſitum noſtrum reuertamur: Eſt itaque proph
ca theologia quæ ex intuitiua inſpiratione inco
cuſſum verbum dei docet: Autoritas autem &
gumenta quibus corroboratur illius veritas, n
ſunt hominum placita, non longi temporis vſ
non ſapientum excogitata cõmenta, non ſecret
rum magnifica decreta, non ſyllogiſmi, nõ enth
memata, non inductiones, non obligationes, n
inſolubiles conſequentiæ, ſed diuina oracula ſib
inuicem conſonantia in vniuerſa eccleſia, vna
mi ac conſtabili conſenſu recepta, miraculis, pro
digijs, portentis, & omnimoda ſanctitate vitæq
diſcrimine, ac ipſo effuſi ſanguinis teſtimonio pr
bata: doctores autem huius propheticæ theolo
giæ habemus Moſen, Iob, Dauid, Salomonem, &
pleroſq; alios veteris teſtamẽti canonicos ſcript
res & prophetas: Noui autem teſtamẽti doctore
habemus apoſtolos & euangeliſtas, atque ver

i omnes licet spiritusancto repleti fuerint, omnes
amen alicubi a veritate defecerunt, & secundū
quod fuerunt mendaces, non quod scienter, quod
stu aliquid mentiti sint, hoc etiam dicere perni-
iosissimus, atque Arrij ac Sabellij hæresibus ma
or & periculosior error est, totius canonicæ scriptu
æ subuertens autoritatem, in quo tamen tam ma
ximo errore fuit olim magnus ille ac sctūs Hiero-
nymus, de reprehensione Petri, disputans aduer-
us Augustinum: dixerat enim Hieronymus Pau-
um astu mentitum. Quod si concessum fuerit, &
n sacra scriptura tale mendacium admissum fue
it, mox (vt ait Augustinus) tota sacrarum litera-
um certitudo corrueret. Cui sic monenti post plu
es contradictiones & erroris sui defensiões tandē
gnito errore, & cognita veritate cessit Hierony
mus: quod ergo dico, sacros scriptores secundum
quid alicubi fuisse mendaces, intelligi volo nō spō
e errantes, sed aut humanitus lapsos, aut mutata
dei sententia deficientes. Sic deficit Moses qui pol
icitus erat populo Israel, vt educeret eum de Ae-
gypto, & introduceret in terrā promissam: et edu
xit quidē de Aegypto, sed ad terram promissam
nō perduxit. Defecit Ionas Niniuitis cladē in qua
dragesimum diem prænuncians, quæ tamen dela
ta est, defecit Helias prædicens mala uentura in di
ebus Achab, quæ etiam vsque in obitum Achab
delata sunt. Defecit Esaias prædicens mortem E-
zechiæ in crastinum, quæ vsque ad annos quin-
decim prorogata est. Defecerunt et alij prophe-
tæ et ipsorum omnia vaticinia reperiuntur aliquā
do sublata aut suspensa. Defecerunt etiam
apostoli et euangelistæ. Defecit Petrus quando
reprehensus est a Paulo. Defecit Matthæus quan Hen. Corn. Agrippa

gelehrter, auch der lehrter Mann, darff furgeben, in Matthæo habe geirret, in
...er geschrieben, Christus sey noch nicht gestorben gewesen, wie ihm die Seiten mitt dem
...geöffnet worden, denn es sey Johannis worten zu wider. Aber der Schwartz Kunst
that S. Matthæo unrecht, er hatt dis nicht geschrieben, es hatte auch kein rechtgläu-
...in Matthæo gelesen, der Zauberer hatte aus seinem Kopff erdichtet, und that,

ihen fälschlich beygelegt, Es kan aber auch woll sein, das Agrippa dieses von einem abergläubischen Mönche genommen habe. Mart. Bösemur super Pass. p.m. 421. apud quem vide reliqua.

do scripsit CHRISTVM nondum mortuu
dum lancea latus eius aperuit. Verum iste d
ctus non est defectus spiritus sancti, sed aut d
ctus prophetæ, non bene percipientis quid su
gerat spiritus, vel indicet visio, aut ex aliqua n
tatione facta in ijs de quibus vaticinabatur,
vnde contingit oraculi sententiam aut mut
ri, aut differri. Hinc contingit omnes prophet
& scriptores in aliquibus videri mendaces iux
scripturam, dicentem: Omnis homo menda
Solus autem CHRISTVS deus & homo, nu
quam repertus est, nec reperietur mendax, n
verba eius mutabuntur, aut deficient, qui solus e
pers mendacij, & erroris oracula nunquam i
ritanda protulit, sicut ipse dixit: Cœlum & terr
transibunt, verba autem mea non præteribunt:
& quia omnis veritas est per spiritumsanctum
solus CHRISTVS hunc spiritumsanctum firm
ter possidet, & nunquam dimittetur ab eo, se
requiescit in illo. Non sic est de alijs: nam venit sp
ritus super MOSEN, sed in percussione petræ ab
latus fuit. venit super AARON, sed in peccat
vituli recessit. Venit super ANNAM sororen
illorum, sed in murmuratione contra Mosen reli
quit illam. Venit super SAVLVM, Dauid, Salo
monem, Esaiam & reliquos, sed non requieuit in
illis. Neque vero prophetæ semper sunt prophetæ,
siue videntes, prædicentesque: neque habitus con
tinuus est prophetia, sed donum & passio & spiri
tus transiens: & cum nullus sit qui non peccet, nul
lus est a quo non recedat spiritus & ad tempus
saltem relinquat, nisi a solo filio dei Iesu Christo,
de quo ideo dictum fuit ad Iohannem: Super quē
videris spiritum descendentem & manentem in

... to, hic est filius dei, qui baptizat in spiritu sancto. potens illum etiam alijs impartiri. Vnde (quemadmodum ait Simonides) solus deus habet hunc honorem quod sit metaphysicus, ita & nos vere dicere poterimus: Solus Christus habet hunc honorem quod sit theologus: neque tamen propterea quis putet veteris testamenti scripturas, post natum ex illis diuino partu Christi euangelium, idcirco tanquam effœtas & mortuas, viuunt enim semper summa in autoritate: ex illis apostoli sua probarunt dogmata, & sine illarum testimonio locuti sunt nihil, ad illas nos remittit ipse Christus scrutandas, cuius euangelium scripturas illas non soluit, sed adimpleuit, vsque ad minimum iota & apicem. Sed de hoc latius dissseremus inferius. Illud adhuc aduertendum est etiã, ipsam sacram scripturam multis voluminibus suis deficere, quod ex ea ipsa facile conuincitur: Nam Moses citat libros bellorum domini, & Iosue librum iustorum, Hester libros memorabilium, & Machabeorum liber citat libros sanctos de Spartiatis, & Paralipomenon commemorat libros lamentationum, libros Samuelis vidẽtis, libros Nathan, Gad, Semeiæ, Haddo, Ahię Silonitis, & Iesu filij Hammoni prophetarum. Citat Iudas in epistola canonica librũ Henoch. Citatur a fide dignis liber Abrahæ patriarchæ, qui omnes periere & nusq̃ sunt. Iam vero & qui habentur in manibus, nõ omnes æqua lance recepti sunt: Nã multa hinc inde capitula, atq; totus Machabæorum liber inter apocrypha sunt. Idẽ etiã euangelijs & epistolis accidit: Nam Dionysius euãgelium citat Bartholomei, & Hieronymus me-

minit euangelij secundum Nazareos, & Lu
in præfatione euangelij sui, plures ait euangeli
scribere adgressos, quæ omnia perierunt & a
plius non sunt, & plura illorum, quia ab hære
cis deprauata sunt, aut incertis autoribus inu
gata, nec a patribus recepta sunt, nec ab eccle
adprobata. Taceo interim pseudoprophetas, q
subintroierunt propter vanam gloriam proph
tantes quæ spiritus sanctus non suggessit, sed in
dita quædam mendacia, quæ non sunt de verit
te scripturæ, nec ad vnitatem spiritus, nec ad p
cem ecclesiæ: sectas introducunt, & quasi dei c
siliarios sese procaci temeritate constituentes, a
dent testamentum domini assumere per os suu
& scribere vaticinia et euangelia quę omnia a
hæretica sunt, aut apocrypha, nec sacro canoni
serta', quemadmodum de apostolorum canon
bus manifestum est. Sed & ipsa Salomonis can
ca in sacro Hebræorum canone inserta non fu
runt, nisi prius castigata & comprobata ab Isa
propheta: Iam ex his facile patet, quomodo ip
etiam vera theologia sacra videlicet scriptur
multis voluminibus suis priuata, & quodam
modo manca videri posset, ac pauci admodum
ex multis veri ac certi supersint, qui tanquam li
bri vitæ sacrum cononem constituant.

De verbo dei
Caput C.

EN audistis modo quam sint omnes discipli-
næ ambiguæ, quam bisulcatæ, q̃ incertę, q̃
plenę periculo, vt quantum ex ipsis est nesci
re cogamur, vbinam quiescat veritas, etiã

in theologia nisi sit qui habeat clauem scientiæ, et discretionis: Clausum enim est veritatis armariū, varijsq; obductum mysterijs, atq; ipsis etiam sapientibus & sanctis præclusum: Qua ad tantum tam incomprehensum thesaurum nobis paretur ingressus: Clauis autem hæc sola est (nec quicquā aliud) q̄ verbum dei, hoc solum discernit omnem vim speciemq; verborum, & quis sermo ex arte sophistica veniat, non veritatem: sed eius quandā præferens imaginem: et quis sermo veritatem nō in specie & fuco, sed in esse & ratione possideat, dijudicat: In ipso omnis ars malitiæ & mendaciorum superatur, neq; argumentationes, neq; syllogismi, neq; vllæ sophismatum versutiæ contra ipsum stare possunt: Qui illi non acquiescit vel ab illo dissentit, is (vt inquit Paulus) superbus est, & nihil sciens: Igitur ad ipsum verbum dei oportet nos omnes scientiarum disciplinas & opiniones (tanquam ad lidium lapidem autum) examinare, atq; in omnibus eo ceu ad solidissimam petrā confugere. Atq; ex eo solo omnium rerum veritatem venari, ac de omnibus disciplinis, de omniū opinionibus & commentis iudicare, nec vllorum quorumcunq; doctissimorum aut sanctissimoꝝ dogmatibus, glossis, commentis, cæterisq; dictis alligari, quicunq; citra vel vltra diuini verbi autoritatem loquuntur: Quodcūq; enim (vt ait Gregorius) ab eo autoritatē non habet, eadem facilitate contemnitur qua probatur: huius autē verbi scientiam nulla schola philosophoꝝ, nulla theologorū sorbona, nec quorumcūq; scholasticoꝝ gymnasia nobis tradidere, sed solus deus atq; Iesus Christus, per spiritū sanctum in illis scripturis quæ canonicæ vocantur, q̄bus iuxta diuinū præceptū

nihil addere licet nihilque detrahere. Quisquis enim (etiam si angelus de cœlo) id egerit anathema est, et a lege domini maledictus est: Huius scripturæ tanta maiestas est, tanta energia, vt nulla externa commentaria, nullas humanas nec angelicas glossas patiatur. Nec tanq̃ cerea ad humanorum ingeniorũ placita se flecti permittat, nec more humanarum fabularum in varios sensus tanq̃ Protheus aliquis poeticus transformari aut transfundi patiatur, sed sibi ipsi sufficiens, seipsum exponit & interpretatur, & omnes iudicãs, a nullo iudicatur. Maior enim est eius autoritas (vt ait Augustinus) quam omnis humani ingenij perspicacitas, vnum enim constantem simplicẽ & sanctum sensum habet, quo solo constat veritas, quo solo pugnatur & vincitur: Cæteri vero extra hunc sensus mortales, mystici, cosmologici, typici, anagogici, tropologici, & allegorici, quibus plærique illam varijs ac peregrinis coloribus depingunt, docere quidem nos & persuadere ad plebis ædificationem recte & vere aliqua possint. Verum ad autoritatem verbi dei confirmandam, probandum aliquid vel impugnare siue reprobare non possunt: Nam adducat quis in certamen horum aliquem sensuum, citet etiam eius quantumcunque grauem autorem, citet interpretem, citet glossam, citet expositionem quorumlibet sanctorum patrũ, non ita nos astringunt, quin liceat eluctari: Ex litera autẽ scripturæ, ex illius ductu & ordine vincula nectunt, quæ nemo prerumpere, nemo euadere potest, quin omnes argumentationũ machinas elidens ac dissipans dicere ac fateri compellat, quin digitus dei est, quin nunq̃ sic locutus est homo, quin nõ vt scribæ & pharisæi loquitur, sed

vt poteſtatem habens. Eius vero autores diuini-
us inſpirati canonẽ nobis ſaluberrima autoritate
fecerunt, cuius ea magnificentia eſt, vt cuncta ei
credamus oportet, & quicquid pronuntiauerit
& docuerit, hoc abſq; vlla retractatiõe firmũ &
ſanctum teneatur: Sicut de hoc locutus eſt Augu
ſtinus ſe ſolum eis libris, qui canonici appellanť,
hunc honorem deferre, vt nullum ſcriptorum eo-
rum erraſſe firmiſſime credat. Cæteris autẽ quan
talibet doctrina ſanctitateq; polleant ſe nolle cre
dere, niſi euidenti ratione ex diuinis literis, quod a
vero non abhorreat perſuadeant. Ad has nos re-
legat Chriſtus, docens, vt ſcrutemur ſcripturas.
Ex illis iubet nos apoſtolus omnia probare, vt te-
neamus quæ bona ſunt, atq; probare ſpiritus, v-
trum ex deo ſint, ac in illis potentem eſſe de omni
bus rationem reddere, & contradicentes redar-
guere, vt ſic ſpirituales effecti om̃ia dijudicemus,
a nullo dijudicemur: Harum autem ſcripturarũ
(dico canonicarum) veritas & intelligentia a ſo
la dei reuelantis autoritate dependet, quæ non vl
lo ſenſuum iudicio, nulla ratione diſcurrente nullo
ſyllogiſmo demõſtrante, nulla ſcientia, nulla ſpe-
culatione, nulla contemplatione, nullis denique
humanis viribus comprehendi poteſt, niſi ſola fi-
de in Ieſum Chriſtum, a deo patre per ſpiritũ ſan-
ctum in animam noſtram tranfuſa. Quæ tanto
quidem ſuperior eſt atque ſtabilior omni huma-
narum ſcientiarum credulitate, quanto deus ipſe
hominibus eſt ſublimior & veracior: Sed quid ve
racior, immo ſolus deus verax, omnis homo men
dax, omne igitur quod ex hac veritate non eſt, er-
ror eſt, ſicut quod ex fide non eſt, peccatum eſt.
DEVS enim ſolus fontem veritatis conti-

net, a quo haurire necesse est, qui vera dogma
cupit, cum nulla sit nec haberi possit, de secretis
turæ, de substantijs separatis, deq; ipsorum auto
deo scientia, nisi diuinitus reuelata: Diuina em̃
manis viribus non tanguntur, & naturalia qu
uis momento sensum effugiunt: quo fit, vt qua
nos de his scientiam putamus, is error sit & fal
tas, quod ita Isaias improperat Chaldæorum p
losophis & sapientibus ad eos dicens: Sapient
tua & scientia tua ea ipsa decepit te, defecisti i
multitudine adinuentionum tuarum. Cauet sum
ma vigilantia grammaticus ne quid peccet in s
mone, incultumq; aut barbarum verbum prof
rat, vitæ autem sordes atque peccata interim c
temnit: similiter & poeta mauult vita claudica
re quam carmine: &, historicus regum, & popul
rum gesta temporumq; series literis & memori
mandat, propriæ vitæ nullam tenet rationem: &
si teneat, nolit, pudetve confiteri. Rhetor plus ho
ret orationis inelegantiam quam vitæ deformi
tatem: dialecticus mauult manifestam veritatem
abnegare, quam ab aduersaria vna syllogistica
conclusiuncula discedere. Arithmetici & Geome
træ omnia numerant & metiũtur, animæ autem
& vitæ numeros mensurasq; negligunt. Musici
quoque sonos atq; cantus tractant contẽptis mo
ribus animiq; dissonantijs, cuiusmodi Diogenes
Sinopeus citabat, qui Lyræ chordas ad harmoni
am congrue aptitarent, animi autem mores incõ
cinnos & incompositos habuissent. Lustrant cœ-
los & sydera astrologi & q̃d venturum sit in mũ
do prædiuinantur alijs, quæ autem sibijpsis quoti
die præsentia imminent non attendunt. Cosmime
træ notitiam dant terrarum, formas montiũ, cur-

us fluminum, limites prouinciarum, cæterum neque meliorem hominem faciunt neque saniorem. Philosophi rerum causas & principia magna ia ctantia inuestigant, ipsum autem deum omnium creatorem negligunt & ignorant. Inter principes & magistratus nulla est pax, & alter in alterius exitium ducitur leui compendio. Curant ægrotorum corpora medici, & proprias negligunt animas. Iuristæ humanarum legum obseruantissimi diuina præcepta transgrediuntur, quo circa prouerbio cessit: Nec medicum bene viuere, nec iuristam bene mori, quod medici genus hominum sit intemperãtissimum, iuristæ antem omnium q vi uunt nequissimi, atq; quod continuo videmus & vnus illorum non infimæ famæ Baldus iuris inter pres testatur, subitanea morte frequenter extinguuntur. Theologi autem dei mandata sacraque dogmata nobis clamando prędicant, viuendo autem longe destituunt, maluntque dei cognitores videri quam esse amatores, atq; vtinam non etiam multi illorum sub prætextu theologiæ defenderent doctrinam satanæ, veritatem verbi dei cõ culcantes atque damnantes. Nunc igitur qui cætera nouit omnia recte loqui & scribere, carminisq; vires, seculorum vices, argumentandi rationes, orationisque ornatus, rhetoricosque colores & multarum rerum memoriam teneat, numerorum proportiones atque sortes, vocum omnium harmoniam saltationumque modos, quantitatem omnium mensuras, radiorum omnium inflexus atque reflexus, terræ marisque situs, ac magnitudines, ædificiorum, omniũ machinarumq; varias structuras, bellorum certamina, aruorum cultus, animalium capturas, pastiones & sagimina, & oẽm

ſpeciem ruſticationis, omnem mechanicarum artium & opificum induſtriam, picturam, ſtatuariam, fuſoriam, fabrilem, inſtitoriam, & nauigatoriam, aſtrorum curſus, atque in hæc inferiora influxus, fatorumq; ingenioſas prædictiones, & quæcunque futurorum occultorumq; diuinacula, & inexpugnabilia magicarum artium portenta & plus quam magica, cabaliſtica arcana, rerumq; omnium naturalium cauſas, tranſcendentiumq; altiſſimas ſedes & naturas, morum cenſuras, reipublicæ varias adminiſtrationes, domeſticasq; diſciplinas, remedia morborum, medicaminum vires, illorumque agnitionem & mixtiones, obſoniorumq; lautiſſimos adparatus, vertere rerum ſpecies, & ex omnibus elicere mũdi ſpiritum. Sciat etiam vtrunque iura, aduocationumq; forenſes tragœdias, ſorbonicas contentiones, cucullionum hypocriſes, & ſanctorum patrum pias de diuinis traditiones: qui inquam qui hæc & ſi qua reliqua ſint omnia nouerit, tamen nihil ſcit, niſi ſciat voluntatem verbi dei, & fecerit illam: qui omnia didicit, & hoc non didicit, fruſtra didicit, fruſtra ſcit omnia. In diuino verbo via eſt, in illo norma eſt, in illo meta eſt quo tendere oportet, qui nolit errare, & veritatem attingere: omnes reliquæ ſcientiæ tempori & obliuioni ſubiectæ ſunt, quin non ſolum hæ ſcientiæ & artes: ſed & hæ literæ & characteres & linguæ quibus vtimur peribunt, & reſurgent aliæ, & fortaſſe iam ſæpius extinctæ fuerunt, & ſæpius iterum reſurrexerunt. Neq; ipſa orthographiæ rõ ſemper eadem fuit, nec ſimilis apud oẽs, vel eodem ſeculo, & latinæ linguæ genuina pronuntiatio hodie nusq̃ eſt, & priſci Hebræorꝝ characteres perierũt, et non eſt eorꝝ memoria, ſed q̃s nouos adinuenit

ſdras, et lingua eorum a Chaldæis corrupta eſt; uod omnibus fere linguis contigit, vt nulla ho- ie ſit quæ ſuam antiquitatem agnoſcat vel intel gat, ſubnaſcentibus viciſſim nouis vocabulis, eiectisq; veteribus, illisq; porro rurſum reſtitutis deo nihil ſtabile, nihil diuturnum. Deniq; Teren ana ſententia eſt: nihil eſſe iam dictum quod nō t dictum prius: ita forte nec factum, quod nō ſit ctum prius : quin et bombardum cuius recens Germanorum inuentum putant fere omnes non- ulli (inter quos eſt Volaterranus) priſco æuo ſitatam fuiſſe, vel ex Vergilij verſiculis conuin ere volunt:

Vidi et crudeles dantem Salmonea pœnas
Dum flammas Iouis et ſonitus imitatur Olympi
Quatuor hic iuectus equis, et lampada quaſſans
Per Graium populos, mediæq; per Elidis vrbem
bat ouans, diuumq; ſibi poſcebat honorem
Demens, qui nymbos, et non mutabile fulmen
ere et quadrupedum curſu ſimularet equorum

Nonne de hoc locutus eſt Eccleſiaſticus, inquiens: Quid eſt quod fuit, ipſum quod factum eſt? Quid t quod factum eſt? ipſum quod faciendum eſt? Nihil ſub ſole nouum, nec valet quiſquam dicere: Ecce hoc recens eſt, iam enim præceſſit in ſeculis uæ fuerunt ante nos non eſt priorum memoria, ed nec eorum quidem quæ poſtea futura ſunt, e- it recordatio apud eos qui futuri ſunt in nouiſſi- mo. Et paulo inferius ait: Moritur doctus ſimul t indoctus, quid ergo hic dicemus? niſi quia o- nnes ſcientiæ et artes obliuioni et morti ſubijci- ntur, nec perpetuo manebunt in anima, ſed vna um morte tranſibunt in mortem, dicente CHRISTO; quia omnis plantatio quam

non plantauerit pater cœlestis eradicabitur, & in ignem æternum mittetur, tantum abest vt scientia conducat immortalitati, solum autem verbum dei manet in æternũ. Cuius quidem cognitio nobis tam necessaria est, vt qui contempserit, qui neglexerit, qui non audierit (teste ipsomet verbo in scripturis sacris) inducet super illum deus maledictionem, & perditionem, & iudicium æternum. Non est ergo, vt putetis ipsum ad solos theologos pertinere, sed ad omnem hominem, siue vir, siue mulier, siue senex, siue iuuenis, siue puer, siue indigena, siue aduena, siue proselytus, omnes ad eius cognitionem pro data sibi capacitatis gratia obligari, & ab illo ne ad festucam discedendum. Hinc in vetere lege præcipitur: Erunt verba hæc in corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ, & narrabis, & mandabis ea filijs tuis & nepotibus custodire & facere ea, meditaberis ea sedẽs in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens ac consurgens, & ligabis ea tanquam signũ in manu tua, erũtque & mouebuntur inter oculos tuos, scribesq; ea in limine & ostijs domus tuæ: Sic Iosue legit omnia verba & cuncta quæ scripta fuerant in legis volumine coram omni multitudine, mulieribus, & paruulis, & aduenis. Et Esdras attulit librum legis coram omni multitudine virorum & mulierum cunctisque qui poterant intelligere, et legit in eo aperte in platea. Et Christus iubet euangelium suum prædicari omni creaturæ, per vniuersum orbem terrarum, idque non in tenebris, non in aurem, non clancularie, non in cubiculis, non ad aliquos segregatos magistros & scribas: sed palam in lumine, super tecta, ad populum, ad turbas. Sic enim ait ad apostolos: Quod vobis dico omni-

ous dico, quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quod in aures auditis, prædicate super tecta. Et Petrus in actibus ait: Præcepit nobis prædicare populo. Et Paulus iubet educari pueros in institutione et admonitione Christi, qn ipse Christus increpauit discipulos prohibentes paruulos ad illum accedere, quorum simplicitatem et humanitatem, vt nullis prauis opinionibus præuentum, nec vllis humanis scientijs inflatum habentes animum, diuinorum verborum auditoria adeo necessariam esse docet, vt nisi quis sicut paruulus effectus, omnino ineptus sit regno dei: Hinc Chrysostomus in quadam homilia vult pueros præcipue diuinis literis occupari debere, quin etiam domi atque priuatim viros cum vxoribus & liberis inuicem de sacris literis disputare, ac vltro citroque & ferre & inquirere sententiam: Et Nicena synodus decretis suis cauit, ne quis e numero Christianorum sacris Bibliorum libris careret: Scitote ergo nunc nihil esse in sacris literis tam arduum, tam profundum, tam difficile, tam abscondi tum, tam sanctum, quod ad omnes Christi fideles non pertineat; quodve sic cōcreditum sit istis sesquipedalibus magistris nostris, vt id Chistianum populum debeant possintve celare: quin tota ipsa theologia omnibus fidelibus communis esse debet, vnicuique autem secundum capacitatem & mensuram donationis spiritus sancti. Boni itaque doctoris est vnicuique secundum id quod confert quantum capere potest distribuere illi quidem in lacte, alteri autem in solido cibo, & neminē necessariæ veritatis pastu defraudare.

De scientiarum magistris.
Cap. CI.

TAndem vt me aliquando recolligam, au[illegible]stis ex his quæ ab initio hucusq; dicta sunt nihil aliud esse scientias et artes, quam hominum traditiones, a nobis bona in illos credulitate receptas, easq; omnes constare, non nisi ex [illegible]bus dubijs et opinionibus, per apparentes demonstrationes, esseq; omnes non tam incertas quã fallaces, quam simul etiam impias: Quocirca credere omnino impium est illas posse nobis aliquam diuinitatis adferre beatitudinem, gentium hæc olim superstitio erat, qui rerum inuentores, et quos scientia vel arte aliqua præstare reliquis intuebantur, eos diuinis honoribus venerabantur, atque in deorum suorum referebant numerum, templa, aras, et simulacra illis dedicãtes, et sub varijs imaginibus illos colentes. Quemadmodum Vulcanus apud Aegyptios, cum esset primus philosophus, et naturæ principia in ignem referret, ipse deinceps pro igne cultus est, et Aesculapius (vt ait Celsus) quia rudem adhuc medicinam paulo subtilius exercuisset, in deorum numerum ob id receptus est, Atque hæc est illa nec vlla alia scientiarum deificatio, quam antiquus ille serpens, huiusmodi deorum artifex primis parentibus pollicebatur, inquiens, Eritis sicut dij scientes bonum et malum. In hoc ergo serpente glorietur, qui gloriatur in scientia. Nemo siquidem possidere poterit scientiam nisi fauore serpentis, cuius dogmata nõ nisi præstigia sunt, & finis semper malus est, vt etiam apud vulgus in prouerbium cesserit: Oẽs sci

ntes insanire: cui adstipula t etiam Aristoteles di ens: Nullam magnam esse scientiam absq; mi tura demẽtiæ, ipseq; August. testa t multos scien desiderio amisisse sensum, nulla res Christianæ igioni atq; fidei tam repugnat quam scientia, inusq; seinuicem compatiuntur: Scimus enim ecclesiasticis historijs, etiã experientia ipsa edo , quomõ inualescente fide Christi ceciderint sci tiæ, ita q maxima & potior earum pars peni s perierit: nã magicæ illæ potentissimæ artes sic ierũt, vt ne vestigia supersint: e tot philosopho sectis vix vna restitit Peripatetica, nec ea qdẽ tegra. Neq; vo vnq̃ melius habuit securiusq; q it ecclesia, q̃ dũ scientiæ illæ oẽs in arctũ dedu- æ erant: cum grammatica non esset nisi apud num Alexandrum Gallũ, dialecticæ pesset Pe us Hispanus, rhetoricæ sufficeret Laurẽtius Aq gius, historijs fasciculus tẽpo satisfaceret: Pro athematicis disciplinis computus ecclesiasti- s: reliqs omnibus vnus satis esset Isidorus. Nunc tro vbi lingua peritia, dicendi ornatus, & au- numerus reuiuiscunt, inualescuntq; scientiæ, rbatur ecclesiæ tranqllitas, & nouæ insurgunt ereses. Neq; vero est vllum hominum genus su piendæ Christianæ doctrinæ minus idoneum, q̃ ui scientiarum opinionibus mentem iam imbi- tam habent, Hi enim tam pertinaces & obsti- ti in suis opiniõibus sunt, vt spiritui sancto nul- m locum relinquant, ac proprijs viribus, pro- ioque ingenio sic innituntur atque confidunt, t nulli veritati cedant nec admittant, nisi quam llogisticis rationibus possunt ostendere: quæ au m proprijs viribus & industria inuestigare aut telligere nequeunt, rident atque aspernantur

Ideoque Christus abscondit hãc a sapientibus
prudentibus, & reuelat eam paruulis: qui vid
cet sunt pauperes spiritu, nullos scientiarum th
zauros possidentes: qui sunt mundi corde, nu
scientiarum opinionibus inquinati, & in quor
corde tanquam in tabula rasa nihil adhuc dep
ctum est humanarum traditionum: qui sunt pa
fici, non sectatores, non contentiosi, nec rixosis
logismis veritatem expugnantes: & qui persec
tionem patiuntur propter veritatem & iusti
am, ab illis contentiosis sophistis ac pro beanis
asinis ridentur, & traducuntur in scholis, prohi
tur a pulpitis, eijciuntur gymnasijs, nonnunqua
calumniantur hæretici: etiam periculum capit
le in eos statuitur, & diris supplicijs vita priua
tur. Sic Athenis olim Socrates veneno sublatu
Anaxagoras vltimo supplicio adiudicatus, D
goras capitis libello accusatus, sed ille instante
necem celeri fuga euasit: Inter Hebræorum etia
prophetas, Isaias in partes dissectus, Hieremi
lapidibus obrutus, Ezechias cæsus, Daniel ad b
stias damnatus, Amos fuste occisus, Micheas
præcipitium datus, Zacharias apud arã trucid
tus, Helias a Iezabele persecutus, q̃ & ipsa plur
mos occidit prophetas: Quin & sc̃tũs ille patri
cha Abraham in Chaldaicã fornacẽ proiectu
Sic & Chr̃i apostoli & discipuli infinitiq; mart
res diuinitatis Chr̃i testes multiplicibus torment
occisi sunt. Oẽs aũt isti non alia ex causa, q̃ q̃ is
sanctius de deo sentirent, q̃ isti mundi sapiẽtes: E
ce hi q sic in paupertate spũs, puritate cordis, et p
ce cõscientiæ paruuli & humiles sunt, parati eti
sanguinẽ pro veritate effundere: hi inq̃ sunt, qbus
lis datũ illa vera & deificans sapientia, q̃ nos in de

ũ beatorꝝ choros refert, ac in similes beatos deos transformat. Sicut hæc nos clare docet Christus, ingens: Beati pauperes spũ, qm̃ eorꝝ est regnũ dei: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbũt Beati pacifici, quoniam filij dei vocabuntur: Beati qui persecutionem patiũtur propter iusticiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum: Melius est ergo & vtilius idiotas & nihil omnino scientes existere, & per fidem & charitatem credere, & proximum fieri deo, quam per subtilitates scientiarum elatos & superbientes cadere in possessionem serpentis Sic legimus in euãgelijs, quomõ Christus ab idiotis, a rudi plebecula, & simplici populorum turba susceptus est, qui a principibus sacerdotum, a legisperitis, a scribis, a magistris & rabinis respuebatur, cõtemnebatũ, & ad mortẽ vsqꝫ persecutus est: hinc & Christus ipse apostolos suos non rabinos, non scribas, non magistros, nec sacerdotes elegit, sed e rudi vulgo idiotas omnis literaturæ pene expertes, inscios, & asinos.

Ad encomium asini digressio. Cap. CII.

SEd ne quis me calumnietur, ꝙ apostolos vocarim asinos, ipsius asini mysteria paululum quidem, sed non extra propositũ digredientes, paucis explicabimus: hunc enim Hebræorum doctores fortitudinis ac roboris excelsi, patientięqꝫ & clementiæ symbolum esse exponunt eiusque influxum a sephiroth quod hochma, hoc est, sapientia dicitur, dependere. Eius nanqꝫ conditiones sapientiæ discipulo necessariæ maxime sunt, viuit enim exiguo pabulo, eoqꝫ qualicũqꝫ cõ

tentus, tolerantissimus penuriæ, famis, laboris, [illegible] garum, negligentiæ, omnisque persecutionis pa[illegible] entissimus, simplicissimi ac pauperrimi spiritu[illegible] vt ne inter lactucas et carduos discernere sciat, [illegible] de innocenti ac mundo, ac bili carens, cum om[illegible] bus animantibus pacem habens, omnibusque [illegible] neribus patiēter dorsum supponens, in quorum [illegible] munerationem caret pediculis, raro morbis af[illegible] citur, tardiusque quam vllum armentum defic[illegible] Plurima, inquit Columella, asini et necessaria o[illegible] ra supra portionem respondent , cum et facile[illegible] terram aratro proscindat, et non minima pond[illegible] re vehicula trahit. Iam vero molarum et confic[illegible] di frumenti pene solennis est huius pecoris labo[illegible] omne rus tam necessarium instrumentum desid[illegible] rat asellum, qui plæraque vtensilia , et vehere [illegible] vrbem, et reportare collo vel dorso commode p[illegible] test. In augurio etiam quam salutaris nuntius [illegible] asinus, testatur Valerius de C. MARIO, qu[illegible] olim Austri et Aquilonis domitor, tandem patri[illegible] hostis declaratus, et a Sylla persecutus, consulto[illegible] ac duce asino Syllæ minas euasit, asinum autorem fugæ et salutis habuit. Iamque etiam in vetere le[illegible] ge sic asinum deus ipse honorauit, vt cum iubere[illegible] omne primogenitum occidi in sacrificium, soli[illegible] asinis cum hominibus pepercit, videlicet permit- tens hominem pretio redimi , et pro asino ouem commutari: hunc (quæ constans fama est) Chri stus suę natiuitatis testem esse voluit, in hoc a ma nibus Herodis saluari voluit , atque ipse asinus etiam contactu corporis CHRISTI consecra tus est, crucisque signaculo insignitus : nam Chri stus ipse pro redemptione humani generis trium- phaturus ascendens in Hierusalem, testibus euan[illegible]

gelistis, hunc vectorem conscendit, sicut id magno mysterio per Zacharię oraculum prędictum fuit: et ipse electorum pater Abraham asinis tantum equitasse legitur, vt non inane sit illud apud vulgus verus prouerbium, quo dicitur: Asinum portare mysteria, quo nunc ego vos egregios illos scientiarum professores, quinimo Cumanos asinos admonitos uolo, quod nisi humanarum scientiarum depositis sarcinis, ac leonina illa (non quidem a leone illo de tribu Iuda, sed ab illo qui circuit rugiens & quærens quem deuoret) mutuata pelle exuta, in nudos & puros asinos redieritis, esse uos portandis diuinæ sapientiæ mysterijs omnino penitusque inutiles: neq; vero Apuleius ille Megarensis ad Isidis sacra mysteria vnq̃ admissus fuisset, nisi prius e philosopho v̉sus fuisset in asinũ. Legimus diuersorum animantium miracula, elephantem Græcos pinxisse characteres, eundem etiam Aristophoni grãmatico riualem Stephanopolidem puellam adamasse tradit Plutarchus, quin & draconem adamasse puellam Aetholidem apud eũdem autorem legimus, eundem etiam suum seruasse nutritium, & ad agnitam vocem accurisse a multis creditũ est. Et apud Plinium legimus aspidem ad mensam cuiusdam quotidie venire solitam, cum sensisset ab vno catulorum suorum hospitis filium interemptum, in violati hospitij pœnam necem intulisse catulo, nec postea præ pudore in intectũ id reuersam. Recenset idẽ potherã objeductos e x fouea catulos retulisse homin grãs, & extra solitudines eductũ in viã publicã restituisse: Iam vero & Girũ a cane, et Romanæ vrbis cõditores a lupa nutritos, cũ essent expositi, celebratũ ẽ. Trãseo delphinorũ miracula, et leonũ agnita

beneficia relatasq; gratias. Taceo vrsam Daui
am ac bouem Tarrentinum a Pythagora man
suefactos, horumq; similia permulta: sed quod o
nium prodigiorum vincit admiratiōem, Amm
nius Alexandrinus summus suo tempore philo
phus, diui Origenis & Porphirij præceptor, asi
num sapientiæ auditorem illis condiscipulum h
buisse legitur: quin etiam ex sacra bibliorum hi
storia scimus asinum aliquando prophetico spi
tu donatum: nam cum Balaam vir sciens & pr
pheta exiret, vt malediceret populo Israel, angel
domini non vidit, vidit autem asinus & human
voce ad sessorem Balaā locutus est: Sic inq̄ sæpis
me videt simplex & rudis idiota, quæ videre no
potest deprauatus humanis scientijs scholasticu
doctor. Nonne Sampson in maxilla asini, in man
dibula pulli asinarum, percussit & deleuit viro
Philistiorum? sitiensq; orauit dominum, qui aper
it molarem dentem in maxilla asini, & egress
sunt aquæ, quibus haustis refocillati sunt spi-
ritus & vires eius? Nonne Christus in bucca asino
rum suorum simplicium & rudium idiotarum ap'o
rum & discipulorum suorum vicit & percussit omne
philosophos gentium & legisperitos Iudæorum
omnemq; humanam sapientiam prostrauit atq;
confecit? propinans nobis ex illorum suorum asi
norum maxilla aquas vitæ & sapientiæ æternæ
Iā vero in Ecclesiasticis historijs & sanctorum gesti
varia & multa legimus illorum precibus in diue
sa animalia collata diuino munere bñficia: verum
nullum vnquam animal a mortuis suscitatum le
gimus, præter asinum illum quem beatus Germa
nus Britonum episcopus in vitam reuocauit, quo
insigni miraculo ostensum videtur, asinum ipsum

iam post hanc vitam participare immortalita-
.Ex ijsigitur quę iam dicta sunt sole clarius liq̃t,
ullum animal tam esse diuinitatis capax quam
sinum, in quem nisi versi fueritis diuina myste-
a portare non poteritis. Proprium id olim apud
.omanos Christianorum nomen erat, vt vocarē
ır asinarij, ipsamque Christi imaginem asininis
uribus pingere solebant: testis horum est Tertul-
anus, quo circa iam non indignentur nec sibi
pprobrio reputent nostri pontifices & abbates,
apud istos scientiarum giganteos elephātes asi
i sint atque vocentur, nec miretur Christianum
ulgus si apud istos ecclesiarum præfectos & sa-
rorum nostrorum mystas, quo quisq; doctior est,
anto is inter reliquos fiat paucioris: non enim fa-
iunt ad asinorum aures luciniarum cātus & mo
uli, atq; nec asinorum insuauem & minime mu
icum ruditum ad lyram consonare in prouerbio
st, atq; tamen ex asinorum ossibus exempta me
ulla omnium optime fiūt tibiæ, q̃ spiritu inflatę.
icuti omniū auiū eloquentissimā canoritatem, ac
cuiusq; lyræ aut citharæ elegantissimos sonos lon
gissime supant atq; vincūt, ita religiosi isti idiotę
uo asinino clangore oēs loquacissimos sophistas
uperant atq; p̃cellunt. Sic ligimus nōnullos genti
iū philosophos ad Antonium visendum venisse
disserendi gratia, & breui sermone abs eo captos,
cum rubore & verecundia abscessisse. Legimus
etiam simplicē & idiotam hominē quendam in li
teris exercitatissimum ac versutissimum hæreticū
paucis verbis deuicisse, ac reduxisse ad fidē, quē
doctissimi viri & episcopi, qui ad Nicenum conci
lium cōuenerant, diuturna & anxia admodū di-
sputatione non poterant superare. Interrogatus au

tem postea ab amicis, quomodo idiotæ cessisset, qui tantis restitisset doctissimis episcopis, respondit se episcopis facile pro verbis verba dedisse, huic autem idiotæ qui non ex humana sapientia sed ex spiritu loquebatur, resistere nequiuisse.

OPERIS PERORATIO.

Vos igitur nunc o asini, qui iam cum vestris filijs subiugalibus iussione Christi per eius apostolos veræ sapientiæ nuntios prælectoresq; in sancto eius euangelio soluti estis a caligine carnis & sanguinis, si diuinam hanc & veram non ligni scientiæ boni & mali, sed ligni vitæ sapientiam assequi cupitis, proiectis humanis scientijs, omnique carnis & sanguinis indagine atque discursu, qualescunq; illæ sint, siue in sermonū rationibus, siue in causarum sperscrutationibus, siue in operū et effectuum meditationibus vagentur, iam non in scholis philosophorum & gymnasijs sophistarum, sed ingressi in vosmetipsos cognoscetis omnia: concreata est enim vobis omnium rerum notio, quod (vt fatentur Academici) ita sacræ literæ attestantur, quia creauit deus omnia valde bona, in optimo videlicet gradu in quo consistere possent, is igitur sicut creauit arbores plenas fructibus, sic & animas ceu rationales arbores creauit plenas formis & cognitionibus: sed per peccatum primi parentis velata sunt omnia, intrauitque obliuio mater ignorantiæ. Amouete ergo nunc qui potestis velamen intellectus vestri, qui ignorantiæ tenebris inuoluti estis. Euomite leteum poculum, qui vosmetipsos obliuione inebriastis, euigilate ad verum lumē, qui irrationali so

nno demulcti estis, & mox reuelata facie transcē
letis de claritate in claritatem: vncti enim estis a
ancto (vt ait Ioannes) & nostis omnia, & iterū
nō necesse habetis vt aliquis vos doceat, quia vn
tio eius docet vos de omnibus: Ipse enim solus est
qui dat os & sapientiam, Dauid, Isaias, Ezechiel
Hieremias, Daniel, Ioannes Baptista, multique
cæteri prophetæ & apostoli literas non didicere,
ed ex pastoribus, rusticis, & idiotis effecti sunt re
um omnium doctissimi: Salomon in vnius no-
ctis somnio omnium superiorum & inferiorum
apientia repletus est, simulatque rerum gerenda-
um prudentia, adeo vt nullus ei par extiterit.
Et omnes hi homines fuerunt mortales, sicut &
vos estis, quin & peccatores: Dicetis forsan pau-
cissimis admodum hæc contigisse. Et pauci quos
æquus amauit Iupiter, aut ardens euexit ad æthe-
ra virtus, Dijs geniti potuere. Sed nolite despe-
rare, non est abbreuiata manus domini omni-
bus inuocantibus eum, qui illi fidele præstant ob-
sequium. Antonius & Barbarus ille seruus Chri
stianus triduanis precibus plenariam diuinorum
notitiam (quod testatur Augustinus) consecuti
sunt. Qui autem non potestis cum prophetis & a
postolis & sanctis illis viris claro & reuelato in-
tellectu ea intueri, procuretis intellectū ab his qui
vero intuitu ea conspexerunt: hæc via quærenda
superest (sicut ait Hieronymus ad Ruffinum) vt
quod prophetis & apostolis spiritus suggessit, vo
bis studio literarum quærendum sit, earum in-
quam literarum, quæ diuinis oraculis traditæ,
& ab ecclesia vnanimi consensu receptæ sunt,
non quæ humanis ingenijs excogitatæ sunt, quia
hæ non illustrant intellectum, sed obtenebres-

cere faciunt:Igitur ad Mosen, ad prophetas, & Salomonem, ad euangelistas, ad apostolos recurrendum est, qui omnimoda doctrina, sapienti moribus, linguis, vaticinijs, oraculis, prodigijs, a sanctitate coruscantes, de diuinis ex ipso deo, inferioribus autem supra homines locuti sunt, omnia dei & naturæ secreta nobis clara luce tradiderunt. Omnia enim dei & naturæ secreta, omnimorum & legum ratio, omnis præteriorum præsentium & futurorum notitia in ipsis sacris bibliorum eloquijs traduntur. Quo ergo pręcipites ruitis vos, qui quæritis scientiam ab illis qui ipsi in inquirendo omnem ætatem suam consumpserunt, & tempus & industriam perdiderunt, nec vllam veritatem inuenire potuerunt? O stulti & impij qui post habentes dona spiritus sancti, labtatis vt a perfidis philosophis & errorum magistris discatis ea quæ a Christo & spiritu sancto suscipere deberetis. An putabitis nos posse ex Socratis ignorantia haurire scientiam, ex Anaxagorę tenebris lucem, ex Democriti puteo virtutē, ex Empedoclis insania prudentiam, ex Diogenis dolio pietatem, ex Carneadis & Archesilai stupore sensum, ex impio Aristotele et perfido Auerroe sapiētiam, ex Platonicorum superstitione fidem? erratis admodum valde, & decipiemini ab his qui fuerunt decepti. Sed reuocate vosmetipsos qui veritatis cupidi estis, discedite ab humanarum traditionum nebulis, adsciscite verum lumen: Vox ecce de cœlo, vox desursum docens, & sole clarius ostendens, quid vobis iniqui estis, & sapientiam suscipere cunctamini? Audite oraculum Baruch: Deus inquit est & non existimabitur alius ad illum, hic adinuenit omnem viam discipli

ginæ, & tradidit eam Iacob puero suo & Israeli
electo suo, dans legem & præcepta, atq; ordinās
iustificia: post hæc in terris visus est, & cum ho-
minibus conuersatus est, videlicet factus caro, &
aperto ore docens quæ in læge & prophetis æni-
gmatice tradiderat: Et ne putetis ad diuina dun-
taxat, & non etiam ad naturalia hæc referri, au-
dite quid de seipso testatur sapiens: Ipse inquit mi
hi dedit eorum quæ sunt scientiam veram, vt sci-
am dispositiones orbis terrarum, & virtutes ele-
mentorum, initium, consummationem, medie-
tatem, & vicissitudines temporum, anni cursus,
stellarum dispositiones, naturas animalium, iram
bestiarum, vim ventorum, cogitationes homi-
num, differentias virgultorum, virtutes radicū,
& quæcunq; sunt abscondita & improuisa didi-
ci: omnium enim artifex docuit me sapientiam:
indeficiens enim est diuina scientia, cui nihil elā-
bitur, nihil accedit, sed comprehendit omnia. Sci
tote ergo nunc, quia non multo labore istic opus
est, sed fide & oratione: non longi temporis studio,
sed humilitate spiritus, & munditia cordis: non li
brorum multorum sumptuosa supellectile, sed ex
purgato intellectu, & veritati veluti clauis cum
sera coaptato: nam librorum turba onerat discen
tem, non instruit, & qui multos sequitur autores
errat cum multis. In vno sacro bibliorum volu-
mine omnia continentur, & traduntur: ea autem
lege vt non nisi ab illustratis percipiantur, cæte-
ris sint parabolæ & ænigmata multisque signa-
culis pręclusa: Orate igitur ad dominum deum
in fide, nihil hæsitantes, vt veniat Agnus de tri-
bu Iuda ac librum vobis aperiat signatum, qui

agnus solus est sanctus & verus, qui solus ha[bet] clauem scientiæ & discretionis, qui aperit & [ne]mo claudit, qui claudit & nemo potest aper[ire]. Hic est Iesus Christus verbū & filius dei pa[tris], & sapientia deificans verus magister, factus homo sicut sumus nos, vti nos perficeret filios dei, sicut est ipse qui est benedictus in omnia secula. Sed ne diutius sermocinando vltra clepsidrā (vt dicitur) declamē, hic orationis nostræ finis esto.

FINIS.

Coloniæ M, N, excudebat:

Drucker: Melchior Novesianus, Melchior von Neuß zu Cöln.